

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM
DALI

ANADOLU VE SURIYE'DE TÜRKMEN HAÇLI MÜCADELELERİ
(1095-1150)

Osman KÖSE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ergin AYAN

ORDU- 2023

TEZ KABUL SAYFASI

OSMAN KÖSE tarafından hazırlanan “**ANADOLU VE SURİYE’DE TÜRKMEN HAÇLI MÜCADELELERİ (1095-1150)**” başlıklı bu çalışma, 10.08.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Prof. Dr. Ergin AYAN Ordu Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Prof. Dr. Erkan GÖKSU Dokuz Eylül Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Prof. Dr. Sadullah GÜLTEN Ordu Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi	İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

OSMAN KÖSE

ÖZET

TARİH

ANADOLU VE SURIYE'DE TÜRKMEN HAÇLI MÜCADELELERİ

(1095-1150)

OSMAN KÖSE

Anadolu'nun fethedilmesinde önemli roller üstlenen, Suriye'ye yerleşmeye başlayan ve Selçukluların asli unsuru olan Türkmenler, Anadolu ve Suriye'de etkin bir topluluk olarak ön plana çıkmışlardır. Türklerin, Anadolu'da hızla genişlemesinden endişe duyan Bizans'ın Avrupa'dan askeri yardım talebinde bulunması Papa Urbanus'un bu talebe olumlu karşılık vererek Haçlı Seferlerini başlatmasına neden olmuştur. Haçlı Seferlerinin başlamasıyla birlikte Türkmenler, Müslüman hâkimlerin liderliğinde gerek Anadolu'da gerekse Suriye'de bölgeye gelen Haçlılar karşısında belirmişlerdir. Düzensiz Haçlı birliklerinin yok edilmesinden sonra kontların, prenslerin başını çektiği ağır teçhizatlı kalabalık Haçlı orduları ile Anadolu'da Selçukluların bünyesinde çetin mücadeleler veren Türkmenler onların Suriye'ye inmelerine engel olmaya çalışmışlar ama başaramamışlardır. Birinci Haçlı Seferi başarıya ulaşmış ilk olarak 10 Mart 1098 yılında Urfa Haçlı Kontluğu, 28 Haziran 1098 yılında Antakya Haçlı Prinkepsliği, 10 Temmuz 1099 yılında Kudüs Krallığı ve 1109 yılında Trablus Haçlı Kontluğu olmak üzere dört ayrı Haçlı Devleti kurmuşlardır. Türkmenler, Haçlılara karşı Artuklular, Dimaşk Atabeyliği ve Zengîlerin idaresi altında mücadelelerde bulunmuşlardır. Haçlıların, Türkler karşısında bölgede tutunabilmeleri için insan gücüne ihtiyaçları vardı. Bu nedenle Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yapıldı. Başlatılan bu sefer sonucunda 1101 yılında Anadolu'ya gelen üç büyük Haçlı ordusu, müttefik Türk kuvvetleri tarafından imha edilmiştir. Haçlıların elinde bulunan Urfa'nın Müslümanlar tarafından geri alınması sonucu İkinci Haçlı Seferi başlamıştır. Bu sefere katılan Haçlı orduları da Anadolu'da Türkmenlerin saldırıları ile karşılaşmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Suriye, Türkmenler, Haçlılar,

ABSTRACT

HISTORY

THE STRUGGLES BETWEEN TURKOMAN-CRUSADE IN ANATOLIA AND SYRIA (1095-1150)

OSMAN KÖSE

The Turkmens, who played a major role in the conquest of Anatolia, started to settle in Syria and were the main elements of the Seljuks, came to the fore as an active community in Anatolia and Syria. The fact that the Turks were worried about the premature birth in Anatolia, and that Byzantium sought military aid from Europe, Pope Urbanus responded positively to this demand and started the Crusades. With the birth of the Crusades, the Turkmens emerged under the control of Muslim rulers and against the Crusaders who came from the region in Anatolia and Syria. After the destruction of the irregular Crusaders, the heavily populated Crusader armies led by counts and princes, and the Turkmens, who fought hard in Anatolia among the Seljuks, tried to prevent them from descending to Syria, but they were unsuccessful. In the face of the First Crusade, they established four separate Crusader States, firstly the Urfa Crusader County on March 10, 1098, the Crusader Princepslik of Antioch on June 28, 1098, the Kingdom of Jerusalem on July 10, 1099, and the Crusader County of Tripoli in 1109. Turkmens are those who struggled against the Crusaders under the rule of Artuqids, Damascus Atabey and Zengis. The Crusaders needed manpower to hold on to the region against the Turks. Therefore, a new Crusade was made in Europe. As a result of this campaign, the three great Crusader armies that came to Anatolia in 1101 were destroyed by the enemy Turkish forces. The Second Crusade started as a result of the recapture of Urfa, which was in the hands of the Crusaders, by the Muslims. The Crusader armies participating in this expedition also encountered the attacks of the Turkmen in Anatolia and resulted in collapse.

KeyWords: Anatolia, Syria, Turkmens, Crusaders

TEŞEKKÜR

Tezimi hazırladığım süre boyunca bilgilerinden ve tecrübelerinden istifade ettiğim, bana her daim yol gösteren ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Ergin Ayan'a, değerli hocam, çok teşekkür ederim. Ayrıca lisans öğrenimim boyunca tanıdığım kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Sadullah Gülten, Prof. Dr. İlhan Ekinci, Prof. Dr. Fatih Ünal, Doç. Dr. Murat Özkan, Doç. Dr. Mesut Karakulak, Dr. Öğr. Üyesi Zafer Sever, Dr. Öğr. Üyesi Kamil Yavuz ve Dr. Arő. Gör. Harun Arslantürk'e teőekkürü bir borç bilirim. Bana her konuda yardımcı olan, yanımda duran, desteklerini esirgemeyen çok değerli aileme minnettar olduğumu ifade ederim.

OSMAN KÖSE

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
2. KAYNAKLAR	4
2.1. LATİN KAYNAKLARI	4
2.2. BİZANS KAYNAKLARI	8
2.3. ERMENİ KAYNAKLARI	9
2.4. SÜRYÂNİ KAYNAKLARI.....	10
2.5. İSLAM KAYNAKLARI	10
BİRİNCİ BÖLÜM	12
3. HAÇLI SEFERLERİNİN BAŞLAMASI VE ANADOLU VE SURİYEDE TÜRKMEN-HAÇLI MÜCADELELERİ	12
3.1. Haçlı Seferlerinin Başlamasının Nedenleri ve Papa II. Urbanus'un Çağrısı ...	12
3.2. Haçlıların Anadolu Yolculuğu: Halkın Haçlı Seferi	22
3.2.1. Haçlıların Türkmenlerle İlk Karşılaşması ve Drakon Savaşı	28
3.3. Peter Eremit Sonrası Başarısız Haçlı Seferi Teşebbüsleri	32
3.4. Birinci Haçlı Seferi (1096-1099).....	34
3.4.1. İznik'in Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi	34
3.4.2. Dorylaion (Eskişehir) Ereğli Savaşları.....	40

3.4.3. Birinci Haçlı Seferi Sonucu Batı Anadolu'nun Kaybı ve Türkmenlerin Durumu	48
3.4.4. Haçlıların Urfa'yı Ele Geçirmesi	50
3.4.5. Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi	53
3.4.5.1. Antakya'da Türkmen Haçlı Mücadeleleri.....	57
3.4.6. Haçlıların Maaretü'n-Numan'ı Ele Geçirmesi	60
3.4.7. Haçlıların Kudüs'ü Ele Geçirmesi	61
İKİNCİ BÖLÜM.....	68
4. 1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ KARŞISINDA ANADOLU SAVUNMASI.....	68
4.1. Bohemond'un Esir Edilmesi (Ağustos 1100).....	68
4.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri	69
4.3. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İlk Ordusu ve Merzifon Savaşı.....	71
4.4. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İkinci Ordusu	80
4.5. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin Üçüncü Ordusu	81
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	86
5. BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ SONRASINDA TÜRKMEN HAÇLI MÜCADELELERİ	86
5.1. Artukoğlu Sökmen'in Türkmenlerle Birlikte Seruc'u Geri Alma Girişimi.....	86
5.2. Harran (Belih Çayı) Savaşı (7 Mayıs 1104)'nda Türkmenler	89
5.3. Haçlılar Karşısında Dımaşk Atabegliği	93
5.3.1 Dımaşk Atabegliği Bünyesinde Türkmenler.....	93
5.3.2. Tuğtekin'in Taberiyye Üzerine Yürümesi	94
5.3.3. Sabar et-Türkmânî'nin Haçlılar Karşısında Yenilgisi (500/1107)	97
5.4. Urfa Kontu II. Baudouin'in Esaretten Kurtulması ve Tankred ile Çatışması.....	98
5.5. Müslümanlarla Haçlıların Çıkar İlişkileri ve Tell-Başir Savaşı	101
5.6. Büyük Selçuklu Devletinin Haçlılara Karşı Seferleri.....	108

5.6.1. Mevdud'un Birinci Urfa Muhasarası (1110).....	108
5.6.2. Mevdud'un Haçlılara Karşı İkinci Seferi (1111)	113
5.6.3. Mevdud'un Haçlılara Karşı Üçüncü Seferi.....	119
5.6.4. Aksungur el-Porsukî'nin Haçlılara Karşı Seferi	129
5.6.4.1. Aksungur el-Porsukî ile Necmeddîn İlgâzî Mücadelesi	131
5.6.5. Porsuk b. Porsuk'un Haçlılara Karşı Seferi ve Tell-Dânîs Yenilgisi	133
5.7. Tuğtekin'in Haçlılardan Rafeniyye'yi Tekrar Alması.....	138
5.8. Tuğtekin-Aksungur el-Porsukî İttifakı Pons'un Bikâ Yenilgisi.....	138
5.9. Necmeddîn İlgâzî Maiyetinde Türkmenler Haçlılar Karşısında	139
5.9.1. Necmeddîn İlgâzî'nin Haleb'e Hâkim Olması.....	139
5.9.2. Tell-Afrin Zaferi-Kanlı Meydan Savaşı (28 Haziran 1119)	141
5.9.3. Tell-Afrin Zaferinden Sonra Haçlılarla Mücadeleler	145
5.9.4. Tell-Danis Savaşı (14 Ağustos 1119).....	147
5.9.5. İlgâzî'nin Haçlılara Karşı Hareketi.....	150
5.10. Belek b. Behram Maiyetinde Türkmenler Haçlılar Karşısında	155
5.10.1. Seruc Savaşı – Joscelin ve Galeran'ın Esir Edilmesi (13 Eylül 1222)	155
5.10.2. Belek'in Kudüs Kralı II. Baudouin'i Esir Etmesi	157
5.10.3. Belek'in Son Mücadelesi ve Ölümü	161
5.11. Haçlıların Dımaşk Topraklarına Saldırısı Karşısında Tuğtekin ile Hareket Eden Türkmenler.....	165
5.12. Haçlılar Karşısında Tâcû'l-Mulûk Börî İdaresinde Türkmenler	167
5.13. Türkmenlerin Bağımsız Hareketleri	169
5.13.1. Türkmenlerin Haçlılara Karşı Faaliyetleri	169
5.13.2. Türkmenlerin Trablus Civarına Saldırmaları	170
5.14. Haçlıların Havran'ı İstilasına Karşısında Şemsü'l-Mülûk İsmail İdaresinde Türkmenler.....	171

5.15. Emir Savar İdaresindeki Türkmenlerin Lâzikiye Yörelerine Saldırıları	172
5.16. Emîr Bazvac'ın Türkmenlerle Beraber Trablus Yörelerine Saldırıda Bulunması	173
5.17. Emîr Bazvac'ın Nablus Akını	174
5.18. Hıms'ın Zengî Tarafından Kuşatılması	175
5.19. Zengî'nin Ba'rin Montferand Kalesini Zapt Etmesi.....	176
5.20. Bizans'ın Suriye'yi İstilasını.....	178
5.20.1. Bizans-Haçlı İlişkileri	178
5.20.2. Kuzey Suriye Yörelerinde Bizans-Haçlı Faaliyetleri	182
5.21. Zengî'nin Baalbek'i Zapt Etmesi	184
5.22. Zengî Dımaşk'ı Zapt Etme Teşebbüsü.....	185
5.23. Zengî'nin Dımaşk'ı Muhasara Etmesi Karşısında Dımaşk'ın Haçlılarla İttifak Kurması	186
5.24. Zengî'nin Şehrizûr Yörelerini Türkmen Arslantaşoğlu Kıpçak'tan Alması.....	188
5.25. Haçlılara Karşı Türkmenlerle İlgili Olaylar	189
5.26. Zengî'nin Urfa'yı Ele Geçirmesinde Türkmenlerin Rolü.....	191
5.27. Urfa Haçlı Kontluğunun Çöküşü ve Türkmenler	198
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	202
6. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1448)	202
6.1. Avrupa'da İkinci Haçlı Seferi Çağrısı.....	202
6.2. Alman Kralı III. Konrad'ın Ordusuyla İstanbul'a Yürüyüşü	203
6.3. Alman Haçlı Ordusunun Anadolu İlerleyişi ve Türkler Karşısında Yenilgiye Uğraması Eskişehir (Dorylaion) Savaşı (26 Ekim 1147)	208
6.4. Fransız Kralı VII. Louis'in Ordusuyla İstanbul'a Yürüyüşü.....	214
6.5. Fransız Haçlı Ordusunun Anadolu'da İlerleyişi Karşısında Türk Kuvvetleri....	224
6.6. Fransız Haçlı Ordusu Antalya'da	234
6.7. Kral Louis Maiyetiyle Antakya'da	238

6.8. Haçlı Orduları Kudüs'te	241
6.9. Haçlıların Akka Şehrinde Toplantıları (24 Haziran 1148).....	242
6.10. Haçlıların Dımaşk'ı Kuşatması (24-28 Temmuz 1148) Karşısında Türkmenler	245
6.11. Toulouse Kontu Bertrand'ın Esir Edilmesi ve Arima (el-Ureyma) Kalesinin Zaptı.....	251
6.12. Muineddin Üner'in Haçlılarla Anlaşma Şartlarını Yenilemesi	252
6.13. Nûreddîn Mahmûd Zengî'nin Antakya Prinkepsliğine İndirdiği Darbe	253
6.14. Türkmenlerin Joscelin'i Esir Etmesi.....	257
SONUÇ.....	259
KAYNAKLAR	263
ÖZGEÇMİŞ	276

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez.
a.mlf	: Adı geçen müellîf
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslâm Ansiklopedisi
M.	: Miladi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
n.	: Dipnot
Neşr.	: Neşreden
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
R.H.C.	: Recueil des Historiens des Croisades
RHC. Occ.	: Recueil des Historiens des Croisades. Historiens Occidentaux
RHGF	: Recueil des Historiens de Gaules et de la France
s.	: Sayfa
ss:	: Sayfa sayısı
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Terc.	: Tercüme eden
TTK	: Türk Tarih Kurumu
USAD	: Uluslararası Selçuklu Araştırmaları Dergisi

Vd. : Ve devamı
Vdd. : Ve devamının devamı
Yay. : Yayınları

1. GİRİŞ

Medeniyetlerin Beşiği olarak isimlendirilen Anadolu, pek çok milletlere ev sahipliği yapmıştır. Perslere, İskender'e ve Roma medeniyetlerine ev sahipliği yapan Anadolu, şimdi başka milletlerin hâkimiyet sahası olmuştur. Büyük Selçuklu Devleti, Maveraünnehir bölgesinde Gazneliler ile Karahanlıların baskısından, birçok ekonomik ve sosyal sebeplerden bunalan Türkmenlere yurt bulmak amacıyla XI. yüzyıl başlarında keşif mahiyetinde yapılan ilk akınlar, zamanla arkası kesilmeden devam etmiş, Bizans'ın vasalı durumunda olan Gürcü ve Ermeni Prenslikleri bu Türkmen akınları karşısında mukavemet gösterememişlerdir. İslam kuvvetleri Emevî ve Abbâsî devirlerinde İstanbul üzerine gerçekleştirdiği seferlerde Bizans'ın direnişiyile karşılaşınca önemli bir sonuç alamamışlardı. Daha sonra ise Çağrı Bey¹'in ardından giden Tuğrul Bey², Alp Arslan gibi sultanlar ve İbrahim Yinal ile Kutalmış gibi hanedana mensup kişilerin Anadolu'ya üzerine yaptıkları seferler başarı ile sonuçlanmış ve Pasinler (1048), sonra Malazgirt (1071) savaşlarının zaferle sonuçlanması Bizans'ın gücünü kırmıştı.

Sultan Alp Arslan'ın, Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu'nun fetih emrini vermesi üzerine başta hanedan üyelerinden Kutalmışoğulları (Süleyman-şâh, Mansur kardeşler) olmak üzere birçok Selçuklu ve Türkmen beyleri (Artuk, Tutak, Karatekin, Boldacı, Danişmend Gazi ve Mengücek Gazi) Anadolu'da yeni yerler ele geçirmek ve hâkimiyet sahalarını genişletmek amacıyla hızlıca hareket etmişlerdir. Diğer yandan devamlı yenilgiler yaşayan Bizans birlikleri ise, tüm direnişlerine rağmen, Türkmen beylerinin ilerleyişini ve Anadolu'nun fethini önleyememiştir. Bu süreçten sonra Anadolu Türklerin eline geçmeye başlamıştır.³ Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'da Türk beylikleri teşekkül etmeye başlamıştır. Bu beyliklerin kurulmasıyla Anadolu'da bir anda Türk yönetimlerinin belirmesi olarak değerlendirilmemelidir. Anadolu'ya yerleşen Türkler, eski göçebe anlayışını bırakarak sanatsal ve kültürel yeni bir toplum meydana getirmişlerdir.

¹ Çağrı Bey'in Anadolu Seferi hakkında bkz. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, TTK, Ankara 1988, s. 19-22. Ergin Ayan, *Sultan Tuğrul Bey*, Kronik, İstanbul 2020, s. 199-202.

² Tuğrul Bey hakkında bkz. Ergin Ayan, *Sultan Tuğrul Bey*, Kronik, İstanbul 2020;

³ Salim Koca, "Diyâr-ı Rûm'un (Roma Ülkesi-Anadolu) "Türkiye" Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 2008, s. 7 vd.; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, DTCF Yay., Ankara 1972, s. 136.

Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde askeri kuvveti kendi kavminden olan Türkmenler idi. Türkmenler, Anadolu'da göçebeliği bırakarak zaman içerisinde yerleşik hayata başlamışlardır. Yerleşik hayata geçen Türkmenlere zamanla Türkmen denilmeyerek Türk denilmeye başlandı. Türkmenlerden göçebe yaşamı devam ettirenlerin kalabalık olmasının sebebi ise arkası kesilmeyen göçlerdir. Türkmenlerin devamlı olarak Anadolu'ya gelmeleri Selçuklu Devleti'nin Haçlı Seferlerinin başlamasından sonra da Anadolu'da ve Yakın Doğu'da varlığını sürdürmesinde önemli bir etken olmuştur. Türkmenler, genellikle uçlarda yaşıyor ve adeta akıncı ve muhafız görevi görerek düşman yörelerinde yurt açmak amacıyla fetihlere yön veriyorlar ve kendileri de fetih hareketlerinde bulunuyorlardı.⁴

Suriye'de ilk Türkmen varlığı 456 (1064) yılında Hârûn b. Han Melikü't-Türk adında Türkmen beyinin bin atlı ile Haleb şehrine gelmesiyle başlamıştır. Türkmenler, Haleb şehrini hâkimiyetinde bulunduran Mirdasoğllarına mensup olan Arap idarecilerin birbirleriyle çatışması bağlamında XI. yüzyılda Suriye'ye yerleşmişlerdir.⁵ 463 (1070-1071) yılında kalabalık kitleler halinde Suriye'ye gelen ilk Türkmenlerin, Nâvekiyye Türkmenleri olduğu görülmektedir. Sultan Alp Arslan'dan kaçan ve devamlı hareket halinde olan Nâvekiyye Türkmenleri 464 (1071-1072) yılında Suriye'de faaliyetlerde bulunmuşlardır. Fâtımî Emîri Emîrû'l-cüyûş Bedr, Türkmenlere yakın davranması üzerine yağmacılık yapan Araplara karşı Bedr'e yardımda bulunan Türkmenler, göl kenarında bulunan Taberiyye'yi ele geçirip Trablus'ta dinlenmişlerdir. Bu Türkmenlerin bir kısmı, Mirdasoğlu Mahmud'un daveti üzerine Haleb'e gitmişlerdir. Haleb şehrine gitmemiş olan Türkmenler, Belkâ'da bulunan Na'man Kalesi'ni ele geçirip tüm Suriye'yi hâkimiyet altına almışlardır.⁶

Nâvekiyye Türkmenleri, Sultan Alp Arslan'a baş kaldırıp kaçan eniştesi Erbasan'ın idaresindeki Türkmenlerdir. Bu Türkmenler, Afşin Bey'in takip etmesi üzerine Bizans'a iltica etmişlerdir.⁷ Nâvekiyye Türkmenlerinin bir kısmı ise 463 (1071) yılında Kurlu⁸,

⁴ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 135.

⁵ Kemâleddîn İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 9 vd.; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 43; Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 1, 2018, s. 209.

⁶ Sibt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, çev. Ali Sevim, Ankara 2011, s. 174; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 133; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, TTK, Ankara 1989, s. 24 vd.; Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 210.

⁷ Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 12.

⁸ İbnü'l-Cevzî, adını "Kızılı" olarak kaydetmiştir. Sibt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, s. 180.

Uvakoğlu Atsız ve Şöklü ile Hanoğlu Hârûn liderliğinde Fâtımilerin elinde bulunan Filistin’de fetihler gerçekteŐirmiŐlerdir. Böylelikle Türkmenler, Filistin yörelerine kadar girmişlerdir.⁹

Selçukluların asli unsuru olan Türkmenlerin, Anadolu’da hızlı bir Şekilde yayılmaları Bizans’ı rahatsız etmekteydi. Bizans imparatorlarının ise durdurmayı baŐaramadıkları bu fetihler için Avrupa’dan yardım talebinde bulunmaktan başka çaresi yoktu. Aleksios Komnenos’un Avrupa’dan istediği yardım talebi olumlu karşılık bulmuş ve Papa Urbanus 27 Kasım 1095 yılında Clermont Konsili’nde tüm Hristiyan âlemine Haçlı Seferi çağrısında bulunmuştur. Haçlı Seferlerinin baŐlamasında değişik sebeplerin etkili olduğu bilinmektedir. Bu sebeplerin hangisinin etkili olduğu halen bir tartiŐma konusudur. Fakat bu seferlerin altında yatan nedenlerden en önemlisi Türklerin batıya doğru ilerlemesini önlemek ve Anadolu’da Türk hâkimiyetine son vermek olduğu Şüphesiz bir gerçektir. Haçlıların Anadolu ve Suriye yörelerine gelmeleriyle karşılarında beliren Türkmenlerle olan mücadeleleri çalıŐmamızı oluŐturmaktadır.

“*Anadolu ve Suriye’de Türkmen Haçlı Mücadeleleri*” adındaki tez çalışmamız, 1096-1150 tarihi içerisinde Türkmenlerle Haçlılar arasında Anadolu ve Suriye yörelerinde gerçekteŐen olayları kapsamaktadır. Tez çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Haçlı Seferlerinin baŐlamasını, ikinci bölümde 1101 yılında meydana gelen Haçlı Seferlerini, nc bölümde Birinci Haçlı Seferi sonrasında gerçekteŐen Türkmen Haçlı mücadelelerini ve son olarak dördüncü bölümde ise İkinci Haçlı Seferi konusunu ele almaya çalıştık.

⁹ Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 25 vd.; Aydın Usta, “Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar” 5. *Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Ankara 2015, s. 128.

2. KAYNAKLAR

2.1. LATİN KAYNAKLARI

2.1.1. Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum: Eserin yazarı olan Willermus Tyrensis'in doğum tarihi ve doğduğu yer net olarak bilinmemekle birlikte 1130 yılında Filistin'de doğduğu, 1185 yılında Sur şehrinde vefat ettiği kabul görmektedir. Willermus Tyrensis, Latince, Yunanca, Farsça ve İbranice dillerini öğrenmiş entelektüel bir kişilik sahibidir. Willermus Tyrensis eserinde, İslam Tarihi, Hristiyanlık, Türkler ve Bizans hakkında bilgilerin yanı sıra Haçlı Seferlerinin başlangıcından yani 1095 yılından 1184 yılına kadar meydana gelen olayları kaleme almıştır. Willermus, Kudüs Kralı I. Amaury (1163-1174)'nin ve onun yerine geçecek olan oğlu IV. Baudouin (1175-1185)'in eğitiminde görev üstlenmiştir. Willermus, önemli görevlerde bulunmuştur. Willermus'un ölümünden sonra 1194 yılından sonra Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum'a yazılan Latince bir zeyl günümüze kadar ulaşmadan yok olup gitmiştir.¹⁰

Ergin Ayan, Willermus Tyrensis'in eserini, Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği, Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar, Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143) ve Haçlılar Türkler Karşısında (1143-1184) olmak üzere üç cilt olarak Türkçeye çevirmiştir. Çalışmamızda biz Türkçe çevirilerinden istifade ettik.

2.1.2. Liber Chiristianae Expeditionis pro Exeptione Emundatione et Restituione Sanctae Hierosolymitana Ecclesiae: Albertus Aquensis'in eseri Haçlı Seferleri için Fulcherius Carnotensis'ten sonra en mühim eser özelliğini taşımaktadır. Albertus Aquensis, pek çok olayı müşahade etmeden kaleme almış olup, Haçlıların 1095 yılından 1120 yılına kadar olaylarını sonradan Almanya'da 1120 1158 tarihleri arasında yazmıştır. Albertus, Haçlı Seferlerine katılmamış olup savaşa katılanlardan dinlediklerini yazmıştır. Albertus Aquensis'in eseri geçen yüzyıl ortalarına kadar Haçlı Seferi konusunda büyük bir otorite olarak görülmekteydi. Fakat onun Peter Eremit'in daha evelki faaliyetlerinin tasviri güvene layık değildir. Godefroi'nin İstanbul ve

¹⁰ Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği, Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, Çev. Ergin Ayan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 17-20; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine (1099-1143)*, Çev. Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, Ankara 2018; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III Haçlılar Türkler Karşısında (1143-1163)*, Çev. Ergin Ayan, Kronik Yayınları, İstanbul 2019; zeyiller için bkz., Ebru Altan, "Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis'in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri", *Şarkiyat Mecmuası*, S. 2, s. 85-94;

Anadolu içlerinden geçişi tasviri sefere katılmış olan bir şövalyenin verdiği haberlere dayanmaktadır.¹¹ Tezimizde Albertus Aquensis'in eserinin Fransızca¹² ve İngilizce¹³ tercümelerinden faydalandık.

2.1.3. Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium: Eserin yazarı, Fransız rahip ve tarihçi olan Fulcherius Carnotensis, 1058 veya 1059 yılında Fransa sınırlarında yer alan Chartes şehrinde dünyaya gelmiştir. Eserinde papazlık eğitimi aldığına dair bilgiler bulmak mümkündür. O, 1095 yılında Papa II. Urbanus'un yapmış olduğu çağrıya katılan Bloisli Stephan'ın ordusu ile Birinci Haçlı Seferi'nde yer almıştır.¹⁴ Fulcherius eserinde, Birinci Haçlı Seferi'ni ve Haçlıların Suriye yörelerine hâkim olduklarının ilk zamanlarını anlatır. O eserini üç kitap halinde hazırlamıştır; Birinci Haçlı Seferi'nin anlatıldığı ilk kitap Clermont Konsili ile başlayıp 1099 Askalan savaşı ile sona ermektedir. İkinci kitap 1100-1118 yılları içerisinde I. Baudouin de Bourg'un faaliyetlerini içermektedir. Üçüncü kitap ise, 1118-1127 yılları arasında II. Baudouin de Bourg'un faaliyetlerini kapsamaktadır.¹⁵ Heinrich Hagenmayer eserin Latince tenkitli neşrini yapmıştır.¹⁶ Fulcherius'un eseri İngilizceden Türkçe'ye İlcan Bihter Barlas tarafından yapılmıştır.¹⁷ Aynı zamanda Fulcherius'un eserinin ilk kitabı Ayhan Can ve Mukadder Yıldız tarafından iki ayrı tez olarak hazırlanmıştır.¹⁸

¹¹ Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihinin Kaynakları", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 4/3 Spring, 2009; s. 1443.

¹² Albertus Aquensis, *Historia Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Tome I, Fransızca Terc. M. Guizot, Rue Saint Andre Des Arts, No:68, Paris 1824; Albertus Aquensis, *Historia Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Tome II, Fransızca Terc. M. Guizot, Rue Saint Andre Des Arts, No:68, Paris 1824.

¹³ Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana History of the Journey to Jerusalem*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007.

¹⁴ Ebru Altan, "Birinci Haçlı Seferi'nin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 37, 2002, s. 45-49; Mustafa Alican, "Fulcherius Carnotensis: Kutsal Toprakları Kurtarmak -Kudüs Seferi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2009, C. XXIV, S. 2, s. 227-229.

¹⁵ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)*, TTK, Ankara 1990, s. XXVII; Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihinin Kaynakları", s. 1442; Mustafa Alican, "Fulcherius Carnotensis: Kutsal Toprakları Kurtarmak -Kudüs Seferi", s. 227-229.

¹⁶ Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, Neşr. H. Hagenmayer, Heidelberg, 1913.

¹⁷ Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium*, (Kudüs Seferi Kutsal Toprakları Kurtarmak), Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

¹⁸ Ayhan Can, *Fulcherius Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesinin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1998; Mukadder Yıldız, *Fulcherius Carnotensis Birinci Haçlı Seferi Vekayinamesi (Fulcheri Carnotensis, Historia Hierosoly mitana) Kitap 1*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.

2.1.4. Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum (Anonim Haçlı Tarihi):

Bu eser ismi bilinmeyen bir Haçlı askeri tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir. Haçlı Seferi tarihi için önemli ana kaynaklardan bir tanesidir. Eserin verdiği bilgilerden yazarın Clermont Konsili'nde bulunduğu anlaşılmaktadır. Yazarın, Bohemond'a çok büyük sempatisi olması onun ordusunda yer aldığını düşündürmektedir. Yazar, eserini Clermont Konsili ile başlatmakta ve Kudüs'ün zaptından sonra meydana gelen 1099 Askalan Savaşı ile bitirmektedir. Haçlıların Anadolu yolculuğunu, Antakya'nın ele geçirilmesi konusunda önemli bilgiler vermektedir.¹⁹ 39 fasıldan meydana gelen eserin aslı Latince olup pek çok dile çevirisi yapılmıştır.²⁰ Tezimizde Ergin Ayan tarafından Türkçeye tercüme edilen kitaptan faydalandık.

2.1.5. Historia Francorum Qui Ceperunt Jerusalem: Bu eser, Birinci Haçlı Seferi tarihinin görgü şahidi olmasından dolayı önemli bir kaynaktır. Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış olan Raimundus Aguilers ile Balazun'lu Pons adı ile bilinen şövalye tarafından yazılmıştır. Ancak Balazunlu Pons'un 1099 Arka kuşatması sırasında ölümü üzerine eseri yazmaya Raimundus devam etmiştir. Haçlı Seferi tarihi için önemli ana kaynaklardan biri olan bu eser Haçlıların Anadolu yolculuğu sırasında yaşanan olayları, Antakya'nın ele geçirilmesi hususunda önemli bilgiler vermekte ve Askalan Savaşı ile sona ermektedir.²¹ Bu eser Süleyman Genç tarafından "*Haçlılar Kudüs'te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*" adı ile Türkçeye tercüme edilmiş biz de bu tercümeden faydalandık.

2.1.6. Historia de Hieroslymitano İtenere: Eserin müellifi Peter Tudebodus hakkında elimizde neredeyse hiçbir bilgi yoktur. Onun Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış bir kilise papazı olduğu bilinmektedir. Tudebodus'un Fransa hudutlarında yer alan Poitou'da bulunan Civbray Kilisesi rahiplerinden olduğu zannedilmektedir. O, Antakya kuşatması esnasında ölen kardeşi Arnold'un cenazesine katıldığını söylemekte ve kendi hayatı hakkında pek bilgi vermemektedir. Eser Birinci Haçlı Seferi konusunda önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca kendisinden önce kaleme alınan Anonim Gesta'nın tekrarı

¹⁹ Anonim, *Haçlı Tarihi*, Çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 9-14; Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihinin Kaynakları", s. 1442;

²⁰ Anonymi *Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum*, Neşr. H. Hagenmeyer, Heidelberg, 1890; Rosalind Hill, *Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolimitanorum: The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jerusalem*, London, 1962.

²¹ Raimundus Aguilers, *Haçlılar Kudüs'te Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi Kudüs'e Yolculuk*, Çev. Süleyman Genç, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, s. 25-45; Güray Kırpık, "Haçlı Seferleri Tarihinin Kaynakları", s. 1443-1444.

mahiyetindedir.²² Çalışmamıza önemli katılar sunmuştur. Eserin Süleyman Genç tarafından yapılan Türkçe²³ tercümesinden faydalandık.

2.1.7. Gesta Dei Per Francos: Eserin müellifi olan Guibertus Novigenti, (Fransızca'da Guibert de Nogent, Almancada Guibert von Nogent İngilizcede Guibert of Nogent) 1060 yılında Beauvais yakınlarında dünyaya gelmiştir. Eserini yazdığı yıl hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Guibertus eserinde pek çok konu ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Tezimizde eserin Fransızca²⁴ ve İngilizce²⁵ çevirisinden faydalandık.

2.1.8. Hierosolymita: Eserin müellifi olan Ekkehard von Aura²⁶'nın kaleme aldığı bu eser özellikle 1101 yılında meydana gelen Haçlı Seferleri konusunda önemli bilgiler vermekte olup Albertus Aquensis'i tamamlar mahiyettedir. İngilizceye tercüme²⁷ edilmiş olan bu eserden faydalandık.

2.1.9. De Profectione Ludovici VII in Orientem: İkinci Haçlı Seferi konusunda önemli bilgiler veren, ordu vaizi olarak Fransa Kralı VII. Louis'nin yanında sefere katılan Odo de Deuil'in bu eseri Latince bir kroniktir. Odo'nun sefer başlamadan önceki hayatı hakkın pek bilgi yoktur. Fakat St. Denis manastırında bir keşiş olan Odo, kralın vaizi olarak sefere katılmış olması onun bu manastırda mühim bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Odo, büyük ihtimalle Louis ile 1149 yılında ülkesine dönmüş 1152 yılında başrahip olmuş ve 1162 yılında ölmüştür. Seferin başlamasından itibaren Louis ile beraber olan Odo'nun eseri yedi kitaptan oluşmaktadır. İkinci Haçlı Seferi'nin başlamasından Fransız Haçlı ordusunun Anadolu yolculuğunu ve Antakya'ya gelişlerini güzel bir şekilde tasvir etmektedir.²⁸ Eserin aslı Latince olup İngilizceye tercüme²⁹

²² Fatih Erkoçoğlu, *Haçlı Seferleri Tarihi Kaynakları*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2018, s. 28 vd.

²³ Peter Tudebodus. *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi, Kudüs'e Yolculuk*, Çev. Süleyman Genç, Kronik Yayınları, İstanbul 2019.

²⁴ Guibert de Nogent, *Gesta Dei per Francos*, *Collection Des Memories Relatifs A L'Historie de France*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825

²⁵ Guibertus Novigenti, *Gesta Dei Per Francos*, (trc. Robert Levine), *The Deeds of God Through the Franks*, New York, Boydell Press, 1997.

²⁶ Fatih Erkoçoğlu, *Haçlı Seferleri Tarihi Kaynakları*, s. 25.

²⁷ Ekkehard von Aura, *Hierosolymita*, (trc. Matthew LaBarge King), History Department, University of Washington, 2011.

²⁸ Ebru Altan "İkinci Haçlı Seferi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. VIII vd.

²⁹ Odo of Deuil, *De Profectione Ludovici VII in Orientem*, Çev. V. G. Berry, Columbia University Press, New York 1948.

edilmiştir. Biz de İngilizce tercümesinden istifade ettik. Ayrıca eserin Türkçe çevirisi³⁰ Caner Togaç tarafından yapılmıştır.

2.1.10. Chronica: Otto von Freising'in Chronica adlı eseri sekiz kitaptan oluşmaktadır. 1146 yılına kadar gerçekleşen dünya tarihinde bu eser konumuzla alakalı bilgiler az olmakla birlikte İkinci Haçlı Seferi'nin başlangıç yılları için önemlidir.³¹ Bu eserin İngilizce tercümesinden³² faydalandık.

2.1.11. Gesta Friderici Imperatoris: Otto von Freising'in diğer bir eseri de Gesta Friderici Imperatorisdir. Müellifin, Alman Kralı Konrad'ın yanında sefere katılmış ve Kral Konrad'ın 1152 yılında vefatı üzerine Alman imparatoru olan Friedrich Barbarossa'nın talebi üzerine yazmış olduğu bu eser çalışmamız açısından önemli bilgiler içermektedir³³ Çalışmamızda Mierow tarafından yapılan İngilizce tercümesinden faydalandık.³⁴

2.2. BİZANS KAYNAKLARI

2.2.1. Alexiad: Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızı olan Anna Komnena tarafından yazılan Alexiad, çalışmamız için önemli bilgiler içermektedir. 1083 yılında İstanbul'da doğan Anna Komnena bu eserinde babası Aleksios Komnenos'un döneminde gerçekleşen olayları anlatmıştır. Anna'nın bu eseri 1069-1118 yılları arasında geçen olayları anlatmaktadır. Haçlı Seferleri ile ilgili olaylara şahitlik eden Anna Komnena detaylı bilgiler vermektedir.³⁵ Çalışmamızda Bilge Umar tarafından yapılan eserin Türkçe tercümesini³⁶ kullandık.

2.2.2. Historia: Çalışmamız için önemli olan Bizans kaynaklarından biri 1143 yılından sonra doğan Ioannes Kinnamos'un Historia adlı eseridir. Ioannes ve Manuel Komnenos'un hükümdarlık dönemlerini anlatan eser, Alman Haçlı ordusunun

³⁰ Deuilli Odo, *İkinci Haçlı Seferi VII. Louis'in Doğu'ya Seyahati*, Çev. Caner Togaç, Kronik Yayınları, İstanbul, 2021.

³¹ Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle Of Universal History to theYear 1146 A. D. By. Otto Bishop of Freising*, trans. With an introduction, andmotesby Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, Newyork 2002. s. Giriş; Ebru Altan "İkinci Haçlı Seferi", s. X.

³² Otto von Freising, *The Two Cities: A Chronicle Of Universal History to theYear 1146 A. D. By. Otto Bishop of Freising*, trans. With an introduction, andmotesby Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, Newyork 2002.

³³ Ebru Altan "İkinci Haçlı Seferi", s. X.

³⁴ Otto von Freising, *The Deess of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, terc. Charles Christopher Mierow, Record of Civilization, Sources and Studies, Columbia University Press, New York 1953.

³⁵ Fatih Erkoçoğlu, *a. g. e. s. 43 vd.*; Güray Kırpık, *a. g. m., s. 1444 vd.*

³⁶ Anna Komnena, *Alexiad, Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp, İstanbul 1996.

ülkelerinden çıkıp İstanbul'a gelişlerini ve burada gerçekleşen olayları Alman Kralı Konrad ile Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un ilişkileri hakkında bilgiler vermektedir. İkinci Haçlı Seferi hakkında bilgi veren eser, özellikle Haçlı Bizans ilişkileri bağlamında bilgiler vermiştir. Anadolu'ya gelen Alman Haçlı ordusunun Türkler ile savaşmaları, Dorylaion Savaşı ve gerçekleşen olaylar ilgili bilgiler veren eser çalışmamız için önemlidir. Bu eser, Fransız Haçlı ordusu hakkında ise pek az vermektedir.³⁷ Bu eser Işın Demirkent tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Biz de bu Türkçe tercümeden faydalandık.³⁸

2.2.3. Historia: Bir diğer Bizans kaynağı, Angelos hanedanının saltanatı döneminde (1185-1204) Bizans sarayından mühim mevkilerde görev yapan Niketas Khomiates'in kaleme aldığı Historia adındaki eseridir. Niketas eserinde 1118-1206 yıllarında gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Haçlı Seferleri hakkında kıymetli bilgiler sunan eserin Türkçe tercümesinden³⁹ istifade ettik.

2.2.4. Tarihlerin Özeti: Ioannes Zonaras'ın kaleme aldığı bu eser, Birinci Haçlı Seferi konusunda önemli bilgiler içermektedir. Eserin verdiği bilgiler çok kısıtlı olmakla beraber Anna Komnena'yı doğrular mahiyettedir. Çalışmamızda Bilge Umar'ın yaptığı Türkçe tercümesini kullandık.⁴⁰

2.3. ERMENİ KAYNAKLARI

2.3.1. Urfalı Mateos Vekâyinâmesi: Urfalı Mateos'un yazmış olduğu bu eser, Haçlı Seferleri konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Urfalı Mateos'un bu eserinde çalışmamız ile ilgili değerli bilgiler bulunmaktadır. Urfalı Mateos, Haçlı ve Bizans kaynakları gibi Türklere karşı olumsuz bir tutum içerisindedir. Urfalı Mateos'un bu eseri Haçlı Seferleri hakkında detaylı bilgiler vererek Albertus Aquensis'i tamamlar mahiyettedir. Çalışmamızda bu kaynağın Türkçe tercümesinden⁴¹ istifade ettik

2.3.2. Türk Fetihleri Tarihi (889-1269): Vardan Vardapet tarafından kaleme alınan 889-1269 yılları arasında cereyan eden olayları anlatan bu eser, Haçlı Seferleri

³⁷ Ebru Altan "İkinci Haçlı Seferi", s. XIV

³⁸Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176)*, Haz. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2020.

³⁹Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara1995.

⁴⁰ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul 2008.

⁴¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000.

konusunda kısa da olsa bilgiler vermektedir. Çalışmamızda bu kitabın Türkçe tercümesinden istifade ettik.⁴²

2.4. SÜRYÂNİ KAYNAKLARI

2.4.1. Abû'l-Farac Tarihi: Bu eserin yazarı Abû'l-Farac Barhebreaus, İbnü'l-İbrî, Bar Hebreus, Gregorius b. Ehrun gibi adlarla tanınmaktadır.⁴³ 1226 yılında Maltaya'da dünyaya gelen Müellif eserinde pek çok konunun yanında Türkler ve Haçlılar hakkında bilgiler vermektedir. Çalışmamızda eserin Türkçe tercümesinden⁴⁴ faydalandık.

2.4.2. Süryâni Patrik Mihail'in Vekâyinâmesi: Süryani Mihail'in bu eseri çalışmamız açısından önemli bir yere sahiptir. Çalışmamızla ilgili mutelif yerlerde eserin Türkçe tercümesinden⁴⁵ faydalandık.

2.4.3. Anonim Süryani Vekâyinâmesi: Yazarı bilinmeyen Anonim Süryani Vekâyinâmesi I. ve II. Haçlı Seferleri konusunda önemli bilgiler vermektedir. Bu eserin de Türkçe tercümesinden faydalandık.⁴⁶

2.5. İSLAM KAYNAKLARI

2.5.1. Zeylû Tarih-i Dımaşk: İslam müellifleri içerisinde en önemlilerden biri olan, 1073 yılında Dımaşk'ta dünyaya gelen ve eğitimini bitirdikten sonra idari görevlerde bulunup Dîvanü'r-Resâil reisliği yapan İbnü'l-Kalânîsî'nin (ö. 1160) kaleme aldığı Zeylû Tarihi Dımaşk adlı eseri çalışmamız için önemli bir yere sahiptir. İbnü'l-Kalânîsî'nin, Hilal b. el Muhassin es-Sabi'nin Tarih'ine zeyl olarak kaleme aldığı Zeylû Tarihi Dımaşk adlı eseri çalışmamız için önemli bir yere sahiptir. İbnü'l-Kalânîsî, Haçlılarla ilgili önemli bilgiler vermesinin yanı sıra Türk, Türkmen ayrımını eserinin sonuna kadar sürdürmüştür. Haçlı Türkmen mücadeleleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Biz de çalışmamızda bu eserin Arapça⁴⁷ neşrinden, İngilizce⁴⁸ ve Türkçe⁴⁹ tercümelerinden oldukça istifade ettik.

⁴² Müverrih Vardan, *Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)*, terc. H. Andreasyan, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1937.

⁴³ Müellif hakkında bkz. Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-İbrî", *DİA*, C. XXI, s. 92-94.

⁴⁴ Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, C. I-II, TTK, Ankara 1999.

⁴⁵ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi (1042-1195)*, Hrand D. Andresyan, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi No:956.05, Basılmamış Tercüme, 1944.

⁴⁶ Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, Yaba Yay., Ankara 2005,

⁴⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, Neşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908.

⁴⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, Terc. Hamilton A. R. Gibb, London 2002.

⁴⁹ İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, Çev. Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

2.5.2. el-Kâmil fi't-Târîh: Eserin yazarı Ali b. Muhammed İzzeddîn Ebu'l-Hasan İbnü'l Esir (ö. 630/1233), 4 Cemâziyelevvel 555'te (12 Mayıs 1160) Cizre'de (Cezîre-i İbn Ömer) dünyaya gelmiştir. Bu yüzden Cezeri olarak ve babasının lakabı olan Esîrüddîn ismini kullanması hasbiyle İbnü'l Esir olarak bilinir.⁵⁰ 1183 yılında Cizre'den ayrılan İbnü'l Esir önemli bir şehir olan Musul'a gitmiştir. Haçlılarla yaşanan mücadelelerde bulunan yazar, Bağdad, Suriye ve Kudüs'e gelip eseri el-Kamil Fi't-Tarih'i tamamlamıştır. Musul şehrinde hayata gözlerini yummuştur. Çalışmamız için önemli İslam kaynaklarından bir diğeri ise İbnü'l Esir'in el-Kâmil fi't-Târîh adlı eseridir. İbnü'l Esir'in bu eseri Haçlı Seferleri için son derece önemli bir kaynaktır. Orta Çağ İslam müellifleri içinde güvenilir bir isim olan İbnü'l Esir Türkmen Haçlı mücadeleleri konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Verdiği bilgilerle kendinden sonra gelen pek çok tarihçiye kaynaklık eden bu eser Abdülkerim Özaydın'ın yaptığı Türkçe tercümesinden⁵¹ faydalandık. Ayrıca İbnü'l Esir'in diğeri bir eseri olan et-Tarihü'l-Bahir fi'd-Devleti'l-Atabekiyye bil-Mevsul⁵² adlı eserinden istifade ettik.

2.5.3. Mir'âtü'z-Zamân fi Tarihi'l-Âyan: Sıbt İbnü'l-Cevzî⁵³'nin yazdığı bu eser çalışmamızla ilgili bilgiler içermektedir. Bu eserin verdiği bilgiler orijinal olup başka kaynaklarda geçmemektedir. Çalışmamızda bu eserin Arapça neşrinden⁵⁴ istifade ettik.

2.5.4. Zübdetü'l-Haleb min Târîhi Haleb: İbnü'l Adim'in kaleme aldığı bu eser, Suriye, Güneydoğu Anadolu yöreleri ile ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Eser, Türkmen Haçlı mücadeleleri ile ilgili detaylı bilgiler içermektedir. Bu sebeple çalışmamıza önemli katkılar sunmuştur. Eserin Arapça neşrini⁵⁵ ve Türkçe çevirisini⁵⁶ kullandık.

⁵⁰ Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l -Esîr", *DİA*, XXI, İstanbul, 2000, s. 26-27.

⁵¹ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, Çev. Abdülkerim Özaydın, I-XII, Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.

⁵² İbnü'l Esir, *et-Târihu'l-Bâhir fi Devleti'l-Atabekiyye*, thk. Abdulkadir Ahmed Tolaymat, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire 1963.

⁵³ Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî", *DİA*, C. XXXVII, s. 87-88.

⁵⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Tarihi'l-A'yân*, C. XIX, (nşr. Muhammed Enes Elhin, Kamil Muhammed el-Karat), C. XX, (nşr. İbrahim ez-Zeybek), Beyrut, 2013.

⁵⁵ Kemâleddîn İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, II, Neşr. Sâmi ed-Dehhan, Dimaşk 1954.

⁵⁶ İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

3. HAÇLI SEFERLERİNİN BAŞLAMASI VE ANADOLU VE SURİYEDE TÜRKMEN-HAÇLI MÜCADELELERİ

3.1. Haçlı Seferlerinin Başlamasının Nedenleri ve Papa II. Urbanus'un Çağrısı

Haçlı Seferleri XI. asrın ortalarından itibaren Türklerin Suriye, Filistin topraklarına girmeleri ve Anadolu'yu yurt tutmaları üzerine, Hristiyan dünyasının kutsal toprakları kurtarmak propagandasıyla Türkleri Anadolu'dan çıkarmak ve Anadolu ile Yakınoğu bölgelerine hâkim olmak amacıyla düzenledikleri siyasi maksatlı askerî bir hareketti. Bu hareketi meydana getiren çeşitli sebepler olmasına rağmen, Batı âlemi bu hareketi sadece dini nedenlere dayandırmaktaydı. Batı dünyasında Haçlı Seferleri hareketinin oluşmasına zemin hazırlayan yegâne unsurlar siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerdi. Batı toplumu, bu hareketin en mühim unsuru olarak öne sürdüğü dinî motif ile insanları harekete geçirmeyi planlamıştı. Haçlı Seferleri düşüncesinin doğduğu yıllarda Avrupa'da yıllardır devam eden açlık yoksulluk ve toprak darlığı gibi sıkıntılardan kaynaklanan kargaşanın beraberinde, ücretli askerlik anlayışı ve kolonizatör bir artış hareketi de başlamış oluyordu. Hristiyan âleminde büyük öneme sahip olan Roma Kilisesi, toplumsal düzensizliklere çare bulmaya çalışmakta ve İstanbul Patrikliği 'ne karşı üstünlük sağlayarak Doğu'ya hâkim olma düşüncesindeydi. Bu harekete öncülük eden kilise Doğu'ya karşı yapılacak olan seferin faydalarını halka anlatırken temel sebepleri dinî motif altında gizlemesi gayet normaldi. Kilise, Haçlı seferine katılanların günahlarından halâs olacaklarını ve bir takım dinî vaatler verirken, siyasi hedeflerine ulaşmak için dinî motiftten yararlanmak istiyordu. Bu minvalde kilise kutsal toprakları kurtarmak propagandasıyla seferin amacını açıklamaktan ziyade gizlemiş oluyordu.⁵⁷

Abbasi halifesinin desteğini alan Selçuklular, Batı'ya doğru ilerleyerek Bizans topraklarını yavaş yavaş ele geçirmeye başlamışlardı. Sultan Alp Arslan, Doğu Anadolu yörelerinden Anadolu'ya girerek ilk akınlarına başladı ve 16 Ağustos 1064 tarihinde Ermenilerin meskûn olduğu Ani şehrini ele geçirdi. Hristiyanlar için önemli bir şehir olan Ani'nin düşmesi Müslümanlar tarafından sevinçle karşılanırken Hristiyanlar için üzücü bir durumdu. Abbasi halifesi, Sultan Alp Arslan'ın bu fethinden dolayı ona övgü dolu mektuplar yollamış ve Ani'nin fethi Müslümanlar arasında coşku ile kutlanmıştı.

⁵⁷İşin Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Basımevi, İstanbul 1997, s. 1; Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı*, İstanbul 1994, s. 65.

Ani'nin ele geçirmesiyle birlikte Bizans toprakları Selçukluların akınlarına maruz kalmaya başladı.⁵⁸ Sultan Alparslan 26 Ağustos 1071 yılında Malazgirt önlerinde İmparator Romanos Diogenes'i büyük bir yenilgiye uğratarak Bizans'a ağır bir darbe vurdu. Bu vesileyle Anadolu diyarı Türkmenlerin ve Selçukluların akınlarına ve fetih politikalarına yön verecek bir bölge haline gelmişti. Böylelikle Bizans topraklarını Türklere terk ederek geri çekilmek zorunda kaldı.⁵⁹

Malazgirt savaşının ardından önemli ölçüde güç kaybetmeye başlayan Bizans İmparatoru VII. Mikhail (1071-1078) 1074 senesinde Türklerin bu ilerleyişi karşısında papalık vasıtasıyla Batı'dan ücretli asker yardımı istemekteydi. Batı dünyası ise Bizans'ın Türklerin ilerlemesine engel olamadığı için endişeleniyordu. Bu durum karşısında Papa VII. Gregorius (1073-1085)⁶⁰ imparatorun Türklere karşı istediği ücretli asker yardımını olumlu karşıladı. Hatta VII. Gregorius, Hristiyanlara silahlarınızı Müslüman ahaliye karşı kullanın şeklinde bir çağrıda bulunmuştu. Fakat o bunu somut

⁵⁸ Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *El-Muntazam Fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular (H.430-485=1038- 1092)*, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2014, s. 87-90; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 118-122; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, Çev. Ergin Ayan, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, s. 40-41; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 39-42; Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK, Ankara 2019, s. 20 vd.; Filiz Akçay, *Türkiye Selçukluları Devleti'nin Değişken Sınırları, Ordu Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ordu 2020, s. 88-96; Mazlum Şahin Demir, *XI. Asırda Değişen Anadolu'da Türkler: Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071)*, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, IV, S. XI, 2017, s. 245.

⁵⁹ Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 46-55; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 142 vd.; Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *El-Muntazam Fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular (H.430-485=1038-1092)*, s. 98-106; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan ve Zamanı*, III, TTK, Ankara 2016, s. 14-27; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 58-76; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 27-32; Filiz Akçay, *Türkiye Selçukluları Devleti'nin Değişken Sınırları*, s. 102-111; Mustafa Alican, "Haçlı Seferleri ve Malazgirt Savaşı Arasındaki İrtibat Üzerine", *Akademik Bakışla Haçlılar*, Dünya Eko Basımevi, İstanbul 2021, s. 111-134.

⁶⁰ Kardinal Hildebrant, VII. Gregorius (1073-1085) unvanı ile 1073 tarihinde IX. Leo'dan sonra papa seçildi ve onun dönemi Gregorian çağı olarak anıldı. O, Aziz Petrus'un makamına oturmak amacıyla mücadele halinde olan enerjik ve hırçın bir karakter olsa da kilise reformu için giriştiği mücadele ve kilise özgürlüğünü kısıtlamalarıyla kendinden çok bahsettirdi. VII. Gregorius, Papa imparatorları tahttan indirebilir sözüyle papalığın tahakkümünü açıkça belirterek tayin mücadeleleri çatışmasına sebep oldu. Papa VII. Gregorius'un reform hareketlerine karşı uzlaşmaz tavrı İtalya ile Almanya'nın arasının açılmasına neden oldu. Papa VII. Gregorius, Türklerin ilerleyişi karşısında Doğu'daki din kardeşlerine yardım etmek amacıyla 1074 senesinde 5000 gönüllüden oluşan bir kuvvetle Haçlı Seferine çıkmayı düşünüyordu. Böylelikle Papa VII. Gregorius, Türkleri Anadolu'dan çıkarttıktan sonra Doğu Hristiyanlarına Roma'nın üstünlüğünü kabul ettirmiş olacaktı ama bunu yapamadı ve 25 Mayıs 1085 tarihinde öldü. Gregorius hakkında bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 48-53; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, s. 47; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, Çev. Fikret İşıltan, TTK. Yay. Ankara 1998, s. 77 vd.; Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi (1109-1187)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 2 n. 2; geniş bilgi için bkz. Sayime Durmaz, *Yüksek Ortaçağ'da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ve Âsâ'nın Savaşı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. I, 2011, s. 97-111.

bir eyleme dönüştürme durumunda değildi ve iki taraf arasında gerçekleşen bu yakınlaşma sonuçsuz kaldı. Ancak bu istek 1089 yılında İmparator Aleksios (1081-1118)⁶¹ ile Papa II. Urbanus (1088-1099)⁶² arasında tekrar yenilenerek gündeme gelecekti.⁶³

Selçuklular, Malazgirt zaferinden sonra akınlarına devam ettikleri Anadolu'da ilerleme imkânı elde ederek kısa sürede Ege ve Marmara kıyılarına kadar yayılmışlardı. Bizans ise bu süreçte taht kavgaları, iç savaşlar ve kargaşa içerisindeydi. Türkler, 1075 yılında İstanbul yakınlarında bulunan Bizans şehri İznik'i ele geçirerek Boğaziçi yakalarına kadar ilerlemişlerdi. Süleymanşah, Anadolu'da Türk hâkimiyetini kurarken, 1081 yılında İmparator Aleksios ile yaptığı Dragos Suyu Antlaşmasıyla ona Türklerin hâkimiyetini kabul ettirmiş oldu. Süleymanşah'ın, 1085 yılında Antakya'yı fethetmesiyle beraber karışıklık içinde olan Bizans ağır bir darbe almış oldu.⁶⁴ Bizans ise Anadolu'da Türklerin ilerlemesi dışında 1071 yılında Bari şehrini zapt eden Güney

⁶¹ Bizans İmparatoru olan Aleksios, Komnenos hanedanının kurucusudur. Aleksios Komnenos hakkında detaylı bilgi için bkz. John Julius Norwich, *Bizans III Gerileme ve Çöküş Dönemi*, Çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013, s. 33-41; Alican Yener, *Doğu Roma İmparatoru I. Aleksios Komnenos Dönemi (1081-1118)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2019; Anna Komnena Aleksios Komnenos'un kızı olup, babasının bütün dönemini kaleme aldığı Alexiad adlı eserde Aleksios'un bütün hayatı ve dönemi hakkında ayrıca bkz. Anna Komnena, *Alexiad*.

⁶² Asıl adı Odo de Lagery veya Otho de Lagery şeklindedir. Willermus'ta Cluny Manastırı keşişlerinden Ostia Piskoposu Kardinal Odo olduğunu doğrulamaktadır. Papa II Urbanus, VI Gregorius'un talebesi arkadaşı ve Cluny reform hareketinin destekçisidir. 1088 de yapılan kardinaller toplantısında papa olarak seçildi. Yeni seçilen Papa II Urbanus doğuya karşı ilgili olduğundan bu ilgisi Bizans ile yakın münasebetler kurmaya yöneldi. O, papa olduktan bir sene sonra İmparator Aleksios'un aforoz edilmesini kaldırdı. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 46 n. 15; Albertus Aquensis, *Historia Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Tome I, Fransızca Terc. M. Guizot, Rue Saint Andre DesArts, No:68, Paris 1824, s. 6; Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana History of the Journey to Jerusalem*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Clarendon Press, Oxford 2007, s. 9; Guibert de Nogent, *Gesta Dei per Francos, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 40; Guibert de Nogent, *Gesta Dei Per Francos (The Deeds of God Through Franks)*, İng Çev. Robert Levine, Woodbridge: The Boydell Press 1997, s. 40; Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, Çev. İ. Bihter Barlas, Iq Sanat Kültür Yay. İstanbul 2009, s. 45 n. 5; Otto Von Freising, *The Two Cities: A Chronicle Of Universal History to the Year 1146 A. D. By. Otto Bishop of Freising*, trans. With an introduction, and notes by Charles Christopher Mierow, Columbia University Press, Newyork 2002, s. 405; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 78-79; Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 51.

⁶³ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s.77-80; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 2; Demirkent, "Haçlılar", *TDVİA*, C.14, İstanbul 1996, s. 525; Emrullah Kaleli, *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar (1096-1204)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 76-77.

⁶⁴ İbni Bibi, *el Evâmirü'l-'Alâ'iyye fi'l-umuri'l-'Alâ'iyye*, (Selçuk Name) I, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara 1996, s. 12; Ebû Abdullah Muhammed el-Azîmî, *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143/44)*, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2006 s.24, 29; Anna Komnena, *Alexiad*, s. 124, 194; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, s. 81,85, 88-90; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 53-60; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 60; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 2 vd.

İtalya topraklarını ele geçirip 1081 yılında Balkanlarda Bizans topraklarını istilaya girişen Norman lideri Robert Guiscard ve oğlu Bohemond'a karşı savaşmak zorunda kalmıştı. Doğu ve Batı'da sınırlarını korumakla meşgul olan Bizans tam bir çöküş ve kargaşa içindeydi. Bizans 1085 yılında Robert Guiscard'ın ölümüyle topraklarının batı kesiminde Norman tehdidinden kurtuldu.⁶⁵

Robert Guiscard'ın ölmesiyle birlikte, tehditten kurtulan İmparator Aleksios, Anadolu'daki sorunlara yöneldi. Aleksios, Süleymanşah'ın 5 Haziran 1086 tarihinde ölümüyle⁶⁶ birlikte Türklerin baskısının hafiflemesi üzerine rahat nefes alabilme imkânını yakaladı. Süleymanşah'ın vefat etmesiyle beyler arasındaki çatışmalardan dolayı Anadolu'da Türk hâkimiyeti sarsılmıştı. Bizans İmparatoru Aleksios bu durumdan yararlanmayı bildi. İmparator Aleksios, Türklerin bu durumu karşısında güçlü ordular kurarak Anadolu'daki Türk nüfuzunu tamamen kırabileceğini düşünmekteydi. Fakat güçlü ordular meydana getirmek için çok sayıda asker bulunmuyordu. Aleksios, ordusunu güçlendirmek için Batı'dan askeri yardım istemek yerinde bir iş olacaktı. Eğer Papa II. Urbanus, İmparator Aleksios'a Batı'dan asker toplamak konusunda yardım ederse gereken güçlü ordular oluşturularak Anadolu'da Türklere karşı saldırıya geçilirdi. Bu nedenle 1089 yılında Aleksios, Papa II. Urbanus

⁶⁵ Anna Komnena, *Alexiad.* s. 16 n.2-3, s. 131-132, s. 172 n. 2; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 48; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 45-60; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3.

⁶⁶ El-Melikül Müeyyed İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ali b. Mahmud İbn Ömer b. Şahinşah b. Eyyubi, *Târîhu Ebu'l-Fidâ el-Müsemma el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. II. nşr. Mahmûd Deyyûb. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 1997-1317, s. 10; Şihâbüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî, *Nihayetü'l-Ereb fî Fünün'il-Edeb*, XXVI-XXVII, Tahkik Necîp Mustafa Fevvâz-Hikmet Keşlî Fevvâz, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1424 -2004, s. 26 vd.; Azimî, *a.g.e.*, s. 30 n. 230; Kerîmüddin Mahmud-î Aksarayî, *Müsmere'tü'l-Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000, s. 15; İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 12; İbn'ül-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Tercüme ve Notlar: Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul, 2017, s. 42; İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, X, Çev. Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 135 vd.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994, s. 264; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, Neşr. H. F. Amedraz, Beyrut 1908, s. 119; Kemâleddin İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, II, Neşr. Sâmî ed-Dehhan, Dimaşk 1954, s. 95-97; Kemâleddin İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, Seçme, Tercüme ve Değerlendirme Ali Sevim, TTK, Ankara 2014 s. 58-59;; Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III, Sultân Melîkşâh Dönemi", *Belgeler*, 1999, XX, S. 24, s. 68; Ali Sevim, Ali Sevim, *Suriye - Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, s. 60-63; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 73-76; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1944, s.123-124; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.108; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 90-94; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 60; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3.

idaresinde toplanan Melfi Konsil'ine elçiler yollayarak Batı ile uyum içerisinde olduğunu söylüyordu.⁶⁷

Kasım 1092 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölümü⁶⁸ üzerine oluşan otorite boşluğu, hanedan üyeleri arasındaki taht mücadeleleri Türk dünyasını güç duruma düşürdü. Bu durumdan yararlanmak isteyen İmparator Aleksios, güçlü ordular sayesinde Anadolu'da Türk kudretini tamamen kırmayı düşünüyordu. Ancak güçlü ordular oluşturacak kadar askeri yoktu. Aleksios, Papa Urbanus'a başvurup Batı'dan ücretli asker yardımı sağlayabilirse güçlü ordular oluşturarak Türklere karşı mücadeleye girişebilirdi. Bundan dolayı İmparator Aleksios, Mart 1095 yılında Papa Urbanus idaresinde toplanan Piacenza Konsiline elçiler gönderdi. Piacenza Konsilinde bulunan Bizans elçileri Anadolu'dan Türkleri atmadıkça Hristiyanlığın doğu sınırının güvende olmadığını ve bunu yapabilmek amacıyla İmparator emrinde Türklere karşı savaşmak üzere asker yardımı istediklerini söylüyorlardı.⁶⁹ İmparator Aleksios'un bulunduğu yardım talepleri Bizans için yararlı olacağı düşünülse de Haçlı Seferlerinin başlamasıyla birlikte Bizans için kötü sonuçlar yaratacaktı.

Batı'da ve Doğu'da gerçekleşen olayları yakından izleyen Papa II. Urbanus, bu durumdan faydalanmak istiyordu. Hristiyan dünyasının tek hâkimi olmak isteyen Papa II. Urbanus için İmparator Aleksios'tan gelen bu talep kaçırılmayacak bir fırsattı. İmparatorun bu talebini memnuniyetle karşılayan Papa II. Urbanus, bu talebi kendilerine fayda sağlayacak bir şekilde değerlendirdi. Bu talebe Papa II. Urbanus, birkaç bin sayıda asker göndermektense, Batı'nın savaşçı kuvvetlerini, toprağı olmayan köylü kesimi, açlık ve sefalet içinde yaşayan halkı, zengin ve müreffeh bir hayat

⁶⁷ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 80; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3; Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s. 69.

⁶⁸ İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi, el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, X, s. 181; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, s. 277; Kemâleddîn İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, II, s. 106; Kemâleddîn İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 67; Ahmed b. Mahmud, *Selçukname I*, Haz. Erdoğan Merçil, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1977, s. 164-165; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, s. 72; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1953, s. 208; Mehmet Ali Kapar, *Sultan Melikşah*, NEÜ Yay., Konya 2021, s.106.

⁶⁹ Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 49; Jonathan Riley-Smith, *The First Crusade And Idea Of Crusading*, Continuum, London New York 2003, s. 13 vdd.; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 81 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 3 vd.; Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s. 69-70; Güray Kırpık, *Doğunun Ve Batının Gözünden Haçlılar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009, s. 54. Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2004, s. 12; Emrullah Kaleli, "İmparator I. Alexsios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar", *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*. 2014, ss. 974-976; Birsal Küçükspahioğlu, *Haçlılar ve İstanbul (1096-1261)*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2021, s. 1 vd.

sürmeleri için Doğu'ya yapılacak olan sefere katılmalarını sağlayarak karşılık vermenin Avrupa açısından daha faydalı olacağını düşündü. Fakat bu kalabalık insan kitlesinin Doğu'ya giderek savaşmaları konusunda başarılı olabilmek için maddi vaatler yetersiz kalmaktaydı. Papa II. Urbanus, propagandayı daha sağlam bir temele oturtmalıydı. Batı toplumunun, bu seferin Bizans'a sağlayacağı faydalardan çok kendi menfaatlerine uygun olmasıydı ve bu nedenle Doğu'ya gitmeye razı olmaları için manevi hislerinin uyandırılması gerekiyordu. Nitekim Papa II. Urbanus bu propagandalarda dini motifi ön plana çıkararak Doğu'ya yapılacak seferin İsa aşkına, din uğruna, kutsal yerleri kurtarmak gibi konuları işlemeli Haçlı Seferi çağrısını bu şekilde insanlara aktarmalıydı.⁷⁰

Papa II. Urbanus, 1095 senesi sonbaharında bir araya gelen halkın da katıldığı açık havada düzenlenen 27 Kasım 1095 tarihinde yapılan Clermont Konsil'inde Haçlı Seferi'ne çağrı yaptı. Clermont Konsil'ine papa'nın maiyeti ve Roma kardinallerinden başka piskopos, başpiskopos ve halktan büyük bir kalabalık katılmıştı⁷¹. Papa II. Urbanus kendisini kuşatan kalabalığa hitap etmek için ayağa kalktı. Papa II. Urbanus'un vaazı dört vakayiname yazarı tarafından günümüze aktarılmıştır. Bu yazarlardan ilki, toplantıya katıldığını iddia eden kişi, Keşiş Robert idi⁷². Diğerleri ise, anlatısını ikinci el

⁷⁰ Anna Komnena'nın ifadesiyle, Latinler daha dürüst olan yığınları aldatarak bu büyük hareketi yola çıkarmışlardı ve Kutsal Mezarı kurtarmak için Türklere karşı savaşa gidiyorlarmış gibi yaparak, arazilerini satmışlardı. Aslında kendileri için kılıç zoruyla yeni araziler, mülkler zapt etmek derdindeydiler. Anna Komnena, *Alexiad.* s. 308; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 82; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 4; Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s. 70-71; Cüneyt Kanat-Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 37-45; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 11-12.

⁷¹Kasım ayında ülkenin her eyâletinden piskopos ve rahipler, Alpler'i geçerek kutsal toplantı için Mesih adına burada bir araya geldiler. Sözü edilen ülkelerden bazı prenslerin de geldiklerini zikretmiştir. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 49; (*Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum*) Anonim, *Haçlı Tarihi*, Çev. Ergin Ayan, Selenge Yay., İstanbul 2013, s. 49-50; Tanrısal misyondan haberdar olan ve havarilerden uyarılar alan tüm Fransa'nın piskoposları, dükler ve kontlar, her sınıftan ve rütbeden büyük prensler, kendi masraflarını karşılayarak kutsal mezara sefere çıkacaklarına söz verdiklerini zikreder. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 5-6; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 7-9; Piskoposlar ve asalarını taşıyan başrahipler olmak üzere 310 kilise mensubu olduğunu kaydetmiştir. Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 45-46; Piskoposlar ve başrahipler dışında 400 kadar kişiyi toplantıya akin ettiğini kaydetmiştir. Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 44; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 41 vd.; Clermont Konsiline katılanların sayısı hakkında bkz. Fulcheri Carnotensis, *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed. Heinrich Hagenmeyer, Carl Winters Universitäts buchandlung, Heidelberg 1913, s. 122 n. 16; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 83 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 13.

⁷²Roberti Monachi, *Historia Hierosolymitana III*, RHC Occ, Academie royale des inscriptions et des belles-lettres, Paris 1844-1895, s. 727-728.

kaynaklardan almış olan Guibert de Nogent idi⁷³. Baldricus Dolensis de toplantıda bulunmuş gibi yazmaktadır⁷⁴. Dördüncü yazar olan Fulcherius Carnotensis’de Clermont konseyine katıldığını ve kendisini görgü tanığı olarak anlatmaktadır⁷⁵.

Kaynakların verdiği bilgilere göre Papa II. Urbanus, çağrısında Doğu Hristiyanlarına yardım etmenin zorunluluğunu ve Kutsal toprakları kurtarmayı daha açık bir şekilde Anadolu ve Kudüs’ü ele geçirmek gibi hedefleri vurguluyordu. Hristiyan ülkelerinin kalbine giren Türklerin, ahaliye karşı kötü muamelelerde bulduklarını ve Kutsal mekânlara hakaret ettiklerini ifade ediyordu. Urbanus sadece Bizans’ı zikretmeyip, Kudüs’ün kutsallığının ve oraya hac vazifesi için giden hacıların maruz kaldığı sıkıntıların altını çiziyordu. Batı Hristiyan toplumu Doğu Hristiyanlarının çektiği sıkıntılardan kurtarmak için yola çıkılması gerektiğini hiçbir ayırım gözetmeksizin zengin fakir herkesin sefere iştirak etmesini bildiriyordu. Böylesine haklı bir savaş yapmaları durumunda Tanrının istediği işi yerine getirmiş olacaklardı. Papa Urbanus, insanların merhamet duygusunu ve manevi değerlerini öne çıkararak iyi insanları galeyana getirmeyi başarmıştı.⁷⁶ Batı toplumunun kutsal toprakları kurtarmak için bastırdıkları duygularını daha da ön plana çıkarmıştı. Papa, Batı Hristiyanlarının Türklere ve Müslümanlara karşı kin ve nefretlerini uyandırdı.⁷⁷

⁷³Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 44-53; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 41 vdd.;

⁷⁴Baldrici Dolensis, *Historia Hierosolymitana IV*, RHC Occ, Academie royale des inscriptions et des belles-lettres, Paris 1844-1895, s. 12-13.

⁷⁵Fulcherius, Clermont konsilinde bulunan ve Papa Urbanus’un ilan ettiği Haçlı Seferine katılan ruhanilerden olması hasebiyle önemlidir. Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 45-47; Bu dört yazardan hariç Urbanus’un Clermont konsilindeki nutku Willermus Tyrensis tarafından zikredilmektedir. Willermus Tyrensis de Papa Urbanus’un çağrısını zikrederken sanki orada bulunmuş gibi ve aynı zamanda eski ve yeni ahitlerin sunduğu bilgilere başvurduğu anlaşılmaktadır. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 49-57; Ayrıca bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, s. 84; Papa II. Urbanus’un konuşmasına tanıklık eden yazarlar hakkında bkz. Sevtap Gölgesiz Karaca, “Birinci Haçlı Seferi’nin Türk Haçlı İlişkileriyle İlgili Batılı Kaynakları”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. IV. S.1 İzmir 2018, s. 62-83.

⁷⁶Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 47-52; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 50-55; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 3-5; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 3-7; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 50; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.84; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, s. 72 vd.; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 13-14.

⁷⁷Papa şöyle diyordu: “Dünyevî öğretiye bağlı olan Müslümanların Allah’sız halkı, Rabb’in ayak bastığı mukaddes mekânları uzun süredir tiranlıklarıyla teslim aldılar ve müminleri esir ettiler. Köpekler Kutsal Ülke’ye gelerek, gerçek Tanrı’ya tapan azizleri aşağılayıp, incittiler ve bu seçilmiş halk hiç hak etmediği hakaretlere maruz kaldı. Kraliyet rahipliği, köle olup tuğla gibi yandı, ülkelerin prensesi, Tanrı’nın kenti haraç ödemek zorunda kaldı. Buna ruhlar erimez mi, kalpler üzülmüyor mi? Kardeşlerim, kim bunları kuru gözlerle duyabilir? Sözleri kin ve nefretin açık bir örneğidir.” Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 51; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 14; Emrullah Kaleli, “İmparator I. Alexios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar”, s. 974-976.

Papa'nın, Türklerin ve Müslümanların Hristiyanlara zulmettiklerini ifade ettiği sözler gerçeği yansıtmıyordu. Nitekim Kudüs'ün 7. asırda Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra da bu bölgeye yapılan hac ziyaretleri eskiye nazaran artarak devam ediyordu. Hristiyan ve Yahudi toplumlar belirli kurallar çerçevesinde kendi dinlerinin vecibelerini rahatça yerine getiriyorlardı. Kiliseleri açık olup, kendi mahkemeleri vardı. Türk hâkimiyetinin başlamasıyla bu diyarda yaşayan yerli Hristiyan toplumların durumunda bir değişiklik söz konusu değildi. Türklere karşı yapılacak olan mücadeleyi başlatmak için bir takım asılsız bahaneler, din kisvesi altında öne sürülüp büyük bir insan kitlesini harekete geçirmek için uydurulmuştu⁷⁸.

Papalığın en mühim propagandalarından biri de uhrevi vaatler ve sefere katılan kişilerin günahlarının affedileceği hususuydu. Haçlı Seferleri saflığı, temizliği simgelemekte olup ebedi bir ödüle ulaşmanın yolunu açmış oluyordu. Papa'nın bu tür vaatleri sayesinde insanların sefere olan ilgisi giderek artmakta ve daha fazla insanın sefere katılmasını sağlamaktaydı. Papa II. Urbanus insanların manevi duygularını uyandırmayı başarmıştı.⁷⁹

Papa II. Urbanus, çağrısında bu hareketin bir hac yolculuğu olduğunu söylüyordu. Lakin bu hac vazifesine sadece genç sağlıklı kişiler ve eli silah tutan şövalyelerin davet edilmesi geleneksel hac vazifesinden farklı görünmekteydi. Bunların dışında din adamları hariç ihtiyarlar, hastalar ve kadınlar olmak üzere sefere katılacak kişiler için bir kısıtlamaya gidiliyordu. Bilhassa keşişlerin katılmasını yasaklamaktaydı. Bilindiği üzere hac vazifesi günahlardan kurtulmak için yapılan dini bir ibadetti. Durumları ne halde olursa olsun insanlara hac vazifesi yasaklanamazdı. Hatta hastalar şifa bulmak için hac yaparlardı. Papa'nın akla mantığa ters olan düşüncelerine rağmen çağrı çok sayıda insan tarafından benimsendi. Bu bakımdan Urbanus'un zikrettiği gibi büyük bir hac yolculuğu olarak nitelendirilen bu Haçlı hareketi gerçeği yansıtmıyordu.⁸⁰

Haçlı Seferlerinin dini nedenlerden ziyade siyasi, sosyal ve ekonomik asıl unsurlara dayandığı su götürmez bir gerçektir. Seferin siyasi, sosyal ve ekonomik sebepleri dini

⁷⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s. 72.

⁷⁹ Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 51; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.84; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 5; Ergin Ayan, "Clermont'tan Kudüs'e Haçlı Seferinin Kutsiyet ve Meşruiyet Motifleri", *Akademik Bakışla Haçlılar*, Dünya Eko Basımevi, İstanbul 2021, ss. 135-152;

⁸⁰ Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 85; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.5; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", s. 72-73; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 17-18.

motife dayandırılmıştı. Avrupa nüfusunda büyük bir artış görülmekteydi. Artışın önlenmesi için birtakım düzenlemeler yapıldı. Evlilik ve miras işleri baskı altına alınmıştı. Haçlı Seferi için çağrının yapıldığı zaman kuraklık dolayısıyla hasatın ve tarımsal verimliliğin büyük oranda düştüğü bir döneme rastlar. 1094 senesindeki sel ve salgın hastalıkların yerini ertesi sene kuraklık, sefalet dönemleri takip etmişti. İncil de zikredildiği gibi sokaklarından süt ve bal akan ülkeye, yani Doğu'ya gidip zengin olma gayesi topraksız köylü halkın veya dar bir toprak parçasını paylaşan herkesin sefer sonucunda Doğu'da toprak sahibi olma düşüncesi herkesi cezbeden bir hayaldi. Papa Urbanus, “*Bu memleket artık sakinlerini doyurmaktan acizdir; onun için mülkü tahrip ediyor ve bitmez tükenmez şekilde birbirinizle savaşıyorsunuz*” dedi. Onun bu söylemleri Doğu'ya gidip kendilerini buldukları ekonomik sıkıntılardan kurtarmaları düşüncesinin içeriyordu. Öyle ki bu uzun soluklu yolculuğa çıkmalarının amacı Doğu Hristiyanlarına yardım eli uzatmak değil de Doğu'da para, toprak sahibi olmak kısacası zengin olma düşüncesinden kaynaklanmaktaydı.⁸¹

Urbanus'un vaazı tüm insanlar arasında o kadar başarılı ve etkili oldu ki yediden yetmişe herkesin heyecanını ortaya çıkardı. Urbanus'un nutkuna karşılık halktan yükselen “*Tanrı böyle istiyor*” sözleri Papa'nın sözlerini bölmekteydi.⁸² Çağrıya duyulan heyecan Urbanus'un beklentisinden fazla olmuştu. Vaizler onun sözlerini dünyanın her tarafına duyurarak sefere daha çok taraftar katılmasını sağlamışlardı. Haçlı Seferi çağrısının çok geniş kalabalık üzerinde etkili olmasının ardından, Batı toplumunda yaş, cinsiyet ve rütbe farkı olmaksızın herkes sefere katılmaya söz verdi. Bunlardan ilki olan Piskopos Adhemar von Puy sefere katılmak için Papa II. Urbanus'un önünde diz çökerek izin istedi. Roma ve Fransa krallığının prensleri de aynı heyecanla yolculuk için büyük bir coşkuya kapılmışlardı.⁸³ Sefere çıkmayı kabul eden kişilerin Haçlı yemini etmeleri ve elbiselerinin üzerine Haç işareti taşımaları ön görüldü⁸⁴. Haçlı kabul edenler sefere çıkmayı kabul etmiş oluyorlardı. Yemin ettikleri halde yoldan dönenler veya gitmeyenler aforoz edileceklerdi. Papa II. Urbanus, bu uzun

⁸¹ Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 90; Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, s.75-76.

⁸² Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 85;

⁸³ Adhemar de Monteil olarak ta bilinir. Urbanus nutkunu tamamladığı sırada Le Puy Piskoposu olan Adhemar makamından kalkarak sefere katılmak için izin isteyen kişidir. Onun peşinden de orada bulunan kalabalık Papa'nın etrafını sararak haçlı yemini etmişlerdir. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 54 vd.; Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 52; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 85; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s. 9.

⁸⁴ Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 50.

yolculuğa çıkmadan evvel hazırlıklarını tamamlamalarını bildirdi ve Meryem'in göğesine yükseldiği gün 15 Ağustos 1096 tarihini sefere çıkılacak gün olarak açıkladı⁸⁵. Yapılması gereken iş olarak seferin liderini belirlemek kalmıştı. Papa II. Urbanus, seferin kilisenin emrinde olması hususunda bir şüphe duyulmamasını istiyordu. Bu yüzden harekete liderlik edecek kişinin bir kilise adamı olması ve kendisinin bir vekili bulunması gerekiyordu. Seferin lideri olarak seçilen kişi konsilde papa'dan sefere katılmak için izin isteyen Le Puy Piskoposu Adhemar idi⁸⁶. Asiller arasında sefere katılacağını açıklayan ilk kişi ise geniş toprak sahibi olan Toulouse Kontu Raymond de St. Gilles idi. Aşağı Lorraine Dükü Godfrey, Toulouse Kontu Raymond de St. Gilles, Flanders Kontu Robert, Fransa Kralı Philip'in kardeşi Hugue ve diğer soylular ve savaş adamları ve asillerden bazıları bunlardı.⁸⁷

Haçlı Seferi çağrısına sadece şövalyeler değil, her kesimden insan büyük ilgi göstermişti. Sefere çıkacak reisler ordularına gerekli silah ve mühimmatı sağlamak için para bulmak durumundaydılar. Bu yüzden mallarının çoğunu satarak veya ipotek ederek hazırlıklara koyulmuşlardı. Sefere katılacak olan her tabakadan insanlar ellerinde bulunan malları satarak silahlanıp yolculuğa hazırlanıyorlardı⁸⁸.

Haçlı seferi çağrısından sonra Batı'da hazırlıklara başlandığı gibi Bizans İmparatoru Aleksios da hazırlıklara başladı. Aleksios, Batı'dan istediği ücretli asker yardımı yerine farklı milletlerden oluşan sayısız insanlardan meydana gelen büyük ordular göndermeye hazırlandığını duyunca büyük bir endişeye kapıldı. Böyle büyük bir ordunun sefere çıkması bu zamana kadar hiç yaşanmamış bir durumdu. Anna Komnena, Batı dünyasının tüm kavimlerinin harekete geçtikleri haberinin yalnız Aleksios'u değil tüm Bizans halkını endişeye düşürdüğünü belirtmektedir. Çünkü Aleksios, onların hiçbir şarta uymayan, paraya önem veren ve güven duyulmayan kimseler olduklarını biliyordu. Yardım amacıyla gelmiş olsalar dahi, böyle kalabalık orduların imparatorluk arazilerinden geçmeleri bazı sorunlara neden olacaktı. Bu nedenle Aleksios, Haçlı

⁸⁵Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 85; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 9

⁸⁶Willermus, Adhemar'ın çağrıya dört elle sarılan kişilerden ilki olduğunu, saygıdeğer ve havariler koltuğuna seçilerek seferde güzel hizmetlerde bulunduğunu zikreder. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 55; Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 52 n. 19; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 54; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 45; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.86; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 9; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği Kuruluş Devri 1096-1112*), TTK Yay., Ankara 2018, s. 25.

⁸⁷Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 56; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.86; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 9.

⁸⁸Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 9 vd.

ordularının ilerlemeleri esnasında yiyecek ve gereken ihtiyaçlarını yol boyunca kontrol altına alarak yerli halka zarar vermemelerini sağlamak hususunda birtakım tedbirler aldı.⁸⁹

3.2. Haçlıların Anadolu Yolculuğu: Halkın Haçlı Seferi

Papa II. Urbanus'un yaptığı çağrıyı benimseyen soyluların, şövalyelerin, kendilerine hizmet eden kuvvetlerini de yanlarında götürmeleri bekleniyordu. Papa II. Urbanus'un istediği de tam olarak buydu. Papanın çağrısının ardından Fransa, Almanya, İtalya ve başka ülkelere giden piskoposlar, papazlar ve vaizler köy köy dolaşarak onun çağrısını tekrarlayarak herkeste bir heyecan uyandırmışlardı.⁹⁰ Bu vaizler içerisinde Fransa'nın Amiens şehrinde doğmuş olan Peter adlı keşiş yaptığı hararetli vaazları sayesinde halk üzerinde çok etkili oldu. Peter, yaşadığı dönemde Küçük Peter olarak tanınırdı; sonradan ise başına taktığı şapkadan dolayı Peter Eremit (Münzevi Peter) olarak tanınmaya başlandı.⁹¹

Peter ufak tefek ve çirkin bir görünüşe sahip olmakla birlikte cılız vücudu oldukça güçlüydü. O yıkanmayı bile lüks sayan pis bir adamdı ve uzun yüzlü olmasından dolayı üzerine bindiği eşeğine benzetilirdi. Peter, açık havalarda bile alışılmışın dışında giysiler giyer ve çıplak ayakla dolaşırdı. O, ekmek ve et yemiyor bol şarap ve balıkla besleniyordu. Peter, her ne kadar kılıksız bir görünüşe sahip olsa da ses tonu, hitabeti, insanları etkileyecek kadar güzeldi. Onu bizzat tanımakta olan Guibertus Novigenti, Peter'in yaptığı veya söylediği her şeyde onda ilahi bir şeyler varmış gibi görünüyordu diye bahsetmektedir.⁹²

⁸⁹ Anna Komnena, *Alexiad.* s. 302 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 10.

⁹⁰ Asbridge Papazların bu çağrıyı yaymakla görevlendirilmediklerini kiliseye bağlılıklarının bir gereği olarak Papa'nın sözleri, papazlar, piskoposlar ve vaizler için önemli olduğunu savunur. Thomas Asbridge, *Haçlı Seferleri*, s. 61. Ancak bu görüşü kabul etmek doğru değildir. O devirde papazların kiliseye olan bağlılıkları bilinmekte ve Papa'nın söylediği her söz dini yönetici olarak papazlar tarafından dikkate alınmaktaydı.

⁹¹ O, Frank Krallığı'nda Amiens piskoposluk bölgesinden bir keşiş olup, Peter Eremit adını taşıyordu. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 44; Önceleri keşiş olan Pierre adında bir rahip, batıda, Frank krallığında batısında bulunan Amiens şehrinde doğdu. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 2-3; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 3-5; Örgütsüz gönüllü Haçlıların lideri olan Peter Amiensli idi. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 50. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 51 n. 86; Fulcherius, bu kişi hakkında yanına topladığı kuvvetlerle Macaristan'ı geçen ilk kişi olduğunu söyler. Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 57; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 58 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 47 vd.; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.88 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 11.

⁹² Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 58 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 47 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 44; Karş. Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.89; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 11; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri* (1096-1192), s. 43.

Bu seferin öncüsü olan Peter Eremit, Clermont Konsil’inde bulunmamıştı. Ancak Willermus tarafından zikredilen Papa II. Urbanus’un Clermont Konsil’inde söylediği “aramızda bulunan muhterem Peter” sözü dikkat çekmektedir.⁹³ O, Clermont Konsilinden sonra Haçlı Seferi çağrısını herkese yaymak amacıyla Kuzeydoğu Fransa bölgelerinde gezmeye başladı. Peter, halkın kitleler halinde yürüyüşe geçerek Kudüs yolunu açmalarını dile getiriyordu. Peter kış ayları boyunca Orléannais ve Champagne üzerinden Lorraine’e buradan da Mosel nehri kenarından Aachen’e ve oradan da Köln’e ulaşarak paskalyayı burada geçirdi. O, çevresine çok sayıda havari biriktirmiş ve kendisinin gidemediği yerlere Haçlı hareketi çağrısını ulaştırmak maksadıyla bu kişileri görevlendirmişti. Peter’in destekçileri arasında Gautier Sans Avoir (Meteliksiz Gautier), Alman Orel ve Gottschalk gibi bazı kişiler bulunuyordu. Peter ve destekçileri gittikleri her bölgede halkı etkilemeyi başarmakta ve onları kendilerine bağlayarak peşlerinden sürüklemekteydi. Peter, Köln’e geldiği sırada çevresindeki çoğunluğu köylülerden oluşan fakat yanlarında şehirliler, soylu kimselerin oğulları, eşkıyalar hırsızlar ve hatta cani katiller olmak üzere 20 000 kişi toplanmıştı.⁹⁴ Böyle büyük bir kitleyi bir araya getiren yegâne unsur dinî taassuplarıydı⁹⁵ sözüyle açıklansa da soylu kişilerin aralarında uzun yıllardır devam eden savaşlar, kıtlıklar, salgın hastalıklar, insanlar üzerinde yaşanan psikolojik ve ekonomik sarsıntılar ile doğudaki zenginlik öyküleri toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getiren temel sebeplerdi. Bu toplanan kalabalık kitlenin çoğunluğu sosyal manada alt sınıfa mensup kişilerden oluştuğu için bu Haçlı hareketine Halkın Haçlı Seferi ismi verilmiştir.⁹⁶

Papa II. Urbanus, Doğu’ya hareket tarihini 15 Ağustos 1096 günü olarak ilan etmişti. Fakat Peter’in etrafına toplanmış olan kalabalık Doğu’ya gitmek için sabırsızlanmaktaydı. Bu Fransız grubu, Peter’in hareketini beklemeden Gautier Sans Avoir idaresinde Paskalya’nın hemen ardından Macaristan’a doğru yola koyuldu. Gautier Sans Avoir idaresindeki Fransızlarla birlikte Ren ve Tuna nehirleri boyunca ilerleyerek 8 Mayıs günü Macaristan sınırına geldi. Gautier Macaristan sınırına gelince Kral Koloman (1095-1116)’a haber göndererek topraklarından geçerken kuvvetlerine yiyecek maddesi istediğini bildirdi. Koloman bu isteği hoş bir şekilde karşıladı ve

⁹³Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s.53.

⁹⁴Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s.89; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 11. Aydın Usta, *Müslüman-Haçlı Siyasi İttifakları Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 43.

⁹⁵Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 95; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 11.

⁹⁶Runciman, *a.g.e.*, C.1,1998, s. 95; Usta, *a.g.e.*, 2008, s. 43.

Gautier olumsuz bir olaya mahal vermeden Macaristan'ı geçti. Gautier mayıs ayı sonunda Semlin (Zemun) şehrine vardı ve Save suyunu geçip Bizans sınır şehri Belgrad'a geldi.⁹⁷

Bizans yetkilileri Haçlıların bu kadar erken geleceklerini tahmin etmediklerinden dolayı şaşırılmışlardı. Yerel vali bu durum hakkında bir talimat almamıştı. Yerel vali durumu hemen Niş Valisi Niketas'a bildirdi. O da Gautier'in gelişini derhal İstanbul'a bildirmek amacıyla haber gönderdi. Hasat toplanmamış olduğundan Haçlılara verilecek gıda maddesi yoktu. Gautier ve adamları Belgrad ve çevresini yağmalamaya başladı. Bu durum karşısında Bizans kuvvetleri bunlara karşı koymaya çalıştı ve yaşanan çarpışmalar sonunda Gautier'in adamlarından birçoğu öldü. Bu esnada arkada kalmış olan Gautier'in 16 adamının pazar yerinde çıkardıkları kavga sonucunda Macar kuvvetleri onları yakalayıp çırılçıplak bir şekilde Belgrad'a göndermişlerdi. Bu olayın ibret olması için o adamların elbiselerini surlara asmışlardı.⁹⁸

Gautier adamlarıyla beraber Niş istikametinde yola çıktı. O, Niş'e geldiği vakit Niketas, tarafından hoş bir şekilde karşılandı. Niketas, İstanbul'dan haber gelene kadar onu ağırladı. İstanbul'dan gelen emir gereği askeri refakatle İstanbul'a gönderilen Gautier Temmuz ortalarında İstanbul'a ulaştı.⁹⁹

Muhtemelen Niketas, Gautier'den Peter'in arkadan gelmekte olduğunu öğrenmişti. Bu yüzden onu karşılamak amacıyla Belgrad'a giderek Semlin'in Macar valisiyle iletişim kurdu. Gautier'in arkasından Peter 20 Nisan 1096 tarihinde Köln'den yola çıktı. İlk başlarda onun vaazlarıyla dalga geçen Almanların da katılmasıyla kuvvetleri 20000 civarına ulaşmıştı. Gautier'in peşinden giden Peter, Ren ve Tuna nehirleri boyunca yolculuğuna devam etti. Tuna'ya geldikleri vakit Haçlılardan bazıları gemilerle yola devam etmeye karar verdi. Peter birlikleri ile Ferto gölünün güney istikametinden yola devam ederek Ödenburg üzerinden Macaristan'a girdi. Peter elçilerini Kral Koloman'a göndererek ülkesinden barış içerisinde geçmek istediğini söyledi. Kral Koloman onları da hoş bir şekilde karşılayarak sadece yağma faaliyetlerinde bulunmaları durumunda

⁹⁷Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 6; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 9; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 58; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 96; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 12; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 45.

⁹⁸Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 6 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 11 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 59; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 96; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 12 vd.

⁹⁹Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 8; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 9 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 59; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 96 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 13; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 45.

cezalandırılacaklarını söyledi. Ordu, mayıs sonu haziran başlarında Macaristan'ı geride bırakarak 20 Haziran günü Semlin'e vardı.¹⁰⁰

Haçlıların Semlin'e gelmesiyle birtakım olaylar meydana geldi. Albertus'un zikrine göre, Guz (Oğuz) Türklerinden olduğu düşünülen Semlin valisi Haçlıların kalabalık olmasından dolayı endişeye kapılmış ve onları gözetim altında tutmaya karar vermişti. Peter, Gautier ve adamlarının başına gelen olayları duymuş ve bu durumdan endişelenmişti. Gautier'in adamlarının eşyalarını surlarda gören Peter öfkelenmişti. Her şey düzgün bir şekilde giderken alışveriş mevzusu yüzünden çıkan kavga savaşın sebebi oldu. Haçlılar Godefroi Burel idaresinde şehre saldırarak iç kaleyi ele geçirmeyi başarmışlardı. Bu saldırılar esnasında Haçlı kuvvetleri tarafından 4000 Macar askeri öldürüldü ve bir gıda deposu ele geçirildi. Kral Koloman'ın öç alacağını düşünen Haçlı ordusu korkuya kapılarak hemen Save suyunu geçemeye başladı. Haçlı ordusu salları yapmak için tahta odun toplamaya koyuldu. Belgrad'da Haçlıları bekleyen Niketas olanları kuşkuyla izliyordu. Onların Save suyunu geçişlerini kontrol etmek isteyen Niketas başarı sağlayamayınca Niş'e dönmeye karar verdi. Onun Belgrad'ı terk ettiğini gören halk korkuya kapıldı ve dağlara doğru çekilerek şehri boşalttı. Haçlı ordusu 26 Haziran günü Belgrad'a gelerek bomboş olan şehri yağmaladıktan sonra ateşe verdi. Haçlı ordusu 3 Temmuz günü Niş'e geldi ve Peter, Niketas'a elçi göndererek erzak temin edilmesi gerektiğini bildirdi.¹⁰¹

Niketas, Peter'in geldiğini İstanbul'a bildirmişti. O, bu düzensiz birliği İstanbul'a götürecek kuvvetleri beklemekteydi. Niketas belli bir miktarda kuvveti bulunmasına rağmen onlara refakat edecek birliği verme durumunda değildi. Niketas, onların Niş'te daha fazla kalmalarının tehlikeli olduğunu biliyordu. O Peter'den erzak temin edilene kadar rehinelere vermesini ve bir an önce yoluna devam etmesini söyledi. Peter, rehineri¹⁰² Niketas'a verdikten sonra halktan erzak maddelerini aldı. Godefroi ve Gautier de Burel'i rehin olarak Niketas'a gönderdi. Şehrin sakinleri fakir olanlara bol

¹⁰⁰Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 9; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 13; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 60; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 59 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 48 vd.; Steven Runciman, *a.g.e.*, I, s. 97; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 13; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 46.

¹⁰¹Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 14-20; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 13-21; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 60 vd.; Kronoloji açısından bkz. H. Hagenmeyer, *Chronologie de la Premiere Croisade (1094-1100)*, Ernest Leroux Editeur 28 Rue Bonaparte VI, Paris 1902, s. 28; Karş. Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 97 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 13; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 45 vd.

¹⁰²Godefroi Burel ve Gautier de Breteuil'i rehin olarak verilmiştir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 14; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 19.

miktarda sadaka bile veriyordu. Niketas almış olduğu rehineleri serbest bıraktı. Haçlı ordusu ertesi gün Sofya istikametinde yola koyuldu. Bir gece önce halktan biriyle kavga etmiş olan ve ordunun gerisinde ilerleyen 100 Alman'ın nehir kenarında bulunan değirmenleri ve çevredeki birkaç evi ateşe vermesi düzeni bozdu. Bu durum üzerine Niketas, Haçlıların artçılara saldırıp birkaç esir ele geçirmeleri için kuvvetlerini gönderdi. Peter ise durumdan haberdar değildi. Lambert adlı bir kimse durumu Peter'e bildirdi. Peter, Niketas ile esirlerin fidye hususunda anlaşmak amacıyla hemen geri döndü. Peter ve Niketas müzakere halinde iken bu duruma sinirlenen Haçlıların bir kısmı geri dönerek şehrin istihkâmlarına karşı hücumla geçti. Şehir garnizonu bunlara karşı harekete geçti. Peter ise adamlarını geri çekmek için geri döndü ve sonra tekrar Niketas ile iletişime geçtiğinde ayrı bir grup tekrar saldırıya geçtiğinde olay büyüdü. Niketas, kuvvetlerini Haçlılar üzerine gönderdi ve Haçlılara büyük bir darbe indirdi. O, Haçlılardan birçoğunu öldürdü ve erkek, kadın, çocuk olmak üzere birçoğunu esir etti. Peter ise içinde hazinesi olan sandığını kaybetmişti. Peter, Renaud de Breis, Galeran de Breteuil'in oğlu Gautier, Godefroi Burel ve Foucherd'Orleans tesadüfen bir dağın zirvesinde sadece 500 kişiyle bir araya gelmişlerdi. Ertesi gün etrafa dağılmış 7000 kişi onlara katıldı. Her taraftan birleşen bu grup tekrar yola çıktı ve terk edilmiş olan Bela Palanka şehirlerinde dinlenip tarlalardan erzak temin etti. Çünkü onların hiç erzakları kalmamıştı. Tekrar yola çıkan bu grup esas mevcutlarından önemli sayıda kayıp vermişlerdi.¹⁰³

12 Temmuz günü Sofya'ya gelen Haçlılar, İmparator'un gönderdiği elçi heyeti ve refakat birliği tarafından karşılandı. Bizans yetkilileri onların her türlü ihtiyaçlarını karşılayacaklar ve bir yerde üç günden fazla kalmalarına engel olacaklardı. Peter, İmparator'dan gelen bu mesaj karşısında gözyaşlarını tutamadı. Bu birliklerle bir araya gelen Haçlıların yolculukları bundan sonra olaysız bir şekilde gerçekleşti. Peter birlikleriyle birlikte İmparator'un tavsiyelerine uyarak Sofya'dan ayrılarak Filibe (Philippolis)'ye geldi. Yerli halk onlara iyi davranışlarda bulunmuşlardı. Filibe 'de durumlarına o kadar üzülmuşler ki, hatta Bizanslılar onlara yardımda bulunmuşlar ve para, at, katır vermişlerdi. Peter ve birlikleri beraber üçüncü gün Filibe'yi terk ederek Edirne (Adrianople)'ye geldi. Peter Edirne'ye geldi. Burada şehrin surlarının dışında

¹⁰³Albertus, 40 000 kişi olan Haçlıların 30 000 kişi kaldıklarını ve bu durumda 10 000 kayıp verdiklerini söylemektedir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 14-20; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 19-27. Willermus'ta aynı sayıları zikretmektedir. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 62-64; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 97 vd.; Sayıların 7 000'e düştüğünü söyler. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 13.

iki gün konaklayan Peter üçüncü gün yola çıktı. O, İmparator'un dostça bir mesajını getiren elçilerle karşılaştı. Onlar, İmparator'un onu görmek istediğini ve bir an önce İstanbul'a gelmek için yolculuğunu hızlandırmasını söylüyorlardı. Haçlılar 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul'a geldiler.¹⁰⁴

Haçlılar, giriştikleri yağma, tahribat ve hırsızlıklarıyla daha hedeflerine ulaşmadan Macaristan ve Balkanlar'da gayelerini açıkça belli etmişlerdi. Niketas tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmış olmalarına rağmen, Filibe'de yerli halk onlara acımış ve birtakım hediyeler vermişlerdi. Haçlılar İstanbul'a ulaşmadan İmparator Aleksios elçileriyle onlara karşı iyi davranacağını göstermişti. İmparator'un dostane tutumu onların 1 Ağustos günü İstanbul'a geldikleri zaman da değişmemişti. Peter'i merak eden imparator, onu saraya davet etti. İmparator, ona para¹⁰⁵ ve kıymetli eşyalar yanında önemli tavsiyelerde bulundu.¹⁰⁶

İmparator, Peter ve onun çıkmış olduğu bu seferden hiç etkilenmemişti. Bunların, Anadolu topraklarında Türkler tarafından yok edileceklerinin farkına varmıştı. Fakat Haçlıların kötü ve düzensiz davranışları büyük bir kaygı yaratmaktaydı. İmparator, onların şehrin surlarının dışında Haliç kıyısı yakınlarında yerleşmelerini sağlamış olsa da onların hırsızlıkları giderek artıyordu. Bu düzensiz birlikleri kontrol etmek mümkün değildi. Onlar, her yeri yağmalıyorlar, etrafta bulunan köşkleri soyuyorlar ve kilise çatılarındaki kurşunları çalarak satıyorlardı. Bunların şehre girişleri ihtiyatla takip edilmekteydi. Fakat şehrin her yerini polis nezaretinde tutmanın imkânı yoktu. Bu durum karşısında imparator onları Anadolu'ya göndermekten başka bir çözüm yolu bulamadı.¹⁰⁷

¹⁰⁴Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 20-22; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 27-29; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 65; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 60; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 48; Anna'ya göre Haçlıların İstanbul'a geldikleri tarih 30 Temmuz 1096'dır Anna Komnena, *Alexiad*, s. 306; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 98 vd; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 15.

¹⁰⁵İmparator ona iki yüz byzantinis altın saymalarını ve onun ordusuna tartarons adı verilen bir çömlek para dağıtılmasını emretti. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 23; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 31; Willermus, İmparator'un ona sadece kıymetli hediyeler tekdin ettiğini söyler. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 65.

¹⁰⁶ İmparator şöyle demişti: "Büyük Haçlı ordusu gelmeden boğazı geçmeyin, çünkü siz Türkler'le savaşılabilecek kadar yeterli sayıda değilsiniz." Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52; İmparator, Peter'in daha önce Türklerden ne çekmiş bulunduğunu öğrenerek ona, diğer Kontların [Arkadan gelen Ana Haçlı ordusu, Lordlar, kumandanların] gelişlerini beklemesini öğütlemiştir. Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; Fakat Bilge Umar, Haçlıları yaptıkları düzensizliklerden dolayı hemen Türk bölgesine göndermeye çalıştığı için Aleksios'un böyle bir tavsiyede bulunduğunu kabul etmemektedir. Anna Komnena, *Alexiad*, s.306 n. 2.

¹⁰⁷Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 62; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 100; Işın Demirkent,

Peter'in kuvvetleri, bu sıralarda İstanbul'da bulunan Gautier'in adamları ve yeni gelmiş olan İtalyan hacılar olmak üzere tüm Haçlı grupları 6 Ağustos 1096 tarihinde Boğaz'dan gemilerle Anadolu yakasına geçirildi. Marmara kıyısı boyunca yürüyen Haçlılar İzmit (Nikomedia)'e geldiler.¹⁰⁸ İzmit'e geldikten sonra Almanlar ve İtalyanlarla, Fransızlar arasında anlaşmazlık meydana geldi. Almanlar ve İtalyanlar Peter'in idaresinden ayrılarak Rainald¹⁰⁹ adlı bir İtalyan'ı kendilerine lider seçtiler. Haçlılar hep birlikte İzmit körfezinin güney kıyısı boyunca yürüyüşlerine devam ederek Kibotos (Civetot)¹¹⁰'a geldiler. Arkadan gelecek olan büyük orduyu beklemeleri için İmparator Aleksios tarafından Haçlıları bu bölgeyi tahsis etmişti.¹¹¹

3.2.1. Haçlıların Türkmenlerle İlk Karşılaşması ve Drakon Savaşı

İmparator Aleksios, Haçlılara arkadan gelecek büyük orduları Kibotos'ta sakin bir şekilde beklemelerini söylemişti. Kibotos'a yerleşen Haçlıların iâşe ve her türlü ihtiyaçları Bizans donanması tarafından sağlanmaktaydı. Ancak onlar Aleksios'un öğütlerini kulak ardı ederek taşkınlıklar yapmaya başladılar. İlk başlarda civarda bulunan köyleri yağmalayarak önlerine çıkan herkesi canice öldürmeye koyuldular. Anna Komnena, yaşanan vahşeti eserinde: “*ana kucağındaki süt bebeklerini ya sakat ettiler ya da şişlere takıp ateşte kızarttılar; yaşı ileri insanları ise, her çeşit işkenceden geçirdiler*” şeklinde kaydetmiştir.¹¹²

Haçlı Seferleri, s. 15; Emrullah Kaleli, Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192), s. 46 vd.

¹⁰⁸Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 23; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 31; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 65; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 62; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 100; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 15; Emrullah Kaleli, Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192), s. 47.

¹⁰⁹Rainald'ı İtalyanlar lider seçtiğini Almanların da farklı bir lider seçtiğini zikreder. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52 vd.; Franklardan ayrılan tüm hacıların Rainald (Renaud)'ı lider seçtiklerini kaydetmiştir. Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 62 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49;

¹¹⁰Yalova yakınlarında bugünkü Hersek'in bulunduğu yerdir. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 15; Altan, “Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar”, *Belleter C. 65, S. 243, 2001*, s. 571.

¹¹¹Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s.52 vd.; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 23; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 31; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 65; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 62; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 100; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 15 vd.; Emrullah Kaleli, Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192), s. 47.

¹¹² Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; Albertus, İmparator Aleksios'un nasihatını dile getirmekte, erzaklarının bolluğuna dikkat çekmekte ve iki ay boyunca sakin bir şekilde yaşadıklarını zikretmiştir. Ancak iki aydan sonra erzaklarının bolluğundan dolayı ahlaksızlaşıp artık Peter'in sözünü dinlemediklerini ve İznik dolaylarında yağma ve tahribat yaptıklarını ifade etmektedir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 23 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 31-33; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 66.

İlk başlarda etraftaki köyleri yağmalayarak savunmasız insanlar karşısında kazandıkları başarılar Haçlıları cesaretlendirdi. Bunlar daha sonra yağma sahalarını genişleterek Türkiye Selçukluları topraklarının iç kesimlerine girmeye başladılar. Eylül 1096 tarihinde birkaç bin kişiden oluşan Fransız Haçlı grubu İznik (Nicea) yakınlarına kadar sokularak civardaki köyleri yağmaladı. İznik garnizonu olanları fark edince onların üzerine bir kuvvet gönderdi. Ancak bu birliği geri püskürtmeyi başaran Haçlılar ele geçirdikleri malları ve hayvanları Kibotos'a getirerek arkadaşlarına ve Bizans donanması askerlerine satarak para kazandılar. Fransız Haçlı grubunun elde ettiği bu ganimetler Alman Haçlı grubu tarafından kıskanıldı; onlar da daha fazla ganimet ele geçirmek hevesine kapıldılar. Rainald idaresinde Kibotos'tan yola koyulan Alman ve İtalyan grubu yolları boyunca her yeri yağmaladılar. Haçlılar yürüyüşlerine devam ederek İznik yakınlarında bulunan Kserigordon¹¹³ adı verilen bu kaleye geldiler ve burayı ele geçirdiler. Kalenin erzakla dolu olduğunu gören Haçlılar bu kaleyi bölgede yapacakları yağma faaliyetleri için üs olarak kullanmaya karar verdiler¹¹⁴.

Kserigordon Kalesi konumu itibarıyla ele geçirilmesi çok zordu, çünkü kale yüksek bir tepe üzerinde idi. Fakat kalenin ele geçirilmesi için önemli bir zaafı bulunmaktaydı. Kale içerisinde herhangi bir su kaynağı olmadığı için su ihtiyacı dışarıdan sağlanıyordu. Bölgeyi çok iyi tanıyan I. Kılıç Arslan onları takip etmekte olup kaleyi onlara bırakma niyetinde değildi. I. Kılıç Arslan tarafından Haçlıların üzerine gönderilen Anna Komnena'ya göre Elkhanes/İlhan¹¹⁵ İbnü'l-Kalânîsî ve Cenâbî'ye göre I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Davud b. Süleyman b. Kutalmış askerleriyle ve topladığı Türkmenlerle birlikte 29 Eylül 1096 tarihinde Kserigordon Kalesi'ne geldi. Onlar,

¹¹³Adı hiç kuşkusuz Anadoludur ve Gordos/Gördes. Gordion, Gorduana adlarındaki gibi Gorda/Korda ögesini içermektedir. Anna Komnena, *Alexiad*, s.306 n. 3; Anonim, *Haçlı Tarihi*'ne göre Kserigordon (Exorgorgo) adı verilen kalenin yeri tespit edilememiştir. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 53; İznik'e 3 mil uzaklıkta olduğunu söylemektedir, bu da 4-5 km'dir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 25; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 33; bu kalenin İznik'ten 4 mil uzakta olduğunu söylemektedir. 6-7 km'dir. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 66.

¹¹⁴Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 24 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 33-35; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 53; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 66; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 63; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 100 vd; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 16; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996, s. 21; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 47 vd.

¹¹⁵Anna Komnena'da I. Kılıç Arslan'ın komutanı Elkhanes/İlhan olarak geçmektedir. Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; Osman Turan, İlhan'ın bir unvan olarak kullanıldığını ve I. Kılıç Arslan Malatya üzerine sefere çıktığı sırada yerine bıraktığı Muhammed'e verildiğini ve daha sonra Haçlılara karşı gönderilen kişinin de bu İlhan olduğunu söyler. Ayrıca Anadolu'da İlhan unvanının kullanıldığını gösteren başka bir kaydın olmadığını söyler. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 97 n, 44; İlhan ismini unvan olarak değerlendirmiştir. Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s.16, 21.

Rainald'ın kurduğu pusuyu bertaraf ederek su kaynaklarını ele geçirip kale civarında pusuda beklediler. Alman Haçlıları kale içerisinde su kaynaklarından yoksun olduklarından dolayı susuzluk yaşamaya başladılar. Papazlar, Haçlılara cesaret vermeye çalıştıysalar da bunun bir faydası olmadı. Haçlılar susuzluğa daha fazla dayanamayarak sekiz gün sonra kaleyi teslim ettiler. Haçlıların bir kısmı esir edilirken çoğunluğu öldürüldü.¹¹⁶

Türkmenlerin bu olaya dahlini ise eserinin sonuna kadar Türk Türkmen ayrımını önemle sürdüren İbnü'l-Kalânîsî ve Cenabi Mustafa Efendi'nin eserinden öğrenmekteyiz. İbnü'l-Kalânîsî eserinde Haçlılarla ilgili bu olayı hicretin 490 (1096-1097) yılı içerisinde işlemiş ve şu şekilde zikretmiştir:

“Bu yıl, pek çok sayıda Frank askerinin İstanbul Denizi'nden sefere çıkmaya başladığı hakkında sürekli olarak haberler gelmeye başladı. Bunun üzerine bütün insanlar, korku ve endişeye kapıldılar. Haçlılara en yakın konumda olan Davud b. Süleyman b. Kutalmış asker toplayıp cihat görevini yerine getirme hazırlıklarına başladı. Kendisine yardımcı olmaları için gücünün yettiği kadar Türkmenleri çağırdı. Bunun sonucunda da kardeşi ordusuyla, ayrıca Türkmen kuvvetleri de kendisine katıldı. Böylece güçlü bir duruma gelen Davud, haçlıların geçtiği geçit ve yollara yönelerek onlarla savaştı ve çok sayıda Haçlı askerini öldürdüysen de Haçlılar, ona karşı üstünlük sağlayıp çok sayıda askerini de öldürdüler, bazılarını da tutsak aldılar, mallarını yağmaladılar. Binek hayvanlarının Haçlılar tarafından ele geçirilmesi üzerine Türkmenler dağılıp çekildiler. Bizans imparatoru da çok sayıda tutsak alıp onları İstanbul'a götürdü. İslâmlar aleyhine ortaya çıkan bu kötülüklere ait haberler sürüp gitti, bu nedenle korku ve endişe artıp çoğaldı. Bu savaş, Recep ayının bitimine on gün kala yapıldı.”¹¹⁷

¹¹⁶Anna Komnena, *Alexiad*, s.306; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl-ü Tarihi Dımaşk*, Neşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908, s. 134; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, Terc. Hamilton A. R. Gibb, London 2002, s. 41 vd.; Ali Sevim, “İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I”, (H.436-500=1044/45-1106/07)”, *Belgeler*, 2008, XXIX, S. 33, s. 24; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî AhvâlilVe'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 4; Bu yerin adından bahsetmeyerek kendi şehrinin zapt eden Haçlılarla bizzat Süleyman diye yanlışla düştüğü Kılıç Arslan'ın savaştığını kaydetmiştir. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 67; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 26 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 35-37; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 53; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 63 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 49 vd.; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 101; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 99; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 16; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 21 vd.; Altan, “Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar”, *Belleten*, C. 65, S. 243, s. 571-572; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 48 vd.

¹¹⁷İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dımaşk*, Neşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908, s. 134; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, Terc. Hamilton A. R. Gibb, London 1932, s. 41 vd.; Ali Sevim, “İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I”, (H.436-500=1044/45-1106/07)”, *Belgeler*, 2008, XXIX, S. 33, s. 24; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 98.

Türkmenlerin bu olaya katılmalarını ise diğer bir kaynak olan Cenabi Mustafa Efendi'nin eserinden öğrenmekteyiz. Cenâbi Mustafa Efendi ise Haçlılarla Türkmenlerin karşılaşmasını şu şekilde anlatmıştır:

“Haçlılar Kılıç Arslan'ın ülkesine ulaştılar. Kılıç Arslan onların hareketlerini kesin olarak öğrenince Türkmenlerden ve kardeşi Davud'un askerlerinden bir ordu teşkil etti. Ordunun kumandanı yakın arkadaşı Emîr Hasan idi. Davud'un yaşının küçüklüğü sebebiyle orduya Emîr Hasan komuta ediyordu. İznik'e asker ve silah yığıdılar. Sonra Haçlılarla savaştılar. Haçlıların sayısı Kılıç Arslan'ın ordusundan kat kat fazla idi. Buna rağmen Müslümanlar onları mağlup ettiler.”¹¹⁸

Bu iki kaynağı esas aldığımızda çalışmamızın esas unsuru olan Türkmenlerle Haçlıların Anadolu'da ilk mücadelesi Anadolu'ya ilk gelen düzensiz birliklerden oluşan Halkın Haçlı Seferi ile gelen Almanlar ve İtalyanlarla gerçekleşmiş olduğunu söylememiz mümkündür.

Selçuklu birlikleri Kserigordon'u ele geçirdikten sonra Türk casusları Haçlıların arasına sızdılar. Haçlıların arasına sızan bu casuslar Alman Haçlılarının kaleyi aldıklarını ve hatta İznik'i bile zapt ettikleri haberini Haçlılar arasında yaymaya başlamışlardı. Bu haberin Haçlılar arasında yayılmaya başlamasıyla Haçlılar sevinç içerisinde İznik'e doğru yola çıkmak için hazırlıklara başladılar. Ancak bu esnada Alman Haçlılarının gerçek akıbetlerini öğrenen Haçlılar büyük bir endişeye kapıldılar. Haçlılar aldıkları haberlere göre Türklerin Kibotos'a doğru harekete geçtiklerini öğrenmişlerdi. Bu durum karşısında Haçlılar ne yapacakları konusunda şaşırmışlardı. Bu esnada karargâhta bulunmayan Peter, olan biten her şeyden habersizdi. Çünkü o, yiyecek ve para yardımı konusunda imparator ile görüşmek üzere İstanbul'a gitmişti. Haçlıların bir bölümü Peter gelene kadar hiçbir teşebbüste bulunmak istemiyordu. Onların bir bölümü ise derhal harekete geçerek intikam almak istiyordu. İntikam almak isteyen bölüm daha fazla idi. İlk başta aldıkları habere sevinen Haçlıların sevinç naraları savaş naralarına dönmüştü. Haçlılar, Türklerin karşısına çıkmak için harekete geçmeye karar verdiler. Karargâhta sadece hasta ve yaşlıları bırakan Haçlılar 20 000¹¹⁹'in üzerinde bir kuvvetle 21 Ekim 1096 tarihinde şafak sökerken Kibotos'tan yola çıktılar. Haçlılar güney yönünde

¹¹⁸Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 4.

¹¹⁹Willermus, 25. 000 yaya 500 tam teçhizatlı şövalye olduğunu söyler. Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 68; Karş. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 29; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 39.

ilerleyerek İznik'e giden en kısa güzergâh olan Soğuksu, Yalakdere ve Altınova üzerinden Boyalıca adında bir yere geldiler. İznik Gölü ile Boyalıca arasında bulunan Drakon Köyü yakınlarında ormanlık alana gelen Haçlılar, Türkler tarafından ok yağmuruna tutuldular. Haçlılar bu saldırı karşısında kendilerini korumaya çalışsalar da büyük bir hezimete uğramaktan kurtulamadılar. Haçlı kuvvetleri saldırıdan korunmak için hızlı bir şekilde Kibotos'a doğru kaçmaya çalıştılar. Fakat Türk kuvvetleri onların peşine düşmüştü. Haçlıların birçoğu karargâha varamadan ya öldürüldüler ya da farklı yönlere kaçtılar. Fakat Haçlıların bir bölümü peşlerinde Türk kuvvetleri ile karargâha girdiler. Türk kuvvetleri Haçlıların çoğunu burada öldürdü. Haçlıların bir kısmı ormanlara, bir kısmı yakınlarda bulunan metruk bir saraya kaçarak canlarını kurtarıırken bir kısmı ise esir alındı. Haçlı liderlerinin ve şövalyelerin çoğunluğu ölmüştü. Bir Bizanslı gördüklerini İmparator Aleksios ve Peter'e anlatmak için bulduğu bir sandala binerek İstanbul'a gitmeyi başarmıştı. İmparator Aleksios olanları öğrenince birkaç gemiye binen kuvvetleriyle beraber sağ kalan Haçlıları kurtarmak için harekete geçti. Bizans gemilerini gören Türk kuvvetleri eski sarayda direnen Haçlıları kuşatmadan vazgeçip İznik'e döndüler. Savaşın canlarını kurtarmış olan az sayıdaki bu Haçlılar silahları alınarak arkadan gelecek olan Haçlı ordularını beklemek için surların dışına yerleştirildi.¹²⁰ Böylelikle düzensiz birliklerden oluşmasından dolayı Halkın Haçlı Seferi olarak adlandırılan hareket hedefine vasıl olamadan hezimete son bulmuş oldu.

3.3. Peter Eremit Sonrası Başarısız Haçlı Seferi Teşebbüsleri

Peter Eremit ve yanındakilerin çıkmış oldukları Haçlı Seferi başarısızlığa uğrayan tek hareket değildi. O Almanya'dan ayrıldıktan sonra onun arkasından Gottschalk adında bir rahip ve diğer vaizler Haçlı Seferi hareketini alevlendirdiler. Onlar sefere çıkmak amacıyla hazırlıklara başladılar ve sayıları gittikçe artan küçük Haçlı kuvvetleri topladılar. Ama bunlar hemen yola çıkmadılar. Onlar Müslümanlar kadar düşman saydıkları bölgedeki Yahudiler üzerine yönelerek asıl amaçlarından saptılar. Onlar

¹²⁰Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 28-34; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 35-45; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 67 vdd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 54; Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, s. 65; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 66 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 51 vd.; Anna Komnena, *Alexiad*, s.306-307; Karş. Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 101 vdd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 99; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 17-18; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 22 vd.; Erkan Göksu, "Haçlıların Anadolu"daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)", *EKEV Akademi Dergisi*, S.39 (Bahar 2009), s.367-368; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 572; Emrullah Kaleli, *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar (1096-1204)*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2017, s. 201 vd.; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 49 vd.

Yahudiler'den ekonomik olarak faydalanma düşüncesindeydiler. Çünkü Yahudiler zaman içerisinde ticaret yaptıkları için zengin olmuşlar ve nihayetinde ise Hristiyanların öfkelerini ve kinlerini üzerlerine çekmişlerdi. Hristiyanlar, onlardan intikam almak fırsatını yakalamışlardı. Peter'in ardından yola koyulan Wolkmar ve Gottschalk idaresindeki Alman Haçlıları Mayıs 1096 tarihinde ilk önce Ren ve Bavyera yörelerinde Prag ve öteki şehirlerde Yahudileri öldürüp Macaristan sınırına kadar yürüdüler. Fakat bunlar aynı davranışları bu bölgede yapmaları üzerine Macarlar tarafından hayatlarına son verildi.¹²¹

Yahudiler henüz katliamdan kurtulmuş değildi. Wolkmar ve Gottschalk'dan başka Leisingen Kontu Emich kumandasındaki üçüncü ordu Yahudilerin korkulu rüyası oldu. Emich ve ordusu Speyer, Worms, Mainz, Köln, Trier ve Metz şehirlerinde Yahudilerin mallarına el koyarak ve onları öldürerek yollarına devam ettiler. Bazı Piskoposlar Yahudileri korumak için her türlü yardımı esirgemediler. Ancak çoğunluğu onlarla aynı sonu yaşadı. Mainz şehrinde Yahudiler Piskopos Rothard'ın evine saklanmışlardı ve Kont Emich oraya bir baskın vererek herkesi öldürdü.¹²² Albertus Aquensis Kont Emich'in yapmış olduğu katliamı, vahşeti şu şekilde anlatmaktadır.

“Kadınları katlettiler, yaşları ve cinsiyetleri ne olursa olsun küçük çocukları kılıçlarıyla katlettiler. Gerçekten de Yahudiler, Hristiyan düşmanların kendilerine ve küçük çocuklarına düşmanca saldırdıklarını görünce kendilerine, dindaşlarına, çocuklarına, eşlerine ve kız kardeşlerine silahları doğrulttular ve kendi kendilerini katlettiler. Söylemesi ne korkunç bir şey! Anneler emzirdikleri çocuklarının boğazlarını bıçaklarla kestiler. Kendi elleriyle kendilerini yok etmeyi, sünnetsizlerin darbeleri altında yenilmeye tercih ettiler.”¹²³

Haçlıların, Yahudilere karşı yaptıkları bu katliamlar kutsal yolculuklarının ilk sahnesiydi. Emich kuvvetleri ile yolculuklarına devam ederek Macaristan'a doğru yola koyuldu. Macar Kralı Koloman yeni yaşamış olduğu olaylardan dolayı endişeliydi. Şimdiye kadar Macaristan'a gelen orduların büyüğü olan ordu Emich idaresinde Macaristan'a geldi. Fakat Kral Koloman bu orduya ülkesinden geçmeleri için izin

¹²¹Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 34-37; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 45-49; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 70-71; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 104-109; Geoffrey Hindley, *The Crusades*, New York 2003, s. 22; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 18,20; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 50-51.

¹²²Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 37-39; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 49-53; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 72; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 104-109; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 20; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 51.

¹²³Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 39; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 53.

vermedi. Kont Emich ise sınırı zorla geçerek Wieselburg Kalesi'ni kuşatma altına aldı. Ancak keleyi ele geçiremeyen Emich, Koloman'ın ordusuyla geldiği haberini alınca Haçlıların morali yerle bir oldu. Kale garnizonu ise onlara karşı saldırmaya başladı. Haçlıların çoğu bu savaşta Macarlar tarafından öldürüldü. Emich ve adamlarından birkaçı Almanya'ya kaçıp kurtuldu. Wolkmar, Gottschalk ve Emich'in düzenlediği Haçlı Seferlerinin ard arda kaybolup gitmesi Avrupa'da birçok kişi tarafından Tanrının Haçlı hareketini hiç tasvip etmediği şeklinde yorumlandı. Bazı kimseler ise bunların yaşadığı olayları Yahudi katliamı yaptıklarının cezası olarak değerlendirildi. Bazı kimselere göre bu Haçlı hareketi düşüncesi saçma ve yarar sağlamayan bir teşebbüstü. Tüm bunların aksine Avrupa'da Haçlı düşüncesi gelişecek ve çok sayıda destekçi kazanarak yıllar boyunca devam edecek ve destekçileri gittikçe artacaktı.¹²⁴

3.4. Birinci Haçlı Seferi (1096-1099)

3.4.1. İznik'in Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi

Düzensiz Haçlı birliklerine karşı İslam dünyasında ilk müdafaayı Anadolu'da Türkmenlerin yardımıyla I. Kılıç Arslan atlatmıştı. Haçlı Seferleri İslam dünyasında mühim bir yere sahip olan Selçukluların hükümdarları Melikşah ve Süleymanşah'ın ölümü üzerine ülkelerinin sıkıntılar içerisinde olması Haçlılar için avantajlı bir durumdu. Düzensiz birliklere karşı Drakon köyünde başarı elde eden I. Kılıç Arslan yanılmıştı. Çünkü Haçlılar Anadolu'ya ulaşmadan evvel çok kalabalık birliklerle geldikleri ve Türkler için büyük mağlubiyetlerin yakın olduğu haberleri yayılmıştı. Sultan I. Kılıç Arslan bu haberleri yakından takip etmiş, bölgeye sevk ettiği kuvvetler ile Türkmenler düzensiz birlikleri yok edip onlara ağır darbe indirmişti. Sultan I. Kılıç Arslan arkadan gelecek olan Haçlı kuvvetlerini de yok ettiği düzensiz birlikler gibi olduğunu düşünmüştü. Sultan I. Kılıç Arslan bu düşüncesinde yanılacağını sonradan anlayacaktı. Çünkü canlarını kurtarmış olan düzensiz Haçlı birliklerinin bir kısmı hala Anadolu'da idi ve yeni Haçlı kuvvetleri Anadolu'ya doğru gelmekte iken I. Kılıç Arslan Malatya üzerine sefere çıkmıştı.¹²⁵

¹²⁴Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 39-45; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 53-59; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 72-74; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 104-109; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 20; Emrullah Kaleli, *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, s. 51 vd.

¹²⁵İbnü'l-Kalânîsî ve Cenabi Mustafa Efendi, Türkmenlerle ilgili bilgileri zikretmişlerdir. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeyl Tarih-i Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I", s. 24; Cenabi Mustafa Efendi, *a.g.e.*, s. 4; Kemâlüddin İbnü'l Adım, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1127)*, Terc. Ali Sevim, TTK Basımevi, Ankara 2014, s. 85; İbn Bibi,

1096 yılı sonlarında, başını kontların, prenslerin çektiği çoğunluğu zırhlı şövalyelerden oluşan Haçlı kuvvetleri ülkelerinden İstanbul'a doğru yola çıktılar. Bu Haçlı ordusunun liderleri Hugue, Toulouse Kontu Raymond, Flandreli Robert, Blois Kontu Etienne, Normandiyalı Robert, Bohemond ile yeğeni Tankred, Lorraine Dükü Godefroi ve kardeşi Baudouin gibi soylu kimselerdi. Bu Haçlı reisleri ard arda İstanbul'a geldiler. Bizans İmparatoru Aleksios onlarla bir araya geldiği esnada onların asıl hedeflerinin doğuda kendileri için devlet kurmak olduğunu anladı. Bundan dolayı Aleksios onları denetim altına almak amacıyla Haçlı reislerine vasallık yemini ettirdi. Aynı zamanda İmparator Haçlı reisleri ile iâşe sağlamak ve askeri yardım şartı karşılığında Anadolu'da ele geçirdikleri yerleri kendisine teslim etmeleri konusunda anlaşma yaptı.¹²⁶ Haçlılar 14 gün kaldıkları İstanbul'dan 1097 yılında Bizans gemileriyle Anadolu yakasına geçmeye başladılar. Bu sefere bir miktar Bizans kuvveti de katıldı. İmparator Aleksios da kuvvetleriyle birlikte karşıya geçip onları yakından takip ediyordu.¹²⁷

İstanbul'a gelen Haçlı reislerinden olan Godefroi kuvvetleriyle birlikte Palekanon karargâhına yerleştirildiler. Bir müddet sonra Raymond kuvvetleriyle Palekanon karargâhına yerleşti. Bunları Güney İtalya Normanları takip ediyordu. Godefroi, Haçlıların karargâha gelmeleriyle böylesine büyük kalabalığın yiyecek sıkıntısı

a.g.e., I, s. 12; İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, X, s. 228; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190; Süryani Patrik Mihail, *a.g.e.*, s. 49; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, I, s. 335 vd.; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 99; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 135 vd.; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 29; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 23; Aydın Usta, *a.g.e.*, s. 45-46; Ebru Altan, *a.g.e.*, s. 39; Burak Nazif Sarıcı, *Haçlıları Durduran Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, Kronik, İstanbul 2022, s. 135-136.

¹²⁶Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 77-78; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 34, 55-65; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 56-64; AlbetusAquensis, *a.g.e.*, s. 46-70; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 61-91; Raimundus Aguilers, *Haçlılar Kudüste Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi Kudüse Yolculuk*, Çev. Süleyman Genç, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019, s. 53-58; Peter Tudebodus, *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi*, Çev. Süleyman Genç, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 65-76; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 309, 317-318, 322; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 189; İbnü'l Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 85; İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, X, s. 228; Azimî, *a.g.e.*, s. 36; Anonim yazarı Raymond ve Tankred'in vasallık yemini etmediği söyler. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 34, 66; Fulcherius ise Raymond hariç bütün liderlerin yemin ettiğini, ayrıca Raymond, Aleksios'un hayatına onuruna saygı gösterip eski imparatorluk arazilerini vereceğine dair söz verdiğini kaydetmiştir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 64 n. 51; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 110-131; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 21 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 23-25; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 137-140.

¹²⁷Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 64-65; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 189; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, X, s. 228; İbnü'l Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 85; Azimî, *a.g.e.*, s. 36; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 126 vd., 263-267; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 22 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 23-25; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 137-140.

yaratacağını düşünere karargâhtan ayrılıp İzmit'e doğru yola koyuldu.¹²⁸ Godefroi kuvvetleriyle beraber kamptan ayrıldıktan sonra Rufinel¹²⁹ adında bir yere gelerek burada dinlendiler. Godefroi, Rufinel adı verilen bu yerde Tankred idaresindeki Normanlar ve Peter Eremit birliklerinin sağ kalan bölümü ile bir araya geldi. Godefroi Peter'in kuvvetlerinin öldürüldüğü vadiye doğru yürüdü. Peter'in kuvvetlerinin cesetleri tüm vadiyi kaplamıştı. Godefroi buradan ileleyip 6 Mayıs 1097 yılında İznik'e geldi.¹³⁰ İznik önlerine gelip karagah kuran Haçlılar, Türklere karşı daha azimli saldırıda bulunmak için birbirleriyle yarış ediyorlardı ve kuşatma esnasında kendi aralarında taksimat yapmışlardı. Godefroi kuzey suru önüne, Tankred doğu suru önüne onun yanına Flandreli Robert, yerleşmişti ve güney suru da Raymond için boş bırakılmıştı.¹³¹

İznik önlerine gelip kuşatmaya başlayan Haçlılar işlerinin zor olduğunu anladılar. Çünkü şehir savunma bakımından çok güçlü idi ve şehirde bulunan Türk birlikleri de oldukça kuvvetliydi. Şehir surlarla çevriliydi ve şehrin dört kapısı bulunuyordu. İznik şehrini çevreleyen 144 adet kule vardı; bu kuleler 11 ile 17 metre yüksekliğinde idi. Şehrin surları ise 5 km uzunluğundaydı. Haçlılar saldırıya geçerek şehrin kuzeyinde bulunana İstanbul Kapısı, doğuda bulunan Lefke Kapısı güneyde bulunan Yenişehir Kapısı olmak üzere üç kapıyı kuşattılar. Ancak sadece karadan saldırıda bulunan Haçlılar Göl Kapısı için bir önlem almamışlardı. Türk birliği ise bu kapıdan her türlü ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. İznik'te bulunan Türk kuvvetleri Malatya'yı kuşatmakta olan I. Kılıç Arslan'a haber göndererek Haçlıların şehri kuşattığı ama güney kapısını ele geçiremediği bir an önce yardım gelmesi durumunda daha güçlü savunma oluşturabilecekleri yönünde haber ilettiler. Bu haberi alan I. Kılıç Arslan öncü birliklerini İznik'e gönderdi ve kendisi de kuşatmayı kaldırıp yola koyuldu.¹³² I. Kılıç

¹²⁸Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 67 vd.; Anna Komnena, Haçlıların iki kola ayrılıp bir kolu Bithynia üzerinden ilerleyerek İzmit'e geldiklerini ve buradan İznik'e gittiklerini, ikinci kolun ise deniz yolu ile Kibetos'a geçip İznik yakınlarında buluştuklarını kaydetmiştir. Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 117, 136.

¹²⁹Rufinel, Albertus tarafından zikredilmiş ama bu yerin neresi olduğu belli değildir. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 69; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 93; Runciman, Rufinel olarak zikredilen yerin Palekanon'a bir günlük mesafede bulunan İzmit olabileceği düşüncesindedir. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 137 n. 3.

¹³⁰Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 77; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 66; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 65; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 87 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 61 vd.; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 136.

¹³¹Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 70-74; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 93-103; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 117; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 136; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 29; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, Yeditepe Yay., İstanbul 2015, s. 67.

¹³²Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 117 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 58-63; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 65; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 77-79; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 67 vd.; İbn Bibi, *a.g.e.*, I, s. 12; İbn'ül-Esîr, *a.g.e.*, X, s. 228; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190; Süryani Patrik

Arslan kuşatmayı kaldırıp yolda olduğu sırada İznik'te bulunan Türk kuvvetlerine gönderdiği mektupta bundan önceki Haçlıların nasıl yok edildiklerini hatırlatarak onları teskin etmeye çalışıyordu.¹³³

I. Kılıç Arslan'ın Malatya'dan İznik'e ulaşması hayli zaman almıştır. Bu esnada şehrin Haçlılara karşı kim tarafından savunulduğu konusu belirsizlik içinde kalmıştır. Ancak bu konuda bilgi veren kaynaklar I. Kılıç Arslan'ın kardeşi Davud Kulan Arslan'ın Türkmenlerle beraber Haçlılara karşı şehrin savunulmasında önemli rol oynadığını kaydetmişlerdir. Kaynakların ifadesine göre Haçlılara yakın konumda olan Davud b. Süleyman b. Kutalmış, onlara karşı cihat amacıyla Türkmenleri de yardıma çağırdı ve çok sayıda kuvvet toplayıp harekete geçti. Böylelikle durumunu güçlendiren Davud, Türkmenlerle Haçlıların üzerine doğru yürüdü ve onların askerlerini öldürdü. Haçlılar onlara karşı üstünlük sağladılar ve onun askerlerinin bazısını öldürdüler, bazısını esir ettiler mallarını yağmaladılar. Türkmenler bu savaşta atlarını kaybetmeleri üzerine etrafa dağıldılar. Bizans İmparatoru Aleksios ise çok sayıda tutsak alıp İstanbul'a döndü.¹³⁴

Haçlılar 6 Mayıs günü geldikleri şehri sıkı bir kuşatma altında tutmaya başladılar. İmparator Aleksios da kuşatmanın seyrini yakından izlemek için önemli komutanlarından Manuel Butumutes'i bir miktar kuvvetle İznik'e gönderdi. Bizans kuvvetlerinin görevi Türk garnizonu ile görüşerek şehrin Bizans'a teslim edilmesi için çalışmaktı. Haçlılar ise bir takım kuşatma araçları ile surlara saldırmaya başlamışlardı ve kuleler ve merdivenler ile şehre girmeye çalışıyorlardı. Ancak Türkler oklar atıp kızgın yağlar dökmek suretiyle onların şehre girmelerine mâni oluyorlardı. Türk garnizonu onlara tüm güçleriyle karşı koymaya çalışsalar da I. Kılıç Arslan'dan haber alamadıkları için moralleri bozulmaktaydı. Haçlıların sayıca üstün olmaları da Türklerin morallerini düşüren bir sebepti. Bu durum karşısında Türk garnizonu teslim olmayı

Mihail, *a.g.e.*, s. 51; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 136 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 29 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 25-26; Demirkent, "Kılıç Arslan I", *TDVİA*, C. 25, İstanbul 2022, s. 397; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 141 vd.

¹³³Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 117 vd.; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 75; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 103; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.100; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 145.

¹³⁴İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarih-i Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I", s. 24; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâli'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 4 vd.; Münecimbaşı, *a.g.e.*, II, s. 23; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 99; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 145 vd.

düşünüyordu. Haçlılara güvenmeyen Türk garnizonu Bizans ile teslim şartlarını görüşmek için Butumutes'i şehre çağırdı, şehre gelen Butumutes onlara teslim olmaları durumunda güvende olacaklarını bildirdi. Ancak Sultan I. Kılıç Arslan'ın yakınlarda olduğu haberini alan Türk garnizonu teslim olma fikrinden vazgeçti. Çünkü I. Kılıç Arslan Türk garnizonuna gönderdiği haberde yakında bulunduğunu ve Haçlılara karşı direnmelerini emrediyordu. I. Kılıç Arslan'ın göndermiş olduğu habere sevinen Türk garnizonu Butumites'i şehirden gönderip tüm güçleriyle savunmaya kaldıkları yerden devam etmeye koyuldu.¹³⁵

Bu sırada Malatya'yı kuşatmakta bulunan Kılıç Arslan kuvvetlerinin bir kısmını İznik'e göndermişti ve kendisi de kuşatmayı kaldırıp yola koyulmuştu. I. Kılıç Arslan'ın önden göndermiş olduğu kuvvetler 16 Mayıs günü şehrin önlerine gelip Raymond için boş bırakılan güney sur kesimi tarafından saldırıya geçtiler. Fakat burası onlardan önce gelip yerleşen Raymond ve ordusu tarafından tutulmuştu.¹³⁶ Raymond'un kuvvetleriyle birlikte burayı tutması sonucu sultanın öncü kuvvetlerinin şehre girmeleri engellendi. Haçlılara karşı saldırıda bulunan öncü kuvvetler Haçlıları ezip şehre girmeye muvaffak olamayıp geri çekildiler. I. Kılıç Arslan şehrin önlerine gelip 21 Mayıs'ta saat üç dolaylarında güneydeki dağlardan inip Haçlılara saldırmaya başladı.¹³⁷ I. Kılıç Arslan kuvvetleriyle, bir takım Türk beyleri ve Türkmenlerle birlikte güney yönünden Haçlılara karşı güçlü bir şekilde saldırmaya başlayıp Raymond'un kuvvetlerine ağır bir darbe indirince diğer Haçlı birlikleri destek kuvvetle yardıma geldiler. İki taraf arasında şiddetli bir muharebe yaşanıyordu. Hristiyan rahipler Haçlı kuvvetlerinin morallerini yükseltmek için nasihatlerde bulunuyorlardı. Sultan ise kuvvetlerini düzenleyip bozulan kanatları toparlamaya çalışıyordu. Her iki taraftan da çok sayıda kuvvet kaybedilmişti ama Haçlıların sayısı Türklerden fazlaydı ki, bu saldırılar karşısında Haçlı kuvvetleri sanki hiç erimiyordu. Türk kuvvetleri esirleri bağlamak amacıyla ipler getirmişti bu da savaşta kesin bir zafer kazanacaklarından emin olduklarını göstermektedir. Ancak sonuç

¹³⁵Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 325 vd.; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 117 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 65-67; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 75 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 103-105; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 136,138; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 30; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 26; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 70; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, TTK, Ankara 2014, s. 94; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *DGBİT*, C VIII, Çağ Yay., İstanbul 1992, s. 226; Ebru Altan, "Selçuklu Haçlı İlişkileri", *İslam Medeniyeti ve Tarihi C. X*, İstanbul 2018, s. 294; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 146 vd.

¹³⁶Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 118 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 59.

¹³⁷Albertus, sultanın bu saldırısında emrinde on bin kişi bulunduğunu söyler. Onun ifadesine göre Türk kuvvetleri çok güçlü kimseler olup ağır zırhlar kuşanarak ve altın kalkanlara sahiptiler ve güçlü sancakları bulunuyordu. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 78; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 107; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 118 vd.

düşündükleri gibi olmayacaktı. Sultan I. Kılıç Arslan artık savaşmanın beyhude olduğunu düşünerek ve İznik için geç kalındığını anlayıp geri çekildi.¹³⁸

İznik'te bulunan Türk garnizonu göl tarafından her türlü ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. Haçlıların da çok güçlü surları aşmaları hayli zaman alacaktı ve onların ihtiyaçlarını sağlayan yolu denetim altına almaları gerekiyordu. Bu yüzden Haçlılar Aleksios'tan yardım istemeye karar verdiler. Aleksios bu yardıma olumlu karşılık vererek Bizans donanmasına ait küçük ve hafif gemiler gönderdi ve bu gemiler göle indirildi. Haçlılar bu gemilere binip Türklerin göl üzerinden ihtiyaçlarını sağladıkları bu yolu kapatıp kontrol altına aldılar. Aleksios bu küçük gemiler dışında Tatikios ve Tzitas idaresinde 2000 kişiden oluşan bir kuvvet göndermişti.¹³⁹ I. Kılıç Arslan bu kalabalık kuvvetler karşısında daha fazla savaşmayı uygun bulmayarak geri çekilmeye başlamıştı. İznik önlerinden geri çekilen Sultan I. Kılıç Arslan, şehirde bulunan Türk garnizonuna gönderdiği haberde artık kendiniz için hayırlı olan neyse onu yapın diyerek onları kaderlerine terk ediyordu. Türkler, Bizans kumandanı Butumutes ile Çaka Bey'in kızı olan sultanın karısına saygılı davranılacağını vaat eden anlaşma yapıp şehri Bizans'a teslim ettiler. Bu anlaşma sonucunda Butumutes Bizans kuvvetleriyle beraber şehrin batısında bulunan göl tarafından gece vakti gizli bir şekilde şehre girdi. 18 Haziran 1097 tarihinde Butumutes İznik'i Türklerden teslim aldı. Sultan I. Kılıç Arslan Haçlıları ağır kayıplara uğratmış olsa da başkentini kurtarmayı başaramadı. Kılıç Arslan, Dânişmendliler ile ittifak yaparak ve Türkmen Beylerini etrafında toplayıp Anadolu için büyük bir tehdit olan Haçlılara karşı harekete geçmek için iç kesimlere doğru çekildi.¹⁴⁰

¹³⁸ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 326; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 119; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 68; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 59-60; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 77-79; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 65 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 62; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 4 vd.; İbn'ül-Esîr, *a.g.e.*, X, s. 228; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190; Süryani Patrik Mihail, *a.g.e.*, s. 51; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 136-138; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 30 vdd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 26 vd.; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 70 vd.; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 94; Ebru Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", *Tarih Dergisi*, S. 47, İstanbul 2009, s. 82; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 147 vd.

¹³⁹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 328; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 69; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 118, 121 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 60; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 94 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 65; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 138; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 30 vdd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 27; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 72.

¹⁴⁰ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 328 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 127 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 69 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 60-63; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 77-79; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 66 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 190; Süryani Patrik Mihail, *a.g.e.*, s. 51; Azimî "Yıl 490

3.4.2. Dorylaion (Eskişehir) Ereğli Savaşları

İznik'i ele geçiren Haçlılar şehrin önlerinde bir hafta dinlendiler ama şövalyeler yollarına devam etmek için sabırsızlanıyorlardı. 26 Haziran 1097 tarihinde İznik'ten ayrılan Haçlılar, Osmaneli (Lefke), Eskişehir (Dorylain), Akşehir (Philomelion), Konya (İkonion), Ereğli (Heraklea) yoluyla Antakya'ya ulaşmayı planlamışlardı.¹⁴¹ Haçlılar bölgeyi bilmedikleri için Bizans kumandanı Tatikios birlikleriyle onlara rehberlik ediyordu. Haçlılar Osmaneli (Lefke) kasabasına geldikleri sırada, çok kalabalık olan ordunun ihtiyaçlarını kolay bir şekilde saptamak amacıyla iki kol halinde bir günlük ara ile ilerlemeye karar verdiler. Normandiyalı Robert, Bloisli Etienne, Tankred ve Bizans kumandanı Tatikios idaresindeki kuvvetler Bohemondliderleğinde yola koyuldu. Raymond idaresindeki diğer grupta ise Godefroi, Puy Piskoposu Adhemar, Hugue ve Flandreli Robert'in kuvvetleri bulunuyordu.¹⁴²

Böylesine muazzam kuvvetlere sahip olan Haçlılara karşı kendi başına bir başarı elde edemeyeceğini tecrübe eden Sultan I. Kılıç Arslan yeni kuvvetlere ihtiyaç duymaktaydı. Bundan dolayı I. Kılıç Arslan Dânişmendliler ile barış tesis ederek Anadolu için büyük

(1096/97) (başlarında) altı hükümdarın bulunduğu 300 bin Frank'ı taşıyan gemiler (filo), İstanbul limanına gelip göründüler. Onlar, Rum hükümdarına "İlk ele geçirecekleri müstahkem mevki, kendisine teslim edecekleri" konusunda vaatte bulundularsa da bunu yerine getirmediği şeklinde bilgi vermektedir. Azimî, *a.g.e.*, s. 36; İbnü'l-Kalânîsî ise bu konuyu şu şekilde açıklamaktadır. Haçlılar İstanbul'a geldikleri esnada Bizans İmparatoru ile ele geçirdikleri ilk kenti ona verecekleri konusunda anlaşmışlardı. Ancak ele geçirdikleri ilk şehir olan Nikia (İznik)'yi Bizans'a teslim etmediler. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeyl Tarih-i Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I", s. 24; İbn'ül-Esîr, *a.g.e.*, X, s. 228; İbn Bibi, *a.g.e.*, I, s. 12-13; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 5; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umari, Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul 2008, s. 169; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 138-140; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2000, s. 14; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 100 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 33; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 27 vd.; Demirkent, "Kılıç Arslan I", s. 396; Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 76; Ebru Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", s. 78, 84; İbrahim Tellioglu, *Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu'nun Fethi*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2020, s. 109; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, s. 95; Emrullah Kaleli, *a.g.e.*, s. 228 vd.; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁴¹ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Belleten*, C. 65, S. 243, Ağustos 2001, s. 572-573. Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi" *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Ramazan Şeşen Özel Sayısı*, S. 12, Haziran 2020, s. 40.

¹⁴² Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 71; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 68 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 63; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 79 vd.; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 95 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 123; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 129; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 96 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng. Çev. Robert Levine, s. 65; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 332; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 141; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 29.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 101; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 49; Ebru Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", s. 84.

bir tehlike oluşturan Haçlılara karşı birlik olmak için Dânişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi'ye başvurdu. I. Kılıç Arslan'ın talebine olumlu karşılık veren Gümüştekin ona katılmayı kabul etti. Daha fazla kuvvetlere ihtiyaç duyan I. Kılıç Arslan, Suriye meliki Rıdvan'a ve Dımaşk emîri Tuğtekin'e başvurup yardım talebinde bulundu ama bu kuvvetler yetişmeden savaş başlayacaktı. Bu kuvvetlerden başka Karaca, Atsız gibi Türkmen Beyleri, Kılıç Arslan'ın kardeşi Davud, yakın arkadaşı Ebû'l-Gazi Hasan Bey ve Türkmenler onun ordusuna katılmayı kabul ettiler.¹⁴³

Sultan I. Kılıç Arslan Haçlıların ilerleyişini engellemek amacıyla birtakım hazırlıklar yapmaya başlamıştı. I. Kılıç Arslan, 30 Haziran 1097 tarihinde topladığı kuvvetlerle birlikte Eskişehir dolaylarında yer alan Dorylaion Ovası'na¹⁴⁴ gelmiş ve burada pusu kurarak Haçlıları beklemeye koyulmuştu. I. Kılıç Arslan gözcüleri sayesinde Haçlıların yürüyüşleri, buldukları yerler hakkında haber alıyordu ve onlara saldırmak için fırsat kolluyordu. Haçlılar ise iki kol halinde ilerlemeye koyulmuşlardı. Bohemond idaresindeki ilk kol önde Raymond idaresindeki ikinci kol ise arkadan ilerliyordu. 30 Haziran gecesi Bohemond idaresindeki Haçlılar I. Kılıç Arslan'ın pusuya yatmış olduğu Eskişehir yakınlarında bulunan Dorylaion Ovası'na gelerek karargâh kurdular. 1 Temmuz 1097 tarihinde Türk kuvvetlerinin savaş naraları duyulduğu zaman Bohemond idaresindeki Haçlılar arasında kargaşa hâsıl oldu. Haçlılar, Türk kuvvetlerinin kurtulmasına benzeyen sesleri karşısında korkuya kapılmışlardı.¹⁴⁵ Türk kuvvetleri

¹⁴³Azimî, *a.g.e.*, s. 36; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I", s. 24; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî AhvâlilVe'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 4 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 68 vd.; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 96; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 131; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 332; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 141; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 14; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 28-29; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 101; Hüseyin Kayhan, "Kösedağ Savaşına Kadar Türkiye Selçuklu Devletinde Türkmenler" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 4, S.1, Nisan 2018, s. 105, 109; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 154 vd.

¹⁴⁴Dorylaion hakkında bkz. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993, s. 223.

¹⁴⁵Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 71; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 69; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 96 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 65; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 80; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 63 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 129 vd.; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 332; İbnü'l-Kalânîsî; I. Kılıç Arslan'ın, Haçlıların geçmesi gereken geçitleri, patikaları ve yolları tuttuğunu onların hiçbirine merhamet göstermediğini zikretmiş ve onlara karşı tutumunu açıkça ifade etmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41-42; Azimî, Danişmend Gümüştekin Ahmed Gazi ile Kılıç Arslan'ın müstahkem yerleri yakıp su kuyularını kapatarak Haçlılara zarar verdiğini zikretmiştir. Azimî, *a.g.e.*, s. 36; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 141-142; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 101; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 29; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 49 vd.; Ebru Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", s. 84 vd.; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 155.

tarafından etrafı sarılan Haçlılar büyük bir endişeye kapıldılar. Haçlılar, İznik'ten sonra Türk kuvvetleri ile yeniden karşılaşmayı akıllarına getirmemişlerdi. Türk kuvvetlerinin saldırıya geçmesiyle birlikte Bohemond Haçlı ordusunu hemen toparlayıp savaş düzenine sokarak onlara karşı koymaya çalıştı. İki taraf arasında çok şiddetli bir çarpışma başladı. Kılıç Arslan ve kuvvetleri daha önce uyguladıkları yakın savaş stratejisini terk ederek Haçlıları ok yağmuruna maruz bırakarak hiç göz açtırmadılar. Türklerin bu saldırıları dalgalar halinde devam etti. Haçlılar, hayatlarında ilk kez gördükleri bu taktik karşısında şaşkınlara uğradılar ve durumun vahametini anlayan Bohemond arkadan gelmekte olan ikinci Haçlı grubuna haber gönderdi. Her taraftan saldırı altında bulunan Haçlılar, kargaşaya kapılırken şövalyeler ise Türkleri geri püskürtmeye çalıştılar. Ancak savaşın ilk safhasında göğüs göğse savaşa girmeyen Türkler saflarını aralıktaki tutuyorlardı. Türklerin bu stratejisi karşısında Haçlılar başarı sağlayamayıp saflarını sıklaştırdılar. Bu durum karşısında Türkler onları kuşatıp tekrar ok ve mızraklarla saldırdılar. Bu savaşta zırhlı şövalyeler kendini koruyabiliyordu, yaya ve silahsız olanlar ölmekten kurtulamıyordu. Bu çarpışma sırasında şövalye ve yayalardan pek çok kişi öldü.¹⁴⁶

Gerçekten de Türklerin bu saldırısı karşısında savaşmak Haçlılar için zor bir durumdu. Savaşın görgü şahidi olan Fulcherius, Haçlıların durumunu ve umutsuzluğunu şu şekilde anlatmıştır:

“Türkler kurtlar gibi uluyor, attıkları oklar da sağanak şeklinde üzerimize yağıyordu. Tüm bunlar bizi sersemletmişti. Tüm bunlar bizi sersemletmişti. Adamlarımızdan çoğu ölmüş ve yaralanmıştı. Bu hiç alışık olmadığımız bir mücadele şekli olduğundan kurtuluşu kaçmakta bulduk. Düşmanlarımız çadırlarımıza ulaşan yolu bulmuşlardı. Kısa sürede çadırlarımıza girip eşyalarımızı aldılar ve adamlarımızı öldürdüler. Adamlarımız düşmanın geri geleceğini düşünerek korkmuş ve kaçmıştı. Gerçek korkuyu bilmeyen Türklerin ise cüreti ve cesareti dikkat çekiciydi. Daha ne söyleyebilirim ki? Hepimiz koyun sürüsü gibi birbirimize sokulmuş, titriyor ve korkuyorduk. Bunların başımıza günahlarımız yüzünden geldiği çok açıktı. Etrafımız düşmanlarla çevrilmişti ve kaçacak yerimiz yoktu. Sağ kalmak için de hiçbir umudumuz kalmamıştı.”¹⁴⁷

¹⁴⁶Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 71-72; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 130vdd.; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 96 vdd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 131-133; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 64 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 80vd; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 332; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 142; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 29vd; Ebru Altan, “Anadolu’da Haçlılara Karşı Savaş”, s. 85 vd.

¹⁴⁷Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 69.

Türklerin bu stratejisi karşısında saflarını sıklaştıran Haçlılar, zayıf düşmeye başlamışlardı. Haçlıları zayıflatmayı başaran Türk kuvvetleri onlara daha sıkı saldırmaya başladılar. Savaşın şiddetli boyutlara yükseldiği öğle vakitlerinde Hugue, Godefroi ve Raymond'un kuvvetleri yardıma gelince savaşın mukadderatı değişti. Bu kuvvetlerin yardıma geldiğini gören Türk kuvvetleri iki kolun birleşmesini engelleyemediler. Bir araya gelen Haçlılar hemen savaş düzenine girmeye başladılar. Hugue, Godefroi sağ kanada, Bohemond, Normandiyalı Robert ve Bloisli Etienne sol kanada, Raymond ile Flandreli Robert ise merkeze geçti. Türk kuvvetleri karşısında dağılmaya yüz tutan Bohemond idaresindeki Haçlılar diğer grubun gelmesiyle güçlenip Türk kuvvetlerine saldırmaya başladılar. Le Puy Piskoposu Adhemar kuvvetleriyle gelip savaşa dâhil olmasıyla Türk kuvvetleri zor duruma düştü. Sultan I. Kılıç Arslan daha fazla adamını kaybetmemek için geri çekilmeye karar verdi. Türk kuvvetleri yaşadıkları kayıpların yanında bütün ağırlıklarını ve hazinelerini bırakıp savaş meydanından ayrıldılar. Haçlılar ise bu savaşta çok sayıda ganimet ele geçirip büyük bir zafer kazandılar.¹⁴⁸

1 Temmuz 1097 tarihinde Eskişehir yakınlarında bulunan Dorylaion'da meydana gelen bu savaşta iki taraftan da çok sayıda insan hayatını kaybetti. Bohemond'un yeğeni, yani Tankred'in kardeşi William, Parisli Robert ve diğerlerinden pek çok kişi öldü.¹⁴⁹ Haçlılar, I. Kılıç Arslan'ın kuvvetlerinin savaşçılık özelliklerinden oldukça etkilenmişlerdi. Savaşın görgü şahidi olan Anonim Haçlı yazarı Türk kuvvetlerinin yeteneklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Yaylarının tehdidi Araplar, Süryaniler, Grekler ve Ermeniler arasında bilinen Türklerin atılganlık, cesaret ve becerisini, Franklar arasında korku yaratmaya sebep olsa da hangi tecrübeli ve bilgili kimse tasvir edebilir.

¹⁴⁸Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 72 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 70 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 65; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 81 vdd.; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 99 vdd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 137; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 132 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 98 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 67; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 332-333; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41-42; Azimî, *a.g.e.*, s. 37; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 142 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 101 vd.; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 14; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 34 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 30; Demirkent, “Kılıç Arslan I”, s. 396; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 49 vd.; Ebru Altan, “Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş”, s. 86 vd.; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁴⁹Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 73; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 83; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 102; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 68; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 98; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 131-133; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 131 vd.; Willermus, Haçlıların süvari ve yaya olmak üzere iki bin kişi kaybettiğini söyler. Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 131; Albetus ve Willermus, Türklerden üç bin kişinin öldüğünü söyler. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 102; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 137; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 133; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 143.

Tanrı onları bizimkiler kadar iyi olmaktan sakınsın. Onlarda Franklarla kendilerinden başka hiçbir insanın doğuştan şövalye olmadığına dair bir deyiş vardır. Bu doğrudur ve şayet Hristiyanlık inancında olsalardı, teslisi kabul etselerdi ve Tanrı'nın oğlunun Bakire Meryem'den doğduğuna inansalardı, yeryüzünde onlardan daha güçlü askerler olmayacağını ve bizim tarafımızdan yenilmeyeceklerini hiç kimse inkâr edemez.”¹⁵⁰

Haçlı yazarları Türklerin savaş yeteneklerini yakından görmüşler ve onların bu yeteneklerini açıkça ifade etmişlerdir. Sultan I. Kılıç Arslan da onların güçlü ve kalabalık ordulara sahip olmalarından son derece etkilenmişti.1 Temmuz günü Dorylaion'da ağır zırhlı Haçlılar karşısında mağlup olup geri çekilen I. Kılıç Arslan Anadolu içlerine doğru ilerlerken 4 Temmuz günü kendisine yardıma gelmekte olan kuvvetlere rastlamıştı. Anonim Haçlı yazarı yardıma gelen bu kuvvetler ile Kılıç Arslan arasında geçen konuşmayı şu şekilde anlatmıştır:

“Talihsiz adam biz hepimiz senin gibi üzgünüz, neden dehşet içinde kaçıyorsun? Süleyman onlara ağlayarak, şöyle yanıt verdi: Geçmişe baktığımda Frankları yenerek, onlardan pek çoğunu zincire vurduğum gibi –şimdi de gerçekten onların çoğunu esir etmeyi-düşünüyordum ve fakat onlardan sayısız kalabalıkta bir ordunun dağlar, tepeler, vadiler ve her yeri doldurduğunu gördüm. Onları görünce dehşete kapıldık ve sadece ellerinden kaçıp kurtulmaya çalıştık ve hala korku içinde olmamızın sebebi budur. Bana inanmak ve sözlerime güvenmek isterseniz, çekip gidin zira burada olduğunuzu öğrenirlerse hiçbirinizi sağ bırakmazlar.”¹⁵¹

Haçlı müellifleri tarafından dile getirilen bu anlatılar Haçlıların cesaretini, sayıca kalabalık ve güçlü kuvvetlere sahip olmasını ve büyük bir çabayla I. Kılıç Arslan'a karşı koyduklarını, bu sebeple de I. Kılıç Arslan'ın bu savaşta bir başarı kazanamadığını açıkça ifade etmişlerdir.

Haçlılar Orta Doğu'ya gelmeleriyle Türkmenlerle tanışmışlar ve Ekim 1096 tarihinde Drakon'daki ilk karşılaşma Türkmenlerin üstünlüğü ile sonuçlanmıştı. Ancak 1097 yılında meydana gelen karşılaşmalar ise Haçlıların lehine sonuçlandı. Sultan I. Kılıç Arslan, Haçlı kuvvetlerine karşı Mayıs 1097 tarihinde İznik önlerinde ve 1 Temmuz 1097 tarihinde Dorylaion'da yaşadığı iki savaşta da bir başarı elde edememişti. I. Kılıç

¹⁵⁰Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 73 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 83; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 103; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 68; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 102; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 36; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 30; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 51.; Ebru Altan, “Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş”, s. 87.

¹⁵¹Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 75; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 103 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 68 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 84; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 102 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 36.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 30 vd.; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 50.

Arslan'ın hafif teçhizatlı ve çoğunu Türkmenlerin oluşturduğu kuvvetleri, ağır zırhlı kalabalık Haçlı ordusu karşısında mağlup olmuşlardı. Bu savaşlarda Haçlı kuvvetlerini yakından tanıma fırsatı bulan I. Kılıç Arslan kendi kuvvetlerini onlara karşı etkili kullanmayı amaçlamıştı. 1 Temmuz günü Dorylaion'da yaşadığı mağlubiyetin ardından Sultan I. Kılıç Arslan, Haçlıların ağır zırhlı kuvvetleri karşısında kendi kuvvetlerinin zaafını tespit etmiş ve yanık toprak stratejisi ile rakiplerini zayıflatmak için onların geçeceği yollar üzerinde bulunan iâşe ve su kuyularını kullanılmaz hale getirmeye çalışmıştı.¹⁵²

Haçlılar 1 Temmuz tarihinde Dorylaion'da kazandıkları zaferin ardından burada bir müddet dinlenmeye koyuldular. Haçlılar burada bir süre dinlendikten sonra güneydoğu yönünde yollarına devam ettiler. Haçlıların Konya (Ikonion)'ya inmeleri için çok kısa yol olan Ankara üzerinden Kulu-Cihanbeyli istikametinde ilerlemeleri beklenilebilirdi. Ancak çok kalabalık Haçlı ordusunun yazın kavurucu sıcağında su bulunmayan Tuz Gölü yöresinden geçmesi zor bir durumdu. Bu yüzden Haçlılar Akşehir (Philomelion)'den Konya'ya gitmeye karar vermişlerdi. Sultan I. Kılıç Arslan'ın tahrip ettiği bölgelerden geçen Haçlılar büyük sıkıntılara maruz kalınca yiyecek ve su bulmak amacıyla Bolvadin (Polybotos)'i geçip ana yoldan çıkarak Pisida Antiokheia'sına (Yalvaç) geldiler. Haçlılar Sultan Dağını aştıktan sonra Akşehir civarında tekrar ana yola girerek ağustos ortasında Türkler tarafından boşaltılmış olan Konya'ya geldiler. Haçlılar Konya'ya geldiklerinde tahrip edilmemiş olan Meram bahçelerinde su ve yiyecek bolluğu içinde bir süre dinlendiler. Burada birkaç gün dinlendikten sonra yollarına devam eden Haçlılar Ereğli (Heraklea)'ye geldiler. Haçlılar, Ereğli yakınlarında Sultan I. Kılıç Arslan'ın kuvvetleriyle tekrar karşılaşarak savaşa tutuştular. Sultan I. Kılıç Arslan, Haçlılarla giriştiği bu mücadelede de bir başarı elde edemedi ve kuzeye doğru çekildi.¹⁵³

¹⁵²Azimî, *a.g.e.*, s. 36; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41-42; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 76; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 71; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 85; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 103 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 139-141; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 105; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 69; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 144; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 103; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 36.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 31; Ebru Altan, "Selçuklu Haçlı İlişkileri", s. 296; Ebru Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı Savaş", s. 87; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 573; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 128.

¹⁵³Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 76 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 71 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 85 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 105 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 69; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 103 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 139-141; Willermus

Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılarla giriştiği mücadelelerde Türkmenlerden faydalandığı şüphesiz bir gerçektir. Nitekim konu ile ilgili bilgi veren İbnü'l-Kalânîsî ve Cenabi Mustafa Efendi olayda Türkmenleri açık bir şekilde ifade etmişler ama onların sayısı ve hangi cemaate mensup oldukları hususunda bilgi vermemişlerdir.¹⁵⁴ Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Türkiye Selçukluları Devleti'nin ordusu da Türkmenlerden meydana gelmekteydi. Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âli Selçuk* adlı eserinde Süleymanşah ile hareket eden Türkmenlerin sayısı hakkında 120 000 rakamını vermektedir.¹⁵⁵ Bu bağlamda Anadolu'da Türkmenlerin yoğunlukta yaşadıklarını söyleyebiliriz. Haçlı kaynakları ise Sultan I. Kılıç Arslan'ın emrinde Karaca, Atsız gibi Türkmen Beylerinin bulunduğunu ve onun ordusunun sayısı hakkında 360 000 ve 200 000 rakamını vermişlerdir.¹⁵⁶ Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılara karşı giriştiği mücadelelerde beraber hareket ettiği Türkmenlerin kimliği hususunda bilgi vermek yerinde olacaktır.

Anna Komnena, Melikşah'ın ölümünden sonra I Kılıç Arslan kardeşi ile Horasan'dan kaçarak İznik'e geldiklerini ifade etmektedir. Sıbt İbnü'l-Cevzi ise Kılıç Arslan'ın Melikşah'ın emriyle Anadolu'ya gittiğini söylemektedir.¹⁵⁷ Anadolu'ya doğru ilerleyen I. Kılıç Arslan Nâvekiyye/Yabgulu Türkmenlerinden destek almıştır.¹⁵⁸ Türkmenler I. Kılıç Arslan'ın dayandığı en mühim unsur olmuşlar ve ona hizmet etmişlerdir. Daha önce ayrıntılı olarak zikrettiğimiz gibi Türkmenler Büyük Selçuklu Devleti'nin

Tyrensis, *a. g. e.*, s. 134 vdd.; Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 333; Karş. Runciman, *a. g. e.*, I, s. 144 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 103; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 36 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 31 vd.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1995, s. 431; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 573 vd.; Burak Nazif Sarıcı, *a. g. e.*, s. 159-160.

¹⁵⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dimaşk*, s. 134 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 41 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeyl Tarih-i Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I", s. 24; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî AhvâlilVe'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 4 vd.; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 128.

¹⁵⁵ Hüseyin Kayhan, "Kösedağ Savaşına Kadar Türkiye Selçuklu Devletinde Türkmenler" s. 105.

¹⁵⁶ Fulcherius, Kılıç Arslan'ın emrinde bulunan emirleri ve ordunun sayısını 360 000 olarak gösterir. Fulcherius Carnotensis, *a. g. e.*, s. 68 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 73; Willermus ise Türklerin 200 000'den fazla olduklarını söyler. Willermus Tyrensis, *a. g. e.*, s. 130; Mateos ise Sultan I. Kılıç Arslan'ın ordusunda 600 000 kişi olduğunu söyler. Urfalı Mateos, *a. g. e.*, s. 190.

¹⁵⁷ Anna Komnena, *a. g. e.*, s. 206; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtüz-Zaman fî Tarihi'l-Âyan 449-499*, XIX, Tahkik M. E. Hinn, K. M. el-Hakkat, Beyrut 2013, s. 535; Ayrıca bkz. Aksarâyî, *a. g. e.*, s. 15; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî AhvâlilVe'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 3; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95-96; Burak Nazif Sarıcı, *a. g. e.*, s. 72-73.

¹⁵⁸ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mirâtüz-Zaman fî Tarihi'l-Âyan 449-499*, XIX, s. 535; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 96; Osman Turan, Nâgiyyan Nâvgiyya, Bâldukkıyya, Yâvgıyân ve Yâvgıyya olarak anıldıklarını söyler. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 173 vd.; Bu Türkmenler hakkında bkz. Ali Sevim "Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu", *Erdem Dergisi*, C. IX, S. 26, Ankara 1996, s. 789-792.

kurulmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardı. Devletin izlediği politikalar sonucu Selçuklu ordusunu oluşturan Türkmenlerin rolü, değişikliğe uğramış ve onlara olan teveccüh zamanla azalmıştır. Türkmenlere olan teveccühün azalmasında; yerleşilen bölge taleplerinin yanında sultanların takip ettiği politikalar ve devlet bünyesinde görev alan yerel unsuların da büyük etkisi olmuştur. Ayrıca yerel halk da konargöçer yaşayan ve büyük sürülere sahip olan Türkmenlerden rahatsız oluyordu. Bu gibi olaylar Türkmenlerin daha geri planda tutulmalarını sağlamıştır.¹⁵⁹ Vezir Nizamü'l-Mülk de Türkmenlerin geri planda tutulmasına dikkat çekmiş ve devlet ile Türkmenler arasında hâsıl olan sorunlara çözüm bulmaya çalışmıştır.¹⁶⁰ Selçuklu hükümdarları düzensizliklere ve yerel halkın rahatsızlıklarına sebep olan Türkmenleri Anadolu gazalarına sevk etmeye karar vermişlerdir. Türkmenler Anadolu'nun yurt edinilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türkmenler Bizans'ın direncini kırmış ve Anadolu'nun Türkleşmesinde katkıda bulunmuşlardır.¹⁶¹

Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nin de asli unsuru olan Türkmenler, Arslan Yabgu soyundan gelen Türkiye Selçuklu sultanlarına sadakatle hizmet etmişlerdir. Nâvekiyye Türkmenleri, Büyük Selçuklu sultanları ile Türkiye Selçukluları arasında yaşanan olaylarda Arslan Yabgu'nun oğulları tarafında yer almışlardır. Bu Türkmenler Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinde, sınır güvenliğinde ve gelişim evresinde askeri güç olarak kalmışlardır.¹⁶² I. Kılıç Arslan ile İznik'e gelen Nâvekiyye Türkmenleri onun etrafında toplanmışlar ve ihtiyacı olduğu zaman ona destekte bulunmuşlardır.¹⁶³ Ayrıca sınırlarda akıncı muhafız görevinde bulunan Türkmenlerin de önemli roller üstlendiklerini söyleyebiliriz. Çünkü Türkmenler uç bölgelerde yaşayıp kendi beyleri etrafında devletten bağımsız hareket ediyorlardı. Bunlar hudutlarda devamlı olarak Bizans'a karşı kahramanca mücadele edip Anadolu'nun kaderinde belirleyici oluyorlardı. Bu Türkmenlerin Haçlılara karşı kendi beyleri etrafında toplanıp devletten bağımsız hareket ettikleri hususunda bir

¹⁵⁹Köymen, *Selçuklu Devri*, s. 166-167.

¹⁶⁰Nizamü'l-Mülk, *Siyaset-Nâme*, Haz. Mehmet Altay Köymen, TTK, Ankara 2018, s. 87; Köymen, *Selçuklu Devri*, s. 168.

¹⁶¹Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010, s. 213- vd.; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*, Timaş Yay., İstanbul 2017, s. 41.

¹⁶²Osman Turan, *Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, s. 173 vd.; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 129, 135; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 41; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 76; Sefer Solmaz, "Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay Selçuklu Yabgulu Mücadelesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 35, Konya 2014, s. 545-570; Hüseyin Kayhan, "Kösedağ Savaşına Kadar Türkiye Selçuklu Devletinde Türkmenler" s. 107.

¹⁶³Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 77.

bilgiye sahip değiliz.¹⁶⁴ Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılara karşı giriştiği mücadelelerde Türkmenlerden yararlandığı muhakkaktır. Ancak bu Türkmenlerin kim olduğu hususu belirsizlik içerisinde kalmıştır. Sultan I. Kılıç Arslan'ın bu mücadelelerde Nâvekiyye Türkmenlerinden yararlandığı kanaatindeyiz.

3.4.3. Birinci Haçlı Seferi Sonucu Batı Anadolu'nun Kaybı ve Türkmenlerin Durumu

Birinci Haçlı Seferi ordularının Anadolu'ya gelişi, Türkiye Selçuklu Devleti'ne ağır bir darbe indirdi. Sultan I. Kılıç Arslan'ın dört yıldan beri kurup genişletmeye çalıştığı devletin sınırları başta başkent İznik olmak üzere Ege ve Marmara kıyılarına kadar uzanan topraklarının kaybı sonucunda Orta Anadolu'ya kadar gerilemiş, böylece Türkmenler Orta Anadolu yörelerine çekilmek zorunda kalmıştır. Haçlıların yaratmış olduğu yıkım ve kargaşadan faydalanmak isteyen Bizans İmparatorluğu daha önce Türklerin eline geçen Marmara kıyıları ile Batı Anadolu bölgesini tekrar geri almak istiyordu. O devirlerde Çaka Bey'in bakiyeleri İzmir'de, Tanrıvermiş adlı Türkmen Beyi Efes'te hüküm sürmekteydi. Sakız, Sisam ve Rodos adaları da Türklerin hâkimiyetinde idi. Bu bölgelerde denizcilikle uğraşan Türkler Bizans için tehlike arz ediyorlardı.¹⁶⁵

Bu bölgeleri ele geçirmek isteyen Bizans İmparatoru Aleksios, Ioannes Doukas'ı Batı Anadolu bölgesine düzenlenecek seferde ordunun komutanı olarak görevlendirdi. Bizans İmparatorluğu Batı Anadolu bölgelerini ele geçirmek için kara birliklerini ve donanmalarını hazırlamaya başladı. Aleksios, Bizans kumandanı Doukas yola çıkmadan kıyı kentlerinde hüküm süren Türklere İznik'in ele geçirildiğini bildirmesini emretti. Aleksios buna inanılması için İznik'in ele geçirildiği sırada Bizans'a esir düşen Çaka Bey'in kızı yani Sultan I. Kılıç Arslan'ın eşinin ordunun yanında götürülmesini söyledi. Eğer Türkler İznik'in düşüşüne inanamazlarsa sultanın karısını görünce durumu kabulleneceklerdi.¹⁶⁶

¹⁶⁴Hüseyin Kayhan, "Kösedağ Savaşına Kadar Türkiye Selçuklu Devletinde Türkmenler" s. 103.

¹⁶⁵Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 336; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 94 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", C. VIII, s. 227; Yusuf Ayönü, "İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması" *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. IX, S. 1, İzmir 2009, s. 4-5; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 162.

¹⁶⁶Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 337; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", C. VIII, s. 227; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 162 vd.

Aleksios'un emirlerini yerine getirip başkentten ayrılan Doukas Abydos¹⁶⁷'a gelince donanmanın başına Kaspax adlı komutanı getirdi, kendisi de karadan İzmir'e doğru yola koyuldu. Doukas karadan Kaspax ise denizden olmak üzere İzmir kuşatıldı. Türkler ise İznik'in düştüğünü bildikleri için moralleri düşüktü ve şehri teslim etmeye gönüllüydüler. Doukas ve Türkler arasında kan dökmemek şartı ile yapılan anlaşmadan sonra şehir Bizans kuvvetlerine teslim edildi.¹⁶⁸ İzmir'in teslimi sırasında yaşanan kargaşa büyümüş ve Kaspax Suriyeli bir Müslüman tarafından öldürülmesi sonucu Bizans kuvvetleri 10 000 kişiyi kılıçtan geçirmiştir.¹⁶⁹

Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili olan mühim bir mesele de İznik'in önemli bir merkez olmasıdır. İznik'in Bizans'a yakın konumda olması ve hudutlarda yaşayan Türkmenlerin faaliyetleri de Bizans için tehlike arz ediyordu. Bizans İmparatoru Aleksios'un Batı Anadolu bölgesinde yaşayan Türkmenlerin direncini kırmak amacıyla İznik'e önemli bir anlam yüklediği görülmektedir. Nitekim İznik'in düşmesi ile moralleri düşen Türkler şehri savunmadan Bizans'a teslim etmişlerdi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgede yaşayan Türkmenler üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çaka Bey'in ölümünden sonra liderlerinin eksikliğini hisseden Türkmenler Sultan Kılıç Arslan'a bağlılıklarını artırmışlardır. I. Kılıç Arslan'ın başkentini kaybetmesi Türkmenler üzerinde de büyük etki yaramıştır. Çünkü Türkmenlerin ihtiyaç duyduğu destek artık yoktu. Bu sebeple Bizans İmparatorluğunun İzmir'i ele geçirmesi kolay olmuştur.

İzmir'de çıkan karışıklıklara son veren Doukas şehri korumak amacıyla donanma kuvvetlerini burada bırakıp, kuvvetleriyle beraber Efes'e doğru yola koyuldu. Efes ve civarlarında hüküm süren Tanrıvermiş ve Manak adlı Türkmen Beyleri Doukas'un kuvvetlerine karşı koymaya çalıştı. İki taraf arasında çıkan savaş sonucu Türkmenler geri çekildi. Bu savaş sonucu pek çok kişi öldü ve Türkmenlerden 2 000 kişi tutsak

¹⁶⁷Anna Komnena verdiği bilgilere göre Abydos, Çanakkale Boğazı Anadolu kıyısında, Nara Burnu üzerinde, ilkçağda ve orta çağda çok büyük stratejik önem taşıyan tarihsel kent. Günümüze görünür kalıntısı ulaşmamıştır. Hero ve Leandros öyküsüyle de ünlüdür; sevdalı yüzücü Leandros, bu kentten; sevgilisi Hero ise, karşı kıyıda, Akbaş Burnu üzerinde önemsiz kalıntıları bulunan Sestos kentinden idi. Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 270 n. 4.

¹⁶⁸Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 337; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2011, s. 336; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32; Yusuf Ayönü, "İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması" s. 5; Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1096-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", s. 40; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 163.

¹⁶⁹Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 338; Karş. Yusuf Ayönü, "İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması" s. 5; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 164.

edildi.¹⁷⁰Bu savaştan kurtulan Türkler Menderes'i geçip Polybotos (Bolvadin)'a kadar kaçtılar. Türkleri takibe koyulan Doukas, Sardeis¹⁷¹, Philadelphia (Alaşehir) ve Denizli yakınlarındaki Laodikeia¹⁷² (Lâdik) şehirlerini zapt etti. Bizans kuvvetleri Bolvadin'e gelmiş olan Türkmenlere saldırıp Türkmenlerden çok kişiyi öldürüp büyük bir ganimet ele geçirdiler.¹⁷³

Bizans İmparatorluğunun Batı Anadolu bölgesini ele geçirmesiyle Türklerin hâkimiyetleri sarsılmış ve denizle olan bağlantıları kesilmişti. Bu bağlamda Türkler, Bolvadin, Akşehir, Denizli, Antalya hattının doğusuna çekilmek zorunda kaldılar. İznik'in kaybıyla Türkiye Selçuklu Devleti de Orta Anadolu bölgesine çekilip Konya merkez olmak üzere varlığını sürdürmekteydi. Türkmenler ise Bizans hudutlarında yerleşmeye başladılar.¹⁷⁴

3.4.4. Haçlıların Urfa'yı Ele Geçirmesi

Sultan I. Kılıç Arslan'ın hafif teçhizatlı çoğu Türkmenlerden oluşan kuvvetleri ağır zırhlı Haçlı orduları karşısında Ereğli'de mağlup olmuşlardı. Haçlıların ana ordusu Ereğli'den hareket edip Kayseri ve Maraş üzerinden Torosları aşarak Antakya'ya doğru yola koyulmuştu. Haçlılar Ereğli'de iken ana ordudan ayrılan Bohemond'un yeğeni Tankred 100 şövalye 200 yayadan oluşan kuvvetleri ile Çukurova'ya doğru hareket etti. Tankred doğuda kendine ait bir devlet kurmak amacını gütmekteydi. Tankred gibi doğuda devlet kurma hayaline kapılan Godefroi'nin kardeşi Baudouin de ana ordudan ayrıлып onun peşinden 500 şövalye ve 2 000 yaya ile Çukurova'ya doğru hareket etti. Baudouin'den önce bölgeye gelen Tankred Türklerin hâkimiyetinde bulunan Tarsus, Adana, Misis ve Kilikya kentlerini ele geçirdi. Fakat Tankred'in ardından bölgeye ulaşan Baudouin bu şehirleri onun elinden aldı.¹⁷⁵ Baudouin'e Urfa'nın Ermeni hâkimi

¹⁷⁰ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 338; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 336; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", C. VIII, s. 227 vd.; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 164 vd.

¹⁷¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 338 n. 4; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, s. 708.

¹⁷² Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, s. 505.

¹⁷³ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 338 vd.; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32 vd; Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 2015, s. 336; Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1096-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", s. 40; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, s. 165.

¹⁷⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 95; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s. 14; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32 vd; Alptekin, "Türkiye Selçukluları", C. VIII, s. 228; Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1096-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", s. 40.

¹⁷⁵ Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 136, 139-140, 143, 153; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 35, 78; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 72 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 86 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M.

Thoros'tan sürekli davetler geliyordu. Doğu'da kendine ait bir devlet kurmak isteyen Baudouin için bu davet bulunmaz bir fırsattı. Baudouin buradan ayrılıp Haçlıların ana ordusunun bulunduğu Maraş şehrine gitti. Tankred ise Baudouin'in Çukurova'dan ayrılmasından sonra İskenderun'a doğru hareket edip burayı ele geçirdi ve bir miktar birliği burada bırakarak Antakya'ya doğru yola koyuldu.¹⁷⁶

Baudouin ana ordudan ayrılıp Fırat Nehri'ne doğru yola çıktı ve yolu üzerinde bulunan birçok önemli mevkiyi ele geçirdi. Bunlardan en önemlileri Tell-Başir¹⁷⁷ ve Ravendan¹⁷⁸ idi. Tell-Başir'de oturan Ermeniler zorluk çıkarmadan ona teslim olmuşlardı. Baudouin, Tell-Başir'de bulunduğu sırada Urfa'nın Ermeni hâkimi Thoros, Türklerin baskısı karşısında onu Urfa'ya davet ediyordu.¹⁷⁹ Baudouin, aldığı davet üzerine Urfa'ya doğru koyuldu. Ancak Türkler tarafından önü kesilen Baudouin, Tell-Başir'e dönmek zorunda kaldı. Türklerin kendi mevkilerine çekilmesi üzerine Baudouin güvenli bir şekilde yolculuğuna devam etti.¹⁸⁰

Urfa, Sultan Melikşah devrinde 1087 yılında Emir Bozan tarafından fethedilmişti. 1092'de Melikşah'ın ölümünden sonra kardeşi Tutuş'un yönetimine geçmişti. Onun zamanında bu bölgeye yerleştirilen Türk birliklerinin yanında Ermeni ahalinin idaresini

Guizot, s. 106 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 70; AlbetusAquensis, *a.g.e.*, s. 108-123; Karş. Hagenmeyer, Fulcherius'un 17 Ekim 1097'de ana ordudan ayrılan Baudouin ile Fırat'a doğru yola çıktığını ve Fırat'ın batısında üç ay uğraştığını zikretmiştir. H. Hagenmeyer, *Chronologie de la Premiere Croisade (1094-1100)*, Ernest Leroux Editeur 28 Rue Bonaparte VI, Paris 1902, s. 102; Paul Gindler, *Graf Balduin I. Von Edessa*, Halle: C. A. Kaemmerer, 1901, s. 17 vdd.; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 145-146, 151-154; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 103 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, TTK, Ankara 2013, s. 5; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 431; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 574; Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve Anadolu (1096-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi", s. 40; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12, Semavi Eyice'ye Saygı. Tarihte Doğu-Batı Çatışması*, Kızılelma Yay., İstanbul 2005, s. 302 vd.

¹⁷⁶Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 150, 153-156; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 73; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 154-155; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 5 vdd.; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 574 vd.

¹⁷⁷Tell-Başir'in coğrafi konumu ve sağlam kalesi, üretim yapan bahçeleri hakkında bkz. Claude Cahen, *La Syrie du Nord A L'Époque des Croisades et la Principaute Franqued'Antioche*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12 Rue, Paris 1940, s. 116-117.

¹⁷⁸İslam kaynaklarında er-Râvendân, Haçlı kaynaklarında ise Ravandel, Ravandel, Ravenel şeklinde geçmektedir. Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân" *Belleten*, C. LVI, S. 216'dan ayrı basım, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 372.

¹⁷⁹Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 73; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 155 vd.; AlbetusAquensis, *a.g.e.*, s. 123-126; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 108; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s.70; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 193-194; Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, Çev. Vedii İlmen, Yaba Yay., Ankara 2005, s. 10-11; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 155-157; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 14-23; Ayrıca bkz. Demirkent, "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân" s. 374.

¹⁸⁰Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 126 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 169; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 74-75; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 157; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 23-25.

de Thoros adındaki kişiye vermişti. Ancak Thoros, Tutuş'un ölümünden sonra Urfa'nın idaresini Tutuş'un oğlu Rıdvan'a vermeyerek birtakım hilelerle şehri Türklerin hâkimiyetinden almıştı. Ancak şehrin etrafının Türk Beyleri ile çevrili olması Thoros'un bağımsızlığını sekteye uğratiyordu. Thoros bağımsızlığını tam manada sağlamak için yardıma ihtiyaç duyuyordu.¹⁸¹

6 Şubat 1098 tarihinde kuvvetleriyle beraber Urfa'ya gelen Baudouin halk tarafından büyük bir sevinç ve coşku ile karşılandı. Hristiyan ahali Haçlıları iyi bir şekilde karşılamak için adeta birbirleriyle yarış etmekte idi. Hristiyan ahali Haçlı şövalyelerinin ellerini eteklerini öpüyor ve onlara hediyeler armağan ediyordu.¹⁸² 6 Şubat tarihinde Urfa'ya gelmiş olan Baudouin'i Urfa'nın idaresini elinde bulunduran Thoros varis olarak kabul etmiştir. Çünkü Thoros yaşlı ve çocuğu bulunmayan biriydi. Şehrin etrafında da Türk Beyleri hüküm sürmekteydi. Bu sebeple topraklarını korumak için yardıma ihtiyacı vardı.¹⁸³ Thoros, Baudouin'i Samsat'ta hüküm süren Türk emîri Balduk üzerine sefere gönderdi. Baudouin şehrin bütün kuvvetleriyle Samsat üzerine yürüdü. Fakat Türkler karşısında fazla tutunamayıp yolda müstahkem bir mevki'e garnizon birliği bırakıp Urfa'ya döndü.¹⁸⁴

¹⁸¹ Urfa'nın Melikşah'a teslimiyle ilgili bilgi için bkz. Kemâlüddîn İbnü'l Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 62; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 37-38; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 303. Ahmet Nezihî Turan, "Şanlıurfa" TDVİA, C. 38, İstanbul 2010, s. 338.

¹⁸² Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 75; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 194; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 127; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 169-171; Karş. Gindler, *Graf Balduin I. von Edessa*, s. 51; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 157; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 25-26.

¹⁸³ Albertus, Baudouin'in Urfa'ya gelişinin ardından Thoros ile anlaşmazlık yaşadığını, Urfa ahalisinin Baudouin'e göstermiş olduğu sevgi ve saygıdan Thoros'un rahatsız olduğunu, Thoros, onun şehrin idaresine katılmasını ve gelirden pay almasını doğru bulmadığını söyler. Ayrıca Thoros, Baudouin'e Türklerin saldırılarını önlemesi karşılığında altın, gümüş ve değerli hediyeler vereceğini bildirdiğini ancak Baudouin'in bunu kabul etmeyip döneceğini söylemesi üzerine şehir eşrafının baskısı sayesinde Thoros istemeyerek de olsa onu varis olarak kabul etmiştir. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 127 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 171; Urfalı Mateos ise Thoros'un Baudouin ile ittifak kurup onu oğulluğa kabul ettiğini söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 194; Fulcherius ise, davet üzerine Urfa'ya gelen Baudouin'in Thoros tarafından oğul edinilmiş olduğunu söyler. Fulcherius, Urfa hâkimi ölünce Baudouin, Thoros'un varisi olarak şehre ve onun hâkim olduğu bütün topraklara sahip olup ve Türklere karşı koyacaktı şeklinde bilgi vermektedir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 74; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 157; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 108 vd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 70 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 157; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 27 vdd.

¹⁸⁴ Albertus, Baudouin'in Samsat'ta hüküm süren Türk emîri Balduk üzerine sefere çıktığını Türkler tarafından St John adlı mevki'e kadar takip edildiğini ve burada Türklerin saldırılarını önlemek için bir miktar garnizon birliği bırakıp 12 şövalye ile şehre döndüğünü söyler. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 129-130; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 171-173; Willermus Tyrensis, *a. g.e.*, s. 158; Fulcherius ise Baudouin'in Urfa'ya gelişi sırasında Balduk'un tuzak kurduğunu zikreder. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 74 vd.; Urfalı Mateos ise bu olayda Baudouin'in yanında Konstantin'in de bulunduğunu ve müstahkem mevki'nin yerini Thil olarak vermektedir. Ayrıca farklı olarak tarih belirtir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 194; Karş. Gindler, *a.g.e.*, s. 52-56; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 157 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 29-32.

Baudouin, Samsat'ta hüküm süren Türk Beyi'ne karşı düzenlediği başarısız sonuçlanan seferden döndükten sonra şehir ahalisi ile 9 Mart 1098 tarihinde Thoros'u ortadan kaldırarak şehrin yönetimini ele geçirdi. Böylelikle Baudouin 10 Mart 1098 tarihinde Anadolu'da "Urfa Haçlı Kontluğu" olarak bilinen ilk Haçlı devletini kurmuş oldu.¹⁸⁵

3.4.5. Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilmesi

Haçlıların ana ordusu Ereğli'den kuzeydoğu istikametinde Kayseri'ye doğru ilerlemeye koyulmuştu. Haçlılar, Seyhan Irmağı ile Ceyhan Irmağı arasında bulunduğu sanılan Augustopolis köyü yakınlarında Sultandağ kasabasında Türklerin hücumuna uğradılar. Yollarına devam eden Haçlılar Kayseri Beyi Hasan ile bir çatışmaya girdikten sonra Eylül sonlarında Türkler tarafından tamamen boşaltılmış olan Kayseri'ye geldiler. Kayseri dolaylarında topraklarını müdafaa eden emîr Hasan ile mücadeleye giren Haçlılar Hasan Bey ve kuvvetlerini yok ettiler. Bu savaştan sonra Haçlılar güneydoğu istikametinde ilerleyip Ermenilerin yaşadığı Göksun Maraş kentlerinden geçerek Antakya'ya doğru yolculuklarına devam ettiler.¹⁸⁶

Antakya Hristiyan âlemi için önemli olduğu gibi İslam âlemi için de önemli bir şehir idi. Antakya, 636 yılında İslam orduları tarafından fethedilmiş ve üç yüzyıldan fazla Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. Antakya, Hz. Ömer devrinde askerler için oluşturulan bir sınır eyaleti merkezi olmuştur. Şehir, Bizans için de önemli olduğundan dolayı Bizans'ta şehre hâkim olmak düşüncesinden hiç vazgeçmemiştir. Bizans İmparatoru Nikephoros II. Phokas (963-969) 28 Ekim 969 yılında Antakya'yı Hamdânilerden alıp Müslüman ahaliyi şehirden sürerek Hristiyanları yerleştirmiştir. Böylece şehir Bizans egemenliğine girmiştir. Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladıkları dönemde bölgeye Türk akınları yapılmıştır. Şehre Türk akınları ilk kez

¹⁸⁵Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 194; Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 11; Sebahattin Çelik, *Anonim Süryani Vakayinamesine Göre I. Haçlı Seferi*, Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2006, s. 47-48; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 130-132; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 173-177; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 75-76; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 158 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, Paris 1825, s. 108 vdd.; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 70-71; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 357; Geniş bilgi için bkz. Gindler, *a.g.e.*, s. 56-59; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 158 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 32-38; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 38; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 574; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 303.

¹⁸⁶Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 333; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 79 vdd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 72, 76; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 88-91; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 161-164; Karş. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 104; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 32; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği Tarihi. Kuruluş Dönemi (1098-1112)*, Ankara 2018, s. 41-46; Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 575; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 303.

1064/1065 yılında yapılmış ama şehir 1085 yılında Süleymanşâh tarafından ele geçirilmiştir. Süleymanşâh'ın ölümünden sonra şehri Melikşâh ele geçirmiş Yağısıyan'ı vali olarak atamış, Hasan'ı da yardımcı olarak görevlendirmiştir. Türklerin yönetiminde bulunan şehir halkının çoğunluğu Rum, Ermeni, Hristiyan ve Süryanilerden oluşuyordu. Yağısıyan yönetimi süresince halka karşı hoşgörülü bir politika takip etmiştir.¹⁸⁷

Yağısıyan, Haçlıların Antakya'ya gelmekte olduğunu öğrenince hazırlıklara başladı. Yağısıyan surları tamir ettirerek şehrin etrafına Müslümanlara ve Hristiyanlara hendekler kazdırdı. Yağısıyan şehrin bir hainlikle ele geçirilmesi ihtimalini düşünerek şehre Hristiyanları sokmadı. Onlara ailelerini koruyacağına dair sözler verdi. Ayrıca Ortodoks Patrik Ioannes Oksides de tutuklandı. Muazzam surlarla çevrili ve iyi korunmakta olan şehir, savunma bakımından güçlü ve bol miktarda da gıda maddesine sahipti. Fakat şehirde yeterli sayıda asker yoktu.¹⁸⁸ Bu durum karşısında Yağısıyan, oğlu Şemsüddeve ile Muhammed'i Dukak ve Tuğtekin'e göndererek Haçlılara karşı yardıma çağırdı. Şemsüddeve babasının verdiği mektubu Hıms hâkimi Cenahü'd-Devle Hüseyin, Vessab b. Mahmud ve Kilaboğluları (Benî Kilab) kabilesine ulaştırarak yardım talebinin yayılmasını sağladı. Muhammed ise babasının yardım isteğini Türkmenlere, Musul hâkimi Kürboğa'ya ve diğer melik ve emirlere ilettili.¹⁸⁹

¹⁸⁷İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 128-130, 135; Aksarayî, *Müsâmereü'l-Ahbâr*, s. 14; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 86-88, 101; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 51-52, 62; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 194 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 161-162, 172; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 117 vdd.; Azimi, *Azîmî Tarihi*, s. 30; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, I, s. 331; Amin Maalouf, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Çev. -M. A. Kılıçbay, Telos Yayınları, İstanbul, 1997, s. 39; Runciman, *a.g.e.*, I s. 164; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 57-67; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 38; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 12-15; Ebru Altan, "Ortaçağ'da Antakya (969-1098)," *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına /In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent*, Dünya Yayınları, İstanbul, 2008, s. 323-334; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304; Özlem Genç, Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", *Studies of the Ottoman Domain*, C. 6, S. 10, 2016, s. 60.

¹⁸⁸İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 229; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 134; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 42; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, s. 2; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 76; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 100; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 165; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 49-50; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304.

¹⁸⁹İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 130; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 87; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 134; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 42; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 229; Albertus'un verdiği bilgilere göre Haçlılar geceyi geçirmek için Demir Köprü yakınlarına geldiklerinde Antakya'nın valisi Yağısıyan (Darsian) bunu öğrenince yüzü çökmüş ve üzüntüye kapılmıştı. İznik şehrini kaybetmiş olan Kılıç Arslan'ın başına gelenleri kendisinin yaşamaması için bazı tedbirler uyguladı. Yalnızca gıda taşınmasına silah ve müttefiklerini toplamaya ve kapılarına sadık savunucuları yerleştirmeye özen gösterdi. Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 148; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 195; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 193 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 107; Fulcherius, Yağısıyan'ın oğlunun yardım topladığını bildirmektedir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 77; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 100; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", *Belleten*, C. XXVI, S. 103, TTK Basımevi, Ankara Temmuz 1962, s. 507;

20 Ekim 1097 tarihinde gelen Haçlılar şehre girip kuşatmayı başlatmışlar ama şehri tamamen muhasara edememişlerdi. Yağısıyan beklediği yardımlar gelene kadar az sayıda kuvvetleriyle küçük çapta saldırılar düzenleyerek onları oyalamaya çalışmaktaydı. Haçlılar ise Bizans İmparatoru Aleksios'a başvurup yardım talebinde bulundular. Bu sırada Türklere karşı Haçlılarla ittifak yapmak amacıyla Mısır Şîh Fatimî el-Mustali'nin Veziri el-Efdal Antakya'ya elçilerini göndererek teklifte bulundu. Vezir el-Efdâl Haçlılara yardım etmeyi teklif ederek bunun karşılığında Fatimîler Filistin'i Haçlılar ise Kuzey Suriye'yi alacaklardı. Fakat bu iş birliğini uygun bulmayan Haçlılar Fatimî elçilerini birkaç hafta misafir ettikten sonra yanlarından göndermişlerdir.¹⁹⁰ Haçlılar Antakya'yı kuşattıkları sırada Bohemond, şehri ele geçirmek için casusları aracılığıyla İki Kız Kardeş Kulesi'nin muhafızı olan Ermeni dönmesi Firuz adlı biriyle bağlantı kurmuştu. Firuz erzak istifçiliği yapmış ve bu suçundan dolayı Yağısıyan tarafından cezalandırılmıştı. Firuz şimdi bunun intikamını almak istiyordu.¹⁹¹

Bu sırada Musul Valisi Kürboğa'nın büyük bir orduyla Antakya'ya gelmekte olduğunu öğrenen Haçlılar endişeye kapılmıştı. Fakat Musul'dan yola çıkan Kürboğa Antakya'ya gelirken, öncelikle Urfa'yı kuşattı. Kürboğa buradaki Haçlıları arkasında bırakmak istemiyordu. Kürboğa'nın üç hafta Urfa önlerinde zaman kaybetmesi Antakya'yı kuşatmakta olan Haçlıların işine yaradı.¹⁹² Haziran gecesini Firuz'un ihaneti sayesinde

Runciman, *a.g.e.*, I, s. 165; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 39; Işın Demirkent, "Kürboğa", *TDVİA*, XXVI, Ankara, 2002, s. 562-563; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 50; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 0, S. 37, İstanbul 2011, s. 358.

¹⁹⁰ Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 170-176, 189 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 82 vdd., 95; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 185; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 231; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 92 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 78 vd.; İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 228; Hagenmeyer, *a.g.e.*, s. 126; A. C. Krey, *The First Crusade The accountsof eye-witnesses and participants*, Princeton University Press. Princeton 1921, s. 156; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 165-176, 205; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 63-64; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 40-41; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 60 n. 169; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304; Ergin Ayan, "Fatimîler, Selçuklular ve Haçlılar Arasında Kudüs", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi –Journalof Medieval Researches*, C. 2, S. 1, 2019, s. 8.

¹⁹¹ Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 209-212; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 102 vdd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 89; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 113 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 82; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 212; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 273; İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 229; Azimi, *Azîmî Tarihi*, s. 31; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 134 vd; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-HalebMin Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 90; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 135; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 44; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 334; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 177 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 41; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304.

¹⁹² Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 85; Albetus Aquensis, *a.g.e.*, s. 204-208; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 265-267; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 12; Karş. Runciman,

şehre girmeyi başaran Haçlılar önlerine çıkan herkesi öldürüp her yeri yağmaladılar. Bu durumdan haberdar olan Yağısıyan şehirden kaçtı. Fakat bir dağ yolunda ilerlerken atından düşüp yaralanınca Ermeniler tarafından esir edildi. Yağısıyan'ın kesik kafasını Bohemond'a getiren Ermeniler büyük mükâfat aldılar. Ancak Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddeve beraberindeki kuvvetlerle şehrin yukarı kısmında bulunan iç kaleye çekildi. Bohemond bunları takibe koyulduysa da iç kaleye girmelerini önleyemedi. Bu sırada Türklerin yardımına gelen soylulardan bir grup iç kaleye kaçtılar ama buraya ulaşamayıp Haçlılar tarafından öldürüldüler. Haçlılar dokuz ay boyunca kuşattıkları şehri 3 Haziran 1098 tarihinde iç kale hariç ele geçirdiler.¹⁹³

Haçlıların iç kale hariç Antakya'yı ele geçirmelerinin ardından Urfa önlerinde zaman kaybeden Kürboğa nihayet 7 Haziran tarihinde Antakya önlerine gelerek şehri kuşatmaya başladı. İç kaleye henüz hâkim olamayan Haçlılar bir an önce İmparator Aleksios'un yardıma gelmesini bekliyorlardı. Kürboğa'nın şehre saldırıları da devam etmekteydi. Fakat Kürboğa'nın ordusunda bulunan emîrler ve beyler arasındaki çekişmeler yüzünde Türk kuvvetleri güç kaybediyordu. İç kaleyi elinde bulunduran Şemsüddeve, Kürboğa'ya haber göndererek şehrin yeniden ele geçirilmesine kadar iç kaleyi korumayı sürdüreceğini bildirdi. Kürboğa ise onun yardımına Ahmed b. Mervan'ı gönderdi. Bu esnada şehirde açlık korkunç boyutlara yükselmişti. Haçlılar yiyecek bir şey yoktu, zenginler atlarını fakirler ise leşleri, ağaç yapraklarını yediler. Bu zor şartlar altında bulunan Haçlılar canlarına bir zarar gelmemesi karşılığında şehri terk edeceklerini söylediler. Ancak Kürboğa onların bu teklifini kabul etmeyip şehri savaşıarak alacağını söyledi.¹⁹⁴ Haçlıların Antakya'yı ele geçirmesini genel hatlarıyla ele

a.g.e., I, s. 177; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 41-44; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 41; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304.

¹⁹³Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 223 -228; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 82 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 102-104; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 90-94; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 113-120; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 333-336; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196 vd.; Abû'l-Farac, *a.g.e.*, II, s. 339 vd.; İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 229 vd.; Azimi, *Azîmî Tarihi*, s. 37; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 135; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 90 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 135 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 45 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 179 vd.; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 102 vd.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 380; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 41; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 66-71; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304. Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 33.

¹⁹⁴İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 229; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 135; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 91 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 231 vd., 257-258; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 108-113; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 120-130; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 85-88; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 181-190; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 103 vdd.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 380 vdd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 42-45; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 71-75; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304 vd.; Özlem Genç, Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", s. 72-75.

alışımızın ardından burada gerçekleşen Türkmen Haçlı mücadelelerini anlatmak yerinde olacaktır.

3.4.5.1. Antakya’da Türkmen Haçlı Mücadeleleri

Orta Doğu’da gerçekleşen mücadelelerde taarruz üstünlüğü Haçlıların elinde bulunuyordu. Haçlılar bölgeye gelmeden evvel Müslümanlar arasında süren çekişmeler Haçlıların gelişyle daha karmaşık bir hal almaya başlamıştı. Kendi aralarında yaptıkları mücadelelerde kuvvetlerini kaybeden Müslüman hâkimlerin ellerinde bulunan imkânları ile Haçlılara karşı mücadele yürütmeleri mümkün değildi. Bu sebeple Müslüman hâkimlerin Haçlılara karşı girişecekleri mücadelelerde kullanabilecekleri ve maliyetli olmayan askeri kuvvetlere ihtiyacı vardı. Onların bu ihtiyaçlarını sağlayabilecek kuvvetler ise Türkmenlerden başkası değildi. Haçlılar henüz bölgeye gelmeden önce o yörelerde görünen Türkmenler, Kuzey Suriye’de Hanoğlu Harun yönetiminde, Güney Suriye’de ise Kurlu, Şöklü, Uvakoğlu Atsız yönetiminde (Navekiyye Türkmenleri) faaliyetlerde bulunmuşlardı.¹⁹⁵ Türkmenlerin bölgede gerçekleştirdiği faaliyetleri yakından gören Müslüman hâkimler arasında önemli bir etki yaratmış ve Türkmenlerin neler yapabilecekleri hususunda iyi bir referans olmuştu. Fakat Müslüman hâkimler Haçlıların bölgeye gelmesiyle daha çok askeri kuvvetlere ihtiyaç duymaktaydı. Haçlılarla girişilen mücadelenin merkezinde bulunan Suriye’deki liderlerin komşu bölgelerde yaşayan Türkmenlere ihtiyacı vardı. Bu yüzden Müslüman hâkimler askeri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla genellikle Diyarbakır, el-Cezire ve Irak bölgelerinde bulunan Türkmenlere başvuracaklardı. Türkmenler, Haçlılarla yürütülen mücadelelerin ilk safhasında Döğer boyuna mensup olan Artukoğulları liderliğinde savaşlarda yer alacaklardı.¹⁹⁶

İbnü’l-Adim’in verdiği bilgilere göre Türkmenleri Artukoğlu Sökmen idaresinde Antakya’ya yardım için gittikleri esnada görmekteyiz. Yağısıyan’ın oğlu Haleb’e gidip Melik Rıdvan’dan Haçlılara karşı yardım talebinde bulundu. Rıdvan bu yardım talebine olumlu karşılık vererek Haleb askerlerini ve Artukoğlu Sökmen’i Türkmenlerle birlikte Antakya’ya yardıma gönderdi. Safer 491 (Ocak-Şubat 1098) tarihinde Antakya’ya gelen Artukoğlu Sökmen idaresinde Türkmenler ve Haleb kuvvetleri Haçlılarla karşılaştılar ve

¹⁹⁵ İbnü’l-Adîm, *Zübdetü’l-HalebMinTârîhiHaleb’de Selçuklular*, s. 9-15, 31-32, 41 vd.; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 18-49; Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi*, s. 43, 48, 52, 79 vdd.

¹⁹⁶ Faruk Sümer, *Oğuzlar Türkmenler*, s. 133; Aydın Usta, “Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar” s. 128.

Haçlılar karşısında bozulup Harim'e çekildiler. Haçlılar ise onları takibe koyulunca Haleb'e döndüler. Yine İbnü'l-Adım'ın ifadesine göre bu savaştan sonra (Şubat-Mart 1098) civarda bulunan yaklaşık bin beş yüz kişiden oluşan Ermeniler, vadi tarafında bulunan, Haleb'e bağlı avâsım köylerinden olan Tellü Kabbâsin'e giderek, orada bulunan ahaliyi öldürdüler. Bu olay üzerine vadide bulunan Müslüman ve Türkmenlerden oluşan bir topluluk, onları takip etti ve bir bölümünü öldürdüler. Sağ kalanlar kaçarak Harebe'deki kalelerden birine sığındılar. Fakat Haleb askerleri, onlarla iki gün savaşa tutuşup bir bölümünü öldürdüler, kalan kısmını da esir edip Haleb'e götürdüler.¹⁹⁷

Yağısıyan'ın yardım çağrısı ile Müslüman emîrler ve beyler bir araya gelmişti. Haçlılarla mücadele etmek amacıyla Kürboğa idaresindeki orduya Vessab b. Mahmud, Dımaşk Meliki Dukak, Atabey Tuğtekin, Halep Meliki Rıdvan, Humus (Hıms) Emîri Cenahüdevle Hüseyin, Sincar hâkimi Arslantaş ve Artukoğlu Sökmen ile çok sayıda Türkmen kuvveti katılmıştı.¹⁹⁸ Halebli tarihçi İbnü'l-Adım, bir araya gelen bu beylerin Haçlılara karşı harekete geçmek için hazırlandıkları sırada Artukoğlu Sökmen'in Diyarbakır'a gidip oradan toplanacak Türkmenlerle daha güçlü bir şekilde Haçlılara karşı koyma fikrinde olduğunu kaydetmiştir.¹⁹⁹

28 Haziran'da Haçlı kuvvetleri Bohemond'un idaresinde altı grup halinde savaş düzeninde şehirden çıkmaya başlamıştır. Kürboğa'nın birlikleri arasında bulunan bazı kumandanlar Haçlılara karşı hemen harekete geçip öldürmeyi teklif etmiştir. Ancak Kürboğa, Haçlıların hepsini bir anda yok etmek istediği için onların bu teklifini reddetmiş ve Haçlı ordusunun tamamının şehirden çıkmasını beklemiştir. Kürboğa, Haçlı ordusunun tamamı şehirden çıktığında çok kalabalık olduklarını görünce hemen anlaşma yapmak istemiş ama Haçlılar onun isteğine cevap bile vermemişlerdir. Böylece

¹⁹⁷İbnü'l-Adım, *Zübde*, II, s. 132; İbnü'l-Adım, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 88 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 95 n. 255; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 93 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 173; Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 100 vd.; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", s. 358.

¹⁹⁸İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 230; İbnü'l-Adım, *Zübde*, II, s. 130; İbnü'l-Adım, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 87; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 196; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 165; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 39.; Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 100; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 507; Coşkun Alptekin, "Artuklular", *DGBİT*, C VIII, Çağ Yay., İstanbul 1992, s. 174; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 304; Özlem Genç, Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", s. 65.

¹⁹⁹İbnü'l-Adım, *Zübde*, II, s. 129; İbnü'l-Adım, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 86; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 507 vd.; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129.; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", s. 358.

iki taraf arasında şiddetli bir savaş meydana gelmiştir. Ancak Kürboğa'nın ordusunda bulunan Emîr ve beyler, aralarındaki çekişmeler yüzünden savaş meydanından çekilince Türk kuvvetleri oldukça zayıflamıştır. İbnü'l-Adim'in verdiği bilgilere göre Türkmenlerin büyük bir bölümünün dağılıp çekilmesiyle diğer beyler de birbirlerine sırt dönmüştür. Bununla birlikte yalnız kalan Kürboğa ise otağ ve çadırını ateşe vererek geri çekilmeye başlamıştır. Büyük ihtimalle bu Türkmenler ailelerini de yanlarında getirmişlerdir. Zira Guibertus'un verdiği bilgilere göre savaşın Haçlıların lehine sonuçlanmasının ardından Yunan mitolojisindeki Yunan av tanrıçası Diana'yı andıran sırtlarında bulunan ok torbası oklarla dolu, tesettürlü kadınlar da savaşta yer almışlardır. Bu kadınlar savaş meydanından kaçarken daha hızlı hareket edebilmek için yeni doğmuş bebeklerini bile bırakmışlardır. Ayrıca iç kaleyi elinde bulunduran Ahmed b. Mervan ise bulunduğu yerden savaşı izlemekteydi. O, savaşın Haçlıların lehine sonuçlanacağını görmüş ve şehri teslim etmek istediğini onlara bildirmiştir. Bohemond'un sancağı yapılan anlaşma gereği iç kaleye asılmıştır. Bu olayın sonrasında Ahmed b. Mervan adamları ile Hristiyanlığı kabul etmiştir. Böylece Haçlılar 28 Haziran 1098 tarihinde Antakya'yı tamamen ele geçirmişlerdir. Antakya'yı tamamen ele geçiren Haçlılar şehirdeki Türklerin hepsini öldürmüşlerdir. Haçlılar Anadolu'da Bohemond idaresinde Antakya Haçlı Prinkepsliği adında ikinci Haçlı devletini kurmuş oldular.²⁰⁰

Haçlıların Antakya'yı ele geçirmesiyle birlikte Orta Doğu İslam dünyası açısından telafisi güç bir durum meydana gelmiştir. Halep Selçuklu Melikliğine bağlı olan ve Yakın Doğu'nun en mühim ve sağlam kalelerinden biri olan Antakya Türklerin elinden

²⁰⁰Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 259-272; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 89-90; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 129-133; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 134-146; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 113-118; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 255-264; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 325-337; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, Fr. Terc. M. Guizot, s. 186; Guibert de Nogent, *a.g.e.*, İng Çev. Robert Levine, s. 103; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 339 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 197 vd.; İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 230 vd.; Azimi, *Azîmî Tarihi*, s. 37; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 137; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb'de Selçuklular*, s. 92 vd.; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil-Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 6; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dimaşk*, s. 136 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 45 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 26; Karş. Hagenmeyer, *a.g.e.*, s. 173; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 190 vd.; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, s. 104 vdd.; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 507 vd.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri*, s. 381 vd.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, s. 15; Coşkun Alptekin, "Artuklular", *DGBİT*, C VIII, s. 174; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 45vd.; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 76-81; Altan, "Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu", s. 305; Abdulkemir Özaydın, "Büyük Selçuklu Emîri Kürboğa" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Fikret İşıltan'a Hatıra Sayısı, 36, 2000, s. 410-418; Demirkent, "Kürboğa" *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 562 vd.; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 57; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)", s. 359; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 128 vd.

çıkarak Haçlılara Kudüs yolu açılmış ve ilk olarak Haleb ve Suriye, Filistin Haçlı tehdidi ile karşı karşıya gelmiştir. Haçlıların Urfa ve Antakya'nın ardından Kudüs'ü ele geçirmesiyle beraber bölgede Türkmenleri Müslüman hâkimlerin liderliğinde Haçlılara karşı mücadelelerde daha sık görmekteyiz.

3.4.6. Haçlıların Maaretü'n-Numan'ı Ele Geçirmesi

Antakya'nın güneydoğusunda, Hama ve Haleb arasında bulunan Maaretü'n-Numan şehri savunmasına katkı sağlayacak doğal engellerden yoksundur. Maaretü'n-Numan, etrafını saran sur ve güneyini koruyan hendek ile iç kaleden oluşan stratejik bir öneme sahip bir şehirdir.²⁰¹ Raymond Kudüs'e doğru harekete geçmeden önce 27 Kasım 1098 tarihinde Maaretü'n-Numan şehrine bir saldırı düzenlemiş, bu saldırının başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Bohemond'da bu saldırıya katılmıştır. Haçlılar iki hafta süren bir kuşatmanın ardından şehri ele geçirmişlerdir.²⁰²

Nitekim konu ile bilgi veren İbnü'l-Esir "*Haçlılar üç gün boyunca ahaliyi kılıçtan geçirdiler, yüz binden fazla insan öldürdüler ve çok sayıda kadın ve çocuğu esir aldılar*" demektedir.²⁰³ İbnü'l-Adim bu konuda Haçlıların şehirde yaptıkları tahribatı ve vahşeti şu şekilde anlatmaktadır:

*"Çok sayıda kişiyi işkence ile öldürdüler. İnsanların servetlerini gasp ettiler. İnsanların su almasını önlediler ve suyu parayla sattılar. Çoğu kimse susuzluktan öldü. Onlar tarafından gasp edilmeyen bir servet kalmadı. Kasabanın surlarını yıktılar, camilerini ve evlerini yaktılar, minberleri parçaladılar."*²⁰⁴

Maaretü'n-Numan'ın hâkimiyeti Bohemond ile Raymond arasında soruna yol açarken, şövalyeler bir an önce Kudüs'e doğru gitmek istemişlerdir. Ancak Kudüs yolculuğu gecikmiş şehri ele geçiren askerler burada açlıkla karşı karşıya kalmışlardır. Tarihçi Radulfus yaşanan açlık hakkında; "*Askerlerimiz yetişkin Müslümanları yemek kazanlarında pişirdiler, çocukları şişe geçirip ızgara yaparak yediler*" demektedir.²⁰⁵ Albertus ise yaşanan vahşeti; "*Hristiyanların sadece ölen Türkleri ve Sarazenleri değil,*

²⁰¹ Aydın Usta, *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, s. 96; Demirkent, "Maaretü'n-umân" *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 274; Özlem Genç, Harun Korunur, "Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi", s. 77.

²⁰² Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 289 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 140 vdd.; İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 231 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *Zeylû Tarihi Dımaşk*, s. 136 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *The Damascus Chronicle of the Crusades*, s. 45 vdd.; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 142 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 97 vd.

²⁰³ İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 231 vd.

²⁰⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 142 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 97 vd.

²⁰⁵ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 47.

aynı zamanda yakalayabildikleri köpekleri kızartıp yeyip bitirmekten dehşete düşmediler; çok uzun süren açlık keskin kılıçtan keskindi” sözleriyle ifade etmektedir.²⁰⁶

Nihayet şövalyelerin Kudüs’e doğru yürüyüşe geçmek için istekli davranışları neticesinde Raymond Ocak 1099 tarihinde Maaretü’n-Numan’ı alevler içerisinde arkasında bırakıp Kudüs’e doğru ilerlemeye başlamıştır.²⁰⁷

3.4.7. Haçlıların Kudüs’ü Ele Geçirmesi

Maaretü’n-Numan’ı yakıp yıktıktan sonra Kudüs’e doğru yola çıkan Haçlılar 13 Ocak 1099 tarihinde Halep ile Maara arasında bulunan Kefertâb’a geldiler.²⁰⁸ Haçlıların ilerleyişini öğrenen Arap emîrleri elçilerini Haçlılara göndererek anlaşma yolunu seçiyorlardı. Arap emîrlerinin Haçlılarla anlaşma yolunu seçmelerinin nedeni bölgede Türk hâkimiyetinin kırılmasından memnun oldukları olarak değerlendirilebilir. Şeyzer emîri İzzeddîn Ebu’l-Asâkîr elçilerini kıymetli hediyelerle Haçlılara göndererek rehberler vereceğini, yiyecek temini sağlayacağını, kendi topraklarında sıkıntı çekmemeleri için onlarla anlaşmak istediğini bildirmiştir. Haçlılar Nusayri Dağları ve Bukayye Vadisi üzerinden yollarına devam etmeye karar vermişlerdir.²⁰⁹ Haçlılar buradan hareket ederek 22 Ocak 1099 tarihinde Masyaf şehrine geldiklerinde buranın hâkimi de onlarla anlaşma yolunu seçti. Haçlılar ertesi gün halk tarafından boşaltılmış ve erzakla dolu olan Rafeniyye şehrine geldiler. Buradan yollarına devam eden Haçlılar Bukayye Vadisi üzerinde inşa edilmiş olan Hisnü’l-Ekrâd adında bir kaleye gelip 28 Ocak’ta buraya saldırdılar. Haçlıların buraya geleceğini önceden öğrenmiş olan kalede bulunanlar sürülerini surların içerisine çekmişlerdi. Haçlıların saldırı niyetinde olduklarını anlayan kale sakinleri kapıyı açıp birkaç hayvanı dışarı saldırdılar. Haçlılar birkaç koyunu görünce ganimet ele geçirmek amacıyla harekete geçtiler. Bu sırada kalede bulunanlar dışarı çıkınca Haçlılar dağılmaya başladılar. Hatta Raymond esir olmaktan kurtulmuştu. Haçlılar kalede bulunanların tuzağına düştüklerinden dolayı büyük utanç duydular ve ertesi gün kaleye şiddetli bir şekilde saldırmaya karar verdiler ama geceleyin halk kaleyi terk edip kaçmıştı. Haçlılar kaleyi kolayca ele geçirip üç

²⁰⁶ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 294; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 375.

²⁰⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 47.

²⁰⁸ İbnü’l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 136; İbnü’l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 47; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 146; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 143 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 162; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 206; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 47; Birsal Küçükspahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu 1109-1187*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003, s. 44.

²⁰⁹ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 146 vdd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 145 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 162 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 206 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 47.

hafta boyunca burada konakladılar. Bu sırada İbn Ammâr'ın elçileri kıymetli hediyelerle birlikte buraya gelip Raymond'a yolculukları sırasında engel teşkil etmeyeceklerini, 62mirde onlarla anlaşmak istediğini, ayrıca Trablus'a sancağını ve adamlarını göndermesini gerektiğini söylediler. Raymond'un adamları Trablus'a geldiklerinde şehre hayran olmuşlardı ve geri döndüklerinde Raymond'a Trablus'un önemli ve büyük şehri olan Arka'yı kuşatmaya ikna etmeye çalışmışlardır. Haçlılar burayı kuşatırlarsa 62mirden büyük miktarda para ele geçirebilirlerdi. Bundan dolayı Raymond'da bu fikri kabul etmiş ve ordusuyla birlikte Arka'yı kuşatmak amacıyla 14 Şubat 1099 tarihinde şehrin önlerine gelmiştir. Haçlıların yaklaşık üç ay kadar süren Arka kuşatması sırasında Antakya ve Lâzikiye'den onlara Bizans ve Venedik donanmaları yardım için gelmişti. Bu esnada Raymond adamları Raymond Pilet ile Turenne'li Raymond'u Lâzikiye ve Trablus arasında bulunan Tortosa (Antartus)'ya gönderdi. Raymond'un adamları küçük kuvvetlerle Tortosa'ya gelerek 17 Şubat tarihinde burayı ele geçirdiler. Haçlıların Tortosa'yı ele geçirmesiyle birlikte Antakya, Kıbrıs ve Avrupa'ya uzanan deniz yolu açılmış oldu.²¹⁰

Bu sıralarda Antakya'da bulunan Godefroi, Flandreli Robert ve Bohemond Raymond'un başarılarını duyduklarında kıskançlık duymaya ve endişelenmeye başladı. Godefroi ile Flandreli Robert şubat ayı sonlarına doğru Antakya'dan ayrılıp Lâzikiye'ye geldiler. Bohemond ise Antakya'ya çekildi. Lâzikiye'den yola çıkan Godefroi ile Flandreli Robert Cebele şehrini kuşatmaya başladılar. Haçlılar Arka kuşatmasını tüm zorluklara rağmen sürdürmekteydi. Tankred'in kuşatmayı kaldırma önerisi Raymond tarafından kabul edilmemişti. Çünkü Raymond Trablus emîri karşısında düşmek istemiyordu ve kuvvetlerinin zayıf olmasını ortaya çıkarmak istemiyordu. Mart ayı başlarında Arka kuşatmasını sürdüren Raymond'a gelen elçiler büyük bir Müslüman ordusunun Arka'yı kurtarmak amacıyla gelmekte olduğunu bildiriyordu. Bu haberi alan Raymond hemen Albara piskoposunu Cebele'yi kuşatmakta olan Godefroi ile Flandreli Robert'i yardıma çağırması için gönderdi. Godefroi ile Flandreli Robert Cebele emîri ile anlaşma yaptıktan sonra kuşatmayı kaldırıp Arka'ya doğru yola çıktılar. Ancak

²¹⁰ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 149-153; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 146; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 164 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 298-301; Fulcherius, Haçlıların 5 hafta Arka'yı kuşattıklarını söyler. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 97; Abu'l-Farac, Arka kuşatmasının dört ay sürdüğünü söyler. Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 340; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 207 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 47, 49; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 45 vd.

Müslümanların Arka'yı kurtarmak için harekete geçtikleri haberinin Haçlıları korkutmak için söylenmiş asılsız bir haber olduğu ortaya çıktı.²¹¹

Arka kuşatmasından bir başarı elde edemeyen Haçlılar şehirden ayrılmaya karar verdiler ve 13 Mayıs tarihinde Trablus'a geldiler. Haçlıların geldiğini öğrenen Trablus emîri elindeki üç yüzden fazla Hristiyan esiri serbest bırakmayı, on beş bin altın ödemeyi ve on beş at ayrıca yük hayvanlarının yanında gerekli tüm erzakları vermeyi teklif etmiştir.²¹² Trablus önlerinde üç gün dinlenen Haçlılar 19 Mayıs'ta Köpek Nehrini geçerek Fâtımî hududuna ulaştılar ve Beyrut, Sayda, Sur, Akka, Hayfa, Kaysariyye, Arsuf ve Remle üzerinden Kudüs'e ulaştılar.²¹³

Kudüs, Suriye Selçuklu Sultanı Tâcüddevle Tutuş tarafından Artuk Bey'e ikta edilmiş ve o da beş yıl burada hüküm sürmüştü. Artuk Bey'in 484 (1091) yılında vefatı üzerine Tâcüddevle Tutuş, Kudüs'ü Artuk Bey'in oğulları olan Sökmen ile İlgâzi'ye ikta olarak vermiştir.²¹⁴ Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'un Sultan Berkyaruk ile girdiği mücadelede yenilip ölmesiyle, Suriye'de meydana gelen kargaşa ortamından faydalanarak bölgeyi tekrar hâkimiyetine almak isteyen Fâtımîler Bedrülcemâlî'nin oğlu el-Efdal idaresinde bir orduyu Kudüs üzerine göndermişti. Fâtımî ordusunun başında bulunan el-Efdal Kudüs'ü Şaban 489 (Temmuz-Ağustos 1096) tarihinde Artukoğullarından almış ve buranın yönetimini İftiharüddevle'ye bırakmıştı.²¹⁵ Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'un

²¹¹ Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 147 vd.; Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 156 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 165 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 97; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 302 vdd.; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 208 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 49; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 46.

²¹² Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 173; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 169; Anonim yazar ise bin beş yüz Bizans altını ve on beş at vermeyi, atlar, eşekler ve Haçlı ordusuna yetecek kadar erzak vermeyi teklif ettiğini söyler. Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 149; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 312; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 211 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 49.

²¹³ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 173-185; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 149 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 169 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 313 vdd.; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 308-314; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 391-403; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 97 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 212 vdd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 49.

²¹⁴ İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 235; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 135; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 45; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 25 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 3; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 124; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 61, 79; Geniş bilgi için bkz. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 502; Casim Avcı, "Kudüs" *TDVİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 327-329; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 205.

²¹⁵ İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 235; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 135; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 45; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 25 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 3; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 125; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 90; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 205. Ali Sevim, kaynaklarda Kudüs'ün Fatımîler tarafından alınış tarihi farklı olarak zikredilmiş olsa da Şaban 489 (Temmuz-Ağustos 1096) tarihinin doğru olduğunu zikretmiştir. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 504 vd.; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 810 vd.

faaliyetlerinden olumsuz yönde etkilenen Türkmenler, Kudüs'ün Artukluların elinden çıkmasıyla birlikte Güney Suriye ve Filistin yörelerinde tükenme noktasına gelmişti. Aynı dönemde Kuzey Suriye bölgesindeki Türkmenler ise siyasi ve askeri bakımdan zayıflamaya başlamıştı. Türkmenler, Haçlıların İslam dünyasında belirmesiyle Anadolu bölgesinde olduğu gibi Suriye yörelerinde de Müslüman hâkimlerin idaresinde Haçlılara karşı mücadelelerde önemli rol oynamışlardır.

7 Haziran 1099 tarihinde Haçlılar, Fâtımîlerin daha önce Artukoğullarının elinden almış oldukları Kudüs'e geldiler. Fâtımî Valisi İftiharüddeve'nin yönetiminde bulunan Kudüs sağlam surlarla çevrili, büyük kuvvetlere ve savaş makinalarına sahipti. Haçlıların ise kuşatma aletleri yoktu. İftiharüddeve onların kuşatma araç gereçleri yapmalarını önlemek için şehrin yakınlarında bulunan tüm ağaçları kestirmişti. O şehrin yakınlarında bulunan tüm su kuyularını kullanılmaz hale getirmişti ve şehirde bolca yiyecek stoku yapmıştı. İftiharüddeve sürüleri şehirden uzaklaştırmış, ihanet edebileceklerini düşünerek Hristiyan ahaliyi şehirden çıkarmış ve Mısır'a haber göndererek yardım talebinde bulunmuştu. Bu yardım talebine karşılık olarak el-Efdal temmuz sonuna doğru yardım göndermeyi söylemişti. Ayrıca şehir stratejik konumu itibariyle kuşatma için uygun değildi. Şehrin üç tarafı derin vadilerle çevrili idi, kalesi de çok iyi tahkim edilmiş haldeydi. Haçlılar şehri gördüklerinde kolay bir şekilde ele geçiremeyeceklerini anladılar, ama buna rağmen yine de şehir surlarının önüne yerleştiler. Narmandiyalı Robert kuvvetleri ile kuzey surları boyunca Çiçek Kapısı karşısına, Robert'in sağına Flandreli Robert Sütunlar Kapısı karşısına, Godefroi şehrin kuzeybatısından Yafa Kapısı boyunca olan sur bölümüne, Raymond ise Zeytin Dağı (Sion Dağı)'na yakınına yerleşti. Haçlıların durumu birkaç gün donra zorlaşmaya başladı. Çünkü su kuyuları tahrip edilmiş ve yiyecekleri de tükenmek üzere idi. Haçlılar bu koşullar altında kuşatmayı daha fazla devam ettiremezlerdi. Haçlılar su ihtiyaçlarını karşıladıkları tek kaynak Siloam havuzu idi. Onlar buradan su ihtiyaçlarını gidermek için yeterli değildi ve bu sebeple aralarında kargaşa ve kavgalar meydana gelmekte pek çok kişi hayatını kaybetmekteydi. Bu durumda Haçlılar kuşatmayı uzun süre sürdüremeyeceklerinin farkına vararak şehre saldırıp ele geçirmenin daha uygun olduğuna karar verdiler.²¹⁶

²¹⁶ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 189 vdd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 151 vdd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 172 vdd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 102 vd.; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 335 vd.; Albertus

Raimundus'un verdiği bilgilere göre Haçlılar 12 Haziran'da Zeytin Dağı'na çıkarak hac vazifesini yerine getirdiler. Bu sırada bir keşiş Haçlı prenslerine şöyle demişti: “*Şayet yarın dokuzuncu saate kadar hücum ederseniz Rab, Kudüs'ü size verecek.*” Haçlılar ise ona şu şekilde cevap verdi: “*Hiç kuşatma aracımız yok.*” Keşiş şöyle cevapladı: “*Tanrı o kadar güçlüdür ki isterse surları tek bir merdivenle aşabilirsiniz. O, hakikat için uğraşanlarla beraberdir.*”²¹⁷ Bu durumdan cesaretlenen Haçlılar ertesi gün olanca güçleriyle şehir surlarına karşı şiddetle saldırmaya başladılar. Fakat bir süre sonra geri çekilmeye başladılar. Haçlılar bir başarı elde edememişler ve yeterli miktarda kuşatma araç gereçleri olmadan şehre karşı saldırıda bulunmama hususunda karar verdiler. Haçlılar, 17 Haziran'da Yafa Limanı'na gelen altı Hristiyan gemisinin getirmiş olduğu erzak ve malzemeler sayesinde zor durumu atlattı oldular. Haçlılar bu gemilerin getirmiş olduğu halat, kereste ve çivi gibi aletler ile kuşatma araç gereçleri yapmaya koyuldular.²¹⁸ Kuşatma araç gereçlerinin yapımı devam ederken bir araya gelen liderler Kudüs ele geçirilince kimin olacağı hususunda tartışmaya başladılar. Fakat piskoposlardan bir grup İsa'nın acı çektiği bu yerde şimdi bir kral seçmenin yanlış olacağını söylemesi üzerine Haçlı liderleri bu konunun Kudüs'ün zaptından sonra görüşülmesine karar verdiler. Haçlıların arasında yaygın bir motif olan rüya motifi burada da gerçekleşti. Adhemar'ı rüyasında gören Pierre Desiderius adındaki papaz, Haçlı liderlerinin kendi çıkarlarını bir tarafa bırakmalarını, günahlarından arınmalarını, herkesin oruç tutmasını, yalın ayak Kudüs'ün etrafını dolaşmalarını ve Tanrı'ya itaat etmeleri sonucunda dokuzuncu günde şehri ele geçirebileceklerini söyledi.²¹⁹ Bu rüyadan sonra Haçlılar iki gün oruç tuttular ve üçüncü gün 8 Temmuz'da şehrin etrafını dolaştılar. Piskoposlar, papazlar haçlar ve kutsal emanetlerle birlikte önden gidiyorlardı, bunları liderler, şövalyeler yayalar takip ediyordu. Müslümanlar ise surların üzerine çıkarak Haçlılarla alay ediyorlardı. Bu alaylara aldırmayan Haçlılar şehrin etrafını dolaştıktan sonra Zeytin Dağı'na çıktılar.²²⁰

Aquensis, *a.g.e.*, s. 317-319; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 403-405; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 216; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 50, 53.

²¹⁷ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 190.

²¹⁸ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 190-195; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 173 vd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 154; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 103; Willermus Tyrensis, *a.g.e.*, s. 337 vd.; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 320-327; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 407-415; Karş. Hagenmayer, *a.g.e.*, s. 237, 241; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 217; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 53; Bırsel Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 48.

²¹⁹ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 195 vdd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 175; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 218 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 53 vd.; Bırsel Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 48.

²²⁰ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 197 vdd.; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 154 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 175 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 219; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 54.

Haçlılar 10 Temmuz günü kuşatma araç gereç yapımını bitirmişlerdi. Haçlılar kuleleri surlara yanaştırmaya başladılar. Müslümanlar Haçlıların kuşatmak için yapmış olduğu kuleleri gördükleri vakit şaşırılmışlardı ve kuleleri surlara yaklaştırmasını önlemek için taş ve sıvı ateşler fırlatmaya başladılar. Haçlılar 13-14 Temmuz gecesi şehre karşı genel bir saldırıya geçtiler. Haçlılar esas saldırıyı Zeytin Dağı ile kuzey surunun doğusundan ve kuzeybatı kesiminden yalandan bir saldırı yaparak Müslümanları oyalamak için bu tarafa çekeceklerdi. Haçlılar ilk olarak kuleleri surlara yaklaştırmaya koyuldular ve surlara yaklaşmak için hendekleri doldurmaya başladılar. 14 Temmuz günü Raymond'un kulesi surlara yaklaştırıldı. Fakat Raymond'un saldırıya geçtiği sur kesimini müdafaa eden İftiharüddeve'nin şiddetli bir şekilde direnmesi karşısında Raymond surlara çıkmaya muvaffak olamadı. Godefroi'nin kulesini 15 Temmuz'da Çiçek Kapısı yakınlarındaki kuzey suruna yaklaştıran Haçlılar şehre şiddetli bir şekilde saldırmaya başladılar. Haçlılar öğle vakti kuleden sur üzerine köprü kurdular. Tournaili Gilbert ve Litold adında iki şövalye surlara adım attı ve diğerleri onların peşinden surlara çıktılar. Godefroi surların üzerine çıkıp kuvvetlerini idare ediyordu. Bu sur kesiminin ele geçirilmesiyle Tankred kuvvetleriyle buradan girerek şehir içerisinde saldırıya devam ediyordu. Godefroi, Haçlıların ana kuvvetlerinin şehre girmesi için kuvvetlerinden bir bölümünü Sütunlar Kapısını açmakla görevlendirdi. Haçlıların şehre girmesiyle birlikte Müslümanlar, canlarını kurtarmak için Kubbet-üs Sahra ve Mescid-i Aksâ'nın yer aldığı kutsal bölgeye doğru kaçmaya başladılar. Tankred, kaçışan Müslümanların peşine düştü ve onlara karşı saldırmaya başladı. Tankred'in saldırısı karşısında zor durumda kalan Müslümanlar, ona bir miktar kurtuluş parası vermeyi teklif etmişler ve onun sancağını alarak camiye asmışlardır. Böylelikle Tankred Kubbet-üs Sahra'yı ele geçirmiş ve kutsal olmasını bir yana bırakarak yağmalamıştır. Bu sırada korkuya kapılan ahali panik içerisinde İftiharüddeve'nin Raymond'a karşı direnmekte olduğu güney taraflarına doğru kaçmakta idi. Ancak ahalinin bu tarafa kaçması da beyhüdeydi. Çünkü Raymond şehre girmeyi başarmış ve İftiharüddeve'yi Davud Kulesi'nde kuşatmıştı. İftiharüddeve'yi kuşatan Tankred ona kuleyi teslim etmesi durumunda kendisinin ve kuvvetlerinin şehirden çıkmalarına müsaade edeceğini söyledi. Haçlıların şehre hâkim durumda olduğunu ve her şeyin kaybedildiğini anlayan İftiharüddeve onun teklifini kabul ederek adamlarıyla birlikte şehirden sağ olarak

kurtulmuştur.²²¹ Uzun yıllar sonra Kudüs'e giren Haçlılar şehirde emsali görülmemiş bir katliam yapmışlardır. Raimundus bu katliamı şu şekilde ifade etmektedir:

“Putperestlerden bir kısmına merhamet edilip boyunları vurulmuş, diğerleri oklarla delik deşik olup burçlardan yere çakılmışlardı, ancak bazıları uzun süre işkence edilip çayır çayır alevler içinde yanarak ölmüşlerdi. Evlerde, sokaklarda yığın yığın başlar, eller ve ayaklar uzanıyordu; askerlerin ve şövalyelerin üstlerinde bir aşağı bir yukarı koşturdukları aslında cesetlerdi.”²²²

Aynı şekilde benzer bir katliam örneği sunan Fulcherius ise yaşanan vahşeti şu şekilde anlatmaktadır:

“Müslümanların hilelerini keşfeden şövalyelerimiz ve yayalar, Müslümanların yaşarken iğrenç boğazlarından yuttukları, Bizans sikkelerini bağırsaklarından çıkartmak için bunları öldürür öldürmez karınlarını deştiler. Yine aynı amaçla cesetleri büyük yığınlar halinde toplayıp yakarak küller arasındaki altınları kolaylıkla buldular.”²²³

15 Temmuz'da şehri ele geçiren Haçlılar Kutsal Mezar Kilisesi'ne gidip Tanrı'ya şükür duası yaptılar, adaklar adayıp kutsal mekânları ziyaret ettiler. Fulcherius Carnotensis Haçlıların bu eylemini şu şekilde ifade etmektedir:

“Ne kadar da çok arzu edilen bir gün! Tüm zamanların en unutulmaz anı! Tüm işlerden önce gelen iş! Katoliklerin gönüllerindeki gizli arzu olan bu yeri, Tanrının insanı yarattığı bu yeri uzun zamandır onu lekeleyen kâfirlerden kurtarıp temizlemeyi arzu ediyorlardı.”²²⁴

17 Temmuz'da bir araya gelen Haçlılar şehrin idaresinin kime verileceği hususunda tartışmaya başladılar. Haçlılar kral olması için Raymond'a teklif etmişler ama o bu teklifi kabul etmemiştir. Haçlılar bu teklifi Godefroi'ye götürmüşler, o da teklifi kabul ederek Kudüs'te onun liderliğinde Kudüs Krallığı olarak bilinen üçüncü bir devlet kurmuş oldular.²²⁵

²²¹ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 199-211; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 154-157; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 177-184; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 103-106; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, X, s. 235 vd.; İbnü'l-Kalânisi, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 137; İbnü'l-Kalânisi, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 47 vdd.; Ali Sevim, “İbnü'l-Kalânisi'nin Zeylü Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)” s. 26; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 199; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 219 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 54 vd.

²²² Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 204.

²²³ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s.105.

²²⁴ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 106.

²²⁵ Raimundus Aguilers, *a.g.e.*, s. 211-216; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 106; Anonim, *Haçlı Tarihi*, s. 158 vd.; Peter Tudebodus, *a.g.e.*, s. 185 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 221-228; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 59; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, 49 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

4. 1101 YILI HAÇLI SEFERLERİ KARŞISINDA ANADOLU SAVUNMASI

4.1. Bohemond'un Esir Edilmesi (Ağustos 1100)

Birinci Haçlı Seferi orduları Anadolu'dan geçtikleri sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nde bir takım yıkıcı darbeler bırakmış ve devletin sınırlarının gerilmesine, duraklama sürecine girmesine neden olmuştu. Dânişmendli Gümüştegin, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın içine düştüğü durumdan istifade ederek Malatya'yı üç yıldır kuşatmıştı.²²⁶ Danişmendli baskılarına daha fazla direnemeyeceğini anlayan Malatya Valisi Ermeni Gabriel yardıma ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebeple Gabriel Antakya Prinkepsi Bohemond'dan yardım istedi. Gabriel, Bohemond'a Dânişmendli tehlikesini bertaraf ettiği takdirde şehri ona teslim etmek istediğini bildirdi. Bu teklif sınırlarını genişletmek arzusu taşıyan Bohemond için kaçırılmaz bir fırsattı.²²⁷ Bu teklifi olumlu karşılayan Bohemond kuvvetlerini toparlayıp Malatya şehrine doğru yola koyuldu. Bohemond'un Malatya'ya doğru harekete geçtiğini öğrenen Gümüştegin onlara Malatya yakınlarında bulunan Aksu Ovası'nda pusu kurmak için hazırlıklara başladı. Bohemond kuvvetleriyle birlikte önlerindeki pusudan habersiz Malatya'ya doğru ilerlerken Aksu Ovası'nda Gümüştegin'in kurmuş olduğu pusuya düştü. 1100

²²⁶ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 414; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 525; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, Çev. Ergin Ayan, Gece Kitaplığı, İstanbul 2018, s. 58; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 204 vd.; Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi*, s. 46; Abu'l Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 341-342; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 137 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 99; İbnü'l-Kalânîsî, Danişmend Gazi'nin yanında Kılıç Arslan'ın kuvvetlerinin bulunduğunu zikretse de, bu bilgi şüphelidir. Çünkü Malatya şehri hem Kılıç Arslan hem de Gümüştekin'in rekabet halinde oldukları bir şehirdir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 138; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s.49; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 27; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 247 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 105, 136 vd.; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *DGBİT*, C VIII, Çağ Yay., İstanbul 1992, s. 124; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2017, s. 62 vd.; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 102; Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemond'un Esir Alınması, Niksarda Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması", *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler Bildiriler İncelemeler*, Haz. Ebru Altan, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 114; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 33; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, 171.

²²⁷ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 205; Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi*, s. 47; Abu'l Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 342; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 14; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 414; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 525; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 58; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 117; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, X, s. 247; Karş. Runciman, *a.g.e.*, I, s. 248; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 137; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 102; Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemond'un Esir Alınması, Niksarda Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması", s. 114; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 33 vd.; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *DGBİT*, s. 124; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 63; Burak Nazif Sarıcı, *a.g.e.*, 171.

yılıın ağustos ayında Dânişmendliler ile Haçlılar arasında yaşanan çarpışmadan sonra kuvvetlerinin çoğunu kaybeden Bohemond kuzeni Richard ile esir edildi.²²⁸

Bu savaştan kaçıp kurtulan Haçlıların bir bölümü Urfa'ya giderek Kont Baudouin'den yardım istedi ve olanları ona anlattı. Bohemond'u kurtarmak amacıyla Baudouin 140 şövalye ile yola koyuldu. Bu durumu öğrenen Gümüştekin kuşatmayı kaldırarak ele geçirdiği ganimet ve esirlerle kendi topraklarına doğru geri çekildi. Baudouin bir süre onu takip ettikten sonra Türklerin pususuna düşme ihtimalini göz önüne alarak Malatya'ya geldi. Baudouin'i kurtarıcı olarak kabul eden Gabriel onun vasalı oldu. Baudouin bir süre sonra Urfa'ya döndü. Gümüştekin ise esirlerini zincire vurarak önce Sivas'a sonra da başkenti olan Niksar'a gönderdi²²⁹.

4.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri

Haçlı Seferleri gelişimi ve sonuçları göz önüne alındığında tarihi bakımdan büyük bir öneme sahiptir ve detaylı bir şekilde incelenmesi elzemdir. Bilhassa Birinci Haçlı Seferi, Haçlı Seferleri hareketinin ilki olması ve doğurduğu sonuçlar itibariyle işlenmesi gereken kıymetli bir konudur. Birinci seferin başarılı olması ve sonrasında gerçekleşen olayların doğurduğu nedenler itibariyle ilk seferin devamı niteliğinde görünen ama farklı bir yapıya sahip olan 1101 Yılı Haçlı seferleri önce veya sonra gerçekleşen Haçlı seferleri kadar mühimdir. 1101 Yılı Haçlı Seferleri ile ilgili bilgilere VII kitabında

²²⁸ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 414; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 525; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 58 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 117 vd.; Ordericus Vitalis, *The Ecclesiastical History England and Normandy, III*, terc. Thomas Forester, London 1854, s. 307; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, X, s. 247; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 137 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s.49; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 27; Azimî, *a.g.e.*, s. 38; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 137 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular*, s. 99 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 205; Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi*, s. 47; Abu'l Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 342; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. Karş. Runcıman, *a.g.e.*, C. I, s. 248 vd; Ostrogorsky, *a.g.e.*, çev. Işıltan, s. 337; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 137; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 64 vd.; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 102; Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemond'un Esir Alınması, Niksarda Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması", s. 114 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 34; Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", *DGBİT*, s. 124.

²²⁹ Haçlı kaynaklarının verdiği bilgilere göre Bohemond esir düşeceğini anlamış saçından bir perçem kesip askerlerinden birine vererek o da Baudouin'e gidip yardım istediğinde bulunmuştur. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 118; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 415 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 527; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 58 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, Gümüştekin'in Antakya'ya haberciler göndererek elindeki esirlere karşı şehrin teslim edilmesini istediğini aöyler. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 138; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s.50; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 27; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 7; Runcıman, *a.g.e.*, C. I, s. 249; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 66-68; Işın Demirkent, "Antakya Prinkepsi Bohemond'un Esir Alınması, Niksarda Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması", s. 115; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 34; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 64 vd.

ayrıntılı bir şekilde yer veren Albertus Aquensis'ten öğrenmekteyiz Ayrıca Albertus Aquensis'in yanında Willermus Tyrensis, Urfalı Mateos ve Anna Komnena olaylardan kısaca bahsetmektedir. Bu sefer ile Anadolu'ya gelen Haçlıların tamamıyla burada imha edilmeleri ve Orta Doğu'da yaşayan Müslümanların etkilenmedikleri için İslam kaynakları bir iki cümle ile konuya değinmişlerdir.

Urfa, Antakya ve Kudüs'ü ele geçiren Haçlılar gayelerine ulaşmışlardı. Ancak Haçlıların bölgedeki varlıkları henüz güven içinde değildi. Haçlılar mühim limanları ve şehirleri ele geçirmişlerdi. Haçlıların elinde bulunan bu yeni ele geçirilmiş bölgeler Suriye ve Filistin'e bağlanarak iç kesimlere doğru açılmaları gerekiyordu. Bütün bunları yapabilecek sayıda insan yoktu. Haçlıların çoğu vatanlarından ayrı kalmanın hasretiyle yanıyordu. Haçlılar yerleşmekten ziyade yeminlerini yerine getirip ülkelerine dönmek derindeydi. Kudüs'ün zaptından sonra Godefroi'nin ordusunda ciddi azalmalar meydana gelmişti. Bu ele geçirdikleri yerleri korumak için yeterli kuvvete sahip olmayan Haçlılara Müslüman hâkimlerin de saldırıda bulunmadıklarını söyleyen Fulcherius şu şekilde bilgi vermektedir:

“Peki, neden cesaret edememişlerdi? Neden insanlar ve devletler bizim krallığımıza ve az sayıdaki halkımıza saldırmaktan korkuyorlardı? Neden düşmanlar Mısır'dan, İran'dan, Anadolu'dan ve Suriye'den yüzlerce defa yüz binlerce savaşçıları bize karşı göndermiyorlardı? Neden çekirgeler bizim topraklarımızı harap etmiyorlardı?”²³⁰

Kudüs'ün zapt edilmesinden bu yana gerek Godefroi olsun gerekse onun ölümünden sonra yerine geçen kardeşi I. Baudouin Avrupa'dan sürekli olarak insan gönderilmesini talep ediyorlardı. Bu taleplere yeterince karşılık verilme de az da olsa doğuya kabileler gönderiliyordu. Bu gelen insan kitlesi dini duygulardan ziyade yerleşmek amacıyla olduğu açıkça görülmektedir. Lakin bu düşünce çerçevesinde doğuya gelen insan kitlesi yeterli sayıda olmadığından Doğu'da sayısal üstünlük elde edilemiyordu. Bunun sağlanabilmesi için büyük orduların harekete geçmesi gerekiyordu²³¹

Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilme haberi 1099 yılının sonlarına doğru Flandreli Robert tarafından Avrupa'ya ulaştı. Fakat Papa Urbanus müjdeyi almadan evvel dünyadan göçmüştü. Onun yerine geçen II. Paschalis (1099-1118) Doğu'da gerekli olan

²³⁰ Ayrıca müellif bu dönemde Haçlıların ele geçirdikleri kale ve şehirleri koruyacak sayının olmadığını söylerken sadece üç yüz şövalye ve yayalardan söz etmektedir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 132 vd.

²³¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. II, Çev. Fikret Işıltan TKK Yay., Ankara 1992, s. 8 vd.; Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1995, s. 23; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 34.

insan gücünü karşılamak amacıyla derhal hazırlıklara koyuldu.²³² Papa II. Pascalis, Doğu'da Müslüman hâkimler karşısında varlığını devam ettirmeye çalışan Haçlılar için Avrupa'da yaşayanlardan destek talep ediyordu ve bu çağrının en önemli destekçileri Avrupa'da yaşayan din adamlarıydı.²³³ Haçlı Seferi çağrısının alt yapısı hazırlanmıştı. Haçlıların Doğu'da kazandıkları zafer haberleri de insanlar arasında etkili oluyordu ve heyecanı artırıyordu.²³⁴ Bilhassa Birinci Haçlı Seferi'ne katılmayan kişiler ve Kudüs ele geçirilmeden Avrupa'ya dönmüş olan kimseler manevi açıdan kendilerini borçlu hissetmekteydiler ve zengin olma düşüncesinden dolayı yeni bir sefer düzenlemeye olumlu yaklaştılar.²³⁵ Papa II. Pascalis, Fransa'daki kiliselere haber göndererek din adamlarına yeni bir Haçlı Seferi oluşturmak amacıyla vaazlar verilmesini bildirmişti. 1100 yılı ilkbaharında Anse, Valance, Limoges ve adeta Haçlı Seferlerinin başladığı Clermont Konsili'nin beşinci seneidevriyesi olan 18 Kasım'da Poitiers'de yapılan konsillerle yeni bir Haçlı Seferi için çağrı yapıldı. Netice umut edilenden daha fazlaydı. Dini duyguların yanı sıra zenginlik düşüncesi ve papanın aforoz tehdidi gibi düşünceleriyle içlerinde asillerin de olduğu çok sayıda kişi sefere çıkmayı olumlu karşıladı.²³⁶ 1101 Yılı Haçlı Seferi olarak bilinen bu Haçlı hareketi üç büyük ordudan meydana gelmekteydi ve bu ordular peş peşe Anadolu'ya gireceklerdi.

4.3. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İlk Ordusu ve Merzifon Savaşı

Lombardlar ilk sefere katılmamışlardı ama 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin ilk ordusunu meydana getirmişlerdi. Lombardlar, Kudüs'ün Haçlılar tarafından ele geçirilme haberinin yarattığı heyecan ile Doğu'da zengin olma düşüncesiyle 13 Eylül 1100 yılında Haçlı Seferi için yola çıkmaya başladılar.²³⁷ İlk yola çıkan Lombardların ordusunda

²³² James Lea Cate, "The Crusade of 1101", *A History of the Crusades*, (ed. Keneth M. Setton, Marshall W. Baldwin), London, The University of Wisconsin Press, London 1969, C. I, s. 345; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 15; Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, s. 22 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 34; Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Edge Akademi Yay., Ankara 2015, s. 61 vd.

²³³ 1101 Yılı Haçlı Seferlerinin oluşumunda din adamlarının çabaları ve yaptıkları hakkında bkz. Cate, "The Crusade of 1101", s. 346- 349.

²³⁴ Albertus, Lombardların sefere katılmasında Kudüs'ün zaptının önemini söyler. Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 587; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 15; Cate, "The Crusade of 1101", s. 346.

²³⁵ Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 23 vd.

²³⁶ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 61 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, s. 34 vd.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" 23 vd.; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde.*, s. 71 vd.; Kanat-Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, s. 105; Güray Kırpık, *Haçlılar (1095-1120)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 87 vd.; Hüseyin Kayhan, "Haçlılar Karşısında Danışmendliler", *History Studies*, 2012, C. 4, S. 2, s. 228.

²³⁷ Cate, "The Crusade of 1101", s. 352; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 15; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 26; Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" s. 62.

Milano şehrinin başpiskoposu Anselm de Buis, Montbeel'li Hugo, Biandrate Kontu Albert, Parma kontu Guibert gibi önemli isimlerin yanında pek çok din adamı kadın ve çocuk bulunuyordu.²³⁸ Kara yolunu takip eden Lombardlar, Macaristan topraklarından geçip Bizans topraklarına girdiler. Bizans topraklarına gelen bu Haçlı ordusu da Birinci Haçlı Seferi orduları gibi yağma ve talana girişti. Haçlılar, gerçek gayelerini ortaya koyarak kin ve nefret duygusuyla hareket edip kendi din kardeşlerine saldırmaktan geri durmamışlardı. İmparator Aleksios, Haçlılara alışveriş hakkı tanıyarak ihtiyaçlarını sağlamaları için pazarlar tahsis etmiş ama Haçlılar çevrelerindeki her şeyi yağmalamışlardı.²³⁹ Bu tür davranışlarına devam eden Haçlılar İmparator Aleksios'un tutumu üzerine İstanbul'a gelerek arkadan gelecek olan orduları beklemeye koyuldular. Bu bekleyişleri esnasında Haçlılar burada da yağma ve talan faaliyetlerine devam ettiler. Haçlıların bu davranışları karşısında İmparator Aleksios, daha önce uyguladığı gibi onları şehirden uzaklaştırmak istedi ama bunu başaramadı. Haçlılar şehre karşı saldırıya bile geçmişler ama başarılı olamamışlardı.²⁴⁰ İmparator Aleksios bir an önce onlardan kurtulmak istiyordu. Aleksios, Haçlılarla barış tesis ederek onlara kıymetli hediyeler vermek suretiyle çıkarmaları muhtemel problemleri engellemiş oldu.²⁴¹ Haçlılarla İmparator arasında yaşanan olumsuzluklara son veren kişi Toulouse Kontu Raymod idi. Raymond, kışı İstanbul'da Aleksios'un misafiri olarak geçirmiş olup bu esnada burada bulunuyordu. Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış olan, Anadolu ve Türkler hakkında bilgi sahibi olan Raymond, Aleksios'un isteği üzerine Lombardlara kılavuzluk yapmayı kabul etti. Haçlılar gemilerle Boğaz'ın karşı kıyısına geçirildi. İmparator Aleksios 500 Bizans kuvvetini kumandanı Tzitas ile Raymond'un beraberinde gönderdi.²⁴²

²³⁸ Albertus Aquensis, *Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Cilt II, Çev. M. Guizot, Rue Saint Andre Des Arts, No: 68, Paris 1824, s. 1; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 587; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 15; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 26; Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" s. 62.

²³⁹ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 1 vdd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 587, 589; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 16; Cate, "The Crusade of 1101", s. 353; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 26 vd. Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" s. 62 vd.

²⁴⁰ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 589-593; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 16; Cate, "The Crusade of 1101", s. 353; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 27; Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" s. 63.

²⁴¹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 593; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 16; Cate, "The Crusade of 1101", s. 353; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 27;

²⁴² Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 346; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 6 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 593, 609; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 82; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 147; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 16 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 353 vd.;

1101 Yılı Haçlı Seferi'nin ilk ordusu Lombardların ardından İstanbul'a gelen ikinci ordu, Alman İmparatoru Heinrich kumandanı olan Konrad ile yanındaki Almanlardan meydana gelmekteydi. Lombardlar gibi davranışlarda bulunmayan bu ordu imparator ile hoş bir şekilde geçinerek ve onun verdiği hediyeleri alarak karşı kıyıya Lombardların yanına gittiler.²⁴³ Bu gelen ordunun ardından ise Etienne de Blois, Bourgogne Dükü Etienne, Hugue de Broyes gibi önemli kişilerden oluşan Fransızlar geldi. Bunlar da Bizans topraklarında taşkınlık çıkarmadan Anadolu yakasına geçerek Haçlı ordusuna katıldılar.²⁴⁴

Birinci Haçlı Seferi'nde kazandıkları tecrübe ile Anadolu'daki Türkler hakkında bilgi sahibi olan Raymond ve Etienne de Blois Birinci Haçlı Seferi ordularının kullanmış olduğu yolun hem güvenli hem de rahat olmasından dolayı buradan ilerlemeyi teklif ettiler. Fakat bu teklif Lombardlar tarafından kabul edilmedi. Çünkü onların farklı bir gayesi vardı.²⁴⁵ Muhtemelen Lombardlar, ne Anadolu'nun iç kesimlerinde kenetlenmiş halde bulunan Türkmen kuvvetlerinden ne de daha önce Haçlıların yaşamış olduğu tehlikelerden haberdar değillerdi. Çünkü Lombardlar, Horasan'a kadar gidip burayı ele geçirmeyi ve Bağdad'ı zapt etmeyi planlıyorlardı.²⁴⁶ Lombardların gayelerinden biri de Dânişmedliler tarafından esir edilip Niksar'da hapis hayatı yaşamakta olan Antakya Prinkepsi Bohemond'u esaretten kurtarmaktı.²⁴⁷

Haçlılar karşısında tecrübe kazanmış olan Sultan I. Kılıç Arslan, 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin ilk ordusunun İzmit'te bir araya geldiği esnada, gündeme gelen Haçlı

Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 27 vd; Muharrem Kesik, *Dânişmedliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 67.

²⁴³ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 6; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 593; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 17; Cate, "The Crusade of 1101", s. 354; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 27; Altan, "Selçuklu-Haçlı İlişkileri", s. 301; Muharrem Kesik, *Dânişmedliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 67.

²⁴⁴ Alberrtus, Anadolu yakasında bir araya gelen ordunun sayısını 260 000 olarak kaydetmiştir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 6, 7; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 593, 595; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 147; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 17; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 27 vd.;

²⁴⁵ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 595; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 17; Cate, "The Crusade of 1101", s. 354; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 28 vd.

²⁴⁶ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 7; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 595; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 346; Krş. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 28; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 63 vd.; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 576.

²⁴⁷ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 7; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 595; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 346; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 17 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 354; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 28; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 64; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, s. 39; Altan, "Selçuklu-Haçlı İlişkileri", s. 301; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 576; Muharrem Kesik, *Dânişmedliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 67; Murat Serdar, "1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon" s. 63.

tehlikesinden zamanında haberdar olmuştu.²⁴⁸ Birinci Haçlı Seferi Sultan I. Kılıç Arslan'ın başkentini kaybetmesine ve Türkmenlerle birlikte Anadolu'nun iç kesimlerine çekilmesine sebep olmuştu. 1097 yılında Anadolu'dan geçen Haçlı orduları Sultan I. Kılıç Arslan'a her ne kadar darbe vurmuş olsa da 1101 yılında Batı'dan gelen bu Haçlı tehlikesine karşı onun daha güçlü bir şekilde çıkmasına neden olmuştur. Çünkü Anadolu'nun iç kesimlerine çekilen Sultan I. Kılıç Arslan ve Türkmenler bölgede yoğun bir nüfus halinde birbirlerine kenetlenmiş durumda idi. Diğer yandan Dânişmendliler ise aynı yıllar içerisinde Sivas, Tokat, Amasya yörelerinde hâkimiyetini daha güçlü hale getirmişti. İki lider 1101 yılında meydana gelen Haçlı tehlikesine karşı diğer Türkmen beylerinin desteğini de alarak müşterek hareket etmeleri kaçınılmazdı.²⁴⁹

3 Haziran'da İzmit'ten yola çıkarak Bohemond'un esir tutulduğu Niksar'a doğru ilerlemeye başlayan Haçlılar, 1097 yılında Anadolu'dan geçen Haçlı ordularının takip ettiği güzergâh yerine "Hacılar Yolu" olarak anılan İznik, Osmaneli, Gölpazarı, Nallıhan, Ayaş takip ederek 23 Haziran'da Ankara'ya geldiler.²⁵⁰ Haçlılar Ankara'ya gelene kadar zorlu yolculuklar yaşamışlardı. Haçlıların, Bizans arazilerinden yürüyüşlerini sürdürmelerine rağmen Paphlagonia yöresine girdiklerinde dağlık ve derin vadiler boyunca ilerlemeleri yolculuklarını zorlaştırmıştı. Haçlılar 23 Haziran'da Ankara'ya geldiklerinde Türkiye Selçuklu Devleti'ne ait olan şehri bir süre kuşattıktan sonra ele geçirip Bizans'a verdiler.²⁵¹ Albertus'un verdiği bilgilere göre şehirde bulunan iki yüz kişi içerisinde sadece altı kişi gece karanlığından istifade ederek kaçıp

²⁴⁸ Willermus, Kılıç Arslan'ın Batı'dan gelen olan bu Haçlı ordusunun gelişini Aleksios'un gönderdiği mektup ve haberciler vasıtasıyla öğrendiğini söyler. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 83; Albertus'un verdiği bilgiler doğrultusunda Haçlılar Ankara'ya geldiklerinde şehirde iki yüz kişi bulunuyordu ve bu bağlamda Türk kuvvetleri onların önünden ilerleyerek şehirleri boşaltıp önlem alıyordu. Bu da Haçlıların gelişinden haberdar olduklarını göstermektedir. Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 597; Cenâbi Mustafa Efendi ise Aleksios'un Kılıç Arslan'ı haberdar ettiğini söyler. Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Demirkent ise Kılıç Arslan'ın haberdar olduğunu söyler. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 64.

²⁴⁹ 1101 yılında Türklerin durumu hakkında bkz. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 64 vd.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 29 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 103-105.

²⁵⁰ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 65; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 31; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 36 vd.; Altan, "Selçuklu - Haçlı İlişkileri", s. 301; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 576; "Hacılar Yolu" hakkında bkz. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Baimvevi, İstanbul 1960, s. 78, 216, 266; Filiz Akçay, *Türkiye Selçukluları Devleti'nin Değişken Sınırları*, s. 40 vdd.

²⁵¹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 346; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 8; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 597; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, X, s. 248; Aksarâyi, Kılıç Arslan'ın Haçlıları yenilgiye uğrattıktan sonra Ankara'yı ele geçirdiğini söyler. Aksarâyi, *a.g.e.*, s. 21 vd.; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 18; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 65 vd.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 31 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 37; Altan, "Selçuklu - Haçlı İlişkileri", s. 301.

kurtulmayı başarmıştı.²⁵² Albertus'un verdiği bilgiye göre şehirde iki yüz kişinin olması Haçlıların gelişinden haberdar olup şehri boşaltmış olduklarını göstermektedir. Willermus, Türklerin, Haçlıların gelişinden İmparator Aleksios'un gönderdiği mektup ve haberciler vasıtasıyla haberdar olduklarını kaydetmiştir.²⁵³ Bu bilgiler doğrultusunda Türk kuvvetleri, Haçlıların yürüyüşü hakkında bilgi edinmişlerdi ve onların önünden çekilerek hareket halinde ilerlemeye koyulmuşlardı. Haçlılar karşısında müşterek hareket eden Türk kuvvetleri içerisinde Sultan I. Kılıç Arslan, Dânişmendli Bey'i Gümüştekin, Karaca, Belek ve Heleb Meliki Rıdvan'ın da yardım için gönderdiği bir miktar kuvvetin yanında bu beyler idaresinde Türkmenlerin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Cenâbi Mustafa Efendi, Kılıç Arslan'ın Türkmenlerden çok sayıda kuvvet topladığını yazmıştır.²⁵⁴

Birlikte hareket eden Türk kuvvetleri arasındaki ittifakın oluşumu da mühimdir. Urfalı Mateos, Haçlıların geldiklerini öğrenen Kılıç Arslan'ın Dânişmendli Gümüştekin'e ve diğer beylere mektuplar göndererek durumdan haberdar ettiğini zikretmektedir.²⁵⁵ Aksarâyî ise Danişmendli Gümüştekin'in Kılıç Arslan ve diğer Türk beylerine haber gönderip ittifak teklif ettiğini ve Kılıç Arslan'a bu teklifi kabul etmesi durumunda 100 000 dinar fidyeye vereceğini kızını da vermek suretiyle Elbistan'ı çeyiz olarak bırakacağını kaydetmiştir.²⁵⁶ Bu bağlamda ittifak teklifinin kimden geldiği hususunda iki kaynağın yanı sıra modern tarihçiler de farklı bilgiler sunmaktadır.²⁵⁷

23 Haziran'da Ankara'yı ele geçirip Bizans'a teslim eden Haçlılar, iki gün burada dinlendikten sonra 25 Haziran'da burayı terk edip Çankırı'ya doğru ilerlemeye

²⁵² Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 8; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 597; Karş. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 32.

²⁵³ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 8; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 597; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 83.

²⁵⁴ Albertus, bu isimlerin bizzat katıldığını söyler ama kanaatimizce Rıdvan'ın bir miktar kuvvet göndermiş olma ihtimali daha kuvvetlidir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 13, 24; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 603, 617; Mateos ise Kılıç Arslan ve Dânişmend adını zikredip diğer beyler şeklinde ifade etmiştir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 218; Aksarayî, Dânişmend Gâzi'nin ve Kılıç Arslan'ın adını zikretmiş, Mardin, Meyyâfârikîn, Âmid, Harput, Erzincan ve Divriği emîrlerinden yardım talebinden bulunulduğunu kaydetmiştir. Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 20; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımın Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Karş. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 66; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 31; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 36 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 354; Altan, "Selçuklu-Haçlı İlişkileri", s. 301; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 68; Özaydın, "Danişmendliler", *DGBİT*, s. 125.

²⁵⁵ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 218.

²⁵⁶ Aksarâyî, *a.g.e.*, s. 20 vd.

²⁵⁷ Bu konu hakkında farklı görüşler için bkz. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 64 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 36; Özaydın, "Danişmendliler", *DGBİT*, s. 125; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 68; Sarıcı, *a.g.e.*, s. 180.

başladılar. Fakat onların önünden ilerleyen Türkmenler “yanık toprak stratejisi” takip ederek onların iâşe ve ikmal sağlayabilecekleri kaynakları tahrip ediyorlardı. Türkmenler su kaynaklarını kullanılmaz hale getiriyor, ekinleri yakarak köyleri boşaltarak, Haçlıların iâşe ve ikmal sağlayacağı her şeyi tahrip ediyorlardı.²⁵⁸ Bu şartlar altında ilerleyen Haçlılar 2 Temmuz’da güçlü garnizon birliği tarafından korunan Çankırı Kalesi’ne geldiler ve ele geçiremeyip yolculuklarına kaldıkları yerden devam ettiler.²⁵⁹ Türk topraklarında ilerleyen Haçlıların yolculukları zor şartlar altında devam ediyordu. Çünkü Türk, Türkmen kuvvetleri Haçlıların yolları üzerinde bulunan her türlü yiyecek maddelerini ve su kaynaklarını tahrip ederek Haçlıların artçı kuvvetlerine saldırıda bulunup arkadan ilerleyen kişileri öldürüyorlardı.²⁶⁰ Türk kuvvetlerinin pusuları sayesinde yıpratılan Haçlılar bu durumdan kurtulmak için ordunun önüne çıkabilecek pusuları bertaraf etmek için 700 Fransız şövalyesi ve ordunun gerisinde ilerleyen insanları korumak amacıyla 700 Lombard şövalyesi görevlendirdi. Haçlı ordusunun arkasında ilerleyen insanları korumak için Lombardların oluşturduğu 700 kişilik artçı kuvvetleri ok yağmuruna maruz bırakan 500 kişiden oluşan Türkmenler, onları dağıtıp kaçmaya mecbur bıraktı. Lombardların esas ordunun yanına çekilmesiyle birlikte arkada ilerleyen Haçlılar Türkmenler tarafından kolay bir şekilde yok edildi.²⁶¹ Bu durumdan haberdar olan Haçlılar hem üzüntü hem de Lombardlara karşı öfke duydular. Haçlılar ordusunun gerisinde ilerleyen insanları korumak için nöbetleşe görev yapmaya karar verdiler. Haçlıların gerisindeki insanları korumak için 500 kişiden oluşan kuvvetle birlikte nöbet tutan Bourgoigne Dükü Etienne, herhangi bir Türk saldırısıyla karşılaşmadı. Fakat ertesi gün Raymond nöbeti devraldığına Türklerin

²⁵⁸ Anna Komnena, Haçlıların Ankara’dan sonra Kızılıрмаğı geçip Rûmlara ait bir kentçik olarak geçen muhtemelen Eukhaita Hisarı (Mecitözüyakınında Avkat/Beyözü Köyü)’nü büyük bir tahribata uğrattıklarını söyler. Anna Komnena, a.g.e., s. 346 vd.; Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 8; Albert of Aachen, a.g.e., s. 597; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi’nin el-Aylemü’z-Zahir Fî AhvâilVe’l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 18; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 66; Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” s. 32; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 37; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, s. 69; Sarıçı, a.g.e., s. 180; Altan, “Selçuklu - Haçlı İlişkileri”, s. 301; Aydın Usta, “Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar” s. 128.

²⁵⁹ Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 8 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 597; İbnü’l-Esir, Haçlıların Ankara’dan sonra Danişmendlilere ait kaleye gelip burayı da muhasara ettiklerini söyler. İbnü’l-Esir, a.g.e., s. 248; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 18; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 66; Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” s. 32; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 37 vd.; Muharrem Kesik, *Danişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, s. 69.

²⁶⁰ Anna Komnena, a.g.e., s. 347; Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 8 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 597, 599.; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 18 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 38;

²⁶¹ Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 9 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 599; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 19; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 38; Altan, “Anadolu’da Haçlılara Karşı”, s. 95;

şiddetli saldırılarına maruz kaldı ve önde ilerleyen Haçlı ordusundan yardım istemesi üzerine 10 000 kişilik Haçlı kuvvetinin yardıma gelmesi üzerine Türk kuvvetleri geri çekildi. Türk saldırıları karşısında Haçlılar bir birlik halinde yolculuklarına devam etmeye karar verdiler.²⁶²

Türkmenler tarafından yıpratılarak açlık ve susuzluğa mahkûm edilen Haçlılar 15 gün boyunca yollarına devam etmişti. Haçlı ordusundan 1000 kişiden oluşan bir birlik yiyecek temini için çevreye dağıldığı sırada yaktıkları ateş sayesinde Türkmenler tarafından fark edilip ani bir baskınla öldürüldü.²⁶³ Haçlılar bir bütün olarak kenetlenmiş bir biçimde altı gün yollarına devam edip 2 Ağustos'ta Merzifon yakınlarında bulunan bir ovaya gelmişlerdi. Sayıları 20 000'i bulan, Kılıç Arslan Gümüştekin, Rıdvan²⁶⁴ Karaca ve Belek idaresinde bulunan Türkmen kuvvetleri Haçlılara karşı saldırıya geçti. Haçlıların üzerine dört bir yandan ok yağmuru yağıyordu ve bu durum karşısında paniğe kapılan Haçlılar savunma hattı oluşturmaya başladılar. Türk kuvvetlerinin kendilerinden kat be kat fazla olan Haçlıları dağıtması mümkün değildi ve onlar akşama doğru çekilmeye başladılar.²⁶⁵

Haçlılar Türk kuvvetlerinin saldırısına maruz kalırken, diğer yandan açlık ve susuzluktan bitap bir haldeydi ve açlık sorunlarından kurtulmak için çareler bulmaya çalışıyorlardı. 3 Ağustos'ta Alman Haçlılarının lideri Konrad yeğeni Bruno'yu yanına alarak 3000 kişilik bir kuvvetle birlikte erzak temini için Merzifon'a doğru ilerledi. Haçlı kampından yiyecek temini için 3-4 km (2 mil) uzaklaşan Alman Haçlıları Merzifon yakınlarında Türkler tarafından terk edilen bir kaleye geldiler ve pek çok yiyecek maddesi ele geçirdiler. Haçlılar bunun bir tuzak olduğunu anlamamışlardı ve her şeyi alarak gayet memnun bir şekilde yola koyulmuşlardı. Bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan onları yakından takip ediyordu. Haçlılar dönüş yolunda ilerlerken uygun bir yerde, hafif teçhizatlı Türkmenlerden oluşan Kılıç Arslan'ın kuvvetleri onlara saldırdı

²⁶² Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 10 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 599, 601; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 19; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 33 vd.; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 38 vd.; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 95; Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 70.

²⁶³ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 11 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 601; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 39;

²⁶⁴ Albertus Rıdvan'ın katılmış olduğunu söylese de biz onun bir miktar yardım kuvveti göndermiş olduğu kanaatindeyiz. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 13; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 603;

²⁶⁵ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 13 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 603; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 66-67; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 39-40; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 95;

ve onların 700 adamını öldürdü. I. Kılıç Arslan'ın bu saldırısından kurtulabilen Alman Haçlıları kampa gittiklerinde yaşadıkları bu olayı ordugâhta anlattılar.²⁶⁶

Sultan I. Kılıç Arslan ve Türkmen beyleri 4 Ağustos günü Haçlılara karşı bir saldırıda bulunmadıkları için Haçlılar sakin bir gün geçirmişlerdi. Ancak Türk kuvvetleri Haçlıların etrafını sarmışlardı. Bu yüzden yiyecek temini için bile kamptan dışarı çıkamayan Haçlılar atlarını ve yük hayvanlarını yakınlarda bulunan su kenarına götüremiyorlardı. Haçlılar için kurtuluş umudu kalmamıştı ve hayatlarının sonuna geldiklerini anlamışlardı; Türklerin eline düşmüşlerdi. Türkler tarafından tamamen kuşatılmış olan Haçlıların açlık ve susuzluğa dayanmaları mümkün değildi ve bu bağlamda Türklerle savaşa girmekten başka çaresi yoktu.²⁶⁷

5 Ağustos sabahı gün doğarken Milano başpiskoposu Anselm tüm orduyu kutsadı ve Raymond yanında bulunan Kutsal Mızrak'ı gösterip savaş başlamadan evvel tüm Haçlıların günahlarından temizlenmesini sağladıktan sonra beş kısma ayrılan Haçlı ordusu savaş düzeni aldı. Türk kuvvetleri saldırıya geçti ve Haçlılar ise kendilerini müdafaa etmeye başladılar. Haçlıların ilk savunma hattını oluşturan Lombardlar Türk kuvvetleri karşısında dağılmaya başladı. Türk saldırıları karşısında daha fazla direnemeyen Lombardların lideri Albert geri çekilmeye karar verdi. Lombardların geri çekilmeye başladığını gören Konrad, Lombardların yerine geçti ama Türk saldırıları karşısında o da geri çekilmeye mecbur kaldı.²⁶⁸ Türklerin saldırısı karşısında Haçlılar iyi bir şekilde direniyorlardı ve henüz mağlup olmamışlardı. Sultan Kılıç Arslan'ın kumandasındaki kuvvetler, göğüs göğse çarpışıyor ve kalabalık Haçlı kuvvetlerine yaklaşımdan kaçınıyorlardı.²⁶⁹ Lombardların geri çekilmesinden sonra öne çıkan Konrad'dın ardından Bourgogne'li Etienne kuvvetleriyle ön safa geçti ama şiddetli Türk saldırısı karşısında fazla direnemedi.²⁷⁰ Türk ordusunun şiddetli saldırısı karşısında Haçlı ordusunun zor durumda kaldığını gören Blois'li Etienne kuvvetleriyle birlikte

²⁶⁶ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 14 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 605; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 19; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 40; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 37; Cate, "The Crusade of 1101", s. 356; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98;

²⁶⁷ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 15; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 605; Karş. Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 40; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 38.

²⁶⁸ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 15; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 605, 607; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 19 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 67; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 40; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 38 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 356; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

²⁶⁹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 347.

²⁷⁰ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 607; Cate, "The Crusade of 1101", s. 356; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 39; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

Türk kuvvetlerine karşı akşama kadar uzun bir mücadele etti ama onun da gayretleri boşunaydı; o da diğer üç Haçlı lideri gibi çekilmek zorunda kaldı.²⁷¹ Türk ordusu karşısında fazla direnemeyen Haçlıların umudu Raymond Saint Gilles idi. Raymond, idaresinde bulunan 500 Bizanslı ve güney Fransızları Türk kuvvetleri karşısında daha fazla direnemedi ve dağılmaya başladı.²⁷² Türk kuvvetleri tarafından etrafı sarılan Raymond ölümün eşiğine gelmişti; Raymond on adamı ile bir tepede mahsur kalmıştı. Raymond'u 200 kişilik birlikle gelen Konrad ve Bloisli Etienne kurtardı.²⁷³

Akşama kadar süren savaş sona ermişti ama Haçlılar henüz yenilmemişlerdi ve Türk ordusu da karargâhlarına geri çekilmişlerdi. Bu savaşta Haçlıların da Türklerin de kayıpları vardı. Haçlılardan Grandpré'li Baudouin, Clermontlu Dodo, Mount Laon'lu Wibert gibi mühim kişiler hayatını kaybederken, Türk kuvvetleri ise 3000 kişi kaybetmişti.²⁷⁴ Albertus'un verdiği bilgilere göre Haçlılardan hayatını kaybedenlerin sayısı 160 000 kişi idi.²⁷⁵ Türk kuvvetleri karşısında daha fazla savaşamayacaklarını düşünen Haçlılar kaçmaya karar verdiler. Bu karar doğrultusunda ilk kaçışlar başladı ve birliklerin dağıldığını gören diğer kişiler de firar etmeye koyuldu. Böylece Türkler zafer kazandı.²⁷⁶ Haçlılardan ilk kaçanın kim olduğu hususunda kaynaklar ihtilaf içerisinde olsalar da Haçlı kuvvetleri ordugâhı geride bırakıp kaçmışlardır. Bunların bir bölümü Bafra'ya doğru bir bölümü de Sinop'a doğru kaçmışlardır. Bizans'a ait olan bu şehirler Haçlıların sığınabilecekleri en yakın yerlerdi.²⁷⁷

²⁷¹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 607. 609; Cate, "The Crusade of 1101", s. 356; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

²⁷² Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 609; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 20; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 39; Cate, "The Crusade of 1101", s. 356; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

²⁷³ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 609; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 20; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 39.

²⁷⁴ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 609; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 40.

²⁷⁵ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 615; Anna Komnena'nın verdiği bilgilere göre Haçlı kuvvetlerinin sayısının tamamı 150 000 kişidir. Bu bağlamda Albertus'un verdiği sayının doğru olması mümkün değildir. Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 346; İbnü'l-Esir ise Haçlı ordusunun 300 000 kişi olduğunu söyler. İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 248.

²⁷⁶ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 611; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 347; Azimî, *a.g.e.*, s. 39; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 20; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 39 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 357; Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 71; Altan, "Selçuklu-Haçlı İlişkileri", s. 301.

²⁷⁷ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 611; Anna Komnena, *a.g.e.*, s. 347; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 216; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 39 vd.

Haçlıların kaçışından habersiz olan Türkler ise dinlenmeye çekilmişlerdi ve bu esnada olanları öğrenince hemen toparlanıp Haçlı ordugâhına saldırmaya başladılar.²⁷⁸ Haçlılar kaçıp giderken ordugâhta bulunan savunmasız ihtiyarlarla ve kadınlar Türkler tarafından esir alındı. Sultan Kılıç Arslan, Dorylaion'da uğradığı mağlubiyeti burada Merzifon'da telafi etme imkânı bulmuştu. Haçlılar kaçarken tüm hazinelerini geride bırakmışlardı. Haçlıların tüm hazineleri Türklerin eline geçti.²⁷⁹ Sultan Kılıç Arslan, Gümüştekin, Belek Gâzi idaresinde bulunan birleşik Türk ordusu Haçlıların peşine düştü ve onların çoğunu öldürdü. Bu Haçlı ordusunun içinden çok az miktarda kişi Sinop ve Bafra'ya ulaşabildi ve sonra da İstanbul'a gönderildi.²⁸⁰ Müslümanların idaresinde bulunan müttefik Türk ordusu tarafından Merzifon'da mağlubiyet yaşayan Lombardların hayallerine ulaşması engellenmiş oldu.

4.4. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin İkinci Ordusu

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin ikinci ordusu Nevers Kontu Guillaume idaresinde bulunan 15 000 kişiden oluşan Fransız ordusu, İtalya, Selanik üzerinden İstanbul önlerine geldi.²⁸¹ Guillaume idaresindeki Haçlı ordusu İstanbul'a geldiklerinde Aleksios Komnenos tarafından iyi bir şekilde karşılandı ve Aleksios'un temin ettiği gemilerle Anadolu yakasına taşındı ve Lombardlara yetişmek amacıyla Ankara'ya doğru gitmeye karar verdi. Haçlılar Ankara'ya ulaştıklarında ise Lombardlar hakkında bir malumat öğrenemedi; çünkü orada bulunanlarda onların durumundan haberdar değildi.²⁸² Lombardlar hakkında bilgi sahibi olmayan Guillaume ordusunu herhangi bir tehlikeye maruz bırakmamak amacıyla emniyetli yoldan ilerleyerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'ya yöneldi.²⁸³

Guillaume idaresindeki Fransız ordusunun ilerleyişinden haberdar olan Kılıç Arslan, Gümüştekin ile Haçlılara karşı koymak amacıyla harekete geçti. Haçlılar henüz

²⁷⁸ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 611; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 216; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 20; Cate, "The Crusade of 1101", s. 357; Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 71 vd.; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

²⁷⁹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 613; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 20; Cate, "The Crusade of 1101", s. 351; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 98.

²⁸⁰ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 615; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 21; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 41.

²⁸¹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 619; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 21; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 43; Cate, "The Crusade of 1101", s. 358.

²⁸² Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 619, 621; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 21; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 43-44; Cate, "The Crusade of 1101", s. 358 vd.; Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 577;

²⁸³ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 621; Krş. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 44; Cate, "The Crusade of 1101", s. 359; Altan, "Anadolu'da Haçlılara Karşı", s. 99.

Konya'ya ulaşmadan 13 Ağustos günü Türk ordusu tarafından yolda yakalanarak üç gün taciz edildi ama bir başarı sağlanamadı. Bu ordudan önce de Haçlı orduları ile savaşan Türk ordusu yorgunluktan dolayı geri çekildi.²⁸⁴ Türk kuvvetlerinin geri çekilmesiyle rahat bir nefes alan Guillaume idaresindeki ordu Konya önlerine geldi ve saldırıya geçti ama bir başarı elde edemedi. Kılıç Arslan şehri boşaltmamıştı. Ayrıca şehirde bulunan garnizon Haçlılara karşı koyabilecek durumdaydı. Gerçekleşen savaşta iki tarafta ağır kayıplar verdi. Haçlılar geri çekilerek esas yollarına devam etmeye mecbur kaldılar.²⁸⁵

Guillaume idaresindeki Fransız ordusu Konya'dan ayrılarak Ereğli'ye doğru hareket etti. Fakat Kılıç Arslan daha önce uyguladığı yanık toprak stratejisini uygulayarak yolları üzerinde bulunan gıda maddelerini ve su kaynaklarını kullanılamaz hale getirdi. Ereğli'ye doğru hareket eden Haçlılar, üç gün açlık ve susuzlukla mücadele ettiler ve Haçlılardan 300 kişi daha fazla dayanamayıp can verdi.²⁸⁶ Haçlıların iyice yıprandığını ve güçlerinin zayıfladığını fark eden Kılıç Arslan, Gümüştekin ile Haçlılara karşı saldırıya geçtiler. Ağustos sıcağında üç gün boyunca açlık ve susuzluğa maruz kalarak yol yürüyen Haçlıların Türklere karşı koyabilecek güçleri kalmamıştı. Haçlılar, Türk kuvvetleri karşısında yenilgi yaşamaktan kurtulamadı. Haçlı ordusunun çoğunluğu Türk kuvvetleri tarafından yok edildi, çok az kişi kaçarak ölmekten kurtuldu. Bu olay Albertus Aquensis²⁸⁷ tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: “*O geniş ova, Türkler tarafından öldürülen adamlarımız ve kadınlarımızın cesetleri ile dolu idi*”. Meydana gelen bu savaş Türklerin zaferi ile sonuçlandı. Guillaume az sayıda kuvvetiyle kaçmayı başararak Ermenek şehrine ulaştı.²⁸⁸ Böylelikle ikinci ordunun da Anadolu'dan geçişleri engellendi.

4.5. 1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin Üçüncü Ordusu

1101 Yılı Haçlı Seferleri'nin üçüncü ordusu Aquitania Dükü IX. Guillaume idaresinde bulunan Fransızlardan meydana geliyordu. Birinci Haçlı Seferine katılmış ancak Kudüs'ün zaptından önce geri dönmüş olan Hugue de Vermandois de bu ordu

²⁸⁴ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 621; Karş. Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” s. 44; Altan, “Anadolu'da Haçlılara Karşı”, s. 99.

²⁸⁵ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 621; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 21; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 70; Cate, “The Crusade of 1101”, s. 359; Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” s. 45 vd.; Altan, “Anadolu'da Haçlılara Karşı”, s. 99.

²⁸⁶ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 621; Demirkent, “1101 Yılı Haçlı Seferleri” s. 46.

²⁸⁷ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 623.

²⁸⁸ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 623; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 22; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 70-71; Cate, “The Crusade of 1101”, s. 359; Altan, “Anadolu'da Haçlılara Karşı”, s. 99.

içerisindeydi. Bavyera dükü Welf kuvvetleri ile yolda bu orduya katıldı. Bavyera dükü Welf'in yanında Avrupa'nın önemli isimlerinden Kontes Ida da yer alıyordu. Haçlı ordusunun sayısı oldukça fazla idi.²⁸⁹ Ekkehardus, Haçlı ordusunun sayısını 100 000 olarak söylerken, Albertus ise, 160 000 olarak göstermektedir.²⁹⁰

Haçlılar, Macaristan üzerinden Bizans sınırında imparatorun kuvvetleri ile çatışarak İstanbul önlerine ulaştılar.²⁹¹ 1101 yılının son Haçlı ordusunun İstanbul'da birtakım sorunlar yaşamış olduğu, özellikle Aleksios Komnenos hakkında menfi düşünceler içerisinde olduğu görülmektedir. Haçlı orduları ile İstanbul'a gelmiş olan ve denize açılarak Kudüs'e giden Ekkehardus, eserinde Aleksios Komnenos'a adeta kin kusmuştur. Ekkehardus, Aleksios Komnenos'un Türklerle iş birliği içinde olduğunu, Haçlıların can ve mallarına zarar vermekten geri durmadığını, gemilerle karşı kıyıya geçen Haçlılara tuzaklar kurduğunu ve onları kandırarak ölüme yolladığını ileri sürerek Bizans'a olan nefret ve öfkelerini açıkça göstermektedir.²⁹²

İstanbul önlerinde bir müddet dinlendikten sonra Anadolu'ya geçerek yollarına devam eden Haçlılar Selçuklu topraklarına doğru harekete geçtiler. Haçlılar, Türk topraklarına girdiklerinde açlık ve susuzluk yaşamaya başladılar. Nevers Kontu Guillaume ile savaşan ve arkadan gelen Haçlı kuvvetlerinden haberdar olan Sultan Kılıç Arslan birtakım önlemler almıştı.²⁹³ Türk kuverlerinin sayısından en fazla 4 000 olarak söz eden Ekkehardus²⁹⁴, Türklerin Haçlılara devamlı tuzaklar kurduğunu, artçı birlikleri taciz ettiğini dile getirmektedir. Ayrıca o, Türk kuvvetlerinin uyguladığı savaş stratejisinden Haçlıların bıktığını, onların göğüs göğse çarpışmadığını ve saldırıp geri çekildiklerini ifade etmektedir. Türk kuvvetleri, Haçlı birliklerini orman içlerine

²⁸⁹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 625, 627; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 22 vd; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 48.

²⁹⁰ Ekkehard von Auro, Hierosolymitana, Çev. Matthew LaBarge King, History Department, University of Washington, Washington 2011, s. 74; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 627; Mateos ise bu sayıyı 300 000 olarak zikretmiştir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 216.

²⁹¹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 627; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 217; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 23; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 48-49.

²⁹² Ekkehard, *a.g.e.*, s. 74; Cate, "The Crusade of 1101", s. 360 vd.; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 49 vd.; Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde*, s. 137; Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 73; Benzer ifadeler için bkz. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 217; Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 15; Müverrih Vardan, *Türk Fütuhatu Tarihi (889-1269)*, terc. H. Andreasyan, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1937, s. 189.

²⁹³ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 629; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 148; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 23; Cate, "The Crusade of 1101", s. 361; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 50 vd.

²⁹⁴ Ekkehard, *a.g.e.*, s. 77 vd.

çekmeye çalışıyor ve büyük bir yangın çıkararak onlara büyük zararlar vermeye çalışıyordu. Büyük ihtimalle bu birlikler Sultan Kılıç Arslan'ın hafif teçhizatlı Türkmen birlikleri olmalıdır. Sultan Kılıç Arslan Nevers Kontu Guillaume ile savaşırken bu ordunun karşısına çıkamazdı. Bu sebeple Kılıç Arslan Türkmen birliklerini görevlendirmiş olmalıdır. Türkmenlerin tacizinden usanan ve kayıp yaşayan Haçlılar, Philomelium (Akşehir)²⁹⁵ ve Salamia (İsmil)²⁹⁶ kentlerine saldırıp bu şehirleri tahribata uğrattıktan sonra Ereğli'ye doğru hareket ettiler.²⁹⁷ Haçlılar, henüz karşılıklarına çıkmamış olan Türk ordusu ile karşı karşıya gelmemişti ve bu yüzden yollarına devam ettiler. Haçlılar, kendilerine yabancı olan bu topraklarda huzursuz bir şekilde ilerlemekteydi.²⁹⁸

Kılıç Arslan'ın hafif teçhizatlı Türkmen birlikleri Haçlıların hızını kesip güç bir duruma düşürmüş olsalar da onları ilerlemekten alıkoyamadılar. Haçlılar, Eylül ayı başlarında Ereğli'ye geldiler. Urfalı Mateos²⁹⁹, un zikrine göre Haçlılar, Olos Ovası'na gelince susuzluktan ölmek üzereydi ve dereye doğru koşmaya başladılar. Bu sırada Kılıç Arslan ve Gümüştekin ikinci Haçlı ordusunu imha edip Ereğli'ye çekilerek diğer emîrleri beklemeye koyulmuştu. Kılıç Arslan ile Gümüştekin, Türk ordusu içerisinde bulunan Emîr Karaca ve Agimith³⁰⁰ Bey'in gelmesiyle düşmanın yıpranmış olmasından istifade ederek saldırıya başladılar.³⁰¹ Müslüman emîrlerin gelmesiyle güçlenen Türk kuvvetleri Haçlıların yorgun ve susuz olmalarından faydalanarak şiddetli bir saldırıya geçtiler. Türk saldırısıyla şaşkına dönen Haçlıların yapabileceği bir şey kalmamıştı. Tüm gün süren savaş Türklerin zaferi ile sonuçlandı.³⁰² Bu esnada Aquitania Dükü IX. Guillaume, bir tepede adamlarının akıbetini üzüntü içinde izlemiş olsa da kurtulmak

²⁹⁵ Konya ilinin Akşehir ilçesidir. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, s. 661; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 50, dn. 97.

²⁹⁶ İsmil beldesinin eski ismi olmalıdır. Konya Ereğli yolu üzerinde Konya'nın 50 km. güneydoğusunda tuzluk arazide yer almaktadır. Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 50, dn. 97.

²⁹⁷ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 629; Karş. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 50; Cate, "The Crusade of 1101", s. 361.

²⁹⁸ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 629; Ekkehard, *a.g.e.*, s. 78.

²⁹⁹ Savaşın gerçekleştiği yerin adı sadece Urfalı Mateos tarafından zikredilmektedir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 218.

³⁰⁰ Bu bey'in kim olduğu hususu tespit edilememiştir.

³⁰¹ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 629; Karş. Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 51 vdd.

³⁰² Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 629, 631; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 148; Muharrem Kesik, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-Aylemü'z-Zahir Fî Ahvâlil Ve'l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri*, s. 7; Karş. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 24; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 52 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 361; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 134; Muharrem Kesik, *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri*, s. 74.

amacıyla kaçırmaya koyuldu ve Tarsus şehrine varmayı başardı.³⁰³ Bu savaşta zafer kazanan Türk kuvvetleri önemli ölçüde ganimet ele geçirmişlerdi. Haçlıların ise ağır kayıplar yaşadığı, çoğunluğunun öldürüldüğü ve bazılarının esir düştüğü görülmektedir. Albertus³⁰⁴, un verdiği bilgilere göre, Kontes Ida esir edilmiştir. Ancak Ekkehardus³⁰⁵ onun öldüğünü zikretmektedir. O, Bavyera Kontu Welf'in ise dönüş yolunda iken ölmüş olduğunu söylemektedir. Ayrıca Salzburg başpiskoposu Thiemo da esir edilenler arasında idi. Bu yaşanan olaylar sonucunda Haçlılardan pek az kişi kurtulabildi.³⁰⁶

Sonuç olarak art arda kazanılan zaferlerle birlikte 1101 yılında üç büyük ordu halinde gelen Haçlı hareketine son verilmiş oldu. 1101 yılında elde edilen başarılar Türk-İslam âlemi için mühim sonuçlar içermektedir. 1101 Yılı Haçlı Seferleri kuvvetlerinin imha edilmesiyle birlikte sadece liderleri Antakya'da toplandı. Böylece bu seferin artık askerî açıdan bir önemi olmadı. Bu olaylardan sağ olarak kurtulanlar Kudüs'e ulaşmış olsalar da beklenen insan gücünü sağlayamadığı için niteliğini çoktan kaybetmiş oldu. Türklerin 1101 yılında gelen Haçlılara karşı Anadolu'da verdikleri mücadele, Ereğli yakınlarında kazanılan zafer ile son bulmuş oldu. Bu zafer Türk-İslam âlemi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Birinci Haçlı Seferi, Anadolu'da ve Suriye'de yaşayan Müslümanlar için telafisi güç sonuçlar yaratmıştı. 1101 yılında da böyle bir durum yaşanmış olsaydı telafisi güç durumlar yaratabilirdi. Fakat Türkiye Selçuklu Devleti ve Dânişmendlilerin liderliğinde Türkmen beylerinin desteğiyle üç büyük ordu halinde gelen Haçlı kuvvetlerini yenerek Türklerin Anadolu'da kalıcı olduğunu gösterdiler. Eğer bu sefer Haçlıların zaferi ile sonuçlanmış olsaydı Türklerin Anadolu'dan atılmalarına neden olabilirdi. Fakat bu olasılıkların gerçekleşmemesi Anadolu topraklarında Türk egemenliğinin sürmeye devam etmesini sağladı. Türklerin zaferi sayesinde Müslümanlar Haçlılar karşısında toparlanma fırsatı yakaladı. Çünkü Urfa, Antakya ve Kudüs'te kurulmuş olan Haçlı Krallıkları ihtiyaç duydukları insan gücünden mahrum oldular. Bu sayede Haçlıların güç kazanmasının önüne geçildi ve Haçlılar

³⁰³ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 631; Urfalı Mateos, 400 kişilik kuvveti ile bir tepede bulunan Aquitania Dükü IX. Guillaume'nin kurtulduğunu, geri kalan 300 000 adamının öldüğünü söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 218 vd.; Cate, "The Crusade of 1101", s. 362; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 53; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 71.

³⁰⁴ Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 631; Karş. Cate, "The Crusade of 1101", s. 362; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 54.

³⁰⁵ Ekkehard, *a.g.e.*, s. 79; Karş. Runciman, Thiemo'nun dinden dönmediği için katledildiğini söyler. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, s. 24; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri" s. 54.

³⁰⁶ Ekkehard 1000 kişinin kurtulduğunu söyler. Ekkehard, *a.g.e.*, s. 79; Müverrih Vardan ise kurtulanların 30 kişi olduğunu söyler. Müverrih Vardan, *Türk Fütuhâtı Tarihi*, s. 189;

karşısında toparlanma fırsatı yakalayan Müslümanlar, onlara karşı harekete geçmeye başladılar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

5. BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ SONRASINDA TÜRKMEN HAÇLI MÜCADELELERİ

5.1. Artukoğlu Sökmen'in Türkmenlerle Birlikte Seruc'u Geri Alma Girişimi

II. Baudoin'in³⁰⁷ Urfa Kontu olarak yönetime geçmesinden birkaç ay sonra Artukoğlu Sökmen'in³⁰⁸ Türkmenlerle birlikte Seruc'u geri almak üzere hızlıca buraya doğru ilerlediği görülmektedir. Sökmen'in Seruc'u Türk egemenliğine kazandırmak için başladığı bu girişim Haçlı kaynaklarında yer almaması dikkat çekmekte, fakat yerli ve İslam kaynakları bu konuda detaylı bilgiler sunmaktadır.

Bu konuda tafsilatlı bilgi veren Urfalı Mateos'a göre, Artukoğlu Sökmen büyük bir orduyla Seruc'a doğru yürüyerek civar yerlere akınlar düzenledi. Bu haber üzerine II. Baudouin Seruc Kontu Foulcher (Fuçer) Türklerin karşısına çıkarak hazırlıklı olmadıklarından dolayı yenildiler. İki taraf arasında gerçekleşen şiddetli çatışma sonrasında Haçlılar yenilmiş ve beraberlerinde bulunan Ermeni askerleriyle beraber Türklerin kılıçları altında can vermişlerdir. Foulcher'den cesur ve faziletli bir kişi olarak bahseden müellif onun bu savaşta öldüğünü kaydetmiştir. Kont Baudouin ise bu savaştan üç adamıyla beraber Urfa kalesine giderek şehrin reisleri tarafından şehre alınarak tahtına oturdu. Bu olaydan üç gün sonra daha fazla kuvvet toplamak için Antakyaya gitti. Türkler ise Seruc'a karşı saldırılarını sürdürüyorlardı. Şehirde bulunan Hristiyanlar Latin Piskoposu Papios da dâhil olmak üzere iç kaleye çekilmişlerdi. Bu durum üzerine Seruc halkı Türklerle bir olmak istedi. Baudouin 25 gün sonra Antakya'dan topladığı 600 atlı ve 700 piyadeden oluşan kuvvetlerle Seruc'a geldi. Türklerin kaçmasına muvaffak olan Baudouin, Seruc halkına boyun eğdiremedi ve bunun üzerine bütün Seruc halkını kılıçtan geçirerek şehri yağmaladı. Haçlılar, erkek ve kız çocuklarını, kadınları Urfa'ya götürdüler. Haçlıların elinde bulunan Antakya ve diğer yerler esirlerle dolup taşıyordu. Seruc'ta yapılan bu saldırılar sayesinde kan gövdeye karışıyordu. Haçlılar muhtemelen buradan topladıkları esirleri başka yerlere sevk ettiklerini göstermektedir.³⁰⁹

³⁰⁷ Ağabeyi Godefroi'nin ölümü üzerine Kudüs'e giden Baudoin de Boulogne yerine kuzeni Baudoin du Bourg'un geçişi hakkında bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 69-77.

³⁰⁸ Artukoğlu Sökmen hakkında bkz. Ali Sevim, "Sökmen b. Artuk" *TDVİA*, C. 37 İstanbul 2009, s. 392-394; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 501-520.

³⁰⁹ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 206 vd.

Diğer yerli kaynak olan Anonim *Süryani Vakayinamesi*'de bu konuda Haçlıların Seruc'u ilk kez aldıkları andan itibaren başlayarak olayları açık bir şekilde anlatmış ve bu hadiseyi de arkasından zikretmiştir. Urfalı Mateos'un verdiği bilgilere de uygun olması bakımından önemlidir.³¹⁰

Her iki kaynak arasında farklı görüş olan önemli konuya değinmek yerinde olacaktır. Urfalı Mateos bu savaşta Seruç senyörü Foulcher'in öldüğünü zikretmiş, Vakayiname ise Foulcher'i bu savaşta Türkler tarafından esir edildiğini kaydetmiştir. Demirkent ise bu iki kaynağı irdelemiş bu zamana kadar adı kaynaklarda sık geçen Foulcher'in bundan sonra zikredilmemesi onun ölmüş intibasını uyandırmış olması bakımından Urfalı Mateos'un verdiği bilginin doğru olduğunu kabul eder.³¹¹ Yine iki kaynakta zikredilen piskoposun adı Papias olarak kaydetmiş olmalarını ruhani olmasına bağlarken, bu isim Haçlı kaynaklarında Benedict olarak zikredilmiştir.³¹²

Bu iki kaynakta Türkmenlerin zikredilmemesi olaya dâhil olmadıklarını uyandırmış olsa da İslam kaynakları Türkmenlerin bu girişimde sergiledikleri tutum ve davranışları açıkça ortaya koymaktadır. Türkmenleri daha evvel Antakya kuşatması sırasında görürken, şimdi ise Artukoğlu Sökmen'in kuvvetleri arasında Seruc önlerinde görmekteyiz.³¹³ İbnü'l-Kalânisi ve İbnü'l Esir'in verdiği bilgilere göre çalışmamızın esas unsuru olan Türkmenleri Haçlıların Antakya kuşatmasından sonra Ocak 1101 yılında Seruc önlerinde Sökmen b. Artuk etrafında Haçlılar karşısında görmekteyiz. İbnü'l-Kalânisi'nin verdiği bilgilere göre, Rebiülevvel 494 (Ocak 1101) tarihinde Sökmen b. Artuk Türkmenlerden oluşan büyük bir ordu toplayarak Urfa ve Seruc'da bulunan Haçlılar üzerine yürüyerek Seruc'u zaptetti. Seruc'un zapt edilmesiyle birçok gönüllü Sökmen'in kuvvetleri arasına katıldı. Bu esnada Haçlılar kuvvetlerini toplayarak Türklerle karşı karşıya geldiğinde Türkler tam zafer kazanacakları esnada Türkmenlerin bir kısmının geri çekilerek savaşı terk etmeleri üzerine Sökmen cesaretini

³¹⁰Anonim, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 16 vdd.; Bu konuda bkz. Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 60 vdd.

³¹¹ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 206; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, s. 17; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 61; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 78.

³¹²Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 160; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 110; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 78.

³¹³ Antakya kuşatması sonrasında Türkmenler, Artukluların, Haçlılara karşı giriştiği mücadelelerde devamlı olarak ön safta yer alacaklar ve kazanılan zaferlerde ya da kayıplarda pay sahibi olacaklardır. 1104 yılında Harran'da Tell-Afrin'de Türkmenlerin varlığına işaret edilmektedir. Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129. Bu tarihlerden önce Ocak 1101 yılında her ne kadar başarısız bir girişim olsa da Türkmenleri Seruc önlerinde görmekteyiz.

kaybetmiş ve geri çekilmiştir. Bu durum üzerine Haçlılar Seruc'a ilerleyerek ele geçirmişler, kaçıp kurtulanlar dışında herkesi ya öldürmüşler ya da esir etmişlerdir.³¹⁴

İbnü'l Esir ise 494 yılı içerisinde zikrettiği bu olay hakkında şu bilgilere yer vermiştir. Sökmen, Türkmenlerden oluşan büyük bir ordu toplamak suretiyle Seruc'a gidip Haçlılara karşı saldırıda bulundu. İki taraf 494 Rebiülevvel (Ocak 1101) ayında karşılaştığı sırada yaşanan savaşta Haçlılar Sökmen'i yenilgiye uğrattılar. Türk kuvvetlerinin bozguna uğramasıyla Haçlılar Seruc'a ilerleyerek şehri bir süre kuşattıktan sonra ele geçirdiler. Haçlılar kaçarak canını kurtaranlar dışında halkın çoğunluğunu öldürmüşler, kadınları esir almak suretiyle şehri yağmalamışlardır.³¹⁵ Bu konuda Azîmi ise, çok kısa kaydında, Artukoğlu Sökmen'in Seruc'u fethettiğini ve Haçlıları yenilgiye uğrattığını ifade etmiştir.³¹⁶

Bu konu hakkında herhangi bir bilginin Haçlı kaynaklarında yer almaması bu olayın gerçekleşmemesi gibi düşüncelerin doğmasına neden olmamalıdır. Çünkü zikredilen kaynaklarda olay açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kaynakların verdiği bilgiler de olayların açıklanmasına yetecek miktarda bilgiye sahip olması bu düşüncelerin oluşmaması için gerekli bir sebeptir. Gerek yerli kaynaklarda gerekse İslam kaynaklarında küçük farklarda olsa verilen bilgiler uygunluk arz etmektedir. Yerli kaynaklarda Türkmenlerin geçmemesi onların bu olayda yer almadıklarını akla getirmemelidir. Çünkü Türkmenlerin bu olaya katıldıkları İslam kaynaklarının verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. İlerleyen yıllarda da Harran'da Sökmen idaresinde 7000 Türkmen, daha sonra da Tell-Afrin'de İlgâzî'nin beraberinde 20.000 Türkmen olduğunu göreceğiz.³¹⁷ Bu da bize göstermektedir ki, Türkmenler Artuklular etrafında toplanmışlar, Haçlılara karşı onların yanında faaliyetlerde bulunmuşlardır.

³¹⁴İbnü'l-Kalânisî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 138; İbnü'l-Kalânisî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s.50 vd.; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânisî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 27; İbn Kalânisî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 7 vd.

³¹⁵İbnül Esir, a.g.e, X, s. 267.

³¹⁶*Azîmi Tarihi*, s. 38; Seruc üzerine yapılan bu girişim hakkında ayrıca bkz. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 508 vdd.; Ali Sevim, "Sökmen b. Artuk" *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 392; Coşkun Alptekin "Belek b. Behram" *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 402; Runciman, a.g.e., C. I, s. 161, C. II, 30;

³¹⁷İbnül Esir, a.g.e, X, s. 303, 339; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129; Seruc üzerine yapılan bu girişim hakkında ayrıca bkz. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 508 vdd.; Sevim, "Sökmen b. Artuk" *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 392; Coşkun Alptekin "Belek b. Behram" *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 402; Runciman, a.g.e., C. I, s. 161, C. II, 30.

5.2. Harran (Belih Çayı) Savaşı (7 Mayıs 1104)'nda Türkmenler

İslam dünyasında Sultan Melikşah'ın vefatıyla baş gösteren karışıklıklar devam ederken, Urfa Kontu II. Baudouin gerekse esaretten kurtulan Bohemond sınırlarını genişletmek amacıyla Müslüman arazilerine 1103 yılında saldırılar düzenlemişlerdi, ardından da 1104 yılında daha büyük işlere girişmeye başladılar.³¹⁸ Urfa Kontu II. Baudouin, doğu Müslümanlarının Suriye ile bağlantısına son vermek amacıyla Kudüs Kralı I. Baudouin'in sıkıştırılmasını engellemek amacıyla hareket ediyordu. İki Müslüman bölgesini birbirine bağlaması yönüyle önem kazanan Harran şehrinin zapt edilmesi gerekiyordu. Bunu başardıkları durumunda sınırlarını doğuya doğru genişletme imkânı bulabilirdiler. II. Baudouin, Bohemond'u bu sefere davet etti. Bu müttefik Haçlı ordusunda II. Baudouin, Bohemond, Tankred, Tell-Başir ve Maraş hâkimi Joscelin de Courtenay, Antakya Bernhard ve Kudüs'ün eski Patriği Daimbert bulunuyordu. Ayrıca Ermeniler, Urfa ahalisinden pek çok kişi de bu orduya katıldı³¹⁹.

İbnü'l Esir'in verdiği bilgilere göre, bu esnada Harran karışıklıklar içinde bulunuyordu. Harran, Melikşah'ın memlûklerinden olan Karaca'ya aitti, o, yerine vekil olarak bıraktığı Muhammed el-İsfahani ahalinin desteğiyle isyana kalkışarak hâkimiyeti ele geçirmiş ise de Karaca'nın askerlerinden olan Çavlı adında bir Türkmen tarafından öldürülmüştü³²⁰. Bu kargaşa ortamından faydalanan Haçlılar şehri kuşatmaya başladı.

³¹⁸ Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra İslam dünyasında karışıklıklar, oğulları arasında süren taht kavgaları devam etmekteydi. Birinci Haçlı Seferinin başarılı olmasında bu durumun önemi büyüktür. İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Yay., İstanbul 2014, s. 195 vd.; Osman Turan, *Seçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 225 vdd.; Erdoğan Merçil, "Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti'nin Durumu", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Yay., Ankara 1999, s. 83-89; Abdülkerim Özaydın, "I. Haçlı Seferinin Başarıya Ulaşmasında Büyük Selçukluların İçinde Bulunduğu Siyâsi ve İçtimâî Şartların Rolü" *USAD*, S. 5, 2016, 5-17,

³¹⁹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 303; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 110; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 223; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 19 vd.; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 64; Albertus Aquensis, Türklerin Urfa'ya karşı sefere çıktığını haber aldıklarını duyan Haçlı liderlerinin bir araya toplandığını kaydetmiştir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 78-81; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 689, 691, 693; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 160; Harran Savaşı hakkında ayrıca bkz. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 236 vd.; Runciman, *a.g.e.*, C. I, s. 161, C. II, s. 33 vdd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 87 vdd.; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 115 vdd.; Ahmet Kütük, "Unutulan Zafer: Harran Savaşı (1104) ve Türk-İslâm Tarihindeki Yeri", *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Harran-Harran in Islamic History and Civilization*, C. 1, Berikan Yay., Ankara 2018, s. 160-166; Ahmet Nezih Turan, "Şanlı Urfa" *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 338. Haçlılar, Türkmenlerin kalabalık halde bulunduğu Diyarbakır ile Suriye bağlantısını keserek İslam dünyasını zor bir duruma sokmayı ve el-Cezire bölgesini ele geçirmeyi hedefliyordu. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 515; Ali Sevim, "Sökmen b. Artuk" *TDVİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 392;

³²⁰ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 303; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 33 vd.; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 516 dn. 49.

Willermus'un verdiği bilgilerde Haçlıların şehri kuşattığı gerçeğini doğrulamaktadır. Onun verdiği bilgilere göre, muazzam surlara sahip olan şehri açlığa mahkûm eden Haçlılar şehri ele geçirebileceklerini düşünüyorlardı. Haçlılar şehrin etrafını tahrip etmişler ve yağmalamışlar, şehri kuşattıklarında ise açlık korkunç boyutlara ulaşmıştı.³²¹

Kuşatmayı devam ettiren Haçlılar, şehre büyük bir Türk kuvvetinin geldiği haberini aldı. Bu esnada Baudouin ve Bohemond arasında bir anlaşmazlığın çıktığı görülmektedir. Az evvel zikrettiğimiz şekilde Baudouin şehri açlığa mahkûm ederek ele geçirmeyi ve gelen Türk kuvvetlerini yendikten sonra kaleyi teslim almayı isterken, Bohemond ise hücumla bir an önce şehri ele geçirmeyi hedefliyordu. Willermus'un verdiği bilgiye göre, şehrin kimin olacağı ve surlara kimin sancağı dikileceği hususunda çıkan anlaşmazlık yüzünden Haçlılar vakit kaybetmişlerdi³²².

Bu esnada birbirleriyle mücadele halinde olan Sökmen b. Artuk ile Musul Emîri Şemsüddeve Çökürmüş, Haçlıların Harran'ı kuşattıklarını haber aldıklarında aralarındaki mücadeleye son vererek Haçlılara karşı birlikte hareket edip Harran'ı kurtarmaya karar verdiler. Türkmenlerle ilgili olarak Sökmen b. Artuk idaresinde hafif teçhizatlı 7.000 Türkmen olduğunu, Çökürmüş'ün ise Türk, Arap ve Kürtlerden oluşan 3.000 süvarisi bulunuyordu³²³. Bu ordunun Resülayn (günümüzde Ceylanpınar)'da Şaban ayının başında (29 Nisan 1104) karargâh kurduklarını³²⁴ haber alan Haçlı ordusu, kuşatmayı kaldırmak suretiyle güneye doğru hareket etti. İki taraf Belih Nehri

³²¹ Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 110 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 223,

³²² Willermus Tyrensis, Türklerin gelmeleriyle ilgili olan haber, ahali, Haçlıların gelişini daha önce öğrenerek haber gönderdikleri yönündedir. Ayrıca açlık ve sefalete mahkûm edilen halkın şehri teslim etmeye karar verdiklerini, bu sırada liderlerin anlaşmazlık yaşamalarından dolayı şehrin teslim alınmasının ertelendiğini belirtir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 111 vd.; Süryani Mihail ise, Harran önünde liderler arasındaki anlaşmazlıktan bahsederken, Baudouin şehrin kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Haçlı ordusunun burada yapacağı talan ve yağmayı düşünerek, şehri savaştan sonra teslim almak istemesinden dolayı diğer liderlerin sinirlendiğini kaydeder. Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II*, s. 55; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 20; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 64 vd.; Fulcherius liderlerin anlaşmazlığa düşmeleri yüzünden ordunun yıkıcı darbeler aldığını söyler. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 160.

³²³ Seruc'tan sonra Türkmenleri yine Sökmen b. Artuk idaresinde bu savaşta görmekteyiz Müellif Türkmenlerin sayısını da açık bir şekilde ifade eder. İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, X, s. 303; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129; Sökmen hafif teçhizatlı Türkmenlerden oluşan çok kuvvetli birlik olarak bahseder. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 34; Bu konuda genel bilgi için bkz. Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 516; aynımlf, "Sökmen b. Artuk" TDVİA, C. 37, İstanbul 2009, s. 393; Türk kuvvetinin sayısı hakkında Albertus abartılı olarak 60.000 sayısını verirken, Bohemond ve Tankred'in 3000 atlı 7000 piyadeden oluşan toplam 10.000 sayısını vermektedir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 79; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 691;

³²⁴ Türk kuvvetlerinin Urfa'ya karşı saldırıya geçtiklerini söylemesiyle hataya düşmüştür. Bu konu hakkında verdiği diğer bilgiler bakımından önemlidir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 143; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 60; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylü Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 30; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 14.

yakınlarında karşı karşıya geldi. Haçlılar tasarladıkları plan gereği ikiye ayrıldılar. Urfa kuvvetleri Türklere karşı saldırmaya başladı, o esnada Antakya'dan gelen Haçlılar savaşın en şiddetli anında Türklere saldırmak üzere bir dağın arkasına saklandılar. Türk kuvvetleri, bir süre Haçlılarla savaştıktan sonra, sahte ricat tekniğini kullanan Türkler yenilmiş gibi görünerek geri çekilmeye başladılar. Haçlılar bu taktiğe aldanarak Türkleri takip etmeye başladılar. Bu esnada Türkler, Haçlıları uygun yere çektikleri zaman pusuda olan Türk kuvvetlerinin saldırısı karşısında bozguna uğradılar. Haçlı kuvvetleri yok edilirken, II. Baudouin ve Joscelin kaçmaya çalışırken nehir yatağında atlarının çamura batması sonucu Sökmen'in idaresindeki Türkmenler tarafından yakalanarak esir alınarak Sökmen'in çadırına götürüldüler (7 Mayıs 1104). Bu esnada Bohemond ve Tankred kuvvetleri ile kaçmaya koyuldularsa da Türkmenler tarafından takip edilerek bir kısmı öldürülürken, bir kısmı da esir alındı. Urfa'ya doğru kaçan Haçlılar, Harran'da bulunan kuvvetler tarafından saldırıya uğraması sonucu Haçlı kuvvetleri daha ağır darbeler aldı³²⁵.

Bu savaşın ardından Urfa'ya kaçmayı başaran liderler Türklerin buraya da saldırmalarından dolayı endişeye kapılarak şehrin surlarını onarıp sağlamlaştırmaya başladılar. Türklerin Antakya ve çevresinde herhangi bir saldırı düzenlemelerinden çekinen Bohemond, Urfa'nın idaresini II. Baudouin özgürlüğüne kavuşuncaya kadar ahalinin de isteği üzerine Tankred'e verdi. Bohemond, Joscelin'in yönetiminde bulunan Urfa Kontluğu arazilerini de Antakya'ya ilhak etti. Bu durum üzerine Urfa'da 1104 yılından 1108 yılına kadar sürecek olan Norman hâkimiyeti başladı. Fakat Tankred

³²⁵İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 303 vd.; Savaşın tarihini 497 yılı 9 Şaban (7 Mayıs 1104) olarak verir. Fakat Türkçe çeviride Onur Özatağ 9 Şaban tarihini doğru vermiş ama 13 Mayıs olarak zikretmesi sonucu hataya düşmüştür İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 143; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 60; Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarihi Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436/500-1106/1107)" s. 30; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 14; Bu konuyu Kattâr olayı adı altında anlatan müellif Şaban ayında gerçekleştiğini söylerken, 496 yılı içerisinde kaydetmiş, muhtemelen yanlışlık yapmıştır. Sökmen ve Çökürmüş'ün Haçlılara saldırarak onları hıleyle Kattâr çölüne çektiklerini, yolları üzerinde bulunan kaynakları tahrip ettiklerini ve onlara saldırarak çoğunu öldürdüklerini söyler. *Azîmi Tarihi*, s. 38, 132 n. 334, s. 27; bu konu hakkında Zübde'de şu kayıt yer almaktadır. "Haçlılar ile Sökmen ve Çökürmüş kuvvetleri arasında bir savaş yaşandı. Bu savaşta Müslümanlar büyük bir zafer kazandı. Haçlılar ise helak oldu, Patrikleri esir edildi. Müslümanlar çok ganimet ele geçirdi". İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 148; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 103; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 112; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 160 vd.; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 55; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 20 vd.; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 65; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 224; Albertus, Türklerin pusudan çıkan 10.000 kişilik kuvvetin saldırısı sonucu Haçlıların bozguna uğradığını söyler. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 81; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 693; Bu konu hakkında genel bilgi için bkz. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 34 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 94-98; Ali Sevim, "Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri", s. 516 vd.; Ali Sevim, "Sökmen b. Artuk" TDVİA, C. 37, İstanbul 2009, s. 393.

burada Bohemond'un Avrupa'ya gittiği Eylül 1104 tarihine kadar kalacak ve yerine Richard de Salerne'yi bırakacaktı³²⁶.

Bölgede hâkimiyet kuran Haçlılar ilk defa böylesine ağır bir yenilgi ile karşılaşmışlardı. Müşterek hareket eden Türk kuvvetleri ayrılmayarak hareket etmeye devam etselerdi, Haçlılar için durum daha tehlikeli boyutlara ulaşabilirdi. Türkmenler tarafından yakalanan II. Baudouin ve Joscelin, Sökmen'in çadırına götürülmüşlerdi. Sökmen ise maiyetinde bulunan Türkmenlerle Bohemond'u takibe koyulmuştu. Çökürmüş'ün kuvvetleri herhangi bir ganimet ele geçirememişler ve Türkmenlerin ise ganimet elde ettiklerini görmeleri üzerine Çökürmüş'e telkinde bulunarak II. Baudouin'i ele geçirmek istediler. Bunun üzerine Sökmen'in çadırında bulunan II. Baudouin'i aldılar. Sökmen tekrar ordugâha geldiğinde olanları duyunca öfkeleni. Çökürmüş'e karşı savaşa hazırlanmaya başlayan kuvvetlerini geri çevirdi. Sökmen sinirlenmiş de olsa "*Müslümanların bu gazâdan duydukları sevinç bizim aramızdaki ihtilaf yüzünden kedere dönmesin. Düşmanları Müslümanlara güldürerek öfkemi teskin etmek istemem*" sözleriyle savaşı önlemeye çalışmıştı³²⁷. Bu olaydan sonra Sökmen kuvvetlerine Haçlıların kıyafetlerini giyinmelerini söyleyerek, atlarına binmek suretiyle Haçlıların meskûn olduğu Şeyhân (Şabahtan) kalelerine doğru yola koyuldu. Oraya vardığında Sökmen'in adamlarını gören Haçlılar, onları zafer kazanmış kendi adamları sanarak karşılamaya çıktıklarında hepsi öldürülmek suretiyle kaleleri zapt olundu ve Sökmen bu şekilde birkaç kale ele geçirdi³²⁸.

Harran savaşının başarıyla sonuçlanmasının sonrasında Sökmen ve Çökürmüş'ün arasındaki anlaşmanın bozulduğu görülmektedir. Sökmen maiyetindeki Türkmenlerle beraber Haçlıların elinde bulunan birkaç kaleyi ele geçirerek kendi bölgesine çekildi. Harran'ı hâkimiyetine aldıktan sonra Haçlıların bu yenilgilerinden dolayı Urfa'yı da kolay bir şekilde ele geçirmeyi düşünen Çökürmüş kuvvetleriyle beraber Urfa üzerine yürüyerek 19 Mayıs-2 Haziran 1104 tarihinde on beş gün muhasara etti. Urfa'nın Türkler tarafından 1104 yılında ele geçirilme fırsatı varken Türk ordusunun

³²⁶Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 112 vd.; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 82; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 695; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 224; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 55; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, s. 21; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 66; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 99 vd., 105;

³²⁷İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 304.

³²⁸Müellif o yerin adıyla ilgili olarak metinde Şeyhân olarak geçtiğini söylerken bu konuya kaynaklık edecek başka bir kayıt yoktur. İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 304; Runciman ise bu yeri Çökürmüş'ün ele geçirmiş olduğunu söyler. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 36; Demirkent ise bu konuyu daha açık bir hale getirmiştir. Şeyhân yeri hakkında bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 97 dn. 374.

çoğunluğunu oluşturan Sökmen, idaresinde bulunan Türkmenlerle beraber ayrılıp gitmesi Urfa şehrinin fethini uzun bir zaman ertelemişti. Çökürmüş şehri ele geçirmek amacıyla hareket etmiş olsa da ordusunun sayıca az olması bakımından başarılı olamayarak, şehri on beş gün muhasara ettikten sonra esirlerle birlikte Musul'a döndü.³²⁹

Türklerin, 1101 yılında üç Haçlı ordusunu yenilgiye uğratmalarının ardından Harran'da kazanılan zafer sayesinde Haçlılara büyük darbe indirilmiş ve onların yenilmez olduğu düşüncesi hafızalardan silinmişti. Bu kazanılan zafer sayesinde Türkmenler, Haçlıların ilerleyişine engel olmuş ve sınırlarının gerilemelerine sebep olmuştur. Bu durum İslam âleminde sevinçle karşılanırken, Hristiyan âleminde derin üzüntülere sebep olmuştu. Bu durum sayesinde Haçlılar Suriye içlerine kadar ilerledikleri bölgeleri teker teker kaybetmeye başlayacaklardı.

5.3. Haçlılar Karşısında Dımaşk Atabegliği

5.3.1 Dımaşk Atabegliği Bünyesinde Türkmenler

Suriye bölgesinde bulunan Türkmenler, Dımaşk Atabegliği, Artuklular ve Zengilerin idaresinde ya da Selçuklu kuvvetleri bünyesinde Haçlılara karşı mücadelelerde önemli rol almışlardır. Doğu Akdeniz bölgesinde faaliyet gösteren ve kıyı kesimlerden Suriye içlerine doğru sınırlarını genişletmek isteyen Haçlılar karşısında Türkmenler, Irak ve buldukları yerlerden gelerek uç bölgelerde iktalar alarak, sınır muhafızı görevini üstlenmeye başlamışlardır³³⁰. Buna örnek olarak Suriye bölgesinde bu görevle uçlara yerleştirilen ilk Türkmen emîri İspehbed Sabar et-Türkmânî'dir. Sabar et-Türkmânî, Melik Rıdvan'ın yanında Haçlılara karşı savaştı ve Artah yenilgisinin ardından Dımaşk'a geldi. Haçlı saldırıları Suriye'nin iç bölgelerine doğru sıklaştığı (500-1106-1107) yıllarda idaresinde bulunan Türkmenlerle Dımaşk'a gelen Sabar et-Türkmânî

³²⁹ Bu konuda biri Haçlı kaynağı diğeri İslam kaynağı olmak üzere iki kayıt mevcuttur. İslam kaynağı çok kısa olarak olaydan bahsetse de Haçlı kaynağını destekler mahiyettedir. İbnül Esir, *a.g.e.*, X, s. 304; Bu konu hakkında İslam eserinin aksine tafsilatlı bilgi veren kaynak bu bağlamda önemlidir. Urfa önlerinde savaşı ayrıntılı tasvir eden Albertus'un, Sökmen'i de Urfa önlerinde bulunduğunu kaydetmiş olması Türk ordusunda yaşanan anlaşmayı bilmediği söylenebilir. Haçlıların bu savaş esnasında önemli bir kişiyi esir ettiğini ayrıntılı olarak bahsetmektedir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 82-88; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 695- 703; Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 100-104; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s 36 vd.; Esirlerin kurtulması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkent *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 117-119; Sonraki yıl (1105) Çökürmüş Urfa üzerine bir daha sefer düzenlemiştir Bu konuda bk. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 227 vd.; Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 107 vdd.

³³⁰Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 186.

Tuğtekin tarafından hoş bir şekilde karşılanmış ve Tuğtekin ona Haçlı tehdidi altında bulunan Vadî'l-Mûsa, Moab, Şerât, el-Cibâl ve Belkâ'yı ikta olarak vermiştir³³¹.

Daha sonraki safhalarda göreceğimiz üzere Dımaşk'a gelen Sabar et-Türkmânî, Haçlılara karşı giriştiği mücadele başarısızlıkla sonuçlanınca Irak'a gitti³³². Fakat Dımaşk bölgesinde bulunan Türkmenler, Dımaşk Atabegliği bünyesinde Haçlılara karşı mücadelelerine devam etmişlerdir. Ayrıca Dımaşk Atabegliği, Haçlı saldırılarına maruz kaldığında ya da Haçlılara karşı saldırılara geçeceği zaman sürülerini otlattıkları uzak yerlerde bulunan Türkmenleri haberdar etmek amacıyla haberciler tahsis etmişlerdir. Bu haberciler tarafından Türkmenlere haber ulaşınca Dımaşk Atabegliği arazilerinin korunmasında ve Haçlılara karşı saldırılarda Dımaşk Atabegliği'nin yanında yer almışlardır³³³.

5.3.2. Tuğtekin'in Taberiyye Üzerine Yürümesi

Tuğtekin'in yanında Türkmenleri ilk kez bu esnada görmekteyiz. Al'Âl kalesinin tahrip edilmesinden sonra Haçlılar ile mücadeleler devam ederken özellikle Atabegliğin güney sınırında bulunan Sevâd, Havrân ve Cebel 'Avf yöreleri devamlı surette Haçlıların yağma faaliyetlerine maruz kalıyordu. Bu sebeple halkın şikâyetleri üzerine Tuğtekin bu duruma karşı koymak amacıyla Türkmenlerden müteşekkil yardımcı kuvvetleriyle birlikte ordusunu toplayarak Sevâd'a geldi ve burada karargâh kurdu (500/1107). Sur Emîri İzzü'l-Mülk, Haçlıların bölgesinde bulunan Toron (Tibnin) kalesine saldırmak üzere ordusuyla beraber şehirden ayrılarak kale civarına saldırmış ve epey ganimet elde etmişti. Bu durum üzerine I. Baudouin Taberiyye'den hareket ederek onun üzerine doğru yürüdü. Tuğtekin'de Taberiyye yakınlarında bulunan bir kaleye yürüyerek kaleyi ele geçirmek suretiyle içinde bulunan Haçlıları öldürerek el-Madân'a³³⁴ çekildi. İzzü'l-Mülk'ü takip eden I. Baudouin Tuğtekin'in bu işini öğrenince derhal onu öldürmek

³³¹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 158; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 81; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 28;

³³²İbnü'l-Kalânîsî'nin verdiği bilgilere göre Sabar et-Türkmânî bir süre Tuğtekin idaresinde bulunmuş ve Haçlılara karşı giriştiği mücadelede başarısız olmasına rağmen Tuğtekin tarafından iyi muamele görmüş ve zararları giderilmiş hediyelere mazhar olmuştur. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 158 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 81 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 28 vd; İbnü'l Esir ise Sabar et-Türkmânî'nin Tuğtekin'in hizmetinden ayrılarak Sultan Tapar'ın yanına gittiğini sultan'ın ona Er-Rahba'yı ikta ettiğini zikreder. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 364; Bu konu hakkında bkz. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 32 vd., 84.

³³³ Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 212.

³³⁴ El-Madân Ürdün ve Yarmuq'un birleştiği düz doğu olarak tanımlanır. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 75 dn. 1.

suretiyle üzerine yürüdü. Fakat Tuğtekin'in ordusu hızlı bir şekilde Zurrâ'ya³³⁵ çekildi. İki tarafın öncü birlikleri karşı karşıya gelerek bir savaşa girmeye karar verdiler. Tuğtekin'in ordusu ertesi gün savaşa hazırlık yapmışlar atlarına binip Haçlıların ordugâhına vardıklarında Haçlıların çoktan Taberiyye'ye, oradan Akka'ya çekilmeleri karşısında Tuğtekin'de daha önce ele geçirdiği kale ile yetinerek, ufak çaplı karşılaşma dışında bir olay yaşanmadan o da Dımaşk'a döndü³³⁶.

Tuğtekin (500/1107) yılında Taberiyye üzerine çıktığı seferde herhangi bir netice elde edememişti. Çünkü çıktığı seferde Atabegliğin sınırlarını tehdit eden Haçlıların tehdidinde kurtarmaya muvaffak olamadığı için (501/1108) yılında tekrar Taberiyye üzerine yürüdü. Taberiyye'ye Al 'Âl kalesinin muhasarası esnasında okla vurularak ölen Hugue St. Ömer'in kardeşi Gerard St. Ömer'de kısa bir süre sonra ölünce yerine Fransız şövalye Gervais de Basoches'e I. Baudouin tarafından tevdi edilmişti.³³⁷ Gervais de Basoches'in buraya hâkim olmasından sonra da Taberiyye'den Dımaşk'ın güney hudutlarına Haçlıların yağma faaliyetleri devam ediyordu ve küçük boyutlu mücadeleler devam ediyordu.

Dımaşk'tan hareket eden Tuğtekin, Taberiyye'ye geldi. Bunun üzerine Gervaise de Basoches'de hareket etti ve Taberiyye yakınlarında savaşa tutuştular. İbnü'l Esir'e göre, Savaşın şiddetli bir hal almasıyla Müslüman ordusu bozuldu ve bunun üzerine Tuğtekin atından inerek ordusunu tekrar cesaretlendirmesi üzerine Haçlıları bozguna uğrattı. Haçlıların bozguna uğramasıyla Boudouin'in kuzeni Gervaise esir alındı³³⁸. İbnü'l Kalânîsî'nin verdiği bilgiler ise, Tuğtekin Taberiyye'ye yürüdü ve Haçlıları yanıltmak amacıyla burada ordusunu ikiye bölerek bir kısmını Filistin'e diğer kısmıyla da Taberiyye üzerine yürüdü. Gervaise (Cerfas) kuvvetleriyle beraber Tuğtekin'in karşısına çıktı. Savaşa giriştikleri esnada Türk atlıları tarafından etrafları sarılarak çoğu

³³⁵ Havranda olduğunu söylemektedir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 75 dn. 2; Havran'da Süveydiyye'nin kuzeybatısında 30 km uzaklıkta bulunan bir kasaba olduğunu söyler. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 32 dn. 69.

³³⁶ İbnü'l-Kalânîsî, Tuğtekin'in 1107 yılındaki bu faaliyetinden bahseden tek kaynaktır. Fakat 1108 yılında gerçekleşen Taberiyye seferi hakkında bu kaynak dışında İslam kaynakları ve Haçlı kaynaklarında da bilgi bulmaktayız. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 151; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 74 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 24.

³³⁷ Bu konu hakkında bkz. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 106; Albert of Aachen, a.g.e., s. 727; Gervais de Basoches'in adı, Türkçe çeviri de Cerfas, İngilizce çeviri de Gervase ve Jarvas Arapça neşrinde جرفاس şeklinde verilmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 161; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 86; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 32; Gervais de Basoches'in ismini vermeyerek onu Kudüs Kralı Baudouin'in kız kardeşinin oğlu olduğunu söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 373.

³³⁸ Tuğtekin'in yanında 2000 süvari ve çok sayıda piyade vardı. Baudouin'in kız kardeşinin oğlunun ise 400 süvarisi ve 2000 piyadesi vardı. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 373 vd.

öldürüldü. Gervaise (Cerfas) birkaç adamıyla birlikte yakalanarak esir edildi ve Dımaşk'a götürüldü³³⁹. Azîmî ise Tuğtekin Taberiyye prensi Gervaise hücum etti şeklinde bilgi verir³⁴⁰. Bu konuda bilgi veren Albertus ise, Sayda kuşatmasından önce Rogatiaons (Rogationtide)'un³⁴¹ başlangıcında yani Pentecôte (Pentecost)³⁴² günlerinden önce Türkler Dımaşk şehrinden 4000 atlı zırhlı kuvvetle çıkararak, Taberiyye yakınlarında Haçlılara karşı pusu kurdular. Türkler Haçlıları kurulan pusuya çekmek amacıyla 300 atlı görevlendirdiler. Türklerin geldiği haberini alan Gervaise 80 kadar atlı ve 200 piyade toplayarak, Haçlıları pusuya çekmekle görevli 300 Türk atlısını takip etmeye başladı. Gervaise kayalık ve ücra yerlerden geçerken pusuda olan Türkler yerlerinden fırlayarak Gervaise ve adamlarını kuşattılar ve hücum ederek Haçlıları bozguna uğrattılar, onlara devamlı ok yağmuruna maruz bıraktılar. Bu durum karşısında endişeye düşen Gervaise küçük bir grupla kaçmaya koyuldu. Türkler ise bunları takipe koyulmuşlardı. Uzun süre takipten sonra Gervaise ve adamları kaçmaktan ve canlarından ümidi kesmişler ve Türklerin dörtnele geldiklerini görünce onlara karşı hücumu geçerek şiddetli bir mücadele sonunda pek çok kişi hayatını kaybederken, bazıları da yakalanırken, Taberiyye'ye bu durumu bildiren iki yaverden başka kimse kurtulamadı. Gervaise esir edilerek Dımaşk'a götürüldü³⁴³.

Kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda Tuğtekin ile Gervaise de Basoches arasında yaşanan savaşın sonucunda Haçlılar bozguna uğrayarak savaşta yenilmişler, ayrıca Gervaise ve birkaç adamı esir alınarak Dımaşk'a götürülürken pek çoğu da hayatını kaybetmiştir. Kaynaklarda esir edilen Gervaise'nin serbest bırakılması için ileri sürülen çeşitli bilgiler mevcuttur. İbnü'l Esir, Tuğtekin ona Müslüman olmasını teklif etmiş o da kabul etmemiştir. Gervaise şahsı için 30.000 dinar vermeyi ve 500 Müslüman esiri serbest bırakmayı teklif ettiğini, Tuğtekin'in ise Müslüman olmasından başka hiçbir

³³⁹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 161 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 86 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 32;

³⁴⁰Azîmî *Tarihi*, s. 43.

³⁴¹Hristiyanlık içerisinde dua ve oruç günleridir.

³⁴²Hristiyan kilisesindeki büyük bayram olarak bilinir. Paskalya'nın 50. gününe denk gelen Pazartesi günü kutlanmaktadır.

³⁴³Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 136 vdd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 769,771; Bu konuda bir diğer eser Willermus ise Albertus kadar ayrıntılı bilgi vermeyerek, Gervaise'den bahsetmeden Sadece Tuğtekin'in Taberiyye'ye saldırıya geçtiğini ve Baudouin'de buna karşı büyük bir ordu toplayarak harekete geçtiğini belirtir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 204; Bu konuda Runciman da olaydan kısaca bahsetmiştir. Runciman, a.g.e., C. II, s. 79; Bu konu hakkında önemli bir eser olan Coşkun Alptekin'in *Togteginliler* kitabında da müellif bu konuyu İslam kaynakları çerçevesinde değerlendirmiş, hiçbir Haçlı kaynağını mehas olarak göstermemiştir. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 33 vd; Gülay Ögün Bezer, "Tuğtekin" *TDVİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 348.

şeye rıza göstermediği onun da bunu kabul etmediği için kendi elleriyle onu öldürdüğü ve diğer esirleri de Sultan ve Halife'ye gönderdiği zikredilir³⁴⁴. İbnü'l Kalânîse ise, Gervaise ve onunla yakalanan adamlar idam edilmişler ve serbest bırakılmaları için fidye teklifinde bulunmuşlar ama Tuğtekin tarafından kabul edilmediği söylenir.³⁴⁵ Albertus'un verdiği bilgilere göre, Türkler, Kral I. Baudouin'e elçiler göndererek Gervaise'nin serbest bırakılması için Tuğtekin, Taberiyye, Akka ve Hayfa'yı teslim etmelerini istemiş, Kral Baudouin ise esir karşılığında para iseseydin (100.000 bezant) verebilirdik ama bu şehirleri tüm Haçlı liderlerini de zincire vursan da böyle bir şeyi kabul etmeyeceklerini söyler. Bunun üzerine Gervaise'nin Dimaşk şehrinin ortasında Türk oklarıyla vurularak öldürüldüğünü kaydetmiştir³⁴⁶.

5.3.3. Sabar et-Türkmânî'nin Haçlılar Karşısında Yenilgisi (500/1107)

Sabar et-Türkmânî Melik Rıdvan'ın yanında Haçlılara karşı savaştığını ve Artah yenilgisinin ardından Dimaşk'a geldiğini zikretmiştik. Haçlı saldırılarının Suriye'nin iç bölgelerine doğru sıklaştığı (500-1106-1107) yıllarda idaresinde bulunan Türkmenlerle Dimaşk'a gelen Sabar et-Türkmânî Tuğtekin tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve Tuğtekin ona Haçlı tehdidi altında bulunan Vadî'l-Mûsa, Moab, Şerât, el-Cibâl ve Belkâ'yı ikta olarak vermiştir.³⁴⁷

Sabar et-Türkmânî içerisinde Türkmenlerin de bulunduğu kuvvetleriyle birlikte yola koyuldu. Fakat Haçlılar, bu yerlere girmek suretiyle esirler alarak katliamlar yaparak her yeri talan ettiler. Sabar et-Türkmânî Haçlıların bu faaliyetlerini önlemek amacıyla harekete geçmiş, oraya geldiği zaman bölge halkını Haçlıların yaptıkları yüzünden korku ve sefalet içinde bulmuştu. Sabar et-Türkmânî bölgeye gelerek karargâh kurdu. Haçlılar onun geldiğini haber alır almaz harekete geçerek onun ordugâhının karşısına yerleştiler. Sabar et-Türkmânî hiç beklemediği bir anda Haçlıların ani saldırısına maruz kaldı. Haçlılar karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Sabar et-Türkmânî, kuvvetlerinin çoğuyla beraber kaçmayı başardı. Onun kuvvetlerinden çok azı ise burada hayatını kaybetti. Sabar et-Türkmânî kaçarak Havran bölgesi yakınlarında bulunan Ayn el-

³⁴⁴ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 374.

³⁴⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 161 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 87; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 32;

³⁴⁶ Gervaise öldürüldükten sonra başının derisi yüzüldü ve bir mızrağa geçirilerek uçuşan (Fansızcaterc.) sarı (İngiliceterc.) beyaz kıvrıkcık saçları Müslüman ordusunun önünde taşındığı ifade edilir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 138 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 771.

³⁴⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 158; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 81; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 28;

Kâtibe önlerinde ordugâh kurmuş olan Tuğtekin'in yanına gitti. Tuğtekin onu iyi bir şekilde karşılayarak, başına gelen felaketlerden dolayı teselli ederek zararını gidererek üzüntüsünü dindirmeye çalıştı³⁴⁸.

5.4. Urfa Kontu II. Baudouin'in Esaretten Kurtulması ve Tankred ile Çatışması

Daha evvel 1104 yılı içinde Harran savaşı içerisinde bahsettiğimiz üzere, Urfa Kontu II. Baudouin ve Tell-Başir Senyörü Joscelin Sökmen'in idaresinde bulunan Türkmenler tarafından esir edilerek Sökmen'in çadırına götürülmüştü. Fakat Çökürmüş'ün kuvvetleri tarafından alınarak bir müddet sonra Musul'a götürülmüştü. Bu durum üzerine Urfa'nın idaresi Antakya'ya bağlanarak, bölgede Norman hâkimiyeti başlamıştı. Dört yıl boyunca Urfa, Tankred adına Richard de Salerne tarafından yönetiliyordu. Fakat Norman hâkimiyeti Urfa'da olumlu bir hava yaratmaktan ziyade huzursuzluk ve karışıklıklar çıkarmış, müsbet sonuçlar vermemişti. Urfa'da başlayan Norman hâkimiyeti sırasında Haçlı liderleri kendi menfaatlerini düşünerek hareket etmişler ve bu sayede Urfa'da güvensizlik, anarşik faaliyetler sonucu birçok kişi hayatını kaybetmişti. Tankred ise II. Baudouin esaretten kurtulacağı gün ona idareyi teslim edeceğine dair Bohemond'a söz vermişti. Fakat Urfa kendisi için bir nevi maddi kaynak niteliğindediydi. Bundan kolay kolay vazgeçmek istediği düşünülemezdi. Zaten Urfa Kontu II. Baudouin'in kurtulmasına da hiçbir şekilde yardım etmemişti. Nitekim bu lider dayısı Bohemond'un kurtulmasına da yardım etmemişti. Bu yönüyle de düşünecek olursak ne kadar haris bir lider olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. II. Baudouin'in kurtulması, kendisinden önce esaretten kurtulan Joscelin'in çabaları sonucunda gerçekleşecekti. Sökmen b. Artuk'un ölümünün ardından kardeşi İlgâzî, Mardin'e hâkim olmak, yeğeni İbrahim'i Mardin'den atmak için paraya ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebeple Joscelin 20.000 dinar ve askeri yardım karşılığında 1107 yılında serbest kalınca, Musul'da bulunan II. Baudouin'in esaretten kurtulması için girişimlere başladı³⁴⁹.

Bu esnada Musul'da gelişen olaylar II. Baudouin'in esaretten kurtulmasını kolaylaştırmıştı. Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, taht mücadelesi esnasında

³⁴⁸İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 159; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 81 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 28 vd.; Bu yenilgiden sonraki yıl (501/1108) Sabar et-Türkmânî Tuğtekin'in yanından ayrılarak Sultan Muhammed Tapar'ın yanına gittiği ve Sultan tarafında er-Rahba kendisine ikta edildiğini söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 364; bu konu hakkında bkz. Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 32 vd; Gülay Ögün Bezer, "Tuğtekin" *TDVİA*, C. 41, İstanbul 2012, s. 348.

³⁴⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 369; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 113 vdd.; Runciman, a.g.e., II, s. 91 vd.

Berkyaruk'un tarafında yer alan Çökürmüş'ü ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'a gizlice tâbi olmasından endişe ederek onu görevinden azletti. Çökürmüş'ün yerine Çavlı Sakavu'yu atayıp Haçlılara karşı mücadele etmesi için görevlendirdi (1106). Çavlı'ya karşı mücadele etmesine karşın Çökürmüş esir düşmekten kurtulamadı, bir müddet sonra da öldü. Çökürmüş'ün ölümünden sonra adamları, 11 yaşındaki oğlu Zengî'yi vali tayin ederek Sultan I. Kılıç Arslan'a Musul'a gelmesi için davette bulundular. Bu esnada I. Kılıç Arslan Doğu Anadolu seferine çıkmış Malatya'da bulunuyordu. Bu davet üzerine hemen yola koyularak Musul'a hareket etti. Musul'a gelen I. Kılıç Arslan kendi adına hutbe okuttu (25 Receb 500-22 Mart 1107)³⁵⁰. Bu durum üzerine Çavlı Sincar'a çekilerek kuvvetlerini toparlamaya çalışırken, I. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanıyan Rahbe üzerine yürüyerek şehri kuşattı. Bu arada kendisine katılan İlgâzî ve maiyetindeki Türkmenlerle gücünü bir hayli artırdı. Haleb Meliki Rıdvan'da Antakya Haçlılarına karşı Çavlı'dan yardım talebinde bulundu. Bu talebi olumlu karşılayan Çavlı kendi sorunlarına öncelik vermek niyetiyle Rıdvanla anlaştı. Rıdvan Tankred ile bir ateşkes anlaşması yaparak Rahbe'deÇavlı'ya katıldı. Çavlı kendisine katılan bu birliklerle I. Kılıç Arslan karşısında gücünü bir hayli artırmıştı. I. Kılıç Arslan'ın kuvvetleri ise Çavlı'nın karşısında yeterli değildi. Çünkü I. Kılıç Arslan kuvvetlerinin bir kısmını Balkanlarda Bohemond'a karşı savaşan İmparator'a yardıma göndermesinden dolayı yanında bulunan kuvvetler yeterli sayıda değildi. Sultan I. Kılıç Arslan, kendisine yardım etmek üzere kuvvet istediye de Habur kenarında Çavlı ile giriştiği mücadele esnasında beraberindeki bir kısım emîrlerin kendisini terk etmesi sonucunda mağlup oldu. Esir düşmemek gayesiyle atını Habur Nehrine sürerek Nehir'de boğularak hayatını kaybetti (20 Zilkade 500-13 Temmuz 1107)³⁵¹.

³⁵⁰ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 310-311, 339-341; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 156 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 76 vd.; İbnKalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 25; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 345 vd.; Süryani Patrik MihailinVakainamesi II, s. 51; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 108; Osman Turan, *Seçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 229-231; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, s. 54-56; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 59-61; Aydın Usta, *a.g.e.*, s. 88.

³⁵¹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 341-345; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 156-158; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 77-79; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 25-28; *Azîmi Tarihi*, s. 40; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 231; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 346 vd.; Süryani Patrik MihailinVakainamesi II, s. 52; Karş. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 91; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 205-206; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 108-110; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 662-663; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür*, s. 179-180; Demirkent, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç*

Çökürmüş ve I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Musul'a hâkim olan Çavlı'nın eline geçen II. Baudouin esir tutulmaya devam ediliyordu. Fakat Musul'a hâkim olan Çavlı elinde bulunduğu güce güvenerek Büyük Selçuklu Sultanına karşı tavrı değişti. Bu durum üzerine Sultan Muhammed Tapar, Çavlı'ya baş eğdirmek üzere Musul'a, Mevdud b. Altuntegin'i tayin etti. Bu haberi alan Çavlı ise bu durum karşısında para ve müttefiklere ihtiyaç duyduğundan dolayı esir II. Baudouin'i serbest bırakmaya karar verdi. Gerçekleşen görüşmelerin ardından 70.000 dinar fidye ve Müslüman esirlerin serbest bırakılması, gerektiği durumlarda da askeri yardım koşuluyla II. Boudouin'i serbest bırakmayı kabul etti. Bu anlaşmanın ardından II. Baudouin'i, Caber Hâkimi Salim b. Malik'in yanına Caber kalesine gönderdi. Joscelin ise, fidyenin yarısını 25.000 dinarı Caber kalesine götürerek kalan yarısı ödeninceye kadar kendisini rehin almalarını istedi. Bu durum üzerine Çavlı II. Baudouin'i serbest bırakırken, anlaşmayı daha da kolaylaştırarak Joscelin'i de serbest bırakıp bu liderlerin kayınbiraderlerini esir olarak aldı (1108)³⁵².

Urfa dört yıldır Richard de Salerne tarafından Tankred adına yönetiliyordu. Tankred ise II. Baudouin'in kurtulması için hiçbir çaba sarfetmemişti. Fakat Abu'l Farac, Joscelin'in Antakya'ya gidip fidyenin toplanması için yardım talebinde bulunması üzerine Tankred'in 30.000 dinar verdiğini ve kadın erkek olmak üzere 100 Müslüman esiri Çavlı'ya gönderdiğini kaydetmiştir³⁵³. Haçlı müelliflerinin verdiği bilgilere göre, II. Baudouin esaretten kurtulup şehre döndüğünde, Tankred tarafından engellenmesi yüzünden şehre giremediğini daha sonra Tankred'e ettiği yemin hatırlatılınca şehirleri verdiği söylenmektedir.³⁵⁴ İbnü'l Esir'in verdiği bilgiye göre, Antakya'ya giden

Arslan, s. 56-58; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi.*, s. 60-63; Aydın Usta, a.g.e., s. 89.

³⁵² Fidyeye konusunda rakam vermez. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 368-369; Çavlı, II: Baudouin ve Joscelin'i 60.000 altına sattığını söyler. *Azîmi Tarihi*, s. 43; 70.000 dinar fidye biçildiğini ve Joscelin 30.000 kadarını götürdüğünü söyler. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 56; Müellif de Süryani Mihail ile aynı meblağları zikreder. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 347-348; 30.000 dahekan karşılığında II. Baudouin'i Çavlı'dan aldığını söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 234; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 21 vd.; Haçlı kaynaklarından Fulcherius esir olan II. Baudouin'in fidye vererek kurtulduğunu buna en çok Joscelin'in yardım ettiğini zikreder. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 162; Willermus ise onları 1109 yılında kurtulduklarını hikâyeye ederken, kale muhafızlarını öldürerek kurtulduklarını rivayet eder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 131; Albertus ise Baudouin'in fidyesini ödemek için Joscelin'in gayret sarfettiğini söylerken, Çökürmüş'e müracaat ettiğini söyleyerek hataya düşse de yerli ve İslam kaynaklarının verdiği bilgilere uygundur. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 125; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 753; Karş. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 92; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 207; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 116-119.

³⁵³ Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 348;

³⁵⁴ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 162; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 131; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 125; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 753;

Baudouin'e Tankred 30.000 dinar, at, silah, elbise gibi eşyalar verdiğini, Baudouin ise Urfa'nın hâkimiyetini almak istediğinde Tankred'in bunu kabul etmediğini söyler³⁵⁵.

Bu durum karşısında II. Baudouin buradan Tell-Başir'e gitti. Burada kendisine, serbest bırakılan Joscelin katıldı. Çavlı'ya haber göndererek yardım talebinde bulundular. Urfa'da Norman hâkimiyetinden rahatsız olan ahali de kendilerine katıldı. Kaynakların verdiği bilgilere bakılacak olursa Tankred kendisine maddi kaynak sağlayan Urfa'nın idaresini vermek istemeyerek ettiği yemini de hiçe sayması üzerine Tell-Başir savaşına gidecek yolu hızlandırmış oluyordu. Baudouin'in Çavlı'dan yardım istemesi üzerine Tankred daha da güçlenmesine fırsat vermeden Tell-Başir'e yürüdü. Burada yaşanan küçük çaplı çatışmalar sonunda bu konu bir kez daha görüşülse de karara bağlanamadı. Urfa'nın hâkimiyet konusunu karara bağlamadan Tankred Antakya'ya döndü. II. Baudouin ve Joscelin, Tankred'in elinde bulunan bazı kalelere baskınlar düzenlediler. Keysun Hâkimi KoghVasil'den yardım istemek üzere Raban'a gitmeleri üzerine, bunları hoş bir şekilde karşılayan Ermeni Hâkimi askeri yardımda bulundu. Misis'te bulunan Oşin'de bunlara askeri yardımda bulundu. Bütün bu askeri yardımları toplayan Baudouin kuvvetlerle beraber Tell-Başir'e geldi. Antakya Patriği Bernhard'da Tankred'in ettiği yemini hatırlatarak şahitlik etti. Bu durumlar karşısında Tankred istemeyerek Urfa'yı Baudouin'e teslim etmeye mecbur kaldı. Richard Urfa'dan ayrılarak Maraş'a giderken, Baudouin dört yıldır ayrı kaldığı Urfa'ya 18 Eylül 1108 yılında tekrar hâkim oldu. Baudouin'in Urfa'nın hâkimiyetini eline almasıyla Urfa'da dört yıldır süren Norman hâkimiyeti son bulmuş oldu³⁵⁶.

5.5. Müslümanlarla Haçlıların Çıkar İlişkileri ve Tell-Başir Savaşı

Antakya Haçlıları ile Urfa Haçlıları arasındaki çekişmeler bundan sonraki süreçte de hala devam ediyordu. Antakya ve Urfa liderleri birbirlerine düşmüşler ve bu surette de Müslüman emîr ve meliklerle iş birliği içerine girerek, farklı cephelerde birbirlerine karşı mücadele içerisinde olacaklardır. Bu karşılıklı çıkar ilişkisi siyasi menfaatlere

³⁵⁵ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 369.

³⁵⁶ KoghVasil'in askeri yardım talebini 1000 süvari 2000 piyade olarak zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 369 vd.; bu yardımın sayısını 800 olarak verir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 234; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 23; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 162; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 131; Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 125; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 753; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 120-122.

dayanmakta İslam-Haçlı ittifakının ilk örneğini oluşturan bu savaş daha ciddi bir hal alacaktı³⁵⁷.

Urfa'nın idaresini ele alan II. Baudouin Çavlı'nın adamlarına vadettiği parayı ödemek suretiyle Fırat'ı geçti. Harran ve diğer yerlere mensup pek çok esiri serbest bıraktı. Çavlı'nın adamları Seruc'ta sefil bir halde bulunan 300 kadar Müslümanın mescitlerini tamir ettirdi. Dinden dönmüş olan Seruc'un reisi İslamiyet'e karşı söylediği çirkin sözler söylemesi üzerine Çavlı'nın adamları tarafından dövüldü. Müslümanlar ile Haçlılar arasında bu kişi için tartışmalar başladığında mesele II. Baudouin'e intikal edince, "Böyle bir adam ne bize ve ne de müslümanlara yarar" diyerek Seruc'un reisinin hayatına son verdi³⁵⁸. II. Baudouin ile Çavlı arasında kurulan bu ittifak ve dostluk Haleb Meliki Rıdvan'ı büyük bir endişeye sevk etti. Nitekim Haleb Meliki Rıdvan daha evvel Çavlı ile ittifak kurarak Antakya Haçlılarına karşı harekete geçmeyi planlıyordu. Fakat I. Kılıç Arslan'ı Habur kenarında yenilgiye uğratmalarının ardından İlgâzî'yi sudan sebeplerle tutuklamıştı. Bunun üzerine Rıdvan ondan korkarak gerisin geriye dönüp Haleb'e gitmişti. Çavlı ise Sultan Muhammed Tapar'ın karşısında mukavemet gösteremeyince anlayıp Sabar et-Türkmânî'nin tavsiyesiyle Suriye'ye gitmişti. Şimdi ise Fırat bölgesinde Melik Rıdvan için tehlike arz ediyordu. Bu durum üzerine Haleb Meliki Rıdvan Sıffin'e kadar gelerek II. Baudouin'in Çavlı'ya gönderdiği

³⁵⁷ Bu savaş hakkında bilgi veren kaynaklar arasında ciddi şekilde çelişkiler mevcut olup, Tell-Başır yakınlarında vuku bulan iki ayrı savaşı birbirine karıştırarak rivayet ederler. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 162; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 131; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 234-235; İbnü'l Adim ise bu konuda (501/1107-1108) ya da (502/1108-1109) yılında yaşanmış olmasını söylerken bu durumda güvensizlik vermektedir. O, Müslüman emirlerin teşebbüsü ile meydana geldiğini ifade etmektedir. Hatta müellif ilk savaş ile ikinci savaşı birbirine karıştırmıştır. İbnü'l-Adım, *Zübde*, II, s. 153; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 108-109; Bu konu hakkında en güvenilir ve tutarlı bilgi İbnü'l Esir'in kaydında mevcuttur. Çünkü o Müslüman-Haçlı iş birliğinin birbirinin karşısında oldukları savaşı II. Baudouin'in Urfa'ya hâkim olmasından sonra gerçekleştiği onun eserinde daha düzgün ve tutarlı şekilde yer almıştır. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 373-374; II. Baudouin ve Joscelin serbest kaldıklarında, Urfa'yı yönetmekte olan Richard Maraş'a giderken, Baudouin ve Joscelin Urfa'ya geldiklerinde yapılanları gördüklerinde Tankred ve Richard'a öfke duyduklarını aralarındaki düşmanlığın tekrar başladığını ve savaşa hazırlandıklarını söylerken İbnü'l Esir'in bilgilerinin doğrular niteliktedir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 23; İki Müslüman liderin arasında vuku bulan savaş'a iki Haçlı liderinin farklı saflarda karıştığını söyleyerek o da uygun bilgiler vermiştir. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 348-349; Albertus ise savaşın Çökürmüş ile yapıldığını söyleyerek hataya düşmüş olsa da, II: Baudouin'in Urfa'dan, Tankred'in Antakya'dan kuvvetleriyle gelerek savaşın yapıldığını kaydetmesi de uygun bir görüştür. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 125-126; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 753, 755; Tankred ile II. Baudouin arasında gerçekleşen küçük çapta gerçekleşen ilk savaş ikisi arasında gerçekleşmişti. Fakat diğer savaş yani ikinci savaş ise birbirine düşman iki Haçlı liderinin Müslüman kuvvetleri yanında farklı cephelelerde karşı karşıya gelerek gerçekleşti. Bu konu hakkında bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 119-125; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 249-250; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 92-94; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 209-210; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 99-102; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 153-156; Aydın Usta, *a.g.e.*, s. 92-94.

³⁵⁸ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 370.

fidyeyi götürmekte olan 90 kişiden oluşan Haçlı kuvvetine rastlaması üzerine parayı onlardan alarak birkaç Haçlı askerini de esir aldı. Rıdvan'ın bu hareketi üzerine Çavlı ise ona ait olan Balis şehrini kuşatıp ele geçirdi ve şehrin tanınmış kişilerini öldürmek suretiyle şehri yağmalayarak para temin etti (13 Safer 502-22 Eylül 1108)³⁵⁹.

Bu durum üzerine Rıdvan, kendisine ait topraklara saldıran Çavlı'ya karşı Tankred ile ittifak kurmanın daha faydalı olacağına karar vererek, ondan yardım talebinde bulundu. İbnü'l Esirin verdiği bilgilere göre, Tankred'e mektup yazarak Çavlı'ya karşı dikkatli olması hususunda onu uyardı. Çavlı'nın Haleb'i ele geçirmek istediğini, bunu başarması durumunda ne kendisinin ne de Haçlıların bu bölgede tutunamayacaklarını bildirerek ondan yardım talebinde bulunarak, Çavlı'ya karşı güçlerini birleştirerek mücadele etmeyi teklif etti. Tankred ise bölgedeki akıbetlerini tehlike altında görmesi hasebiyle bu teklifi olumlu karşılayarak kabul etti. Haçlı lideri kendi akıbetlerini tehlikeye sokmasını düşündüğü için Çavlı'yı Suriye bölgesinden uzaklaştırmak için 1500 şövalye ile Antakya'dan yola koyuldu. Müttefiki Rıdvan da 600 süvariye Tankred'in emrine gönderdi. Bu durum üzerine Çavlı da Urfa'ya haber göndererek II. Baudouin'den yardım talebinde bulundu. Hatta fidyenin kalan kısmını da almayacağını belirtti. Urfa'dan hareket eden II. Baudouin, Joscelin'i de yanına alarak Menbic önlerinde bulunan Çavlı'ya katıldı. Bu sırada Çavlı Menbic önlerinde bulunurken, Sultan Muhammed Tapar'ın kuvvetlerinin Musul'u ele geçirdiği, Çavlı'nın hazinesine ve mallarına el koyduğu haberi gelince, yanında bulunan Atabeg Zengi b. Aksungur Bektaş en-Nihavendi gibi birçok adamı kendisini terk etti. Çavlı'nın beraberinde 1000 süvarisi kaldı ve bu sırada kendisine de bazı gönüllü kişiler katıldı. Çavlı yanında bulunan kuvvetiyle beraber Tell-Başir yakınlarında konaklarken, Tankred 1500 şövalye ve Rıdvan'ın gönderdiği 600 süvari ile Çavlı'ya doğru yaklaştı. Çavlı'nın savaş düzeni, sağ tarafta EmîrAksıyan ile Emîr Altuntaş el-Eberrî ile diğer emirler, sol tarafta da EmîrBedrân b. Sadaka, Sabar et-Türkmânî ve Sungur Diraz bulunurken, merkez ise II. Baudouin ve Joscelin'e düşmüştü³⁶⁰.

Tell-Başir yakınlarında (Ekim-Kasım 1108) yılında Müslüman-Haçlı ittifakı, başka bir Müslüman-Haçlı ittifakına karşı savaş şiddetli bir şekilde başlamasıyla, Tankred'in

³⁵⁹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 370-371; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 123; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 93; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 208-209; Aydın Usta, *a.g.e.*, s. 92; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 100-101; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 154;

³⁶⁰ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 372; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 348-349;

kuvvetleri Urfa Kontu II. Baudouin'e saldırarak onları geri püskürtmeye muvaffak oldu. Çavlı'nın solunda bulunan grup, Tankred'in piyadelerden oluşan askerlerine saldırarak onlardan birçoğunu öldürdüler. Tankred tam kaçmaya başlamıştı ki, Çavlı'nın kuvvetleri II. Baudouin ile Joscelin'in ve diğer Haçlıların atlarına binip kaçmasıyla savaşın seyri değişmeye başladı. Bu durum karşısında Çavlı onları geri dönmeleri konusunda çabalasa da muvaffak olmadı. Çünkü Musul'un Çavlı'nın elinden çıkmasıyla birlikte ordusunda düzen ve intizam bozulmuştu. Artık adamlarına söz geçiremez olmuştu. Savaşın seyri Tankred'in lehine değişmesiyle birlikte, karşı cephede savaşan Çavlı, Baudouin ve Joscelin esir düşmemek amacıyla beraberinde bulunan kuvvetlerle kaçmaya başladılar. Çavlı Rahbe'ye çekilse de burada daha fazla tutunamayacağını anlayınca Sultan Muhammed Tapar'ın yanına İsfahan'a giderek af dilemesi üzerine sultan da onu affederek hizmetine aldı. Çavlı'nın kuvvetlerinin bir bölümü de Baudouin ve Joscelin ile Tell-Başir'e giderek aldıkları yaralar tedavi edilip iyileşene kadar Tell-Başir'de kaldılar³⁶¹.

Savaşın sonucunda Tankred-Rıdvan ittifakı, Çavlı-Baudouin ittifakına karşı galip olduğunda hemfikir olan kaynaklar ölenler kişiler konusunda aynı fikirde olmadıkları açıktır. Abu'l-Farac'ın verdiği bilgilere göre, vuku bulan savaşta birçok Türk'ün öldüğünü kaydederken, Haçlıların birbirini öldürmediğini sadece atlarından düşürdüklerini söyler. Urfalı Mateos ise, savaşta Haçlılardan 2000 kişinin öldüğünü zikreder. Kanaatimizce her iki taraftan da ciddi kayıplar gerçekleştiği yönündedir. Yine Mateos'un ifadesine göre, Urfa ahalisi bu yenilgiyi öğrendiği vakit Baudouin için üzülmeye matem tutmaya başladıklarını, çünkü onun ölmüş olduğunu hissine kapılarak yeni bir karar vermek amacıyla Aziz Ioannes Kilisesinde Frank Başpiskoposun yönetiminde toplanmışlardır. Urfa'nın tekrar Tankred'in hâkimiyetine geçmesinden endişe duyuyorlar ve Richard'ın idare etmesinden dolayı korkuya kapılıyorlardı. Urfa ahalisi Başpiskopos'a durum bir sonuca bağlanana kadar Haçlı ve Ermeni kuvvetlerinin beraber kaleyi korumalarını teklif ettiler. Urfa Kontu II. Baudouin ve Joscelin ertesi gün Urfa'ya geldiler. Toplantıda söylenenleri ve teklifleri düşmanca bularak Ermenilerin birçoğunu cezalandırdılar³⁶².

³⁶¹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 372-373; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 234-235; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 348-349.

³⁶² Müellif mağlup tarafı teyit ederken de konunun başından itibaren düzgün ve doğru bilgiler vermektedir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 372-373; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara

3.7. Trablus'un Zaptı (1109)

Raymond'un oğlu Bertrand³⁶³, 1108 yılının sonbaharında babasının mirasına sahip olmak amacıyla atlı ve yaya olmak üzere 4000 kişiden müteşekkil kuvveti, karısı Helene ve oğlu Pons ile 40 parça gemiden oluşan doğuya gelmek üzere hareket etti. Cenova'ya geldiğinde burada kendisine çok sayıda kişi katıldı. Nitekim St. Simeon (Süveydiye) limanına gelerek Tankred ile görüştü. Tankred'den babasına ait yerleri istediye de Tankred Misis ile Çukurova'da Bizans elinde bulunan şehirleri almasına yardım ederse bu konuyu düşünebileceğini söyledi. Fakat Bertrand buna yanaşmak istemeyerek Cebele şehrini onun adına alabileceğini söyledi. İki lider de bu konuda anlaşamayınca, bunun üzerine Tankred, Bertrand'a bölgesini terk etmesini söyleyerek halkını da onlara erzak vermemesi hususunda uyardı. Bertrand yoluna devam ederek Tortosa'ya, ardından 1109 yılı mart başlarında Trablus'a geldi³⁶⁴.

Bertrand, Hacılar Tepesi adı verilen kaledeki ordugâhında oturan Guillaume Jourdain'e haber göndermek suretiyle babasının haklarını istedi. Guillaume Jourdain buna hiç yanaşmayınca aralarında başlayan anlaşmazlık artık ikisi arasında kaçınılmaz bir kavga başladı. Fulcherius'un verdiği bilgilere göre Bertrand, "*Miras yoluyla gelen haktan dolayı bu şehir benim olmalı çünkü Trablus'u kuşatan babam şehri almak için Hacılar Tepesi diye adlandırılan bu güçlü kaleyi inşa ettirmiş ve onun ölümünden sonra benim sahip olmamı vasiyet etmişti*" dedi³⁶⁵. Guillaume Jourdain ise "*Ama bu şehir benim olmalı ve adalet de budur çünkü Kont Raymond'un ölümünden beri ben kendi kuvvetlerimle buradaki düşmanları kontrol altına alarak şehri elimde tuttum ve şehrin çevresindeki toprakları ele geçirmek için çok çalıştım*" şeklinde cevap verdi³⁶⁶. İki arasında başlayan tartışma kaynakların hepsine sirayet etmiştir. Guillaume muhtemelen Bertrand'ın askeri gücünden çekinmesi sebebiyle Antakya Prinkepsi Tankred'den

1987, s. 349; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 235-236; Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 126-127.

³⁶³ Bertrand hakkında bkz. Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 65 vd.

³⁶⁴ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 143-146; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 777, 779; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 175; Bertrand adını, Raymond olarak vererek hataya düşse de bu olayı 502 tarihi içerisinde verdiği için Raymond'un 498 yılı içinde öldüğünü göz önüne alırsak bu kişinin Bertrand olduğu gayet açıktır. Ayrıca 60 parça gemi ile geldiğini kaydeder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 88; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 33. Bertrand'ın adını Raymond olarak verip, büyük bir donanma ile geldiklerini söyler. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 380; Ayrıntılı bilgi için bkz. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 53-54; Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 66 vdd.

³⁶⁵ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 175.

³⁶⁶ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 175.

yardım isteyerek yanında olmasını sağladı. Bertrand'da Kudüs Kralı I. Baudouin'den yardım istemesi üzerine teklifi I. Baudouin tarafından olumlu karşılandı³⁶⁷.

Bu durum üzerine Sur, Sayda ve Beyrut üzerinden Trablus'a gelen I. Baudouin, Payen of Haifa ve Eustace Granarius adındaki elçilerini Guillaume Jourdain ve Tankred'e göndererek Raymond'un mirası ve Urfa ile Tell-Başir konularını görüşmek üzere Tarablus'a gelmelerini söyledi. Bütün liderler 1109 yılı haziranında Trablus'ta toplandılar. Urfa ve Tell-Başir meselesi çözüme kavuşturulup, Tankred, II. Baudouin ve Joscelin arasındaki buzlar erirken, Raymond'un mirası da şu şekilde çözüme kavuşturuldu. Arka ve Tortosa Guillaume Jordain'e, Cübeyl ile Trablus'da alınmak üzere Bertrand'a verildi. Guillaume Jourdain Tankred'invasallığını kabul ederken, Bertrand'da I. Baudouin'invasalı olmayı kabul etti. Ayrıca Guillaume ile Bertrand arkalarında mirasçı olmadan öldükleri durumunda diğeri ölen kişinin topraklarının da hâkimi olacağı hususunda bir karar daha vardı³⁶⁸. Fakat Guillaume Jourdain'in okla vurularak şaibeli bir şekilde ölümü bütün şüphelerin Bertrand'ın üzerinde toplanmasına neden oldu³⁶⁹. Bu olay üzerine Fulcherius, "*Bu olay bazılarını kederlendirmiş bazılarını ise memnun etmişti*"³⁷⁰ ifadesinden kimi kastettiği anlaşılmamaktadır. Ama Bertrand'ın üzerinde olumsuz bir hava yaratmaktadır.

³⁶⁷Fulcherius bu müzkereye değinmemiştir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 176 dn.453; Albertus ise bu olayların Tortosa'da olduğunu söylemektedir. Trablus'u kuşatma altında tutması ve ezeli rakibi olan Bertrand için Tortosa'ya gitmediğini düşünmek daha gerçekçi olacaktır. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 146 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 781; Willermus'da bu olayı zikrederek aralarındaki anlaşmazlığı anlatmıştır. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 132; İbnü'l Kalânîsî'de aralarındaki anlaşmazlık yüzünden Tankred ve I.Baudouin'e başvurduklarını söyler. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 88 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 33. İbnü'l Esir'de bu olaydan bahsederek Tankred ve I. Baudouin'in gelişlerini zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 380;

³⁶⁸Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 146-149; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 781, 783; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 132; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 56; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 69 vd.

³⁶⁹İki taraf arasında barışı sağlayacakken bi talihsizlik sonucu öldürüldüğünü, bir gece atına bindiği esnada pusuya düşürülerek öldürülen bu adamın ölümünün failinin sır olarak kaldığını zikreder. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 176; zikredilen anlaşmazlık halledildikten sonra iki tarafın adamları arasında başlayan önemsiz bir kavgayı çözmek için atıyla hızla geldiği sırada okla vurularak öldüğünü söylerken, bazı kişiler tarafından Bertrand'ın sinsiz saldırısı şeklinde söylentileri dile getirirken, kimin öldürdüğü sırrının bilinmediğini ifade eder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 132; Guillaume'nin ölümünü, adamlarından biriyle tartışmasından sonra suikast sonucu kalbine saplanan bir ok ile öldüğünü zikreder. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 151; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 787; Guillaume Arka'ya döndüğü sırada arazide bir Haçlı askeri görmüş ve onu vurmaya istediği sırada onun tarafından vurularak öldürülmüş ve Bertrand bunu duyduğunda Arka'yı teslim almak için adamını gönderdiğini kaydetmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 89; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 33. Runciman'da bu sırlı olaydan bahsederken Bertrand'ın üzerine kalacağı açıktı ama isbat edilemedi der. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 57; Bütün şüphelerin Bertrand üzerinde olduğunu söyler. Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 70.

³⁷⁰Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 176.

Bütün bu olaylardan sonra Haçlılar bütün kuvvetleriyle birlikte, kısa süre önce (1108) Fatîmîlerin³⁷¹ eline geçen Trablus'a saldırmaya başladılar. Haçlılar şehre makine ve mancınıklarla saldırıyorlar, surlara merdivenleri dayamak suretiyle halkın korkulu rüyası oluyorlardı. Haçlıların bu şiddetli saldırımları Müslümanlar arasında yarattığı korkunun yanı sıra erzakları da bitme durumuna gelmesi daha kötü hale düşmelerine sebep oldu. Her ne kadar Fâtîmî komutanı Şerefüddeve Mısır'dan yardım talebinde bulunmuş olsa da bu yardımın siyasiler arasında yaşanan ihtilaf nedeniyle geç kalması ve rüzgârın etkisiyle de Trablus'a ulaşamadılar³⁷².

Bu durum üzerine bütün umudunu kaybeden Şerefüddeve Kudüs Kralı I. Baudouin ile Bertrand'a elçiler göndererek birtakım koşullar belirterek şehri teslim etmek istedi. Halkın aileleri ve mallarıyla birlikte serbest bir şekilde gitmelerine müsaade edilmesi, kalmak isteyen kişiler ise Konta bir miktar vergi vermek suretiyle evlerinde emniyetli bir şekilde oturmaları ve işlerine devam etmeleri gibi şartlar I. Baudouin ile Bertrand diğer ileri gelenlerle öne sürülen şartları görüştüktan sonra kabul ettiler³⁷³. Bu şartların kabul edilmesiyle birlikte Haçlılar, 12 Temmuz 1109 (11 Zilhicce 502) yılında Trablus'a girmeye muvaffak oldular³⁷⁴. Haçlılar kabul ettikleri şartı şehre girdiklerinde hiç umursamadılar etrafi yağmalamaya, şehir halkını kılıçtan geçirerek öldürmeye, kadınları ve çocukları köle ederken, erkekleri de esir alarak her yeri kan gölüne çevirdiler. Bir ilim dairesi olan İbn Ammâr kütüphanesine girerek çok sayıda değerli

³⁷¹ Bu konuda bkz. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 362 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 161; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 88 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 31 vd.; Abdülkerim Özeydin, "Ammâroğulları" s. 77.

³⁷² İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 380; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 89; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 34;

³⁷³ Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 177; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 134 vd.; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 56 vd.; Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 71; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 37; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 160.

³⁷⁴ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 89; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 34; Azîmî 2 Zilhicce 502-3 Temmuz 1109 tarihini verir. *Azîmî Tarihi*, s. 44; tarihi 1 yıl geç olarak vermekte, 11 Zilhicce 503-1 Temmuz 1110 olarak zikreder ki, bu yanlıştır. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 381; 26 Haziran 1109 tarihini verir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 177; Willermus ise 10 Haziran 1109 yılını verir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 135; Haçlılar 7 sene muhasara ettikleri Trablus'u 1110 yılında Araplardan aldıklarını söyler. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350; 558 Ermeni yılı içinde zikrettiği olayı, Trablus sahil şehri onbir senedir süren kuşatmanın ardından Tankred'i çağırıp ona teslim ettiklerini, Kral ile Bertrand'ın buna sinirlenerek Tankred'e karşı savaşarak şehri aldıklarını söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 237; Mateos'un verdiği bilgileri aynı şekilde anlatan müellif sadece 1108 yılını verir. Müverrih Vardan, *Türk Fütuhutü Tarihi*, s. 191; Runciman'da 12 Temmuz 1109 da şehre girdiklerini söyler. Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 57; aynı şekilde Küçükspahioğlu, Alptekin ve Altan'da bu tarihi baz alır. Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 71; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 37; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 160.

eseri yerle bir ettiler. Şehirde halen kalmak isteyen halka türlü çirkin işlerde bulundular³⁷⁵.

Bütün bu olayların sonrasında Haçlılar şehri paylaşmaya başladılar. Cenovalılar, buldukları yardımdan dolayı şehrin üçte birine sahip olurken, Bertrand şehrin üçte ikisine sahip oldu. Kral I. Baudouin ise istediği bir bölgeyi aldı. Guillaume Jourdain ile ittifak yapmasının nedeni olarak Tankred bu paylaşımından bir yer alamayarak Banyas'ı kuşatmak üzere yola koyuldu³⁷⁶. Bertrand şehri ele geçirip tam manasıyla yönetimi ele alarak, babasının hayallerini gerçeğe ulaştırmış oldu. Bertrand ilk Kont olarak Trablus Haçlı Kontluğu'nu kurdu ve I. Baudouin'e karşı sadakatini tekrar yineledi.

5.6. Büyük Selçuklu Devletinin Haçlılara Karşı Seferleri

5.6.1. Mevdud'un Birinci Urfa Muharasası (1110)

Büyük Selçuklu Devleti, Haçlılara karşı ittifak sağlayamamasının en önemli nedeni olarak devletin iç işlerini örnek gösterebiliriz. Nitekim Sultan Melikşah'ın ölümünün ardından merkezi otoritenin sağlanamamış olmasıdır. Sultan Berkyaruk hükümdarlık döneminde buna fırsat bulamamış, onun ölümünden sonra da bir süre devam eden iç mücadeleler buna imkân vermemişti. Sultan Muhammed Tapar'ın da 1105 yılında devletin tek hâkimi olarak devam ettirdiği çabaları da hâkimiyeti hala sağlayabilmiş değildi. Çökürmüş ile yaşadığı mücadeleler, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ile gerçekleşen olaylar ve Çavlı'nın faaliyetleri ile uğraşmasından dolayı merkezi otoriteyi tesis edilemediğine işaret eder. Sultan Muhammed Tapar bütün bu meseleleri hallettikten sonra Haçlılara karşı sefere çıkmayı gerçekleştirmiştir.

Sultan Muhammed Tapar, 1110 yılı başlarında Haçlılara karşı cihada çıkmak için emir verdi. Musul Valisi Medud b. Altuntekin, Ahlatşahlardan Sökmen el-Kutbi, Artukoğlu İlgâzî'ye haber göndererek Haçlılara karşı sefere çıkmaya hazırlanmalarını ve Musula bağlı bölgeleri Haçlı tehdidine karşı korumalarını söyledi. Mevdud ve Sökmen el-Kutbi

³⁷⁵İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 89 vd.; İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 34; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 381; İbn Kesir, a.g.e., C. XII, s. 328; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 237.

³⁷⁶İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 163; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 90; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 34; Bu taksimat hakkında bkz. Runciman, a.g.e., C. II, s. 57; Birsal Küçükspahioğlu, a.g.t., s. 72;

kuvvetleriyle beraber yola çıkarak Ceziret İbn Ömer'de karargâh kurdular. Burada yöredeki valiler, birçok gönüllü ve Necmeddîn İlgâzî büyük bir Türkmen kitlesiyle orduya katıldı. Selçuklu ordusu, Haçlıların bütün kuvvetlerinin karşı koyamayacağı bir büyüklüğe ulaştı³⁷⁷. Konunun ana unsuru olan Türkmenleri Necmeddîn İlgâzî maiyetinde, Mevdud'un idaresinde toplanan orduyla Haçlılara karşı müşterek hareket ettiklerini görmekteyiz.

Burada toplanan emîrlere durumu istişare ederek Urfa'nın fethine karar verdiler. Şehrin ele geçirilişine kadar kuşatma altında tutulması hususunda anlaştılar. Mevdud'un idaresinde bulunan birleşik ordu harekete geçerek Mayıs'ın ilk haftasında Urfa'ya geldiler ve şehri kuşatarak giriş çıkışları engellediler. Bu kuşatma sırasında Urfa ahali yeterli miktarda erzak stoku yapmamaları nedeniyle büyük bir açlık sıkıntısı başladı. Haçlılar bu durumu öğrendiklerinde hemen kuvvetlerini toparlayarak Selçuklu ordusuna karşı harekete geçmeye hazırlandılar³⁷⁸. Beyrut kuşatması esnasında bu haberi alan³⁷⁹ Kral I. Baudouin 13 Mayıs 1110 şehri ele geçirip Kudüs'e gittikten sonra haziran başlarında 600 şövalye ve 300 piyade ile yola koyuldu. I. Baudouin'in ordusuna Bertrand'da katıldı. Haçlılar yolculuklarına devam ederek Fırat kenarına geldiğinde ordusu 15.000 civarına ulaşmıştı. Çünkü ona yol boyunca 50, 60, 100'er kişilik gruplar halinde Haçlılar ve Ermeniler katılmıştı³⁸⁰. Etraftaki Ermeni hükümdarlar Kogh Vasil ile Birecik Hâkimi Apılgarip de Haçlı ordusuna katıldılar. Tankred'de çok sayıda asker toplayarak 1500 kişilik kuvvetiyle I. Baudouin'e katıldı³⁸¹. Bu sırada iki aydır surları

³⁷⁷İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 169; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 101 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 42; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 154; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 109; Mevdud'un büyük bir ordu topladığını söyler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 23; Ordunun 100.000 askerden oluştuğunu söyler. Süryani Patrik Mihailin Vakayinamesi II, s. 57; Mateos da Mevdud'un büyük bir ordu ile geldiğini kaydetmiştir. Ancak onu Tankred'e karşı II. Baudouin ve Joscelin'nin çağırıldığını ifade eder. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 237-238; Bu konuda Albertus ise, Tankred tarafından çağrılan Ahmedil, İlgazi ve Sökmen el-Kutbi Selçuklu Devletinden Mevdud adında hükümdarın büyük bir orduyla Urfa'ya geldiklerini kaydeder. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 152 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 789.

³⁷⁸İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 169; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 101 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 42; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 154; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 23;

³⁷⁹ Bu konuda Albertus ise, Tankred tarafından çağrılan Ahmedil, İlgazi ve Sökmen el-Kutbi Selçuklu Devletinden Mevdud adında hükümdarın büyük bir orduyla Urfa'ya geldiklerini şehri tahrip ettiklerine dair I. Baudouin'in bir haber aldığını söyler. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 152 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 789. Mateosda, Urfa Kontu II. Baudouin'in Kral I. Baudouin'i çağırarak yardım istediğini söyler. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 238; Kral I. Baudouin'in Beyrut kuşatması hakkında bkz. Birsal Küçükspahioğlu, a.g.t., s. 73.

³⁸⁰ Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 156; Albert of Aachen, a.g.e., s. 793

³⁸¹ Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 179; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 239; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 169; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 102; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 42; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 23; Bu kaynakların verdiği bilgilerin tam

geçemeyen birleşik Türk ordusu, Haçlıların yardıma gelmesini öğrendiğinde ordusunu Harran'a çekerek Haçlıları burada toptan yok etmek amacıyla strateji gereği çekildiğini ifade etmek daha doğru olur. Ayrıca kendisine katılacak olan Dımaşk askerlerini bekleyerek hep birlikte saldırıya geçecekti³⁸².

Tuğtekin Haçlıların Urfa'yı kurtarmak üzere anlaşmalarını öğrenince o da yola koyuldu ve Selimiyye'de karargâh kurdu. Burada kendisine kalabalık bir grup katıldı. Haçlılar yolları üzerinde bulunan Rafeniyye'ye saldırdıklarını ve Şemsü'l-Havas'ın onların karşısına çıkarak birçoğunu öldürdüğünü haber aldı. Haçlıların Fırat'a ulaştıklarını ve Urfa'ya gitmek üzere olduklarını öğrenince Fırat'ı geçip Rakka ve Caber kalesine giderek buralarda Haçlılar hakkında bilgi edinmek amacıyla oyalandı. Selçuklu ordusunun keşif amaçlı birliklerinin etrafta olmaları ve Fırat'a giden yolları kestiklerini öğrenen Haçlılar ise Fırat kenarında beklemeye karar verdi³⁸³.

Haçlıların Urfa yakınlarına ulaştığı haberini alan Urfa Kontu II. Baudouin, Türk ordusunun Harran'a çekilmesinden sonra 400 süvari ve 10.000 piyade ile şehirden çıkıp Kral I. Baudouin'i karşıladı. Türklerin Harran'a doğru çekildiklerini söyleyerek Tankred'in düşmanca tavırlarını Kral I. Bauoduin'e şikâyet etti. Bunu üzerine I. BaudoinTankred'e bu hareketlerinin sebebini sordu. Tankred ise Urfa ve diğer bazı şehirlerin Antakya'ya bağlı olduğunu, kendisinin bölgenin yegâne hâkimi olduğunu, Urfa Kontunun kendisine vergi vermesini söyledi. I. Baudouin, bu sebepleri ileri süren Tankred'i haksız bularak, ona ülkelerinden ayrıldıklarında liderlerin Müslümanlardan ele geçirdikleri arazilerde barış içerisinde yönetim sergileyeceklerine, Hristiyanların birbirine karşı kuvvet göndererek harp etmeyeceğine ve birbirlerine yardım edeceklerine dair yaptıkları ahti hatırlattı. Müslümanlarla ittifak ederek Hristiyanlara karşı savaşanların kardeşleri olarak görülmeyeceğini ve Urfa Kontuna karşı yardım edeceklerini söyledi. Tankred kendisini haksız bulan Kral I. Baudouin'in diğer liderler

tersine Albertus, I. Baudouin Urfa'ya geldiğini ve Tankred hakkındaki şikâyetleri dinler. Tankred'i yanına çağırdığını kaydeden müellife göre iki taraf arasında anlaşmazlığın çözümü hemde Türk ordusuna karşı yardıma çağırdığını ifade etmek yerinde olur. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 156; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 793

³⁸²İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 169-170; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 103; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 43; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 154; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 388; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 239 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 179; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 793.

³⁸³İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, neşr Amedroz 1908, s. 169; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 102-103; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 42-43; Selçuklu ordusunun çok olmasından dolayı burada beklediklerini söyler. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 154; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110.

tarafından desteklendiğini görünce tüm isteklerinden vazgeçerek II. Baudouinle barıştı³⁸⁴.

Haçlı ordusu Harran'a doğru hareket ederek Mevdud'un ordusunu takip etmeye koyuldu. Haçlılar bir süre yol aldıktan sonra bunun bir pusu olduğunu anlayıp geri dönerek Fırat kıyısına doğru yürümeye başladılar. Urfalı Mateos'un zikrine göre, Haçlılar, Harran yakınlarında Müslümanların elinde bulunan Şenav kalesine saldırdılarsa da başarısız olarak Urfa'ya dönmek suretiyle şehrin ikmalini sağlayarak savunmayı sağlamlaştırmaya çalıştılar. Tankred kendisine karşı diğer liderlerin harisane düşünceleri yüzünden kuvvetleriyle birlikte Samsat'a giderek Fırat kenarında bekledi³⁸⁵.

Haçlı ordusunun geri çekildiğini haber alan³⁸⁶ Selçuklu ordusu harekete geçerek onları takibe koyuldu. Haçlıların birçoğu nehri geçmiş, fakat nehrin bu tarafında daha karşıya geçmemiş olan Haçlılar karşılarında Selçuklu ordusunu görünce paniğe kapılarak nehrin kıyısında buldukları gemilere saldırmalarıyla bu ağırlığı kaldıramayan gemiler nehir ortasında batarak içinde bulunanlar ise boğuldu. Bu esnada canlarını kurtarmak gayesiyle karşı tarafa geçmek için nehre atlayan çok sayıda kişi de hayatını kaybetti. Haçlı ordusundan 5000 kadar kişi, karşı tarafa geçmiş olan liderlerin gözleri önünde Selçuklu ordusunun kılıçları altında can verdi³⁸⁷.

Albertus'un verdiği bilgiye göre, Urfa Kontu II. Baudouin 300 kişilik kuvvetiyle Selçuklu ordusundan intikam almak için hızlı bir şekilde nehri geçmiş, ama kuvvetleri Türk okçularının hedefi olurken, kendisi de zor bir şekilde kaçmış, Tankred ve Kral I. Baudouin'in yardımıyla geri dönebilmişti³⁸⁸. Haçlı ordusundan pek çok ganimet ele geçiren Selçuklu ordusunun gayesi Urfa'yı fethetmek olduğu için karşıya geçerek Haçlılara karşı savaşı devam ettirmedi. Fırat kıyısında birkaç gün konakladıktan sonra Urfa önlerine geldi. Atabeg Tuğtekin ise Haçlılara Fırat kenarında ağır bir darbe indirildiğini öğrenince kuvvetlerinin bir kısmını Selçuklu ordusuna gönderirken, kendisi de bir kısmıyla topraklarını korumak için Dımaşk'a döndü. Urfa önlerine gelen Selçuklu

³⁸⁴ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 156-159; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 793, 795, 797.

³⁸⁵ İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 103 vd.; İbnKalânisî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 43; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 240;

³⁸⁶ Haçlılardan iki kişinin Mevdud'un yanına giderek Haçlı ordusunun kaçmakta olduğunu söylediğini ve Mevdud'un Haçlıları takibe başladığını söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 240.

³⁸⁷ Albertus nehir kıyısında buldukları iki gemi olduğunu söyler. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 159 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 797,799; Beş altı kayak olduğunu ifade eder. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 240; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 129 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 103 vd.; İbnKalânisî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 43; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 155; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110;

³⁸⁸ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 160; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 799;

ordusu uzun zamandır kuşatmaları altında bulunan şehri ele geçirip olumlu bir sonuç alamadı. Haçlılar ise erzak stoku yaparak savunmayı güçlendirmişlerdi. Kuşatmanın daha da uzayacağı gün gibi açıktı. Selçuklu ordusu kış mevsiminin yaklaşmasını ve ordugâhta erzakın azalmasını göz önüne alarak kuşatmayı kaldırıp Harran'a giden Mevdud, orada bir birlik görevlendirerek çok sayıda esir ve ganimetle Musul'a döndü. Bu esnada İlgâzî ile Sökmen el-Kutbi arasında çıkan anlaşmazlık çıktı. İlgâzî Harran'dan Mardin'e doğru yola koyuldu. Selçuklu ordusunun çekilmesinden sonra Kont II. Baudouin şehre dönerken, Tankred Antakya'ya, Kral I. Baudouin ise Kudüs'e döndü³⁸⁹.

Bu sırada Haleb Meliki de Haçlıların Fırat kenarında aldıkları bu yenilgiyi öğrenmesiyle bu durumu iyi değerlendirmiş daha evvel Tankred tarafından zapt edilen topraklarını geri almaya muvaffak olmuştur. Ayrıca Antakya'ya kadar ilerleyerek çok sayıda ganimet elde etti. Haçlıların dönmesini öğrenir öğrenmez Haleb'e geri döndü³⁹⁰.

Türkmenlerin bu sefere katıldıkları kaynaklarda zikredilse faaliyetleri hakkında kesin bilgi yoktur. Ama Haçlılara karşı indirilen darbeye onların da katkısı olduğu muhakkaktır. Büyük Selçuklu Devletinin Mevdud kumandasında Haçlılara karşı giriştiği bu ilk sefer ile Urfa'yı zapt edemeyip şehrin tarım arazilerini tahribata uğratarak ve Haçlılara da Fırat kenarında ağır bir darbe vurmak suretiyle önemli bir başarı kazanıldığı ifade edilerek Mevdud'un bu seferinin amacına ulaştığı konusunda tarihçiler hemfikirdir. Batılı tarih yazarlarınca da Urfa Haçlı Kontluğu derinden sarsan ve tarihinde bir dönüm noktası sayılan bir sefer olması bakımından da önemlidir. Ancak Müslüman kuvvetleri arasında birlik beraberlik ruhunun canlanması bakımından ve Müslüman kuvvetlerin savunmadan ziyade taarruza geçmeleri yönünden bir hayli önemlidir³⁹¹.

³⁸⁹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 104 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 43 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 155; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 240; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 179; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 130; Mevdud'un 1110 yılı seferi hakkında bkz. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 256-258; Stevenson, a.g.e., s. 87-89; Runciman, a.g.e., C. II, s. 95-97; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 129-140; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 102-108; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 162-166; Aydın Usta, a.g.e., s. 95-99; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 210-212

³⁹⁰İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 105; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 44; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 155; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 212-215; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 167-169.

³⁹¹Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 256-258; Runciman, a.g.e., C. II, s. 95-97; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, 131.

5.6.2. Mevdud'un Haçlılara Karşı İkinci Seferi (1111)

Selçuklu ordusu 1110 yılında Urfa muhasarası sırasında tarım arazilerini tahrip etmeleri, Fırat kenarında Haçlı ordusunun bir bölümünün öldürülmeleri ve Tankred'in yokluğunu fırsat bilen Haleb Meliki Rıdvan kaybettiği yerleri tekrar almak amacıyla Antakya'ya kadar akın düzenleyerek ganimet elde ederek Haçlıların geldiğini haber alınca da Haleb'e dönmüştü. Bu tür faaliyetler Haçlı liderlerinin dönüş yolunda iken Müslüman arazilerine karşı yağma ve akınlar düzenlemelerine neden oldu³⁹². Kral I. Baudouin, Baalbek ve Bika bölgesine gelerek yağma ve tahribatta bulunmaya başlamış ve Tuğtekin ile bir anlaşma yaparak bu bölgenin gelirinden üçte birini Haçlılara üçte ikisi Müslümanlara ve köylülere verilmesi hususunda anlaştılar (Safer 504/19 Ağustos-16 Eylül 1110). Haçlıların bölgeden ele geçirdikleri de kendilerine kaldı. Ayrıca Kral I. Baudouin, (3 Rebiülahir 504-19 Ekim 1110) tarihinde başlayıp 47 gün süren kuşatmanın ardından (20 cemaziyelevel 504-4 Aralık 1110) yılında Norveç Kralı Sigurd ve Venedik donanmasının yardımı sayesinde Sayda'yı eman yoluyla ele geçirerek herkesi de 20.000 dinar haraca bağladı. Haçlılar, Askalan Sur haricinde kıyı şeridinde hâkim güç oldular³⁹³.

Haleb Meliki Rıdvan aralarında bulunan anlaşmaya rağmen kendi topraklarını Haçlıların elinden kurtarmayı başardı. Bu durum karşısında Tankred Haleb topraklarında yağma ve akınlara başladı. Tankred ayak bastığı yörelerde Müslüman ahaliyi esir alıyor, öldürüyor, mallarını yağmalayarak onları bir nevi zorunlu hicrete maruz bırakıyordu. Tankred, en-Nakira'yı ele geçirdikten sonra Esarib'e gelerek şiddetli bir kuşatmadan sonra ele geçirdi. Ardından Zerdanâ ve Bikisrail'i de ele geçirmesiyle Haleb ciddi tehlikelerle karşı karşıya kaldı. Haleb bölgesi için en önemli kale ve müstahkem mevki Haçlıların eline geçmesiyle birlikte bütün Suriye bölgesi tehlike

³⁹²İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 105; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 44; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 155; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, 131; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*,s. 108 vd.

³⁹³İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 171; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 106 vdd.;İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 45 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 384; Sayda'nın ele geçiriliş tarihini 19 Aralık 1111 tarihini verir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 143 vdd.; 5 Aralık'ta alındığını söyler. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 180 vd.; Eylül ayında başladığını kuşatmanın 6 hafta sürdüğünü söyler. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 166 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 807,809.

içerisine düştü. Menbic, Balis ve diğer pek çok yerin halkı yaşadıkları yerleri terk ederek kaçmaya başladılar³⁹⁴.

Bu olaylar karşısında Haleb Meliki Rıdvan, Tankred 'e anlaşma yapmak istediğini bildirmesi üzerine Tankred'e 20.000 dinar, 10 Arap atı ve Rıdvan'ın Antakya'ya düzenlediği sefer esnasında ele geçirilen esirlerin geri vermesi hususunda anlaştilar³⁹⁵. Ayrıca Haleb Meliki, Haçlıların faaliyetleri yüzünden yurtlarından göç eden halkı bundan alıkoymak amacıyla 60 tane hazine arazisini ucuz fiyata satılığa çıkardı³⁹⁶. Haleb Meliki bu anlaşma sayesinde Haçlıların zulmünü şimdilik durdursa da kesin bir çözüme sağlayamamıştı. Sadece Haleb değil bütün Suriye tehlike içinde bulunuyordu. Bu sebeple bölgenin emîr ve hâkimleri Haçlılarla anlaşma yolunu seçerek bir kurtuluş yolu aramaya koyuldular. Sur Hâkimi 7000 dinar vermek suretiyle, Şeyzer Hâkimi İbn Munkız 4000 dinar Hama Hâkimi Ali el-Kürdî de 2000 dinar ödemek şartıyla Haçlılarla barış yaptılar. Bu anlaşmanın süresi hasat zamanında sona erecekti³⁹⁷.

Haleb'in böylesine büyük bir tehlike karşısında en başta Haleb Meliki olmak üzere ahali de bu durumdan oldukça kaygılı idi. Haleb'in bu tehlikeli durumu karşısında ilk başvurulacak yer Büyük Selçuklu Devletinden başka yer olamazdı. Suriye beldesinde Haçlıların zulümleri altında bulunan yerlerin emîrleri ve ahali Sultan Muhammed Tapar'ın Cemaziyelevvel 504/15 Kasım-14 Aralık 1110 yılında Hemedan'dan Bağdad'a geldiğini öğrenince mektup göndererek yardım talebinde bulundular. Haleb'den Bağdad'a giden Haşimi eşrafından bir kişi, sufi, tacir ve fakihlerden oluşan bir grup Haçlılara karşı Sultan ve Halifeden yardım istemek üzere Bağdad'a geldi. 504 yılı Şaban'ının ilk cuma günü 17 Şubat 1111 tarihinde³⁹⁸ Bağdad ahalisi ile birlikte Sultan Camiine gittiler. Burada Haçlıların zulümleri yüzünden ağlamaya sızlamaya başladılar. Halife ve Sultanın bu duruma kayıtsız kaldıklarını söylediler³⁹⁹. Hatta daha ileri giderek hatibi minberden indirerek minberi parçaladılar. Cuma namazı esnasında karışıklıklar

³⁹⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 155; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 110; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 385, vd.; Gregory Abu'l Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350.

³⁹⁵ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 156; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 111 vd.; Rıdvan'ın senelik 10.000 dinar, at ve esirleri serbest bırakmasını söyler. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 170; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 106; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 45; ödenecek miktarın 32.000 dinar olduğunu söyler. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 386; Tankred'e 32.000 dinar 20 Arap atı ve 40 balya kıymetli kumaş olarak belirtir. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350.

³⁹⁶ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 157; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 113.

³⁹⁷ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 386; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350.

³⁹⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 173; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 110 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 48.

³⁹⁹ Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350.

çıkarak namaza engel oldular. Sultan Muhammed Tapar'ın Haçlılara karşı bir ordu görevlendireceğini söylemek suretiyle bazı devlet adamları olayı yatıştırmaya çalıştılar. Fakat bir hafta sonra Halifenin Camiinde de aynı olaylar vuku buldu. Bu olaya çok öfkelenen Halife Mustazhir Billâh bu olayın faillerinin yakalanıp cezalandırılmalarını emrettiyse de Sultan onu yatıştırarak bundan vazgeçirdi⁴⁰⁰. Bu sırada Bizans İmparatoru Aleksios'un elçileri gelerek Haçlılara karşı birlikte hareket etmeyi ve onları bölgeden uzaklaştırmak için teklifte bulundular. Bu elçinin Halebliler'den önce geldiğini zikreden İbnü'l Esir, Haleb ahâlisinin Sultan'a: "*Bizans İmparatorunun Müslümanlara karşı senden daha hamîyyetli davranmasından dolayı Allah'tan korkmaz mısın? O Haçlılar'la cihad etmek için sana elçi gönderdi*" sözlerini kaydetmiştir⁴⁰¹.

Bu durum üzerine Sultan Muhammed Tapar emîrlere haber göndererek bölgelerine dönmelerini ve sefer hazırlıklarına başlamalarını emretti. Melik Mesud'u da Mevdud'un yanında Musul'a gönderdi. Diğer emîrlere de kuvvetlerini toplayıp Mevdud'a katılacaklardı.⁴⁰² Sultan Muhammed Tapar'ın emri üzerine harekete geçerek hazırlıklarını tamamlayan Mevdud, ordusuyla Şabahtan'a⁴⁰³ gelerek bu bölgede bulunan Tell-Kurâdve civardaki diğer kaleleri eman yolu veya kılıçla ele geçirdi. Burada diğer emîrlere, Mevdud'a katılmak üzere geldiler. Diyarbekir Emîri Sökmen el-Kutbi, Meraga Emîri Ahmedil ona katıldı. Bu orduya katılan diğer beyler ise, Erbil Emîri Ebû'lHeyca, Hemedan Emîri Porsuk'un iki oğlu Zengi ile Bekciyye, Artuklulardan Necmeddîn İlgâzî'nin oğlu Ayaz ve çok sayıda gönüllülerden oluşan ordu Mevdud'a katılan birleşik Selçuklu ordusu Harran'da toplandı⁴⁰⁴. Selçuklu ordusunun Harran'da toplandığını

⁴⁰⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 158; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 112; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 173; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 111 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 48 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 386; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350.

⁴⁰¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 387; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 173; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 112; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 49.

⁴⁰² İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 387; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 158; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 113; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 173; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 112; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 49.

⁴⁰³ ŞabahtanDiyâr-ı Rabîa da bir bölge olduğu ve Resulayn Ceylanpınar civarına teakabül ettiği malumdur. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 97 dn. 374.

⁴⁰⁴ İbnü'l Adîm ve Kalânîsî, Diyarbekir Emîri Sökmen el-Kutbi, Meraga Emîri Ahmedil olmak üzere bu iki beyin adını zikreder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 158; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 113; Kalânîsî ise aynı bilgilere verirken Şabahtan'ı Sencetan, Tell-Kurâd'ı Tell-Murad şeklinde kaydetmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 174; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 114; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 50; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 350 vd.; Mevdud'un ilk 1110 ve ikinci 1111 seferini birbirine karıştırmıştır. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 388; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 242 vd.; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 142-144; Abdülkerim

öğrenen Şeyzer Hâkimi İbn Munkız, Mevdud'a haber göndererek Tankred'in Şeyzer'in karşısında Tel İbn Ma'şer adında kale inşa etmeye başladığını söyleyerek onları Tankred'e karşı yardıma çağırdı. Bunun üzerine harekete geçen Mevdud idaresindeki ordu 24 Temmuz'da Fırat'ı geçerek 28 Temmuz'da Tell-Başir önünde ordugâh kurdu ve muhasaraya başladı. Burada Sultan'ın emri gereği Hemedan Emîri Porsuk b. Porsuk hasta (Nikris ya da Gut) olduğu halde orduya katıldı. Bu sırada Sökmen el-Kutbi'de hastaydı⁴⁰⁵. Tell-Başir Senyörü Joscelin bu durum karşısında Mevdud'un idaresinde bulunan Meraga Emîri Ahmedil'e gizli bir şekilde ulaşarak onu para ve birtakım vaatlerle kandırmak suretiyle kuşatmadan vazgeçirerek ordunun büyük bir kısmını oluşturan askerleriyle kale önünden çekilmesini istedi. Diğer emîrlerin muhalefetine karşı Ahmedil, Joscelinin isteğini kabul ederek ordunun Haleb'e yönelmesini sağladı⁴⁰⁶. Ahmedil'in Tell-Başir kuşatmasını terk etmesine sevk eden diğer bir neden ise Sökmen el-Kutbi'nin hastalığından yararlanarak ona ait yerleri Sultan tarafından kendisine ikta edilmesini sağlamak gayesi içinde olmasıdır⁴⁰⁷.

Bu esnada Haleb Meliki Rıdvan Haçlılara karşı Selçuklu ordusundan yardım istiyordu. Rıdvan, Tell-Başir'i kuşatmakta olan Mevdud, Ahmedil ve diğer emîrlere gönderdiği mektupta: "*Ben mahvoldum, bu nedenle Haleb'den ayrılp gitmek istiyorum; bu durum karşısında bana süratle yardıma geliniz*" diyordu⁴⁰⁸. Rıdvan'ın bu yardım talebine olumlu karşılık veren Selçuklu ordusu Tell-Başir'den ayrılarak Haleb'e doğru yola koyuldu. Selçuklu ordusu Haleb önlerine gelerek ordugâh kurdu. Fakat Selçuklu ordusunun halka karşı birtakım davranışları karşısında endişelenen Rıdvan onlarla iş birliği içerisinde olmaktan vazgeçti. Hatta onların Haleb'i ele geçirmek niyetinde olduğunu düşünerek şehrin kapılarını kapatarak savunma önlemleri aldı. Rıdvan

Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 111; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 171.

⁴⁰⁵ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 158 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 113 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 174; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 114; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 50-51.

⁴⁰⁶ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 115; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 51; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 159; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 114; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 243; Selçuklu ordusu burada uzun zamandır kuşattıkları Tell-Başir'iterkedip Haleb'e gitmeselerdi kısa zaman içerisinde ele geçirebilirlerdi. Kuşatmanın 45 gün sürdüğünü söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 389; Bir ay boyunca kuşattıklarını ifade eder. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 182; İki ay kuşatıldığını ifade eden müellif bu gizli anlaşmadan habersizdir. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 170; Albert of Aachen, a.g.e., s. 811,813; 26 gün kuşatıldığını tespit eden Demirkent ise konuya açıklık getirmiştir. Demirkent, *Urfa Haçlı Konluğu*, I, s. 147.

⁴⁰⁷ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., neşr Amedroz 1908, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 115; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 51; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 389.

⁴⁰⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 159; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 114.

ahalinin şehri onlara teslim etmesinden korkarak ahali içerisinde rehinelere alarak iç kaleye çekildi. Dış bağlantısı kesilen şehirde 17 gün sonra yiyecek sıkıntısı başlamasıyla şehirde hırsızlık, gasp ve çapulculuk faaliyetleri kol gezmeye başladı. Rıdvan'ın aldığı bu önlemler yüzünden halk özellikle avâm kesimi onu kınamak suretiyle ayıpladılar⁴⁰⁹.

Selçuklu ordusundaki müttelikler ayrılmaya başlarken, askerlerin de mücadeleciler ruhları sarsılmaya başladı. Sökmen el-Kutbi'nin hastalığı kötü bir hal almaya başlayınca ülkesine dönmek üzere kuvvetleriyle yola koyuldu ve ülkesine varmadan yolda öldü. Ahmedil ise Sökmen el-Kutbi'nin topraklarını iktâ alma hevesi yüzünden geri dönmek istiyordu. Emîr Posuk b. Porsuk ise hareket edemiyor, konuşamıyor sadece sedye üzerinde taşınıyordu. Dımaşk Hâkimi Tuğtekin Sultanın emri gereği Hıms, Hama, Rafeniyye ve diğer bölgelerden topladığı kuvvetlerle Haleb önlerinde bekleyen Selçuklu ordusuna katıldı. Tuğtekin burda boş yere vakit kaybetmektense Haçlılara karşı savaşmak için Suriye'de ilerlemeyi teklif etmesini kabul eden ordu Haleb önünden yola çıkarak (29 Safer 505/ 6 Eylül 1111) Maaretü'n-Numan'a gelerek burada konakladı⁴¹⁰. Selçuklu ordusunun Haleb önlerinden ayrılmasının ardından Rıdvan rahatlamış ama Tuğtekin'in Selçuklu ordusuna katılması onu huzursuz etmeye yetmişti. Bu sebeple Rıdvan orada bulunan bazı emirlere haber göndererek Tuğtekin'i öldürmelerini ve topraklarını ele geçirmelerini istedi. Bu durum üzerine Tuğtekin, Mevdud ile dostluk kurarak, diğer emirlere de kıymetli hediyeler vermek suretiyle kendisini güvenceye almaya çalıştı. Dımaşk'ı kaybetmek istemeyen Tuğtekin Haçlılarla bir anlaşma yapmak için gizli bir girişimde bulunmaktan da geri durmadı. Ayrıca Selçuklu ordusunun Trablus'a doğru gitmesi için çok gayret etse de Posuk b. Posuk, Sökmen el-Kutbi ve Ahmedil'in kuvvetleri de ard arda karargâhtan ayrılarak ülkelerine doğru yola çıktılar. Mevdud beraberinde bulunan Tuğtekin ile Maaretü'n-Numan'ı geride bırakarak Asi Nehri kıyısında Celâlî'de karargâh kurarak konakladılar⁴¹¹.

⁴⁰⁹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 115; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 51; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 159 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 114; Gregory Abu'l Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 351; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 389; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 94.

⁴¹⁰İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 175 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 116; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 51-52; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 159 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 114 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 389; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 95.

⁴¹¹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 176 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 117; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 52 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 160 vd.; Türk.

Selçuklu ordusunun Antakya'ya yönelmesiyle birlikte Şeyzer önlerinde bulunan Tankred Efâmiye'ye doğru geri dönerek Kudüs Kralı I. Baudouin'e haber gönderip yardım talebinde bulundu. Albertus'un verdiği bilgilere göre, Kudüs Kralı I. Baudouin beraberinde Trablus Kontu Bertrand, Sayda Hâkimi Eustache Garnier, Hebron Hâkimi Gautier, Patrik Gibel ile yola koyuldu. Kral I. Baudouin'in çağrısı üzerine Urfa Kontu II. Baudouin 200 şövalye 100 piyade ile Tell-Başir Senyörü Joscelin 100 süvari 50 piyade ile Seruc Hâkimi Payen of Sororgia 50 şövalye 30 piyade ile ayrıca Ermeni Beyleri Kogh Vasil ve Oşin'in gönderdiği kuvvetlerle ona katıldı. Antakya Prinkepsliğinin vasalları Tarsus Misis Hâkimi Yaban Keçisi lakablı Guido, Maraş komutanı Richard 60 şövalye 100 piyade ile Harim Valisi Guido, Süveydiye komutanı Robert, Tell-Mannas Valisi Pons, Lâzkiye Hâkimi Martin, Sarmeda Valisi Bonable, Hâb Valisi Sudonlu Robert yanında Montmarinli Roger Efamiye Valisi Engelger 200 şövalye ile geldiler⁴¹². Fulcherius'un verdiği bilgilere göre, ordu Rugia şehrine geldiğinde Tankred orada bulunuyordu. Beş gündür Kralın gelmesini bekleyerek onu neşe içinde karşılamış ve Asi kıyısında karargâh kurduktan sonra burada fazla zaman kaybetmeden Efâmiye'ye doğru yola koyulduklarını kaydetmiştir⁴¹³. Bu durum üzerine Haçlıların Şeyzer üzerine geleceklerini öğrenen İbn Munkız, Mevdud ile Tuğtekin'in yanına giderek yardım isteyerek Haçlılara karşı beraber savaşmayı söyledi. Selçuklu ordusu yukarı Şeyzer'in doğusuna nehir kenarına yerleşmişti. Şimdi ordu buradan alınarak şehirdeki teraslara karagahını kurdu ve savaş düzenine girdi (9 Rebiülevvel 505/15 Eylül 1111). ŞeyzerEmîri de 5000 kuvvetle orduya katıldı⁴¹⁴.

Haçlıların birleşik ordusu Efâmiye'den ayrılarak Selçuklu ordusunun bulunduğu Şeyzer üzerine doğru ilerleyerek Tell İbn Ma'aşer'in kuzey tarafında karargâh kurdu. Mevdud'un ordusu dağıldığından dolayı kuvveti azalmıştı. Albertus'a göre, Haçlı ordusunun sayısı 16.000'den fazla idi. İki ordunun süvari sayısı aynı olmasına rağmen

Terc. Ali Sevim, s. 115; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 389 vd.; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 95; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 351;

⁴¹²Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 171-172; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 815, 817.

⁴¹³Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 182 vd.; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 147 vd.; İslam kaynakları da haçlıların bir araya toplandıklarını söylemektedirler. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 177; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 118; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 53; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 161; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 115; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 390;

⁴¹⁴Üsâme İbn Munkız, *İbn Munkız Haçlılara Karşı –Kitâbü'l-İ'tibâr*, terc. Selahattin Hacıoğlu, Bordo Siyah Klasik Yay., İstanbul 2006, s. 117. İslam kaynakları da Üsâme'nin verdiği bilgileri doğrular mahiyettedir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 177; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 118; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 53; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 161; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 115; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 390;

Haçlı ordusunun piyade kuvvetleri Selçuklu ordusunun üzerindeydi. Bu durumda Mevdud ihtiyatlı davranarak Haçlılara karşı meydan savaşından ziyade onlara vur kaç taktiği ile zarar vererek yıpratmayı uygun buldu. Nitekim Mevdud, Haçlıların ikmal yollarını keserek onları yiyecek sıkıntısına ve susuzluğa maruz bırakarak yıpratmaya çalıştı. Haçlıları abluka altına alan Mevdud'un kuvvetleri onları uzun bir süre taciz etti. Ayrıca Nehir kıyısına konuşlanan okçu birlikler Haçlıların suya yaklaşmalarına fırsat vermedi. Mevdud'un uyguladığı bu stratejinin işe yaradığı gözlemlendi. Nitekim bir hafta sonra bu strateji sayesinde Haçlı karargâhında sıkıntılar çıkmaya başladı. Albertus iki ordunun 16 gün savunma durumunda olduğundan bahsetmiştir. Sonunda savaş konumuna geçen Türk ordusu karşısında Haçlılar buldukları tepeden inmeleri üzerine Selçuklu ordusu Haçlıların batı kanadındaki kuvvetlere saldırarak onları oklarına hedef almak suretiyle perişan ettiler. Selçuklu ordusu bu sayede Haçlıların karargâhını yağmalayarak pek çok ganimet elde ettiler. Kral Baudouin ile Tankred savaşa hazırlandılarsa da Selçuklu süvarileri savaştan ziyade vur kaç taktiğini devam ettiriyordu. Bu durum karşısında Haçlılar, daha evvel buldukları tepeye geri çekilerek üç gün boyunca hiçbir teşebbüste bulunmadan orada kaldılar ve yardım alacakları bir yerleri de yoktu. Haçlılar, Müslümanlar Cuma namazı için Şeyzer'e Camiine gittikleri esnada bundan faydalanarak tepeden inerek Efâmiye'ye doğru ilerlediler. Haçlı ordusunun kaçtığını duyan Selçuklu ordusunun birlikleri arkalarına düşerek geride kalanları yakalayıp öldürdükten sonra Şeyzer'e geldiler. Kral Baudouin Kudüs'e dönerken Tankred Antakya'ya doğru yola çıktı. Hama'ya doğru yola çıkan Mevdud'un bu başarısı karşısında Haçlıların perişan halde kaçıp gitmeleri Müslüman kesim tarafından sevinçle karşılandı⁴¹⁵.

5.6.3. Mevdud'un Haçlılara Karşı Üçüncü Seferi

Mevdud (Zilkade 505/30 Nisan-29 Mayıs 1112) yılında Urfa'ya gelerek karargâh kurdu ve şehri kuşatmaya başladı. Daha evvel düzenlediği seferler esnasında zarar görmemiş

⁴¹⁵ Haçlıların gece kaçtıklarını söyler. Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 117 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 177 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 118 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 53 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 390; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 161; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 116; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 95; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 182 vd.; Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 173 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 817, 819; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 243; Mevdud'un 1111 yılı ikinci Seferi hakkında karşı. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 261-263; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 91-93; Runciman, a.g.e., C. II, s. 99-101; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 140-148; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 215-219; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 108-116; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepsliği*, s. 169-176; Aydın Usta, a.g.e., s. 100-101; Alptekin, *Dimaşk Atbegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 40-44.

olan arazileri tahrip ederek, iki yıldır mahsul alamayan Urfa ahalisinin perişan olmasını sağladı. Mevdud morallerini yerle bir ettiği Urfa halkına birtakım vaatlerde bulunarak şehri kendisine teslim etmeleri durumunda barış içerisinde yaşayacaklarını söyledi. Fakat Urfa halkı Mevdud'un tekliflerine olumlu bir cevap vermedi⁴¹⁶. Fakat 20 kadar Ermeni Mevdud'un şehri zapt edebilmesi için onunla anlaştı. Urfa halkı onun çekip gittiğini düşünsün diye şehir surlarının savunmasını ihmal edecekler yahut da daha az önem vereceklerdi⁴¹⁷.

Mevdud bu plan gereği olsa gerek 506 yılının muharrem ayında (28 Haziran 27 Temmuz 1112) tarihinde karargâhını kaldırarak Urfa'dan Seruc'a gitti. Urfa'da yaptığı gibi Seruc'ta da arazileri tahrip etmeye başladı. Mevdud'un kuvvetleri ihtiyatsız bir şekilde araziye tahribatta buldukları esnada Joscelin ani bir baskında bulunup, hayvanları gasp ettikleri gibi çok sayıda kuvvetin öldürdüler. Bunun üzerine Müslümanlar, Joscelin üzerine yürüdülerse de Joscelin çoktan Seruc'a kaçmıştı⁴¹⁸.

İslam kaynaklarının bu konuda verdiği bilgilerin kısa olmasından dolayı bundan sonraki olaylar hakkında bilgi vermemektedir. Bundan sonraki olaylar hakkında bilgi veren yerli kaynaklara müracaat etmek durumundayız. Anonim Süryani müellifinin verdiği bilgilere göre, gece yerini aydınlığa bıraktığı vakitlerde Urfa'ya gelen Mevdud, kuvvetlerini bahçelerden geçirerek görünmeden şehre yaklaşmış, cesur piyadelerini daha önceden karar verdikleri duvara yaklaştılar. Burası daha evvel kararlaştırılmış buluşma noktası olan şehir eşrafından Cyrus (Siros) adında biri tarafından korunuyordu. Burada Ermenilerle bir araya gelen Türk piyadeleri sarkıtılan iplerle surlara tırmanmaya başladılar. Bunu gören nöbetçiler “*Düşman duvarın üstünde*” diye bağırmaya başladılar. Bu arada Türkler şehrin batısından harekete geçerek saldırının batı yönünde olduğu

⁴¹⁶ 505 yılı Zilkade ayında Urfaya geldiğini kaydeder. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 181; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 127; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 60; Kuşatmanın 506 yılı muharrem ayında 28 Haziran 27 Temmuz 1112 de olduğunu zikreder. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 393; Hasat mevsiminde gerçekleştiğini ifade eder. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 24 vd.; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 71; 561 (22 Şubat 1112-20 Şubat 1113) tarihinde Urfa'ya yürüdüğünü bildiren müellif 22 Nisan 1112 yılında Urfa'ya geldiğini bildirir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 246.

⁴¹⁷ *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 25; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 71 vd.

⁴¹⁸ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 393; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 181; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 127 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 60; Urfalı Mateos ise Mevdud'un Urfa'dan Seruc'a gitmesini başka bir nedenle açıklamaktadır. Ona göre; Joscelin 200 kişilik bir kuvvetle Seruc'a geldiği vakit Türkler 1500 kişiyle gelerek şehre taarruz ettiklerini ve Joscelin'in onlardan 150 kişiyi öldürdüğünü, 5 kişiyi aaldığını pek çok ganimet ele geçirdiğini söyler. Ayrıca bu olaydan sağ kalan kişiler Mevdud'un yanına giderek o da kuvvetlerini toplayarak Seruc'a gelerek Joscelin'in üzerine yürüdüğünü bu durum üzerine Joscelin'in Urfa'ya gittiğini, Mevdud'un ise Seruc'ta 7 gün kaldıktan sonra Urfa'ya döndüğünü zikreder. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 246.

düşüncesini vererek surlara çıkan piyadelerin daha rahat hareket etmelerini sağlamak gayesiyle davul ve borularını çalmaya başladılar. Bu sayede Anonim Süryani yazarına göre 60 Urfalı Mateos'a göre 100 kişi surlara çıkmaya muvaffak oldu. Günün ilk ışıklarıyla surlar üzerindeki Türkleri, öte yanda Mevdud'un ordusunu gören Haçlılar, kendi içlerinde bir kısım hainlerin bulunduğunu anladıklarında büyük bir korku içine düşmüşlerdi. Urfa'da bulunan Tell-Başir Senyörü Joscelin beraberindeki birliklerle surlarda bulunan Türklerin üzerine saldırdı ve surlardan atılan ipleri keserek şehri kuşatan ana orduyla bağlantılarına son verdi. Joscelin saman dolu bir çuvalın arkasına sığınarak Türklerin arasına girerek bir kısmını kılıçtan geçirirken, bir kısmı da kurtulmak amacıyla kendilerini surlardan aşağı atarak öldü⁴¹⁹. Mevdud bu üçüncü seferinde istediği sonucu elde edemeyince kuşatmayı kaldırarak Şabahtan bölgesindeki Tell-Mavzen'e⁴²⁰ yürüyerek zapt ettikten sonra Musul'a döndü⁴²¹.

Kudüs Kralı I. Baudouin, Dımaşk arazileri olan el-Beseniyye, Havran ve Sevad yörelerine akınlarda bulunarak tahrip etmesi neticesinde Dımaşk için önemli olan yollar emniyetsiz bir hal almaya başlamasıyla ihtiyacını sağlayamayan şehirde gıdalar azalmış ve ürünlerin fiyatı da bir hayli atmıştı. Bu durum karşısında Tuğtekin, Mevdud'a haber göndererek kendisine acil olarak yardıma gelmesini bildiriyordu⁴²².

Mevdud'a karşı kötü niyetli kimseler onun Tuğtekin ile ittifak yaptığını Sultan'a isyan edeceği hususunda iftira atmaları üzerine Sultan'ın ondan yüz çevirmesine şüphe duymasına vesile oldular. Bu olay üzerine Mevdud üzerine atılan iftiraları çürütmek Sultan'ın nezdinde kaybettiği itibarını kazanmak için oğlu ve eşini Sultan'ın yanına İsfahan'a gönderdi. Onlar da söylenenlerin iftira olduğunu Sultan'a aynı sadakatle bağlı olduğunu ifade ettiler⁴²³. Mevdud ise bu yardım isteğine olumlu cevap vererek Sincar

⁴¹⁹I. ve II. Haçlı Seferleri *Vekayinamesi*, s. 25 vd.; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 72 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 246 vd.;

⁴²⁰Tell-Mavzen (Urfalı Mateos'da Tilmuz şeklinde kaydedilmiştir.) Bu yerin eski Antoninopolis olup kısa zaman önceye kadar Viranşehir olarak kaydedilmekteydi. Dulaurier (Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 247 dn. 75)'in verdiği bilginin yanlış olduğunu söyler. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 152 dn. 586.

⁴²¹Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 95-96; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 261-263; Runciman, *a.g.e.*, C. II, s. 101-102; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 149-152; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi.*, s. 116-118; Aydın Usta, *a.g.e.*, s. 102.

⁴²²İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 183 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 132; İbn Kalânisî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 63; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 395; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 163; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 118; Karş. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 47; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi.*, s. 118 vd.; Birsnel Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 79.

⁴²³İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 133; İbn Kalânisî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 63 vd.;

Emîri Temîrek ve İlgâzî'nin oğlu Ayaz'ı alarak kalabalık bir orduyla (30 Zilkade 506 – 18 Mayıs 1113) Fırat'ı geçip Suriye'ye girdi⁴²⁴.

Mevud'un Suriye'ye geldiğini Ermeni haberciler sayesinde öğrenen Kral I. Baudouin büyük bir korkuya kapıldı⁴²⁵. Bu sırada II. Baudouin kuzeni Urfa Kontu II. Baudouin ile araları açılan Tell-Başir Senyörü Joscelin yanına gelmişti⁴²⁶. Ayrıca ona Taberiyye'yi ikta ederek karşısındaki Türk gücünü en aza indirmek gayesiyle Joscelin, Tuğtekin ile anlaşmak üzere bir mektup yazmaya karar verdi. Tuğtekin'e gönderilen mektupta anlaşma şartları Semânîn kalesi ve Cebel-i Âmila'nın Tuğtekin'e, el-Habis kalesiyle Sevad bölgesinin bir kısmı Kudüs Krallığına bırakılması ve Tuğtekin Haçlı topraklarına akınlar düzenlemediği takdirde I. Baudouin'in, Dımaşk çevresine akınlar yapmayacağını içeriyordu⁴²⁷. Kral I. Baudouin, Mevdud'un yanından Tuğtekin'i ayırmayı düşünmüştü. Fakat böyle bir anlaşma için çok geç kalınmış, Mevud Haçlılara karşı savaşmak üzere Suriye'ye girmişti. Tuğtekin ise gerekli hazırlıklarını tamamlayarak beraberinde Hıms, Hama ve Rafeniyye'den kuvvetlerle yola koyulmuş, Hıms'ın kuzeyinde bulunan Merc-Selmiyye'de Mevdud idaresinde birleşik Selçuklu ordusunu karşıladı⁴²⁸.

Burada birleşen Mevdud ve Tuğtekin yaptıkları istişare sonucunda Kudüs Kralı I. Baudouin'in üzerine doğru yürümeye karar vererek, (10 Zilhicce 506 – 28 Mayıs 1113) Kurban Bayramı günü Kades'e, ardından Bukayye yöresinde bulunan Aynü'l-Cerr'e

⁴²⁴ 506 Zilkade sonu olarak bahseder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 395; 506 Zilkade ayı 19 Nisan-18 Mayıs 1118 tarihini verirken kesin bir gün belirtmez. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 133; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 64; Mart ayında 30.000 kişi topladığını belirten müellif hazırlık zamanını kastetmiş olabilir. Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. 186 vd.; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. 837, 839; Büyük bir orduya idare ettiğini söyler. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 187; 113 yaz olarak tarih belirten müellif sonsuz kalabalıkta büyük bir ordudan bahseder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 152; Türk ordusu Fırat'ı geçerek Kudüs Kralı ve Franklara karşı savaşmak üzere bütün mevcudu ile yürüdü şeklinde verdiği bilgiden ordunun kalabalık olduğunu düşünebiliriz. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 250.

⁴²⁵ Albertus Aquensis, *a.g.e.*, II, s. ayn yer; Albert of Aachen, *a.g.e.*, s. ayn yer.

⁴²⁶ II. Baudouin ile Joscelin'in aralarındaki olay hakkında bkz. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 152-155.

⁴²⁷ Müellif bu anlaşmanın hükümlerini zikrederken bir yerin ismini boş bırakmış, muhtemelen bir yer daha vardı. Gibb bu yerin Banyas yakınlarındaki Tibnin olacağını belirtmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 133 vd.; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 64; Fakat bu konuya değinen müellifler o yer konusunu atlamışlardır. Krş. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 47; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 119; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 80.

⁴²⁸ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 134; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 64; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 395; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 47; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 119; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 80.

gelmişler Vâdiü'l-Taim yolundan ilerleyerek Banyas'a geldiler ve karargâhlarını kurdular. Burada buldukları süre zarfında ordunun bir kısmı Semânin yönüne doğru ilerleyip akınlarda bulunsalar da bir sonuç elde edemeyerek geri döndü⁴²⁹. Bundan sonra birleşik Selçuklu ordusu buradan hareket ederek el-Kuhvâne (el-Ukhuvâne)'ye doğru yola çıktılar⁴³⁰. Kudüs Kralı I. Baudouin ise anlaşma tekliflerinin reddedilmesi üzerine bu umudunu kaybedince birleşik Selçuklu ordusu gelinceye kadar Dimaşk ve çevresinde akınlara devam ederek yağma ve tahribatta bulundu⁴³¹. Kral I. Baudouin, Antakya Prinkepsi Richard de Salerno⁴³² ve Trablus Kontu Pons⁴³³'tan yardım talebinde bulundu⁴³⁴.

⁴²⁹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 134; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 64; Halebli tarihçi İbnü'l-Adîm'deMevdud'un Suriye'ye gelerek Haçlılara karşı Tuğtekinle ittifak yaptığını ve Melik Rıdvan'a da bu sefere katılması hususunda başvurduklarını fakat onun bu yardımı geciktirerek savaştan sonra 100 atlıdan az bir kuvvet gönderdiğini kaydeder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 163; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 118; Karş. Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 47; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 119 vd.; Birsell Küçüksipahioğlu, a.g.t., s. 80.

⁴³⁰İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 185; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 134; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 65; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 395; Bu konuda Willermus ise Suriye'nin tamamından geçerek Dimaşk'ı solda bırakıp Lübnan ile deniz arasındaki Tebriyye'yi geçerek Ürdün'e giden köprüünün yakınlarında ordugah kurduğunu zikreder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 152; Taberiyye Gölü yakınlarında Tapar (Tiberiade) şehri önünde karargâh kurduklarını söyler. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 250.

⁴³¹İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 184; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 134; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 64.

⁴³²Antakya Prinkepsi Tankred 12 Aralık 1112 yılında ölünce yerine yeğeni Roger de Salerne geçti. İbnü'l-Kalânîsî Tankred'in ölümünü (8 Cemaziye'l-ahir 506 – 30 Kasım 1112) olarak verir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 183; bu neşrinde ise (18 Cemaziye'l-ahir 506 – 10 Aralık 1112) İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 131 vd.; bu neşrinde ise (18 Cemaziye'l-ahir 506 – 16 Aralık 1112) İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 62 vd.; (8 Cemaziye'l-ahir 506-30 Kasım 1112) yılında öldüğünü söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 394; Fulcherius 1112 yılında öldüğünü ve yerine Roger de Salerne geçtiğini söyler. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 185; Albertus Tankred'in ölümünü aynı yıl kardeşim Tankred öldü diye açıklamış dipnotta 12 Aralık 1112 tarihini işaret eder. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 186; Albert of Aachen, a.g.e., s. 837; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 248 vd.; Willermus ise 1112 yılını vererek gün belirtmemiştir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 151; Tankred'in öldüğünü ve yerine Roger'in geçtiğini kaydeder. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Altan, Antakya Haçlı Prinkepsliği, s. 178 vd.

⁴³³Babası Bertrand'ın 2 Şaban 505-3 Şubat 1112 yılında ölmesinden sonra yerine oğlu Pons geçmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 181; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 127; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 59; Bu konuda bkz. Birsell Küçüksipahioğlu, a.g.t., s. 75 vdd.

⁴³⁴Kralın Roger ve Pons'tan yardım istediği hususunda bütün kaynaklar hemfikir. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 186 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 837, 839; Willermus'tayaşılın savaştan sonra katıldıklarını ifade eden şu cümlesiyle Antakya Prensi Roger ve Trablus Kontu çok yakındaydılar iki güne gelmiş olular şeklinde bilgi verir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 153; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 187; Mateos da bu yardım çağrısını zikretmiş Roger'i ve Saint Gilles'in oğlu olarak zikrettiği kişi Trablus Kontu Pons'tur. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 250 vd.; Haçlılar ile birleşik Selçuklu ordusu arasında yaşanan savaştan sonra Roger ve Pons'un katıldığını söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 396; I. Baudouin'in Suriye'de giriştiği yağma ve tahribattan sonra Roger ve Pons'un katıldığını zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 185; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 134; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 65.

Antakya Prinkepsi Roger ve Trablus Kontu Pons'un hangi safhada Kral'ın yardımına geldiği konusunda İslam kaynakları ve Haçlı kaynakları bu konuda aralarında ciddi ihtilaflar bulunmaktadır. İbnü'l Kalânîsî'nin verdiği bilgilere göre, I. Baudouin Suriye bölgesinde yağma ve tahribatta bulunduktan sonra Antakya Prinkepsi Roger ve Trablus Kontu Pons'un ona katıldıklarını bildirir. Daha sonra ise hep beraber es-Sinnebra köprüsünün batısında karargâh kurmaya karar veren Haçlılar, Türklerle karşılaşmak amacıyla el-Kuhvane'ye gitmeye karar verdiler ve bütün yüklerini köprünün öte tarafında yıkmışlardı. Bundan habersiz olan Türkler, Haçlıların kendilerine doğru yürüdüklerini de bilmiyordu. Onlar daha önce buraya gelmiş ve ordugâhlarını kurarak içlerinden bir bölümü yem ve yiyecek aramak için dolaştıkları esnada Haçlıların çadırlarını kurduklarını gördüler. I. Baudouin bu sırada önden gitmiş, Roger ve Pons geriden onu takip ediyordu. Bu esnada yiyecek arayışında olan Türklerle Haçlılar arasında bir savaş vuku buldu ve askerleri haberdar etmek amacıyla bağırarak Haçlıları Taberiyye'nin sahibi Joscelin olduğunu sanarak silahlarını kuşanıp köprüyü geçtiler. Tuğtekin köprü üzerinde mevzilenerek kalabalık bir kuvvetle gelen Temîrek b. Arslantaş'ın geçmesini sağladı. İki taraf arasında (11 Muharrem 507/28 Haziran 1113) günü yaşanan savaşta Türkler galip gelerek Haçlılardan 2000 kadar kişiyi öldürdüler. Haçlılardan pek çok ganimet ele geçirdiler. Kral I. Baudouin'in silahları ve eşyalarını ele geçirselerde Kral kaçarak canını kurtardı. Çok sayıda insan gölde boğularak öldü, suya o kadar kan karışmıştı ki, su kandan arınana kadar askerler su içemediler. Bu olaydan kurtulan Haçlılar ise Taberiyye kaçtılar. Savaşın ardından Taberiyye'ye gelen Roger ve Pons aceleciliği ve kendilerini beklemeden savaşa girmesinden dolayı I. Baudouin'i suçlayıp ona öfkelerini dile getirdiklerini kaydetmiştir⁴³⁵. İbnü'l Kalânîsî daha önce Roger ve Pons'u I. Baudouin'e katıldıklarını bildirip, daha sonra da savaştan sonra I. Baudouin'e katıldıkları cümlesi ile çelişmektedir.

Bu konuda çok ayrıntılı olmasa da bilgi veren İbnü'l Esir, Müslümanların el-Kuhvâne'de karargâh kurduklarını, Haçlıların da Kral I. Baudouin, Joscelin ve diğer kumandanlar ve şövalyeleriyle bu bölgeye geldiklerini bildirir. Türkler ile Haçlılar arasında 13 Muharrem 507/30 Haziran 1113) yaşanan savaşta Haçlıların bozguna uğradığını, pek çok kişinin hayatını kaybettiğini ve esir alındığını hatta I. Baudouin'in esirler içinde olduğunu fakat tanınmadığı için silahları alınıp serbest bırakıldığını,

⁴³⁵İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 185; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 134 vdd.;İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 65 vd.

Haçlıların bir kısmı gölde boğulup öldüklerini Müslümanların Haçlılardan pek çok ganimet aldığını belirtir⁴³⁶. Bu bilgileri zikreden müellif her ne kadar Roger ve Pons'un ismini zikretmese de diğer kumandanlar lafzından dolayı Roger ve Pons olduğunu düşündürmektedir. Bu sebeple savaş esnasında Roger ve Pons'un olduğu görülmektedir. Haçlı kaynakları da savaş esnasında Roger ve Pons'un olmadığını kaydetmişlerdir. Fulcherius'a göre, Türkler karargâhlarını kurduktan sonra köprünün diğer tarafına Haçlılara karşı pusu kurmak amacıyla 2000 kişi gönderdiler. Kudüs Kralı I. Baudouin köprüye yaklaştığı esnada 500 kişiden oluşan Türklerle rastlaşınca Haçlılar bu kişilere saldırmaya başlamasıyla pusunun içerisine çekildiler. Burada pusu kurmuş olan 2000 kadar Türk'ün çıkmasıyla Haçlılar bozguna uğradılar. Kral I. Baudouin sancağını ve çadırını bırakarak, orduda bulunan Patrikle kaçtı. 28 Haziran 1113 tarihinde yaşanan bu savaşta Haçlılardan 30 şövalye ve 1200 piyade hayatını kaybetti. Kralın bütün kuvvetleri bu esnada yoktu. Antakya ve Trablus hükümdarları da henüz orduya ulaşmamışlar, Kralın çağrısı üzerine yardıma koştu⁴³⁷. Fulcherius'un verdiği bilgilerde de görüldüğü üzere Roger ve Pons o sırada orduya katılmadığı görülmektedir.

Albertus'un kaydına göre, Kudüs Kralı I. Baudouin, Antakya Prinkepsi Roger ve Trablus Kontu Pons'tan yardım talebinde bulunması üzerine Antakya Prinkepsliğinden 700 şövalye 500 piyadeden oluşan kuvvetle I. Baudouin'e yardım için yola koyulmuştur. Fakat bu kuvvetin silah bulmasının zaman almasından dolayı geciktğini ileri sürerek, I. Baudouin'in karargâhını kurduğu sırada Mevud ve Tuğtekin'den oluşan Türklerin saldırmasıyla Kral, Roger ve Pons'un yardımını beklemeyerek 700 şövalye 4000 civarında piyadeden oluşan kuvvetle Türklere karşı koymak amacıyla harekete geçti. Meydana gelen bu savaşta Türklere karşı koyamayan Haçlılardan 1500 civarında kişinin hayatını kaybetmiş kral'ın ise güçlkle kaçtığını ifade ederken savaş bittikten bir gün sonra Roger ve Pons'un geldiklerini ve I. Baudouin'in bu mağlubiyetinden dolayı çok üzüntü duydular.⁴³⁸ Albertus'unda açıkça ifadesinden anlaşıldığı üzere Roger ve Pons savaş esnasında kralın yanında bulunmadıkları net bir şekilde görülmektedir.

Wilermus'un ise Fulcherius ve Albertus'a uygun bilgiler vermesinden dolayı kaynakları destekler mahiyettedir. I. Baudouin yardım talebinde bulunduğu Roger ve Pons'un daha yanına ulaşmadan kendi kuvvetleriyle harekete geçerek Türklerin bulunduğu bölgeye

⁴³⁶ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 395 vd.

⁴³⁷ Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 186 vd.

⁴³⁸ Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 188-191; Albert of Aachen, a.g.e., s. 839, 841, 843.

yakın bir yerde karargâh kurdu. Türklerin bunu öğrenmesi üzerine 2000 atlı gönderdiler. Bunların 1500'ü pusuya yattı ve kalan 500 kişi ise kralı pusunun içine çekecekti. Müellifin verdiği bilgilere göre tasarlanan plan gerçekleşti. Kral pusunun içine çekildiğinde pusuda bulunan 1500 kişi yerlerinden çıkarak hep birlikte Haçlılara saldırdılar. Türklere karşı çok fazla direnemeyen Haçlılar bozguna uğrayarak kaçmaya başladılar. Haçlılardan 30 şövalye 1200 piyade öldürüldü. Kral ve ona eşlik eden Patrik Arnulf da bütün eşyaları bırakarak can telaşı ile kaçtılar. Böylece ordugâhın Türklerin eline geçmesiyle çok sayıda ganimete sahip oldular. Antakya Prinkepsi Roger ve Trablus Kontu Pons'un çok yakında olduklarını ve iki gün sonra gelebileceklerini zikreden müellif, bu iki Kontun savaştan sonra geldiklerini ve bu olayları duyunca Kralı acele etmesinden dolayı suçladıklarını zikretmiştir⁴³⁹. Bu minvalde Roger ve Pons'un savaş esnasında daha gelmediklerini bu kaynakta da görmekteyiz.

Urfalı Mateos'un verdiği bilgilere göre, I. Baudouin, Roger ve Pons'tan yardım talebinde bulundu. I. Baudouin'in kuvvetleri Türklere karşı zafer kazanacaklarından emin olarak bu zaferi Antakyalılara kaptırmamak umuduyla Türklerin karşılama çıkmak için aceleci davrandılar. İki taraf arasında meydana gelen çarpışmada Türkler galip gelerek Haçlıların kaçmaya mecbur bıraktılar. Haçlıların piyade kuvveti bu savaşta öldürüldü. Türk ordusundan birinin I. Baudouin'e yetişerek gürzünü sırtına indireceği esnada Antakya ve Trablus kuvvetleri geldi. Antakya Prinkepsi Roger Türklerin üzerine atılarak Kralı kurtardı ve Türkleri kaçmaya mecbur bıraktı⁴⁴⁰. Mateos ise Roger ve Pons'un savaş esnasında geldiklerini kaydetmiş olması da göze çarpmaktadır.

Ebû'l-Farac, Emîr Mevdud idaresinde 7000 atlı ve 2000 piyadeden oluşan ordu ile, I. Baudouin'in ise Joscelin ile bir miktar kuvvetiyle karşılaştıklarını, Taberiyye Gölü civarında meydana gelen savaşta Haçlıları yenilgiye uğratarak 1300 piyade hayatını kaybettiğini ve daha sonra Pons ve Antakya Prinkepsi Roger orduları ile geldiklerini zikretmiştir⁴⁴¹.

Kaynaklar değerlendirildiğinde Türkler karşısında I. Baudouin'in Roger ve Pons'u yardıma çağırdığı kesin olarak bilinmektedir. Fakat savaş esnasında orda olup

⁴³⁹Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 152-153.

⁴⁴⁰ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 251.

⁴⁴¹ Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352.

olmadıklarına dair kesin bir şey söyleyemezsek de Pons ve Roger'in o esnada muhtemelen orda olmadıkları kanaatindeyiz.

Taberiyye Gölü civarında 28 Haziran 1113 tarihinde meydana gelen savaşta Türklerin muzaffer oldukları, Haçlıların ağır bir yenilgiye uğrayarak çok sayıda kuvvetini kaybetmesine neden oldu. Bu savaştan sonra canlarını kurtarabilen Haçlılar Taberiyye'de bir araya gelerek, kendilerini Türklere karşı güvene almak için Taberiyye'nin batısında bulunan engebeli sarp dağlara çıkmak suretiyle 26 gün orada konakladılar⁴⁴². Türkler ise Haçlıları tamamen ortadan kaldırmak amacıyla dağa çıkmaya karar verdiler. Fakat dağda su ikmalini sağlayabilecek bir kaynak olmadığı için Tuğtekin ise, Tâyy, Killab ve Haffâce isimindeki Arap kabilelerinden ordu için su temini için yardımcı olmalarını emretti. Türk öncüleri kuzeyden dağa tırmandılar, ancak burada ne piyadeler ne de süvariler için harp etmeye müsait olmadığı için bundan vazgeçtiler. Selçuklu ordusu savaşın kendi lehlerine sonuçlanması ve Haçlıların içine düştükleri berbat durumdan dolayı Kudüs, Yafa içlerine kadar ilerleyerek arazileri tahrip ettiler, ne buldularsa ele geçirdiler. Bu yağma faaliyetleri (29 Safer 507-15 Ağustos 1113) tarihine kadar devam etti⁴⁴³.

Daha evvel değindiğimiz gibi Mevud ve Tuğtekin bir araya geldiklerinde Haçlılara karşı çıkacakları sefere Haleb Meliki Rıdvan'ı da çağırılmışlardı. Fakat o bu olaylardan sonra İbnü'l Kalânîsî'ye göre 100 atlı, Halebli tarihçi İbnü'l Adîm'e göre 100'den az bir kuvvet gönderdi. Onun gerçekleşen savaştan sonra kuvvet göndermesi üzerine (1 Rebiülevvel 507/16 Ağustos 1113) tarihinde hutbeden Rıdvan'ın adını çıkararak, onun adına para bastırmayı da durdurdular⁴⁴⁴. Mevud ve Tuğtekin zaferin muştusunu Sultan

⁴⁴² İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 396; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 185; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 136; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 66; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352; Willermus ise bir araya gelen Haçlıların komşu dağlara çıkarak Türkleri vadide gördüklerini söyler. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 153; Türklerin ovada, Haçlıların ise tepede olduğunu zikreden müellif iki tarafında birbirine karşı harekete geçmediğini zikreder. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 187.

⁴⁴³ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 185 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 136 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 66; İbnü'l Esir, Müslümanların, Haçlıların karşılıklarına geçerek onları ok yağmuruna maruz bıraktığını ve yakın mesafedekileri vurarak onları savaşa zorlamaya çalıştıklarını onların ise savaşa girmediklerini söyler. Ayrıca Baysan'a giderek Kudüs ile Akka arasındaki şehirleri yağmaladıklarını zikreder. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 396; Fucherus da bu yağma hareketlerine değinmiştir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 187; Willermus ise Türklerin kasabalara, müstahkem mevkilere giderek ganimet ve esirler aldıklarını zikreder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 153.

⁴⁴⁴ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 186; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 137; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 66; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 163; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 118 vd.; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 95 vd.

Muhammed Tapar'a bildirmek üzere Haçlılara ait at, silah ve değerli hediyeler ve esirleri bir elçi heyetiyle İsfahan'a gönderdiler⁴⁴⁵.

Türk ordusunun Vâdil-Maktûl'e doğru yaola çıkmasıyla Haçlılar buldukları dağdan inerek ordugâhlarına gittiler. Haçlılara çeşitli yerlerden yiyecek gelmesi üzerine, az sayıda bir Türk kuvveti Haçlılar üzerine yürüdü. Türkler, Haçlıları bir savaşın içine çekmeye çalıştılsa da buna muvaffak olamadılar. Mevdud'un kuvvetleri yurtlarından uzak olmaları, dönüşlerinin uzaması ve istediklerini bulamamaları gibi sebeplerden dolayı sabırsızlanmaya başladılar. Bir kısmı yurtlarına dönerken, bir kısmı dönmek için izin istemesi üzerine izin verildi. Mevdud ise Dımaşk'ta kalarak Haçlıların yakınında bulunarak Sultan'dan gelecek haberi beklemekteydi. Haçlıların hâkimiyetindeki şehirler ondan aman dileyip, durumlarını Tuğtekin'e bildirmeyen Müslüman kalmadı. Nablus'un gelirlerinin bir kısmı ona gönderildi. Baysan yağmalandı. Kudüs ve Akka arasındaki şehirler tahrip edildi. Böylece Tuğtekin ve Mevdud (21 Rebiülevvel 507/5 Eylül 1113) tarihinde Dımaşk'a döndü⁴⁴⁶.

Taberiyye yakınlarında vuku bulan savaşta Haçlılar ağır kayıplar vermişler, sonrasında ise Türkler tarafından şehirleri yağmalanarak iktisadi yönde zarara uğramışlardır. Haçlılara karşı yıllardır ciddi bir mücadele içerisinde olan Mevdud, bu zaferle sayesinde epey şöhret kazanmıştır. Stevenson Mevdud'un bu seferi için "Mevdud'u kendi mülkünden bu kadar uzakta bir sefere sevk eden şey, toprak kazanma arzusu değildi. Birinci Haçlı Seferi gibi Kudüs'ü ve Kutsal Toprakları kurtarmayı düşünmüştü. Böylece Nureddin ve Selahaddin'in özelemlerini uzun yıllar önce tahmin etmişti" şeklinde tabir etmiştir⁴⁴⁷. Tuğtekin ile Dımaşk'a dönerek bir süre orada kalan Mevdud, (26 Rebiülahir 507) 10 Ekim 1113 Cuma günü namazı kılıp camiden çıktıktan sonra bir Bâtîni fedâisi tarafından hançerlenerek öldürülmüştür⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 186; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 137; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 66 vd;

⁴⁴⁶İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 186 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 137 vdd; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 67 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 396; Fulcherius'da, Haçlıları yenmek amacıyla 2 ay bekleyen fırsat kollayan Türkler nihayet Dımaşk'a döndü şeklinde bahsetmesi diğer kaynakları destekler niteliktedir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 187.

⁴⁴⁷ Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 96. Mevdud'un bu seferi hakkında bkz. Runciman, a.g.e., C. II, s. 100-104; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 62-64; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 47-49; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 116-123; Birsal Küçüksipahioğlu, a.g.t., s. 79-86; Aydın Usta, a.g.e., s. 102-103.

⁴⁴⁸İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 187 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 139 vdd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 68 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 396; *Azîmi Tarihi*, s. 46; Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 252; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 189; Demirkent, Urfâ Haçlı Kontluğu, I, s. 157; Aydın Usta,

5.6.4. Aksungur el-Porsukî'nin Haçlılara Karşı Seferi

Mevdud'un ölümü üzerine Sultan Muhammed Tapar, Musul valiliğine Aksungur el-Porsukî'yi⁴⁴⁹ getirerek onu da Mevdud gibi Haçlılara karşı cihad etmesi için görevlendirdi⁴⁵⁰. Sultan, 507 (18 Haziran – 6 Haziran 1114) yılında oğlu Melik Mesud'u da çok sayıda bir kuvvetle onun yanına verdi⁴⁵¹. Sultan Muhammed Tapar'ın emri üzerine İmâde'd-Dîn Zengi b. Aksungur⁴⁵² ve Sincar emîri Temîrek ve diğer emîrlere kuvvetleriyle beraber Aksungur el-Porsukî'nin emrine girdiler. Aksungur el-Porsukî, Musul'a geldiğinde kendi kuvvetleri de ona katıldılar⁴⁵³. Aksungur el-Porsukî buradan hareket ederek Ceziret İbn Ömer'e doğru yola koyuldu ve burada bulunan Mevdud'un naibi kenti ona verdi. Buradan hareketle Mardin'e varan Aksungur el-Porsukî şehri muhasara etti ve kısa süre içinde İlgâzî'nin itaat etmesiyle beraber oğlu Ayaz'ı bir miktar Türkmen birliğiyle⁴⁵⁴ Süryani Mihail⁴⁵⁵'e göre, 300 kişilik atlı kuvvetle beraber emrine verdi. İbnü'l Esir'e göre 15.000 süvariden oluşan büyük bir kuvvetle 15 Mayıs 1114 Cuma günü⁴⁵⁶ Urfa'ya gelerek şehri muhasara etti⁴⁵⁷. Bu muhasara karşısında mukavemet eden Haçlılar ani bir saldırıyla ele geçirdikleri 9 veya 11 Müslüman'ı şehrin surlarında çarpmaya girmeleriyle mücadelenin şiddeti daha da

a.g.e., s. 103; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 68-69; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 123-126.

⁴⁴⁹ Ebû Saîd Seyfüddîn Kasîmüddevele Aksungur el-Porsukî, Selçuklu emirlerinden Porsuk'un memlûkü idi. Hakkında bkz. İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 126-134; Coşkun Alptekin, "Aksungur el-Porsukî" *TDVİA*, C. 2, İstanbul 1989, s. 297.

⁴⁵⁰ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 126; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 253 vd.; İbn Hallikan, *Vefâtü'l-A'yan*, I, Kahire 1948, s. 218; *Azîmi Tarihi*, s.46.

⁴⁵¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 354. Aksungur'un Şabahtan'a gelerek burada bir ziyafet verdiğini, kendisine de Melik Mesud'un burada katıldığını zikreder. Karş. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 270; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 157; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 126;

⁴⁵² Zengilerin ilk kurucusudur. Hakkında bkz. Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangi (521-541/1127-1146)*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1978; Gülay Ögün Bezer, "İmâdüddin Zengî" *TDVİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 258-261.

⁴⁵³ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399;

⁴⁵⁴ Runciman, a.g.e., II, s. 106.

⁴⁵⁵ Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi II*, s. 79.

⁴⁵⁶ Sahmi ayınının 24'ü olan Cuma günü diye veren müellif dipnot 92'de 15 Mayıs tarihini vermiştir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Bu tarihi 508 yılı tarihi olayları içerisinde verdiği Aksungur el-Porsukî'nin 1114 seferidir. Onun verdiği bilgi seferin zilhicce (Mayıs-Haziran 1115) ayında vuku bulduğunu ifade ederken 507 zilhicce ayını kasetmiş olmalıdır. Bu bağlamda düşünürsek, verilen tarihle mutabıktır. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 97; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 157 vd.; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 127; Birsal Küçükspahioğlu, a.g.t., s. 87.

⁴⁵⁷ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 27; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 75.

arttı⁴⁵⁸. Haçlıların bu davranışı karşısında Türkler ise Haçlıların 50 şövalyesini yakaladılar ve öldürdüler. Burada iki aydan uzun bir süre⁴⁵⁹ kuşatmayı devam ettiren Türkler erzak sıkıntısı sebebiyle kuşatmayı kaldırdı. Aksungur el-Porsukî bu seferinde Urfa, Seruc, Sümeysat ve Fırat topraklarında Haçlılara ait yerleri tahrip etti⁴⁶⁰ ve Şabahtan bölgesine giderek İlgâzî'nin sefere katılmamasından dolayı oğlu Ayaz'ı tutuklayarak Mardin bölgesini yağmaladı⁴⁶¹.

Birleşik Selçuklu ordusunun Urfa kuşatması esnasında Maraş, Keysun ve Raban Hâkimi Kogh Vasil ölünce yönetimi ele alan hanımı, Haçlılara karşı gereken önlemleri alarak, Urfa muhasarasında bulunan Aksungur el-Porsukî'ye elçiler vasıtasıyla haber gönderip onun hâkimiyetine tâbi olduğunu bildirerek ondan bir adam göndermesini istedi. Bu talep üzerine Aksungur el-Porsukî'de Habur Emîri Sungur Dıraz'ı gönderdi. Sungur Dıraz geldiği vakit kadın tarafından hoş bir şekilde karşılanarak hediyelere mazhar oldu. Sungur ile kadın arasında süren konuşmalar esnasında İbnü'l Esir'e göre 100 süvariden oluşan Haçlı kuvveti gelerek saldırmaya başladı. Haçlıların saldırısıyla başlayan bu çatışmada Müslümanlar galip geldi ve Haçlıların çoğunu öldürdüler⁴⁶². Emîr Sungur Dıraz, KoghVasil'in karısının Melik Mesud ve Aksungur el-Porsukî'ye gönderilen hediyelerle geri dönerek onun Türk hâkimiyetini tanıdığını bildirdi. Kogh Vasil'in yanında bulunan Haçlılar bunu duyunca Antakya'ya gittiler⁴⁶³.

Aksungur el-Porsukî'nin Haçlılara karşı yaptığı bu sefer diğer seferler gibi amacına ulaşmamış olsa da Kogh Vasil'in karısı bu sefer sırasında haber göndererek Türk

⁴⁵⁸ Haçlıların 9 Müslümanı yakaladıklarını söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; bu sayı Bar Hebreus'a göre 11'dir. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352.

⁴⁵⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Bar Hebreus 2 ay kuşatıldığını söyler. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352; Otuz gün şehrin muhasara edildiğini söyler. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254.

⁴⁶⁰ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 352; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 27; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 75.

⁴⁶¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 399; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 353; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 27; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 75; Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 97; Runciman, a.g.e., II, s. 106; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 158 vd.; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 127;

⁴⁶² İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 354; Bar Hebreus, bu konuda KoghVasil'in karısı, SugurDıraz'a şehrin dışında konaklayan adamlarının şehrin dışında geceyi geçirmemelerini söyleyedi. Çünkü Haçlıların onlara saldırmak üzere hazırlandıklarını casusları tarafından öğrendiğini söylese de, Sungur Dıraz bunu pek önemsemedi. Nihayet 700 Haçlı süvarisi gelerek Sungur Dıraz'ın kuvvetlerini mağlup ettiğini söyler. Fakat İbnü'l Esir'in verdiği bilgilere göre bu bilgilerin gerçekliğine şüphe ile yaklaşmaktayız. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400'de Sungur, KoghVasil'in karısının yanında iken 100 süvariden müteşekkil Haçlı birliği gelip Sungurun adamlarına saldırdı şeklinde bilgi verir. Fakat bu konuda Demirkent ve Özaydın Sungur Dıraz'ın maiyetinde 100 atlı olduğunu söyleyip Haçlıbirliğinin sayısını zikretmezler. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 160; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 127.

⁴⁶³ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 354.

hâkimiyetini tanıyarak itaat arz etmesi seferin başarısı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu itaat ile Urfa'nın kuzeybatısı Türk hâkimiyetine girmiş oluyordu. Bundan sonra Aksungur ve İlgâzî mücadelesi sebebiyle Kohg Vasil'in arazileri Urfa Kontluğuna katılarak Kontluğun daha da güçlenmesini sağlayacaktı⁴⁶⁴.

5.6.4.1. Aksungur el-Porsukî ile Necmeddîn İlgâzî Mücadelesi

Aksungur el-Porsukî'nin Ayaz'ı tevkif etmesi ve Mardin yörelerine akınlarda bulunması üzerine İlgâzî yeğenleri Rüküd'd-Devle Davud b. Sökmen ve Belek b. Behram'dan yardım talebinde bulundu. Bunun üzerine onlar da askerleriyle ve kalabalık Türkmen kitlesiyle yola çıktı.⁴⁶⁵ Türkmenler, Artuklularla aynı soya mensup olmaları hasebiyle Türkmenler arasında itibar sahibi olmaları bakımından Artukluların askeri kaynağını oluşturmaktaydılar. İbnü'l Esir, Davud b. Sökmen'in etrafında toplanan Türkmenlerle ilgili olarak; Davud'un Türkmenler nezdinde çok saygın olduğunu, ona karşı Türkmenlerin itaatkâr olduğunu ve onun etrafında hemen toplandıklarını kaydetmiştir⁴⁶⁶.

İlgâzî hem yeğenleri hem de katılan Türkmenler sayesinde gücünü bir hayli artırarak Aksungur'un üzerine yürüdü. İki taraf arasında 507 yılı sonlarına doğru (Mayıs 1114 sonu Haziran 1114 başları)⁴⁶⁷ vuku bulan savaşta⁴⁶⁸ Aksungur'un ordusu bozguna uğrattıldı. İlgâzî'nin oğlu Ayaz tutsaklıktan kurtulurken⁴⁶⁹, Melik Mesud, İlgâzî'nin

⁴⁶⁴ Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 160; Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*.,s. 128. Aksungur'un Seferi hakkında bkz. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 270; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s 97; Runciman, a.g.e., II, s. 106 vd.; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 157-160; Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*., s. 126 vdd.

⁴⁶⁵ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 80; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s 667. Aydın Usta, a.g.e., s. 104; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129.

⁴⁶⁶ İbnü'l Esir, *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekîyyebi'l-Mevsîl*, thk. Abdülkadir Ahmed Tuleymât, Bağdat 1963, s. 38.

⁴⁶⁷ İbnü'l Esir bu olayı 508 yılı olayları içerisinde kaydetmiştir. Bu savaşın tarihini 508 yılı sonları Mayıs 1115 tarihini vermiştir. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400; Özeydın ise İbnü'l Esir'in 508 yılı içerisinde kaydettiğini söyleyerek 507 yılını kasdettiğini söyleyerek 507 yılı sonlarına doğru (Mayıs 1114 sonu Haziran 1114 başları) tarihini vermiştir. Bizde Özeydın'ın yorumunu dikkate aldık. Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*.,s. 128; Ali Sevim ise 508 – 1115 tarihini zikretmiştir. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s 667; Ali Sevim "İlgazi, Nevmeddîn" s. 89.

⁴⁶⁸ Bu savaşın (Nisib) Nusaybin'de gerçekleştiğini söyler. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Dara yakınlarında bulunan Kourdis'te gerçekleştiğini ifade eder. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 80; Özeydın ise Habur'da gerçekleştiğini ifade eder. Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*,s. 128; Ali Sevim ise Mihal'in zikrini kaydetmiştir. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s 667; Dara yakınlarında olduğunu söyler. Aydın Usta, a.g.e., s. 104; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129.

⁴⁶⁹İlgazi'nin oğlu Ayaz savaş esnasında herkesin sağa sola kaçtığını görünce zincirle bağlı olduğu halde atından bielerek düşerek Yahudilerin sinagoguna gizlendiğini ve bunu bir kürdün babasına haber

eline esir düşse de, İlgâzî Sultan'dan çekindiği için onu derhal serbest bıraktı⁴⁷⁰. Sultan Muhammed Tapar bu durumu öğrendiği zaman İlgâzî'ye haber ileterek onu tehdit etti. İlgâzî, Aksungur'a karşı yürüttüğü mücadelede haklı sebepleri olsa da kendisini Sultan'a karşı asi durumuna düşürdü. Sultan'ın kendisine karşı harekete geçeceğini haber alan İlgâzî, Tuğtekin'in yanına giderek onunla ittifak yaptı. Çünkü Tuğtekin'de Mevdud'un öldürülmesi hususunda zan altında bulunduğundan dolayı Sultan'dan korkuyordu. Bu sebeple ittifak yapan ikili Sultan'a karşı birlikte hareket etmek için Haçlılarla iş birliği içerisine girmeye karar verdiler. Antakya Prinkepsi Roger ile irtibat kurarak Hıms yakınlarında Kades gölcüğü kıyısında bir araya gelerek anlaşmaya vardılar. Roger Antakya'ya dönerken, Tuğtekin Dımaşk'a, İlgâzî'de er-Rastan'a⁴⁷¹ gitti. İlgâzî Diyarbakır'a giderek Türkmenleri toparlayıp geri dönmek istiyordu. İlgâzî er-Rastan'da konakladığı sırada içki içerek kendinden geçtiğini haber alan Hıms Hâkimi Kırhan b. Karaca onun yanına giderek Şaban 508 (31 Aralık-28 Ocak 1115)⁴⁷²'de İlgâzî'yi ele geçirerek Hıms'ta hapse attı ve mektup gönderip durumdan Sultan'ı haberdar ederek, Tuğtekin'in İlgâzî'yi kurtarmasına karşılık kuvvet göndermesini istedi⁴⁷³.

Tuğtekin, İlgâzî'nin tutuklandığını öğrenince Hıms'a geldi ve İlgâzî'yi serbest bırakmalarını söyledi. Fakat Kırhan Tuğtekin'in söylediklerine aldırış etmeyerek "*Eğer Tuğtekin geri dönmezse and olsun ki İlgâzî'yi öldürürüm diye yemin etti, bunun üzerine İlgâzî Tuğtekin'e haber gönderip: Bu ahlâksızlar bana eziyet edip kanımı dökecekler, senin Dımaşk'a dönmen benim için daha faydalı ve doğru olur*" demesi üzerine Tuğtekin geri döndü⁴⁷⁴. Kırhan, Sultan'ın gönderdiği askerleri beklemekteydi. Fakat onların gecikmesi sebebiyle Tuğtekin'den korkarak İlgâzî'yi serbest bırakma hususunda anlaşmaya karar verdi. Bu anlaşmanın şartları; İlgâzî serbest bırakılacak, yerine oğlu Ayaz rehin kalacak ve onu damat edecek, Tuğtekin ya da kim olursa Hıms'a saldırısı

verdiğini zikreder. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 80; Bu konuda sadece esaretten kurtulduğunu zikrederek ayrıntılı bilgi vermemiştir. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400.

⁴⁷⁰ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254.

⁴⁷¹ Asi Irmağı kıyısında, Hama Hıms arasında bir belde. Yakut, Mucemu'l-Buldân III, s. 43.

⁴⁷² İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 191; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 149; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 75.

⁴⁷³ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 400 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 191; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 149 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 75; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 80; Tuğtekin ile İlgâzî'nin Roger ile yapılan anlaşma konusunda Willermus, Tuğtekin'in hem Kudüs Kralına hem de Roger'e kıymetli hediyeler göndererek elçiler gönderdiğini, ateşkes istediğini her iki tarafla dost kalacağına söz vererek rehin vermeyi de teklif ettiğini söyler. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 160 vd.

⁴⁷⁴ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 401.

engellenecekti. İlgâzî bu şartları kabul ederek oğlu Ayaz'ı rehin bırakarak Hıms'tan ayrıldı⁴⁷⁵. İlgâzî etrafına topladığı Türkmenlerle beraber Hıms'a gelerek, Kırhan'dan Ayaz'ı serbest bırakması için şehri muhasara etmeye başladı. Sultan'ın askerlerinin gelmesi üzerine muhasarayı kaldırıp Hıms'tan ayrıldı⁴⁷⁶.

Aksungur el-Porsukî ile İlgâzî'nin mücadeleleri Haçlıların lehine faydalar sağlamış, bu sayede Türklerin elinde bulunan Urfa'nın kuzeybatısı yani Kogh Vasil'in arazileri Türklerden Urfa Haçlı Kontluğuna intikal ederek onların güçlenmesini sağlamıştır⁴⁷⁷.

5.6.5. Porsuk b. Porsuk'un Haçlılara Karşı Seferi ve Tell-Dânîs Yenilgisi

Aksungur el-Porsukî 507/1114 yılında Haçlılara karşı çıktığı seferde başarıya ulaşmadan ayrılmıştı. Aksungur İlgâzî karşısında uğradığı mağlubiyetle görevden alınarak Rahbe'ye çekildi. Sultan Muhammed Tapar kalabalık bir ordu hazırlayarak idare etmesi için Hemedan Emîri Porsuk b. Porsuk'u ordunun başına getirdi. Bu muazzam orduya Cüyüş Bey, Emîr Gündoğdu, Musul ve el-Cezire kuvvetleri de katıldı. Bu ordu Haçlılarla ittifak yapan İlgâzî ve Tuğtekin'in işini halledip sonra da Haçlıların üzerine yürümesi, onlarla savaşmaları ve şehirlerini muhasara etmeleri için görevlendirildi⁴⁷⁸. Halebli tarihçi İbnü'l Adim'in verdiği bilgilere göre, Haleb'in idaresini elinde bulunduran Lülü el-Hâdim⁴⁷⁹ Sultan Muhammed Tapar'a haber

⁴⁷⁵ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 401; Süryani müellif de İlgâzî'nin Ayaz'ı rehin bırakıp oradan çıktığını söyler. Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi*, II, s. 80; Kalânîsî ise bu anlaşmadan habersizdir. O birkaç gün hapiste tutuktan sonra serbest bıraktığını söyler. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 191; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 150; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 75.

⁴⁷⁶ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 401; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 80; Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 97; Runciman, a.g.e., II, s. 108; Ali Sevim, "Artukoğlu İlgâzî", s. 666-669; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 126-130; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Ankara 2000, s. 813; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" *İst. Üni. Edeb. Fak. Tarih Dergisi*, S. 37, Temmuz 2011, s. 364 vd.;

⁴⁷⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s. 161-165.

⁴⁷⁸ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 405; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 174; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 125 vd.; Karş. Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 232; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 669 vd.; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 130.

⁴⁷⁹ Melik Rıdvan'ın 28 Cemaziyelahir 507 (10 Aralık 1113)'de ölmüş ve Meşhedü'l-Melik'e gömülmüştür. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 164; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 119; İbnü'l-Adîm, *Bugye*, 1982, s. 96 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 404; Melik Rıdvan'ın ölümü ve kişiliği hakkında bkz. Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 221-223; Melik Rıdvan'ın ölümü üzerine yerine oğlu Tâcüddevle Ebû Şucâ Alparslan Muhammed el-Ahras geçmiştir. Ondan sonra yerine geçen kardeşi Sultanşah'ın faaliyetleri Lülü'nün hâkimiyetinde gerçekleşmiş ve daha sonra ondan Haleb yönetimi ele geçirerek Haleb'de Lülü yönetimi başlamıştır. Bu olaylar hakkında bkz. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, Türk. Terc. Ali Sevim, s. 119-125; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 225-232;

göndererek Haleb'i ve Melik Rıdvan ve oğlu Alparslan'dan kalan hazineyi teslim etmek istediğini bildiriyordu⁴⁸⁰.

Bu muazzam Selçuklu ordusu 508 yılı ramazan ayı içerisinde (29 Ocak- 27 Şubat 1115) hareket etti. Bu ordu 508 yılı sonu (Mayıs 1115)⁴⁸¹ tarihinde Rakka yakınlarında Fırat'ı geçerek Haleb'e yaklaştıkları sırada Porsuk b. Porsuk, Lülü'ye ve ordu kumandanı olan Şemsü'l-Havass'a haber göndererek Sultan'm mektupları da kendilerine iletilerek şehri teslim etmelerini istedi. Fakat onlar verdikleri sözü hiçe sayarak gelen haberi hiç dikkate almadılar. Fakat Selçuklu ordusuna karşı İlgâzî ile Tuğtekin'den yardım talebinde bulundular. Lülü, Tuğtekin'e Haleb'i teslim edeceğini, kendisine Dımaşk'a bağlı bir yerin ikta verilmesini istiyordu. Tuğtekin ve İlgâzî 2000 süvari ile yardım talebine olumlu cevap vererek Haleb'e gelip Selçuklu ordusuna karşı savunmaya geçtiler. Bunu haber alan Porsuk yolunu değiştirerek 19 Muharrem 509/14 Haziran 1115⁴⁸² tarihinde Tuğtekin'e ait olan ve onun ağırlıklarının bulunduğu Hama'ya yürüyerek şehri bir müddet muhasara ettikten sonra ele geçirerek üç gün yağmaladı ve Kırhan b. Karaca'ya teslim etti. Ayrıca Kürd Ali'nin çocuklarının elinde bulunan Rafeniyye'yi de alarak ona teslim ettiler⁴⁸³. Kırhan ise şehirlerin kendisine teslim edilmesine mukabil elinde bulunan Ayaz'ı onlara verdi. Sultan Muhammed Tapar fethedilen yerlerin Kırhan b. Karaca'ya teslim edilmesini buyurmuştu. Fakat ordudaki diğer emîrlere bu durum karşısında bozulmuşlar ve savaşa olan istekleri bu yüzden azalıyordu⁴⁸⁴.

Porsuk'un bu hareketiyle Suriye'de bulunan Müslümanlar ve Haçlılar büyük bir paniğe kapıldılar. Tuğtekin, İlgâzî ve Şemsü'l-Havas müttefikleri olan Antakya Prinkepsi Roger'den Hama şehrinin savunulması hususunda yardım istediler. Hama'nın Porsuk tarafından zapt edildiğinden bi haberdiler. Roger Asi Nehrinin karşısında karargâh kurmuş, nehrin dolu olması sebebiyle karşı tarafa geçemiyordu. Ancak Tuğtekin ve diğerleri ile haberleşerek Efâmiyye'de toplanmalarını istedi. Porsuk'un girişimleri

⁴⁸⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 174; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 119; Karş. Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 232.

⁴⁸¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 405; Ali Sevim 508/1115 tarihini verir. Ali Sevim, "Artukoğlu İlgazi", s. 670; Özeydın bu tarihi 7 Mayıs 1115 olarak vermiştir. Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*..s. 130.

⁴⁸² Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 151.

⁴⁸³ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 174; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 126.

⁴⁸⁴ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 405; Karş. Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 232-233; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 670; Abdülkerim Özeydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, s. 130-131.

karşısında endişeye düşen Roger Kral I. Baudouin ve Trablus Kontu Pons'tan yardım talebinde bulunmaktan geri durmadı⁴⁸⁵. Runcıman, hiçbir mehaz göstermeden I. Baudouin'in 500 süvari 1000 piyade ile Pons'un da 200 ağır zırhlı süvari ve 2000 piyade⁴⁸⁶ ile Efâmiye'deorgâhında bulunan Roger'in yanına ulaştılar⁴⁸⁷. Tuğtekin ise yakın olması bakımından onlardan önce müttefik olarak Haçlılar arasında yerini aldı. Müttefikler burada yaptıkları görüşmeler sonucunda Selçuklu ordusunun kalabalık olması sebebiyle harekete geçmeme hususunda karara vardılar. Porsuk'un emrinde bulunan muazzam Selçuklu ordusu Şeyzer'e giderek ordugâhlarını kurdular. Türklerin muazzam ordusu karşısında harekete geçmeye cesaret edemeyen Haçlılar, kış mevsiminin yaklaşması sebebiyle Selçuklu ordusunun gideceğini düşünerek Efâmiye'de kaldılar. Haçlılar burada iki ay boyunca kaldıkları sürede Türklerin çekilmemekte kararlı olduğunu görerek Eylül ayı ortalarına doğru Porsuk, Hısnü'l-Ekrad'a çekilmesiyle birlikte İlgâzî Mardin'e, Tuğtekin Dımaşk'a Şemsü'l-Havas ise Haleb'e dönerken, Haçlılar da kendi bölgelerine çekildiler⁴⁸⁸.

Haçlı ordusunun ve müttefiklerin dağılması üzerine birleşik Selçuklu ordusu Hısnü'l-Ekrad'dan hareket ederek Kefertâb'a yürüyüp kuşatmaya başladılar. Haçlılar, kuşatmanın şiddetli bir hal almasıyla birlikte kurtulma gibi umutları kalmayınca çocuklarını, kadınlarını öldürerek tüm eşyalarını yaktılar. Selçuklu ordusu ciddi bir mücadeleden sonra şehri ele geçirerek, şehrin hâkimini esir alarak buradan kaçamayan Haçlıları öldürdüler. Selçuklu ordusu Efâmiye'ye vardığında buranın ele geçirilmesinin uzun zaman alacağını düşünerek Maaretü'n-Numan'a yürüdüler. Şemsü'l-Havas'ın

⁴⁸⁵ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 405 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 174; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 126; Willermus, Roger'in Kral I. Baudouin'den yardım talebinde bulunduğunu ve Pons'tan bir yardım talebinde bulunulduğu ifade edilmemekte, I. Baudouin durumun vahametini anlamış ordusunu toplayarak Pons ile yola koyulduğunu zikreder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 161; Runcıman ise Kral I. Baudouin ve Pons'tan yardım istenildiğini söyler. Runcıman, a.g.e., II, s. 108.

⁴⁸⁶Runcıman, a.g.e., II, s. aynı yer.

⁴⁸⁷ I. Baudouin ile Pons'un Roger'in yanına Antakya'ya geldiklerini zikreder. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406; Bu konuda bilgi veren Urfalı Mateos, a.g.e.,s.257 Kudüs Kralını zikreden müellif Pons'u zikretmemiş ve bütün Haçlıların Antakya'da Roger'in yanında bulduklarını zikreder. Müellifin verdiği bu bilgilerin doğruluğunu kabul etmemiz mümkün değildir. Hatta Porsuk b. Porsuk ile Aksungur el-Porsukî'yi bile birbirine karıştırmıştır. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 257 dn. 100; Runcıman, a.g.e., II, s. 109.

⁴⁸⁸ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 175; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 126 vd.; Mateos, 4 ay burda karşılıklı beklendiğini ifade eden müellif İslam eserlerini destekler mahiyette görünmektedir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 257 vd. Haçlıları vardıkları karar hususunda Willermus ise Şeyzer'de bulunan Türk ordusunun üzerine yola çıktıklarını, Bunun üzerine Haçlı saldırısı karşısında kendilerini tehlikeye atmadıklarını ve dayanamayacaklarını gördüklerinden geri çekiliyormuş gibi davrandıklarını söylemesini, diğer kaynakların verdiği bilgiler doğrultusunda doğru olmadığını düşünmekteyiz. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 161; Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 98 vd.; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 233; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 670; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 132; Birsal Küçükspahioğlu, a.g.t., s. 89.

hapiste olduğunu öğrenen adamları Vâdi-i Buzâa'yı Selçuklu ordusuna teslim etmek istemeleri üzerine Cüyüş Bey burayı teslim aldı.⁴⁸⁹ Maaretü'n-Numan'dan hareket eden ordu Haleb'e doğru gitmek üzere Dânis'e doğru yola çıktı. Selçuklu ordusu hiçbir önlem alamadan ilerlemeye koyuldu. Ordunun tüm ağırlıkları, hayvanları önden giderken kuvvetler de arkadan takip ediyordu⁴⁹⁰. Halebli tarihçi İbnü'l Adîm'e göre, Lülü Selçuklu ordusu hakkında edindiği malumatları Haçlılara iletiyordu. Porsuk b. Porsuk 23 Rebiülahir 509/15 Eylül 1115 tarihinde sabahın erken saatlerinde Danis'e geldi⁴⁹¹.

Antakya Prinkepsi Roger, Kefertâb'ın işgal edildiğini öğrendiği zaman 500 atlı ve 2000 yaya ile ahaliyi kurtarmak amacıyla yola çıkarak Selçuklu ordusunu takibe koyuldu. Selçuklu ordusunun ağırlıklarıyla ilerleyen görevliler, Cebel-i Sümmâk'a gelerek dağınık bir şekilde dinlenmeye çekildiler. Selçuklu ordusunun çadırlarını kurdukları yere geldiğinde ordunun henüz gelmediğini fırsat bilen Antakya Prinkepsi Roger 14 Eylül 1115 tarihinde⁴⁹² saldırıya geçerek orada bulunan herşeyi yağmaladı. Seyisleri ve hizmetkârların çoğunu öldürdü. Ayrıca arkadan kısım kısım gelmekte olan Selçuklu ordusunun kuvvetleri de Roger'in tuzağına düşerek öldürülmesi üzerine beraberinde 100 süvari ve kardeşiyle gelen Porsuk Tell-Sultan'a çekildi. Haçlılar, Selçuklu ordusundan 500 kişiyi öldürerek ve o kadar da esir almak suretiyle pek çok ganimet ele geçirdiler⁴⁹³. Sincar Emîri Temirek, Haçlıların sağ cenahını bozguna uğratarak başarı

⁴⁸⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 175; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 127.

⁴⁹⁰ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406.

⁴⁹¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 176; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 127; Runciman ise Theodor Beneville adında bir övalenin keşfe gönderildiğini, onun gelerek ChastelRouge'ye Sultan'ın ordusunun Sermin yakınlarındaki orman içinden Tell-Danis'e doğru ilerlediğini bildirinceye kadar iki ordunun birbirinden habersiz olduğunu söyler. Runciman, a.g.e., II, s. 109.

⁴⁹² 14 Eylül 1115 tarihini verir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 193 dn. 518; Albertus'da onu desteklemektedir. Albert of Aachen, a.g.e., s. 856 dn. 47; Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 128 'de Üsâme ise 23 Rebiülahir Salı günü tarihini verir. Fakat 23 Rebiülahir 15 Eylül Çarşamba'ya denk gelir, savaşın Salı günü olduğunu düşünürsek 14 Eylül 1115 tarihinde olduğu muhtemeldir; 23 Rebiülahir tarihi geçmektedir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 176; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 127; Ayrıca bkz. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 274; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 100; Runciman, a.g.e., II, s. 109; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 234'de Eylül 1115 tarihi geçer gün belirtmez; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi...*, s. 133; Aydın Usta, a.g.e., s. 108.

⁴⁹³ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 176; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 127 vd.; *Azîmi Tarihi*, s. 47; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 258; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 192; Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 200 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 855, 857; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 164 vd.; Aksungur el-Porsukî ile Porsuk b. Porsuk'u karıştırmıştır. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 354; Aksungur el-Porsukî ile Porsuk b. Porsuk'u karıştırmıştır. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 27; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 75 vd.

sağlamışsa da Harim Hâkimi GuidoFresnel'in yardıma gelmesiyle Haçlıları bozguna uğramaktan kurtardı⁴⁹⁴.

İbnü'l Esir'e göre, bu hezimetini kabullenemeyen Porsuk Haçlılarla savaşmak üzere harekete geçmek istediye de beraberindekiler ona engel olmaya çalışarak kaçıp kurtulmasını söylediler. Porsuk ise, “*Hayır bunu yapamam; bilakis Allah yolunda öldürülürüm. Müslümanlar için canımı fedâ ederim*” dediye de onu bu fikrinden vazgeçirerek Porsuk ve idaresindekiler kaçarak canlarını kurtardılar⁴⁹⁵. Haçlılar onları takip ettiler ama bir sonuç elde edemeyip geri döndüler, Haçlılar Müslümanları katletmeye ve kaldıkları yerden yağma faaliyetlerine devam ettiler. Selçuklu ordusu perişan bir halde Tell-Sultan'dan En-Nakira'ya doğru yola koyuldu ve burada konakladı⁴⁹⁶. Kefertâb'da ele geçirilen esirlerin yanında bulunan görevliler, Selçuklu ordusunun yaşadığı bu mağlubiyeti öğrenince esir edilmiş olan Haçlıların hepsini öldürdüler. Ayrıca İlgâzî'nin oğlu Ayaz'ın nezaretinden sorumlu olan kişi onu öldürdü⁴⁹⁷. Kaynakların verdiği bilgilere göre Tell-Danis mağlubiyeti Selçuklulardan 3000 kişinin ölümüne sebep olurken, Haçlılar Kefertâb'ın intikamını almış oluyorlardı⁴⁹⁸.

Selçuklu ordusunun Tell-Danis mağlubiyetini yaşaması onlara bel bağlayan bölgedeki Müslümanların üzülmüne neden oldu. Bu yenilgiyle birlikte Selçuklu Sultanı Haçlılara karşı harekete geçmek hususunda bir daha adım atmamaya başladı. Porsuk⁴⁹⁹ ise bu yenilgiyle gururu kırılmış, Haçlılara karşı yenilmenin ezikliği ve mahcupluğu içinde hayatını sürdürürken, Haçlılarla ittifak kuran müttefik Müslüman emîrler de bu durumdan endişelendiler. Roger'in doruk noktasına ulaşması kendilerine de zararının dokunacağını biliyorlardı. Bu sebeple Selçuklu Sultanına yakınlaşmaya başladılar. Tell-Danis yenilgisi Selçuklu Devletinin gücünü, prestijini sarsmış, bundan sonra görüleceği üzere Haçlılara karşı bazı beyliklerin ya da beyler idaresinde Türkmenlerin bağımsız

⁴⁹⁴Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 192; Runciman, a.g.e., II, s. 109.

⁴⁹⁵ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 406.

⁴⁹⁶ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 407; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 176; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 128; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 355.

⁴⁹⁷ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 407.

⁴⁹⁸Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 192; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 165; Albertus 3000 kişinin öldüğünü 1000 kişinin esir edildiğini söyler. Albertus Aquensis, a.g.e., II, s. 200 vd.; Albert of Aachen, a.g.e., s. 857; Bar Hebraeus, 3000 kişiyi esir olarak ifade eder. Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 355; Süryani müellif ise Haçlıların 3000 kişiyi canlı canlı yaktıklarını zikreder. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 81.

⁴⁹⁹ Porsuk ve kardeşi Zengi bu yenilginin ardından son derece üzüntüye kapılmışlar, intikam almak gayesiyle yeni bir cihada hazırlandıkları 510/1116-1117 tarihinde hayata gözlerini yumdular. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 407.

mücadelelerine neden olmuştur. Haçlılar ise büyük bir tehditten kurtulmuşlar, rahat bir şekilde bölgedeki faaliyetlerine devam etme fırsatını yakalamışlardır⁵⁰⁰.

5.7. Tuğtekin'in Haçlılardan Rafeniyye'yi Tekrar Alması

Sultan Muhammed Tapar'ın emriyle Porsuk b. Porsuk idaresinde ordu Haçlılarla ittifak yapan İlgâzî ve Tuğtekin'in işini halledip sonra da Haçlıların üzerine yürümesi, onlarla savaşmaları ve şehirlerini muhasara etmeleri için görevlendirilmişti. Bu ordu Rafeniyye'yi ele geçirerek Kırhan b. Karaca'ya teslim etmişlerdi.

Haçlılar, Selçuklu ordusunu Tell-Danis'te yenilgiye uğratmalarının ardından 509 Cemaziyelahir (22 Ekim-19 Kasım 1115) ayında Kırhan b. Karaca'ya teslim edilen Rafeniyye'yi ele geçirdiler⁵⁰¹. Haçlılar, Rafeniyye'yi tahkim ederek, erzaklarla takviye edip güçlü bir garnizon kurarak civarı yağmalamaya devam ettiler. Tuğtekin ise burayı tekrar ele geçirmek için fırsat kolluyordu. Nitekim Haçlıların gafil olduğu bir zaman harekete geçen Tuğtekin, onları hiç beklemedikleri sırada kuşatarak Rafeniyye'yi 28 Ekim 1115⁵⁰² tarihinde ele geçirdi ve içerde bulunanların bazıları öldürülürken bazıları ise esir edildi. Tuğtekin Rafeniyye'yi ele geçirirken, çok sayıda ganimet elde ederek Dımaşk'a döndü⁵⁰³.

5.8. Tuğtekin-Aksungur el-Porsukî İttifakı Pons'un Bikâ Yenilgisi

Trablus Kontu Pons 510/1116 Aynü'l-Cerr'e gelerek ordugâh kurmak suretiyle Bikâ bölgesine geldi, burada bir takım yağma faaliyetlerine girişti. Bu durum üzerine Tuğtekin'e yardım etmek ve 1114 yılında kaybettiği prestijini tekrar kazanmak için gelmiş olan Aksungur el-Porsukî ile Pons'un üzerine yürüdüler. Pons ise üzerine gelen kuvvetlerden habersiz ordugâhlarında rahat bir şekilde oldukları sırada Tuğtekin ve

⁵⁰⁰Runciman, a.g.e., II, s. 110 vd.; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 134; Aydın Usta, a.g.e., s. 108.

⁵⁰¹Bu olayı 509 yılı olayları içerisinde kaydeden müellif, gün belirtmeden bu senenin Cemaziyelahir (Ekim Kasım 1115) ayında Haçlıların zapt ettiğini söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 407.

⁵⁰²İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 192; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 151; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 76. 2 Cemaziyelahir 509 Perşembe (22 Ekim 1115) tarihinde olduğunu söyler. Lakin verilen bu tarih 2 Cemaziyelahir 509/ 22 Eylül 1115 Cumartesi gününe denk gelmektedir. Müellifin verdiği Perşembe gününü esas aldığımızda 7 Cemaziyelahir 509/ 28 Ekim 1115 Perşembe günü olduğunu söyleyebiliriz. Bizde bu yüzden tarihi 28 Ekim 1115 olarak kabul etmekteyiz. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 50; 2 Cemaziyelahir 509/22 Ekim 1115 Perşembe olarak vermiştir. Onun verdiği bu tarih Cumartesi gününe tekabül eder.

⁵⁰³İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 192; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 150 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 75 vd.; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 407; Bu konuda ise ayrıntı vermeyen Halebli tarihçi İbnü'l Adim TuğtekinDımaşk'tan gelerek içindekilerden Rafeniyye'yi teslim aldığını söyler. İbnü'l-Adim, *Zübde*, II, s. 177; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 128; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 50; Aydın Usta, a.g.e., s. 109.

Porsukî tarafından bozguna uğratarak çoğu kılıçtan geçirilirken ünlü şövalyeler de esir alındı. Trablus Kontu Pons ile Kont Estabil⁵⁰⁴ ve beraberlerinde bulunan çok az sayıda kişinin kurtulduğu bu çarpışmada Haçlılardan 3000 kişinin öldüğü zikredilir. Haçlılardan çok sayıda at, silah, gibi ganimetler ele geçirerek esirlerle beraber zaferle Dimaşk'a geri dönen Tuğtekin ve Porsukî halk tarafından coşkuyla karşılandı. Bu sayede Tuğtekin ile dostluğunu daha da güçlendiren Porsukî ülkesine döndü⁵⁰⁵.

5.9. Necmeddîn İlgâzî Maiyetinde Türkmenler Haçlılar Karşısında

5.9.1. Necmeddîn İlgâzî'nin Haleb'e Hâkim Olması

Haleb Meliki Rıdvân'ın 507 Cemaziyelahir (Kasım 1113) tarihinde ölümünün ardından yerine oğlu Alp Arslan geçmişti. Alp Arslan'ın işlerini yürüten hâdim Lülü tarafından Rebiülevvel 508 (Ağustos 1114) tarihinde öldürülmesinin ardından yerine 6 yaşında olan kardeşi Sultanşah geçmişti. Bu sayede Lülü, Haleb işlerinde nüfuzunu daha da artırmış oldu. Lülü Sultanşahı da öldürmek üzere hazırlıklara girişmiş, fakat bu durumdan haberdar olan Sultanşah'ın adamları Caber kalesinin sahibib Salim b. Malik ile birleşmek üzere ilerlerken Nadir kalesi yakınlarında öldürmüşlerdir (511/1117-1118). Bu durum üzerine Sultanşah, Aksungur el-Porsukî'ye haber göndererek Haleb işlerini yürütmek amacıyla yardıma çağırılmış, ama Melik Rıdvân'ın Hâdimlerinden olan Yaruktaş ondan önce harekete Haleb idaresini ele alarak Aksungur el-Porsukî'ye karşı İlgâzî ile Antakya Prenkepsi Roger'e mektup göndererek yardıma çağırılmıştı. Bu durum üzerine Roger Haleb'e gelerek şehrin doğusundaki toprakların bir kısmını ele geçirdi. Aksungur ise Haleb'de tutunamayacağını anlayarak Humus'a gitti. Yaruktaş, Sultanşah'ın emriyle azledilerek yerine Ebû'l-Meâli el-Muhsin b. El-Mülahhî'yi getirdi⁵⁰⁶.

Haçlıların bölgede yaptıkları faaliyetler şehri açlık, sefaletle sürüklemiş, şehrin durumu kötü bir almıştı. Bu sebeple ahali İlgâzî'yi idareyi ele alması için şehre davet etmesi üzerine İlgâzî bu teklifi kabul ederek oğlu Temurtaş ve kuvvetleriyle Haleb'e doğru

⁵⁰⁴ كند اصطبل, Establ ve Contable olarak Kalânîsî tarafından kaydedilen kişiyi Kont Estabil olarak okuduk, fakat kim olduğuna dair bir bilgi edinemedik.

⁵⁰⁵Pons'u Bertrand olarak kaydetmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 197 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 153 vdd.; İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 77 vdd.; Bu savaşı 511/1117-1118 yılı içerisinde verir. *Azîmi Tarihi*, s. 49; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 101; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 50 vd.; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi..*, s. 137 vd.; Birsal Küçükspahioğlu, a.g.t., s. 90.

⁵⁰⁶ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 179; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 130 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 199; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 156; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 79 vd.; İbnü'l-Esir, a.g.e., X, s. 422; *Azîmi Tarihi*, s. 48.

yola çıkmıştır. İlgâzî Haleb'e geldiğinde bazı yöneticiler arasında şehre alınıp alınmaması hususunda anlaşmazlık çıkması üzerine İlgâzî hemen Haleb'den ayrılmıştır. İlgâzî'nin şehre girmesine karşı olan kişilerin ikna edilmesi üzerine Ebû'l-Fazl b. El-Haşşab İlgâzî'ye yetişerek şehre dönmesini istemişlerdir. İlgâzî geri dönerek Haleb'e gelmiş ve kaleyi teslim alarak buradaki askerleri çıkararak kendi kuvvetlerini yerleştirmiştir. İlgâzî, Meliklik sarayında oturan Sultaşah ve kız kardeşlerini çıkararak bir eve yerleştirmiş onları göz önüne almıştır. İlgâzî, Meliklik işlerini yürüten Ebû'l-Mealî b. El-Mülâhhî'yi azletmiş, bütün görevlileri de tevkif ederek yönetimi ele almış (Muharrem 511/ 5 Mayıs-3 Haziran 1117)⁵⁰⁷ ve Balis ve Kuleyâ'nın idaresini ele geçirmiştir. Haleb'in ekonomik durumu o kadar kötü bir vaziyetteydi ki, halk vergilerini ödeyemiyor, toplanan vergiler İlgâzî ve maiyetindeki Türkmenlerin ihtiyacını sağlayamıyordu⁵⁰⁸. İlgâzî Haleb'in idaresini ele aldığı vakit Melik Rıdvan'ın bırakmış olduğu hazinelerin, şehrin idaresinde bulunan naib ve hâdimler tarafından bitirilmiş ve şehrin yiyecek depolarının da boş olduğunu gördü. Bu durum üzerine İlgâzî, bu naib ve hâdimleri yakalayarak hazineden ele geçirdikleri her şeyi onlardan alarak, Haleb'i saran Haçlılara vererek onlarla kısa süreliğine anlaşma yaptı⁵⁰⁹.

İlgâzî Haleb'den hareket ederek Tuğtekin'in yanına Dımaşk'a giderek onunla Haçlılara karşı yapılacak seferler konusunda görüşmelerde bulunarak birtakım kararlar almışlardır. Bu kararlar: İlgâzî ve Tuğtekin beraber hareker ederek Türkmen beylerini kuvvetleriyle beraber Haçlılara karşı cihada katılmalarını sağlayarak Haçlılara karşı hep birlikte faaliyete geçmeleri hususunda anlaştılar. Tuğtekin, Türkmenlerin Haçlılara karşı girişilecek sefere katılmalarını sağlamak amacıyla 1-10 Ramazan 512 (16-25 Aralık 1118) içerisinde İlgâzî ile Dımaşk'tan yola çıkmış, gerekli işleri yaparak yeniden bir araya gelmek üzere İlgâzî'nin yanından ayrılarak Dımaşk'a dönmüştür⁵¹⁰. İlgâzî, Tuğtekin ile anlaştıktan sonra Haleb'e döndü. Uzun süreden beri devam eden karşılıklardan kurtulamayan Haleb'in vaziyetini, Haçlı tehdidini ve durumun ciddiyetini anlayan İlgâzî gerekli tedbirler almaya devam ediyordu. Fakat onun bu uğraşlarına

⁵⁰⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 180 vdd, 185; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 131-134; Muharrem 511 tarihinde İlgâzî'nin Haleb'e gelerek yönetimi ele aldığı söyler. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 199; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 157; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 80.

⁵⁰⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 180; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 131; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 423;

⁵⁰⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 423; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 185 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 134 vd.

⁵¹⁰ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 200; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 158; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 80 vd; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 186; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 135; Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 212 vd.

rağmen müspet bir netice elde edemiyordu. Sonucun böyle olması onu önlemler almaktan vazgeçirmedi. Haçlılarla kısa süreliğine yaptığı anlaşmadan faydalanarak yerine oğlu Temurtaş'ı bırakarak ve hapse attığı Meâlî'yi eski görevine iade ederek, Haçlılara karşı harekete geçecek olan kuvvetlerinin teçhizatını sağlamak için Mardin'e gitti⁵¹¹. Bu esnada İlgâzî'nin idaresinde bulunan Balis şehrinde Haleb kuvvetleri, Haleb bölgesinde karışıklıklar çıkarmaya başladılar. Haleb kuvvetleri Haçlı kuvvetleriyle beraber onlara destek olmak amacıyla Balis'i kuşattılar. Bu durum karşısında İlgâzî, Türkmenlerden oluşan kalabalık kuvvetlerle Balis'e gelmesi üzerine Haleb askerleri ile Haçlılar Balis'ten ayrıldılar. İlgâzî Balis'i kurtarıp şehri Salim b. Malik'e vermiştir⁵¹².

Necmeddîn İlgâzî b. Artuk'un Haleb idaresini ele almasıyla beraber şehir Haçlılara karşı girişilecek seferler için önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu süreçten sonra Türkmenleri Haçlılara karşı daha fazla görmekteyiz. Haleb ve civarının Haçlılara karşı korunmasında büyük öneme sahip olan Türkmenler, İlgâzî'nin bir dizi Türkmen birliğini Suriye'nin kuzeyine göndererek onların daha sonra bu bölgeye yerleşmesiyle⁵¹³ birlikte Haleb ve civarının siyasi ve askeri girişimlerinde büyük rol oynamışlardır. Türkmenlerin bir bölümü Tuğtekin idaresinde Dımaşk Atabegliği bölgesinde Haçlılara karşı faaliyetlerini sürdürürken, büyük bir bölümü Haleb yöresinde Necmeddîn İlgâzî idaresinde bulunmuştur. İlgâzî, Türkmenlerin kumandanı başı olarak ön plana çıkmıştır⁵¹⁴.

5.9.2. Tell-Afrin Zaferi-Kanlı Meydan Savaşı (28 Haziran 1119)

Haçlılar, Haleb yöresine akınlar düzenleyerek Buzâa ve civardaki bazı yerleri ele geçirdiler. Haleb topraklarını tahrip ederek şehri sıkıştırmaya başladılar. Haleb halkı ise hem Haçlıların baskısı hem de yeteri kadar erzak olmamasından dolayı büyük endişeye kapıldılar. Haçlılar ile ahali arasında Haleb arazilerini paylaşmaları konusunda anlaşılabilir. Bu durum üzerine halk Bağdad'dan yardım talebinde bulundu. Bu sırada Necmeddîn İlgâzî, Tuğtekin ile bir araya gelerek Mardin'e gelerek ordusunu hazırlamış

⁵¹¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 180; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 131; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 199; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 157; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 80; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 423.

⁵¹² İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 180; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 131 vd.; İlgâzî'nin Haleb'e hakim olmasıyla ilgili ayrıca bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 110 vd.; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 102; Ali Sevim, *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, 1989, s. 237 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 671 vdd.; Ali Sevim "İlgâzî, Necmeddîn" TDVİA, C 22, İstanbul 2000, s. 89; Aydın Usta, a.g.e., s. 110; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", s. 813 vd.; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 366.

⁵¹³ Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangî (521-541/1127-1146)*, s. 78;

⁵¹⁴ Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 212.

ve Diyarbekir yöresindeki Türkmen beylerinden de Haçlılara karşı yapılacak sefer için çok sayıda gönüllü toplamış ve Bitlis ve Erzen Hâkimi Togan Arslan, Usame b. El-Mubarek el-Kilâbî askerleriyle birlikte 20.000⁵¹⁵'e yakın bir ordu toplamıştı. İbnü'l Kalânîsi, Türkmenlerin dört bir yandan gelerek İlgâzî'nin etrafında toplandıklarını söylerken, bu orduya katılan Türkmenleri "*Sayıları pek çoktu kuvvetleri de gün gibi ortadaydı. Adeta avını bekleyen aslanlar ve kurbanlarının üzerinde kartallar gibilerdi*" şeklinde tarif etmiş, Haçlılara karşı savaşmak üzere bir araya geldiklerini kaydetmiştir⁵¹⁶.

İlgâzî ordunun başında ilk olarak Urfa üzerine yürüyerek şehrin civarını birkaç gün yağmalamış 513/1119 başlarında Bedaya, Sence köprülerinden Fırat Irmağını geçerek, kuvvetleri "*nefesi kesilmiş bir atlı gibi ilerleyerek*" Tell-Başır ve Tell-Halid bölgelerine yakın arazilere kadar yayılmıştı⁵¹⁷. Bu esnada Haleb'den gelen elçiler, Esarib ve Ayas taraflarından Haleb'i devamlı sıkıştıran Haçlılara karşı İlgâzî'nin Haleb'e gelmesini istiyorlardı. Bu istek üzerine İlgâzî Mercidabık'a gelerek, Haleb yakınlarında bulunan Müslimiyye'den geçerek 513 Safer sonlarında (Haziran 1119) Kinnestrin'e geldi. Bu sırada er-Ruc topraklarına kadar uzanan İlgâzî'nin kuvvetleri Haçlıları yağmalayıp öldürdükten sonra Kastun kalesini zapt ettiler. İlgâzî, müttefiki Tuğtekin'i beklemiş fakat Türkmen beyleri uzun zamandır burada beklemekten canları sıkılmış, bu yüzden düşmanın üzerine yürümeleri konusunda İlgâzî'yi teşvik etmişlerdir. İlgâzî bu durum üzerine "*İçtenlikle düşmanla savaşmaları ve savaşta sabırlı olmaları ve cihat sırasında kanlarını akıtmaktan geri durmamaları*" konusundaki andı hatırlatması üzerine onlarda tekrar ant etmişlerdir⁵¹⁸.

Antakya Prenkpsi Roger, Kudüs Kralı II. Baudouin, Patrik Beertrand ve diğer Haçlıliderlerinin tavsiyelerini kulak ardı ederek onların gelmesini beklememiş, Türk ordusunun hareketini öğrendiği zaman ordusunu toplamış ve harekete geçerek (9 Rebiülevvel 513-20 Haziran 1119) tarihinde Ermeni emîr ve kuvvetleriyle beraber 3000 süvari 9000 piyadeden oluşan kuvvetiyle Asi Nehrini geçerek Cisrû'l-Hadid'den

⁵¹⁵ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 439 vd.; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 206; İbnü'l Adim bu rakamı 40.000'den fazla şeklinde zikreder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 187; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 136; Urfalı Mateos 80.000 olarak vermektedir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 264; Bar Hebreus ise 7000 olarak zikreder. Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 356.

⁵¹⁶ İbnü'l-Kalânîsi, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 200; İbnü'l-Kalânîsi, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 159; İbn Kalânîsi, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 81.

⁵¹⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 187; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 136; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 264.

⁵¹⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 187-188; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 136 vd.; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 130.

ilerleyerek Tell-Afrin (Tell-Akribin) kalesinin karşısına ordugâhını kurdu ⁵¹⁹ . Kınnesrin'den yola çıkan İlgâzî kuvvetleriyle beraber harekete geçerek (16 Rebiülevvel 513/27 Haziran 1113) Zerdana'nın kuzeydoğu tarafında bulunan Tell-Afrin (Tell-Akribin) yakınlarında Haçlılara yakın bir yerde geceyi geçirdi. Haçlılar ise onların Esarib veya Zerdana'da konaklayacaklarını düşünüyorlardı. Haçlılar, sabahleyin bu kuvvetlerin kendilerine yaklaşmakta olduğunu gördüklerinde ⁵²⁰ , Antakya Prinkepsi Roger, İlgâzî'nin hareketini geciktirmek amacıyla “*Bizim yanımıza gelmek için kendini zahmete sokma, biz senin yanına varmak üzereyiz*” şeklinde haber gönderdi. Bu haber üzerine İlgâzî beraberinde bulunan emîrlerle yapacakları hususunda görüştüktan sonra derhal Haçlılara karşı harekete geçilmesi kararına vardılar ⁵²¹ .

İlgâzî kuvvetleriyle beraber 27 Haziran gecesi harekete geçerek Haçlıları dört bir yandan kuşattı. 28 Haziran sabahı her taraftan kuşatılmış olduğunu gören Roger kuvvetlerini dört kısma ayırarak Tüklere karşı saldırıya geçti ve kuvvetleri Türkmen atlı ve okçuları sayesinde bozguna uğrattı ⁵²² . İlgâzî'nin ordusu, Tell-Afrin'de kurtulamayan her taraftan kuşattıkları Haçlılarla girdikleri ve Haçlılar tarafından Kan Ovası (AgerSanguinis) adı verilen savaşta kesin bir başarı elde ettiler 17 Rebiülevvel 513 (28 Haziran 1119). Haçlıların çoğunluğu kılıçtan geçirilirken, bir kısmı esir alındı ve çok az sayıda kişi kaçıp kurtulabildi. Ölenler arasında Antakya Prinkepsi Roger'de bulunuyordu ⁵²³ .

⁵¹⁹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; Haçlıların sayısını belirtmemiştir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 187-188; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 136; Haçlıların sayısı ile ilgili Kalânisi artçılar hariç 20.000'inüzzerinde olduğunu söyler. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 200 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 159 vd.; İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 81 vd.; Willermus 700 şövalye 3000 piyade sayısını vermektedir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 193 vd.; Fulcherius şövalyelerin sayısını 700 olarak belirtirken piyadelerin sayısına değinmemiştir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 206; Mateos ise 500 Ermeni askeri 400 şövalye 10.000 karışık asker olduğunu zikreder. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 264; 700 şövalye 3000 piyade olarak vermiştir. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 103; 700 ağır teçhizatlı şövalye, 4000 yaya olduğunu söyler. Runciman, a.g.e., II, s. 123.

⁵²⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 188; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 137;

⁵²¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440.

⁵²² Müellifin ifadesine göre Haçlı birlikleri Türkleri geri püskürtmeyi başarmışlardı. Robert von Laudum'un idare ettiği birliğin dağılması üzerine bozgun yaşadıklarını zikreder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 194; İbnü'l Esir'de Haçlıların müthiş bir saldırıya geçerek Müslümanların dağıldığını ve sonradan olayın Müslümanların lehine döndüğünü ifade ederek birbirine uygun bilgiler verir. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; bu savaşta bulunan Kadı Ebu'l-Fazl b. El-Haşşab savaşın şiddetli anında elinde oku ile taşın üzerine çıkmış ve askerleri savaşa karşı teşvik etmiştir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 188 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 137; Runcimana.g.e., II, s. 124; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 87.

⁵²³ Bu savaşta Türklerden 10 kişi kayıp verdiğini Haçlılardan 10 kişinin kaçtığını aşağı yukarı da 15.000 kişinin öldüğünü zikreder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 188 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 137 vd.; İbnü'l Esir Haçlılardan çok az kişinin kurtulduğunu ve hepsinin öldürüldüğünü ve esir alındığını söylerken

Savaş sona erdikten sonra İlgâzî, Roger'in çadırına oturduğunda, adamları ona ele geçirdikleri ganimetleri getirerek takdim ettilerse de o ganimetler içinden Müslüman hükümdarlara hediye etmek için birkaç silah aldı ve geri kalan ganimetleri ise askerlere dağıttı⁵²⁴. İbnü'l Kalânîsi'nin verdiği bilgilere göre yerde yatan atların üzerine saplanan okların çokluğundan dolayı birer kirpi gibi göründüklerini kaydetmiş ve savaşta ilahi yardımın olduğuna dikkat çeken müellif, Türkmenlerin Haçlılara karşı saldırmak için hazırlık yapmadıklarını ve birçok ganimet ele geçirdiklerini zikretmiştir. İbnü'l Adim'de ilahi yardımın olduğuna dair bir misal anlatmaktadır. Haçlı esirleri İlgâzî'nin önüne getirildiğinde bunların içinde güçlü bir şövalye vardı, bunu zayıf kısa boylu bir asker ele geçirmişti. Bir Türkmen ona: sen böyle teçhizatlı olmana rağmen bu asker tarafından nasıl tutsak alındın bu durumdan utanmıyor musun deyince o da Tanrı'ya yemin olsun ki beni bu adam tutsak almadı. Benden daha kuvvetli bir adam tutsak alarak bu adama teslim etti. Beni esir alan adamın yeşil giysisi ve yeşil bir atı vardı şeklinde ilahi yardımın gerçekleştiğine dair müellifi doğrulamaktadır⁵²⁵.

İlgâzî'nin bu zaferi kaynaklarda geniş yankı bulmuştur. Azîmî bu zafer neticesinde İlgâzî'yi bir kaside yazarak övmüştür. Onun kasidesi: “*Şirk koşmakta azgın olanlara, onlardan öcümüzü tek tek alacağımızı bildir! Senin tarafından tuzaklara saldırdıklarından dolayı onlardan bir haberci bile kurtulamadı*” şeklindedir⁵²⁶. İbnü'l Esir'de Azîmî'nin kaside yazarak İlgâzî'yi övdüğünü söyler. “*Sen ne dilersen söyle; çünkü sözün makbuldür. Allah'tan sonra sana güvenir ve senden yardım isteriz. Sen Haçlılar karşısında zafer kazanınca Kur'an sevindi; adamlarının helâk olmasından dolayı da İncil gözyaşı döktü*”.⁵²⁷ İlgâzî'nin çabalarının meyvesi olan bu zafer, Haçlıları büyük bir hüsrana sevk ederken, Haçlı tehdidi altında bulunan Halep şehrinin bu

Esirler arasında 70 küsur ünlü şövalyenin bulunduğunu zikreder. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 200 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 159 vdd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 81 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 51; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 264-265; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 356; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 81; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 193-196; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 205 vd.; Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 191 vd.; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 103-104; Runciman, a.g.e., II, s. 122 vdd; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 87; Ali Sevim, “Artuk Oğlu İlgazi”, s. 673-676; Ali Sevim “İlgazi, Nevmeddîn” s. 89 vd.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 53 vdd.; Aydın Usta, a.g.e., s. 110 vd.; Aydın Usta, “Artuklular (Artukids)”, s. 813 vd.; Aydın Usta, “Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)” s. 366 vd.

⁵²⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 190; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 138.

⁵²⁵ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 201; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 160 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 82. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 190; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 138.

⁵²⁶ *Azîmî Tarihi*, s. 51.

⁵²⁷ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440.

tehlikeden bir süre de olsa kurtulmasına vesile oldu. İlgâzî'nin bu zaferi, İslam dünyasında ve özellikle Suriye'de büyük bir neşeyle karşılanmıştır. Halife el-Müsterşid İlgâzî'ye Haçlılara karşı yaptığı gazalardan dolayı hilatler göndererek teşekkür etmiştir⁵²⁸.

İbnü'l Kalânîsi⁵²⁹'nin verdiği bilgilere göre, bu savaş sırasında hatırı sayılır sayıda Türkmen'in İlgâzî etrafında toplandıkları görülmektedir. 1118 yılında İlgâzî, Tuğtekin ile anlaşarak bir kuvvet meydana getirmek istediklerinde Türkmenlere sefere katılmalarını bildiren ve birbirlerine haber vererek bir araya gelmelerini isteyen İlgâzî, hatta Mardin'e giderek Türkmenleri toplamıştır. Her taraftan gelen sayıları pek çok ve güçleri gün gibi belirgin olan Türkmenleri avını bekleyen aslanlara ve kurbanlarının üzerinde uçan kartallara benzeterek Haçlılara karşı savaşmak üzere bir araya geldiklerini kaydetmiştir. Bu bilgilere göre bu devirde Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu yer İlgâzî'nin hâkimiyetinde Kuzey Suriye'de olduklarını ve Haleb şehrinin, İlgâzî idaresinde Türkmenlerin merkezi haline geldiğini söyleyebiliriz.

5.9.3. Tell-Afrin Zaferinden Sonra Haçlılarla Mücadeleler

Tell-Afrin zaferinin ardından İlgâzî'nin idaresinde bulunan Türkmenler Antakya, Süveydiye ve civar bölgelere yayılarak Haçlılara karşı mücadele ettiler, bir kısmını öldürüp bir kısmını esir ederek yağmalarda bulundular. İlgâzî'nin kuvvetleri, çok sayıda esir ve ganimet ele geçirdi. İlgâzî ise kuvvetlerinin bir kısmıyla Haçlıların hâkimiyetinde bulunan Artah kalesini kuşatmış, kaleye kumanda eden kişi ailesiyle beraber sağ salim Antakya'ya gitmek şartıyla kaleyi teslim edeceğini bildirmiştir. Ancak Roger'in hazinelerinin korunduğu iç kaleyi elinde bulunduran Ermeni şövalyesi Josef'in, kaleyi İlgâzî'ye vereceğini, ama Antakya'da olan oğlunun Haçlılar tarafından öldürülmesinden çekindiği için buraya bir adamını bırakmasını söyleyerek İlgâzî'yi kandırması sonucu Artah kalesi İlgâzî tarafından ele geçirilemedi⁵³⁰. Antakya bölgesine yayılmış olan Türkmen birlikleri, Tell-Afrin bozgunundan habersiz olan ve kuvvetleriyle beraber Roger'in yardımına gelmekte olan Kral II. Baudouin ve Trablus Kontu Pons'un öncü birlikleriyle karşılaştılar. Fakat bozgunu haber alan Baudouin, savunmasız olan

⁵²⁸ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 450-451.

⁵²⁹ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 200; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 159; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 81.

⁵³⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 190 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 139; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 197; bu konuda geniş bilgi için bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 125; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 677.

Antakya'ya hızlı bir şekilde gitmek ve Türklere karşı muhafaza etmek amacıyla güzergâhını değiştirdi ve yolu üzerinde bulunan bir Türkmen grubuna dahi harekete geçmedi. Bu durumdan haberdar olan İlgâzî ise, ona karşı pusu kurulmasını ve Antakya'ya gelmesi engellenerek geri dönmesini sağlamak için birlikler görevlendirdi. Bu birlikler üç gruba ayrılarak; bir bölümü St. Simeon limanına, bir kısmı Cebel-i Arka tarafından Lâzikiye'ye bir kısmı da Karadağ'a doğru yayılmaya başladılar. Kral II. Baudouin, Lâzikiye iç yolu üzerinden Antakya'ya doğru ilerliyordu. Trablus Kontu Pons, bu birliklere karşı saldırıya geçtiyse de Türklerin şiddetli mukavemeti karşısında geri çekilmeye mecbur kaldı. Kral II. Baudouin, İlgâzî'nin göndermiş olduğu kuvvetlerin pusulardan kurtularak 1119 Ağustos'un ilk günleri Antakya'ya geldi. İlgâzî'nin idaresinde bulunan kuvvetler Antakya bölgesine yayılmışlardı. St. Simeon limanı tarafına doğru giden Türkmen birlikleri buraya bir baskın yaparak işgal ettiler. Halk saldırılardan kendini korumak maksadıyla gemilere sığınmak zorunda kaldı. Başka bir kuvvet de Bernard tarafından korunan Antakya'ya karşı saldırıya geçti. Bernard bu kuvvetlere karşı müdafaa da bulunsa da çok sayıda kayıp vererek geri çekilmişlerdi. Antakya Türk kuvvetleri tarafından böyle bir tehdit altında bulunduğu sırada buraya gelen Kral II. Baudouin, Patrik ve ahali tarafından sevinçle karşılandı. Roger'in karısı tarafından Antakya hazinelerini teslim alarak Antakya'ya hâkim oldu⁵³¹. İslam tarihçilerinin belirttiği gibi, İlgâzî bütün kuvvetleriyle beraber Tell-Afrin zaferinden sonra müdafaasız durumda bulunan Antakya üzerine yürüyüp, II. Baudouin Antakya'ya ulaşmadan şehri zapt edebilir ve bu bağlamda Haçlıların vaziyeti daha kötü bir hale gelebilirdi⁵³².

İlgâzî Artah önünde bulunduğu vakitlerde Tuğtekin birlikleriyle beraber İlgâzî'ye katıldı. Tuğtekin'in kuvvetleriyle biraz daha güçlenen İlgâzî, Asi Nehrinin doğusunda bulunan Haçlı hâkimiyetinde bulunan kalelere saldırıya geçmek üzere yola koyuldu.

⁵³¹Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 197; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 356; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 139; Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 104 vd.; Runciman, a.g.e., II, s. 125 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 677 vd.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 55 vd.

⁵³² İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 139; Antakya savunmasız bir şekilde adeta av olduğunu, bir avcının onu ele geçirmesi gibi bir anlatımdan sonra buraya saldırı yapmayı ihmal edildiğini zikrederken bunu Tuğtekin'in olmayışına bağlar. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 201; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 161; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 82; bu konuda araştırmacılar da bunu defaatle tekrarlamışlardır. Runciman, Antakya'nın korunmasız olduğunu ve Türkmenlerin gelip şehre saldıracaklarını düşündüklerini ve İlgazi'nin zaferin sonucundan faydalanmadığını söyler. Runciman, a.g.e., II, s. 125; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 678; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", s. 814; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 368;

Nihayetinde Esarib'e gelerek dış mahallelerine saldırıda bulunmak suretiyle yağmaladıktan sonra kaleyi kuşatmaya başladılar. Farklı yönlerden kalenin bulunduğu tepeyi kazarak, kazılan yerlere kalaslar yerleştirerek ve bunları yakarak burçları, duvarları yumuşak zemine düşürmek amacıyla adamlar görevlendirdi. Kalede bulunan Haçlılar, yok olacaklarından korkarak sağ salim Antakya'ya gitmeleri şartıyla kaleyi teslim edeceklerini söyleyerek aman dilediler. İlgâzî onların bu teklifini kabul ederek kaleyi teslim aldılar ve tahkim ederek burada bir garnizon bırakarak, Haçlı hâkimiyetinde bulunan Zerdana kalesine yürüdüler⁵³³. İlgâzî ve Tuğtekin, Robert'in hâkimiyetinde bulunan Zerdana kalesine gelerek kuşatmaya başladılar. Türkmenler ise ard arda kazanılan zaferler sonucunda pek çok ganimet ele geçirmişler ve daha fazla ganimet elde etmek amacıyla bölgeye yayılmışlardır. İlgâzî ve Tuğtekin şiddetli bir şekilde kuşattıkları Zerdana'yı, Haçlıların Antakya'ya gitme şartıyla aman dilemeleri üzerine ele geçirdiler ve burada bir garnizon bırakarak ilerlediler. Antakya'ya doğru yola koyulan bu Haçlılar, Türkmenler tarafından yağmalanarak öldürüldü, kurtulabilenler ise Antakya'ya gittiler⁵³⁴.

5.9.4. Tell-Danis Savaşı (14 Ağustos 1119)

Esarib ve Zerdana'nın İlgâzî'nin Türkmenleri tarafından ele geçirildiğini öğrenmeleri üzerine Maaretü'n-Numan ve Efâmiye kalelerini ele geçirecekleri vehmine kapılan Kudüs Kralı II. Baudouin harekete geçerek daha önce ulaşmak maksadıyla hızlı bir şekilde ilerleyerek 13 Ağustos 1119 (4 Cemaziyelevvel 513)'da 200 çadır ve kalabalık yaya kuvvetlerle Roger'in 1115 yılında zafer kazandığı Tell-Danis'e gelerek ordugâhını kurdu⁵³⁵. İlgâzî ele geçirdiği kalelerden kazandığı ganimetleri ve ağırlıkları Kınnesrin'e

⁵³³Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 197; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 140; İbnü'l Esir, bu konuda ayrıntılı bilgi vermeyerek İlgazi'nin Esarib kalesini aldığını bir cümle ile zikretmiştir. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; İlgazi Esarib kalesini teslim aldı şeklinde bilgi verir. *Azîmi Tarihi*, s. 51; Karş. Bu olayı Ağustos başlarında olduğunu zikreder. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 105; İlgazi ve Tuğtekin birleştikten sonra 11 Ağustos 1119'da harekete geçtiklerini ifade eder. Runciman, a.g.e., II, s. 126; gün belirtmeden ağustos 1119 olarak verir. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 678; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 55.

⁵³⁴İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 140; Willermus ise bu konuda geniş bilgi sunmamış, İlgazi'nin burayı kuşatıp birkaç gün sonra Esarib gibi ele geçirdiğini ifade eder. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 197; İbnü'l Esir'de bir cümle ile Zerdana'yı ele geçirdiğini söyler. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; İlgazi'nin Zerdana'yı kuşatıp fethettiğini söyler. *Azîmi Tarihi*, s. 51; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 105; Runciman, a.g.e., II, s. 126 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 678 vd; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 55.

⁵³⁵Heleblî tarihçi Kralın ordusunun 200 çadır ve kalabalık yaya kuvvetinden hariç 4000 atlı kuvvetinden bahseder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 140 vd.; Kral, Pons ve olabildiğince çok adamla Antakya'dan ayrıldığını ordugah kurduğu Danis'e geldiğini söylerken gerçekleşen savaşta 700 şövalye olduğunu söyler. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 198; Karş.

göndererek, Tuğtekin ve Togan Arslanla beraber ganimet elde etmek amacıyla etrafa yayılmış olan Türkmenleri tekrar toparlayarak Kral II. Baudouin'in ordugâh kurduğu Tell-Danis'e doğru yola koyuldular. Zerdana'yı kurtarmak amacıyla yola çıkmış olan Robert kuvvetleriyle karşılaştılar. Robert'in kuvvetleriyle Dımaşk, Hıms kuvvetleriyle Türkmenler Haçlılara karşı saldırıya geçerek Robert'in kuvvetlerini perişan ederek Hâb kalesine kaçmaya mecbur ettiler⁵³⁶. 14 Ağustos 1119 yılında İlgâzî ve Tuğtekin Kral II. Baudouin'in ordusu üzerine saldırıya geçerek Haçlıların etrafını çevirmeye çalışırken, Türkmenler Haçlıları ok yağmuruna maruz bıraktı. II. Baudouin kuvvetlerini dokuz kısma ayırarak savaş düzeni almıştı. Haçlı ordusunun sağ cenahında bulunan Trablus Kontu Pons Türk kuvvetlerinin şiddetli baskısı karşısında geriledi. Türk kuvvetlerinin şiddetli saldırısı sonucu ordusunu yıpratmak istemeyen Kral II. Baudouin Hâb kalesine çekildi⁵³⁷. İlgâzî'de durumu daha fazla zorlamadan Heleb'e çekildi. İki taraf arasında meydana gelen savaşın neticesi net bir şekilde belli değildir. İslam kaynakları⁵³⁸ bu savaşın galibi olarak kendilerini gösterse de, yerli Hristiyan ve Haçlı kaynakları⁵³⁹ ise zaferin kendilerinde olduğunu ifade ederek, her iki tarafında galibiyeti kendilerine mâl etme çabası içinde oldukları görülmektedir. İlgâzî, Haçlılara Tell-Afrin'de indirdiği darbeyi Tell-Danis'te devam ettiremediği açık bir şekilde görünmektedir. Bu savaşta Türkmenlerin hareket tarzlarıyla ilgili olarak Tuğtekin, İlgâzî'den muhasarayı kaldırmasını istiyordu. Tuğtekin, Türkmen atlarının zayıf, Haçlı atlarının ise iyi olmasından endişeleniyordu. İlgâzî'de Haçlı bölgesinde çok fazla kalmak istemiyordu. Türkmenler onun yanında ganimet için toplanırdı. Türkmenler azık çantası içinde un ve kavrulmuş koyun eti taşırlardı. Ele geçireceği ganimetleri

Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 105; Runciman, a.g.e., II, s. 126 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 679; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 56.

⁵³⁶ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 191 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 140 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 679;

⁵³⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 192; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 141; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; Karş. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 679 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 56.

⁵³⁸ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 192; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 141; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440; *Azîmi Tarihi*, s. 51; Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 192; Bu konuda Ali Sevim, Türklerin Tell-Danis'te başarı kazanarak Haçlıları Hâb kalesine geriletip orada bir başarı sağlayamadıklarını söyler. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgâzî", s. 679-681; Türklerin zafer kazanarak yurtlarına döndüğünü kaydeder. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 56; her iki tarafında zaferi kendilerinde kaldığını iddia ederek Türklerin Tell-Afrin'de kazandıkları zaferin devamını Tell-Danis'te getirmemiş olmalarını söyler. Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 368;

⁵³⁹ Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 198 vdd.; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 207; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 265; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 356; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 67; Batılı araştırmacılar Haçlı müellifleri gibi Haçlıları muzaffer gösterme çabası içine girmişlerdir. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 105; Runciman, a.g.e., II, s. 127.

kaçırmamak amacıyla hızla hareket ederek saatleri sayıp sonra da geri giderlerdi Bir bölgede uzun süre kalmak tabiatlarına aykırıydı. Uzun süre bekledikleri yerde hemen dağılırlardı. İlgâzî'nin ise onlara verecek kadar malı yoktu⁵⁴⁰. Bu savaşta esir düşen Zerdana sahibi Robert, 10.000 dinar fidye vermeyi teklif etti. İlgâzî ise onu Tuğtekin'e götürün o gözünü korkutur daha fazla fidye alırız dedi. Bunun üzerine Tuğtekin'e götürdüler, Tuğtekin çadırında içtiği sırada yanına gelen Robert'in boynunu kılıcıyla vurdu. Bunu duyan İlgâzî bir elçi göndererek ona kızgınlığını ifade etti. Türkmenlerin parasını ödemek için 1 dinara bile ihtiyaç duyuyoruz. Bu adam 10.000 dinar fidye teklif etti. Sen korkutursan fidyeyi daha da yükseltmesi için sana gönderdim. Sen onu öldürdün dedi. Tuğtekin ise benim en iyi korkutma yöntemim bu şekilde cevap verdi⁵⁴¹. İlgâzî'nin esirlerden elde ettiği fidye-i necatla Türkmenlerin parasını ödemek niyetinde olduğu görülmektedir.

İlgâzî, bu savaşın ardından bir süre Haleb'de bulunduktan sonra Haçlı tehdidi altında bulunan Haleb'e getirmek üzere Türkmenleri toplamak amacıyla Crmaziyelevvel 513 (Ağustos-Eylül 1119) Mardin'e gitti. İlgâzî'nin Haleb'den ayrılmasını fırsat bilen II. Baudouin, Maarretü Masrin'e gelerek buradan esir ve ganimet ele geçirdiler ve bir Türk birliğinin kendilerine doğru gelmesi üzerine buradan ayrıldılar. II. Baudouin buradan hareketle el-Bare'nin batısındaki Zûr kalesine giderek burada konakladı. Zur kalesini İbn Munkiz Haçlılara vermişti; fakat daha sonra onlardan bu kaleyi geri almıştı. II. Baudouin, kaleyi muhasara ederek Cemaziyelevvel 513 (Ağustos-Eylül 1119) ele geçirdi ve içinde bulunanları serbest bırakarak gitmelerine izin verdi. Buradan Keferruma'ya gelerek burasını da kılıç zoruyla ele geçirerek içerde bulunanların çoğunu öldürdü. Buradan hareket eden Haçlılar, İbn Munkiz'in kalesini ateşe verip yaktığı Kefertâb'a gelerek ele geçirip içerisine göçebe durumunda olan adamlarını yerleştirdiler ve Semin, Maarretü Masrin'e saldırarak aman yoluyla ele geçirdikten sonra Zerdana'da konaklayıp Antakya'ya döndüler⁵⁴².

Haleb kuvvetleri de Haçlıların bu girişimlerine karşı Haçlı topraklarına girerek ganimet ele geçirip geri dönmeleri gibi başarılı hareketleri de devam ediyordu. Urfa Kontu Joscelin'de, Vadiyü'l-Butnan'a iki defa Suriye tarafından Fırat Irmağı boyunca bulunan

⁵⁴⁰ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 440;

⁵⁴¹ Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 193; Bu konu İbnü'l Adim'de kısa bir şekilde zikredilmiştir. İbnü'l-Adim, *Zübde*, II, s. 192 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 142.

⁵⁴² İbnü'l-Adim, *Zübde*, II, s. 193 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 142 vd; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 681; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 368.

arazilere yönelerek pek çok kişi öldürerek 1000 kadar esir aldı. Joscelin, Menbic, en-Nakira ve Haleb'in kuzeyindeki topraklarını yağmalayarak rastladığı bütün hayvanları ele geçirdi ve pek çok kadın erkek esir almak suretiyle Râvendan'a doğru yöneldi. Joscelin bu sıralarda Fırat Irmağını geçmekte olan bir Türkmen grubunu takip etmeye koyuldu. Burada Türkmenlerle giriştiği mücadelede emrinde bulunan Haçlı kuvvetleri bozguna uğrayarak pek çoğu da öldürüldü⁵⁴³.

5.9.5. İlgâzî'nin Haçlılara Karşı Hareketi

İlgâzî topladığı Türkmenlerle beraber 25 Safer 514 (26 Mayıs 1120)'de Fırat'ı geçip Tell-Başir'den Keysun bölgesine kadar tüm bölgeyi yağmalayarak birkaç gün kaldıktan sonra Haçlıların hâkimiyetinde bulunan Azaz kalesine karşı saldırıya geçse de emrinde bulunan Türkmenleri buraya sevk edemediği için ele geçiremedi⁵⁴⁴. Buradan Antakya'ya doğru çekilerek şehre karşı bir gün boyunca savaş durumuna geçti. Buradan da Kınasrin'e yöneldi. Bu esnada emrindeki Türkmenler arasında huzursuzluk hâsıl oldu; çünkü onlar geçen yıl elde ettikleri ganimeti bu yıl da elde etmek istiyorlardı ve mücadelenin en şiddetli anında etrafa dağılıyorlardı. Bu sebeple İlgâzî, Haçlılara karşı müsbet bir teşebbüste bulunamadı. Böylelikle Türkmenler hiçbir ganimet elde edemediler. Bu durum üzerine İlgâzî, Türkmenlerin bu tür davranışlarına çok öfkeleni ve onlara karşı şiddete başvurmak zorunda kaldı. İlgâzî Türkmenleri ayıplayıp, kınayarak, hatta daha da ileri giderek bir kısım Türkmenin sakalını kestirmesi ve iğdiş ettirmesi üzerine Türkmenler onun yanından ayrılınca İlgâzî'nin çok az sayıda kuvveti kaldı⁵⁴⁵. Türkmenlerin İlgâzî'den ayrılmasıyla beraber bu durumdan yararlanan II. Baudouin ve Joscelin Tell-Danis üzerine saldırıya geçtiler. Bu sırada Tuğtekin kuvvetleriyle birlikte İlgâzî'ye katıldı ve 1000 atlı ve çok sayıda piyadelerden oluşan kuvvetlerle Haçlılara karşı harekete geçerek onları kuşattılar. Haçlılar bu kuşatmadan kurtularak MarretüMasrin'e hiç bozulmadan geri çekilerek konakladılar. İlgâzî ve Tuğtekin kuvvetlerine Haçlıları takip etmemelerini söylemişler, bundan sonra da iki taraf arasında bir mücadele gerçekleşmemiş olup, Türk kuvvetleri Haleb'e, Haçlılar da

⁵⁴³ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 194; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 143 vd.

⁵⁴⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 195; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 144; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 267;

⁵⁴⁵ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 195; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 144 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 681; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 57; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 369; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar" s. 129.

Antakya'ya geri döndüler. İlgâzî, 514 yılının Rebiülevvel (Haziran 1120) ayında Zerdana kalesini savunmaktan vazgeçmiş olmalı ki, kaleyi yıktırdı⁵⁴⁶.

Haleb'in iktisadi vaziyetinin kötü olması hasebiyle İlgâzî, şehirden iktisadi ve askeri bakımdan çok fazla beklenti içinde olamazdı. Bu sebeple sık sık Mardin'e giderek asker toplamaya mecbur kalıyordu. Topladığı bu askerlerin çoğu da Türkmenlerden meydana gelmesi ayrı bir sorun oluşturmaktaydı. Türkmenler çarpışmalarda yeterli ganimet elde edemediklerinde savaş meydanlarından ya ayrılıyorlar ya da savaşı pek ciddiye almıyorlardı. İlgâzî Haçlılara karşı kazanılacak zaferin kalıcı olmasını Haleb'in iktisadi durumunun düzelmesine bağlı olduğu düşüncesindeydi. Haleb halkı da vergi düzensizliğinden dolayı İlgâzî'ye şikâyetle bulunuyordu. Tüm bu sebepler çerçevesinde İlgâzî, aşırı derecede artmış olan vergileri düşürmek suretiyle bunu da bir levhaya yazdırıp Haleb camiinin kapısına çiviletti⁵⁴⁷.

İlgâzî, Receb 514 (Eylül-Ekim 1120) tarihinde oğlu Şemsüddeve Süleyman'ı Haleb naipliğine, Mekki b. Karnas el-Hamavi'yi de Haleb reisliği görevini vererek asker toplamak için Mardin'e gitti. İlgâzî, Süleyman'a ve diğer naiplerine mektup göndererek "Haçlılarla onların istediği şekilde barış yapmalarını istedi. Bu durum üzerine Urfa Kontu Joscelin ile barış yaparak Maarre, Kefertâb, Bare ve el-Cezr, Tell-i Ağdı, Leylun, Cebelüssummak ve Azaz'ın bir kısım arazilerini Haçlılara terketmiştir. Haleb'in yarı çevresi Haçlıların eline geçmiş oldu. Hatta Reha'l-Arabiyye'nin yarısını da onlara verdiler. Tell-i Hırak kalesi de her iki tarafın rızası ile yıkılmıştır. Haçlılar Esarib'i de istedilerse de halk şehre Haçlıların hâkim olmamasını istediği için burası ellerinde kalmıştır. Bu barışın yapıldığı esnada Kudüs'te bulunan II. Baudouin bu barış şartlarını memnuniyetle karşıladı⁵⁴⁸. İlgâzî'nin Mardin'de bulunmasından yararlanan Haçlılar anlaşmayı ihlal etmeye başladılar. Müslüman arazilerine karşı harekete geçerek çiftçileri yakalayıp cezalandırdılar, mallarına yiyeceklerine el koydular. Müslüman köyleri

⁵⁴⁶ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 195 vd; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 145; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 202; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 162; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 83; *Azîmi Tarihi*, s. 52; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 202; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 267.

⁵⁴⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 196; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 146; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 202; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 162; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 83; *Azîmi Tarihi*, s. 52.

⁵⁴⁸ İbnü'l Adîm, barış şartlarını en geniş şekliyle anlatır. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 196, 198 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 145, 148 vd.; İlgâzî'nin Haçlılarla bir anlaşma yaptığını kadeden müellif dostane ve barışçıl ilişkiler kurarak birbirlerine zarar vermekten kaçınacaklardı. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 202; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 162; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 83; *Azîmi Tarihi*, s. 52.

mamur bir halde bulunuyordu. Haçlılar yaptıkları yağmave talanı unutarak köy halkıyla barış yapmasına rağmen en-Nakira ve Ahsas'ı yağmalayarak herşeyi yakarak Vadiyü'l-Butnan'a giderek burada da aynı olayları gerçekleştirdi. Bu durum üzerine Haleb Valisi, II. Baudouin'e haber göndererek Joscelin'in yaptıklarından dolayı şikâyetle bulunarak "İlgâzî askeri ve kuvvet bakımından bu toprakları boş bırakmadı, ancak o, yapılan barışa sadık ve bağlı kaldı" dedi. II. Baudouin valiye "Benim Joscelin etkim yoktur" şeklinde bir cevap verdi. Joscelin'in Haleb topraklarında yağmaları devam etmekteydi. Joscelin Şeyzer topraklarında da yağma ve talana devam ederek sayısız ganimet ele geçirdi. Arap ve Türkmen üzerine bir akın düzenledi. Onların bir bölümünü ve Fırat kıyısında bulunan sürülerini ele geçirdi, döndüğü sırada da Buzâa kalesini tahrip ederek yıktı⁵⁴⁹.

Haçlılar bu yağma falliyetlerine giriştiği esnada İlgâzî ise, Irak Selçuklu Meliki Tuğrul'un davetiyle Gürcü tahlikesini ortadan kaldırmak amacıyla Dübeys ile o meseleye yönrlmiş bulunuyordu. 1121 yılında Did-Gormi'de vuku bulan savaşta yenilerek perişan bir şekilde Dübeys ile Mardin'e döndü⁵⁵⁰. İlgâzî'nin Gürcüler karşısında aldığı bu mağlubiyetin etkileri Haleb'e de ulaşmış oldu. Süleyman babasının aldığı bu yenilgiden faydalanarak kendi bağımsızlığını kazanmak hususunda İlgâzî'ye isyan etti. Haçlılar ise, Süleyman'ın bu hareketinden faydalanarak Haleb topraklarına baskılarını artırarak devam ettiler. Bu durum üzerine İlgâzî kuvvetlerini toplayarak isyanı bastırmaya muvaffak oldu. Haleb naibliğine yeğeni Bedrüddevle Süleyman b. Abdülcebbar b. Artuk'u, Haleb reisliğine de Selman b. Abdürrezzak el-Aclânî el-Bâlisî'yi atadı. Bu arada İlgâzî Haçlılarla bir anlaşma yaparak Muharrem 516 (Mart-Nisan 1122)'da asker toplamak amacıyla Mardin'e gitti⁵⁵¹.

İlgâzî yeğeni Belek ile beraberlerindeki kuvvetlerden başka emri altında bulunan Türkmenlerle Rebiülahir 516 (25 Haziran 1122)'da Fırat'ı geçmek suretiyle Suriye'de

⁵⁴⁹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 196, vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 146 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 203; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 163; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 84; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 464.

⁵⁵⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 199 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 150; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 450; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 207; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 165; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 85; *Azîmi Tarihi*, s. 53; İbnü'l-Ezrak Ahmed b. Yusuf b. Ali, *Meyyâfarikin ve ÂmidTârîhi (Artuklular Kısmı)*, Çev. Ahmet Savran, AÜFEF Yay., Erzurum 1992, s. 33-35; bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 131 vd.; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 1972, s. 148-150; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 683 vd; Ergin Ayan, "Selçuklu Kıpçak İlişkileri" *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, 2009, 114 vdd; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2001, s. 81-89.

⁵⁵¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 200-203; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 150-153; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 468; *Azîmi Tarihi*, s. 53; ayrıca bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 132; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 685 vd.;

Tuğtekin ile bir araya gelerek 20 Cemaziyelevvel 516 (27 Temmuz 1122)'da Haçlıların hâkimiyetinde bulunan Zerdana kalesini kuşatarak kalenin dış kısımlarını ele geçirdi⁵⁵². İlgâzî'nin kaleyi muhasara etmesinden sonra Zerdana Hâkimi Guillaume, hemen adamlarını toplayarak “İlgâzî ve kuvvetlerinin gelmesinden itibaren 15 gün süreyle sabırla mücadele etmeleri” için and içtirdi. Guillaume “Kendilerine yardım edeceğine ve eğer bu süre (15 gün) geçer ve İlgâzî ve kuvvetlerine ulaşamazsa o takdirde sahip olduğu bütün mal varlığıyla onların kanlarını satın alacağına dair ant içti ve onlara Tanrı sizin için bana şahit olsun ki eğer ben sizi kurtaramazsam o takdirde sizin kurtulmanız için İlgâzî'nin önünde İslamiyeti kabul ile Müslüman olurum” dedi⁵⁵³. Bu sırada Kral II. Baudouin Trablus'ta bulunuyordu. Trablus Kontu Pons, kendisine boyun eğmeyi reddetmiş bunun üzerine atlı ve yaya kuvvetleriyle Trablus seferine gelmişti. II. Baudouin ile Pons arasında uzlaşma sağlanmıştı. Bu sırada gelen bir elçi İlgâzî'nin Fırat Irmağını geçerek Zerdana'ya saldıracağı yönünde bilgi veriyordu. Kral II. Baudouin aralarında anlaşma olduğunu söyleyerek onun bu anlaşmayı bozacağını zannetmiyorum, bu sebeple İlgâzî, Zerdana'ya değil de Trablus'a ya da Kudüs'e saldırıda bulunabilir şeklinde cevap verdi. Kral II. Baudouin 300 seçkin şövalyesini ve en mükemmel 400 piyade kuvvetiyle Antakya'ya gitti ve Urfa Kontu Joscelin'i de Zerdana'yı kuşatan İlgâzî'nin kuvvetlerine karşı yardıma çağırdı. Kral II. Baudouin idaresindeki Haçlı kuvvetleri 14 gün Türkler tarafından muhasara altında tutulan Zerdana'ya gelerek Manastır'ın aşağısında ordugâh kurdular. Haçlıların geldiğini haber alan İlgâzî ve Tuğtekin muhasarayı kaldırarak ovada savaşa girmek için Nevaz'a çekildi, fakat Haçlılar ovaya çıkmadılar. Buradan hareketle İlgâzî ve TuğtekinTell-i Sultan'a gittiklerinde Haçlılar Nevaz'a karşı saldırıda bulduktan sonra Esarib'e gelerek dış mahallelere saldırarak her yeri ateşe verdiler. Bunun üzerine Esarib Emîri Yusuf b. Mirhan iç kaleye çekildi. Haçlılar ise Ebbîn'e oradan da Danis'e çekilerek ordugâh kurdular. İlgâzî ikinci kez zerdana üzerine yürüyerek iç kesimlere saldırarak pek ok Haçlı öldürdü. Bunun üzerine Haçlılar tekrar gelip Manastırın aşağısına karargâh kurduklarında İlgâzî onları düz ovaya çekmek için Nevaz'a çekildiyse de Haçlılar toparlanıp düz ovaya çıkamadılar. Bu sırada İlgâzî çok fazla kurutulmuş et, karpuz ve

⁵⁵² İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 203; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 154; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 202; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 165; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 85.

⁵⁵³ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 203 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 154.

türlü meyveler yemesi nedeniyle rahatsızlanması üzerine Haleb'e giderken, Tuğtekin Dımaşk'a, Belek'de kendi yurduna gitti⁵⁵⁴.

İlgâzî, Haleb'de birkaç gün tedavi edilip hastalığının bir parça iyi olması üzerine Mardin'e gitti. Mardin'den Meyyafarikin'e gitmek üzere yola koyulan İlgâzî, Meyyafarikin yakınlarında Aculeyn denilen bir yerde 516 Ramazan (Kasım 1122) başlarında hayatını kaybetti⁵⁵⁵. İlgâzî hayata gözlerini yumduktan sonra oğlu Süleyman ve karısı naaşını gece yarısı Meyyafarikin'e getirerek Babu'l-Huvve (Dehliz kapısı)'ye ulaştıklarında İlgâzî'nin naaşını atın üzerine oturtup arkadan bir kişiye tutturarak kale kapısına doğru yaklaştılar. Meyyafarikin valisi olan Kanglı ve İlgâzî'nin eski ahbablarından olan yaşlı bir kişi onları karşılayarak konuştular. İlgâzî'nin hasta olduğunu söyleyerek içeri girdiler, içeri girdiklerinde İlgâzî öldü diye figanlar yükseldi. Sabahleyin İlgâzî yıkanarak cenaze namazı kılınıp es-Sidilli'de toprağa verildi ve daha sonra Mescidü'l-Emîr'e nakledildi⁵⁵⁶. İlgâzî'nin elinde, Mardin, Haleb ve Meyyafarikin yöreleri bulunuyordu. O öldükten sonra Temurtaş Mardin'e, öteki oğlu Süleyman Meyyafarikin'e yeğeni Bedrüddevle Süleyman ise Haleb'e hâkim oldu⁵⁵⁷.

⁵⁵⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 204 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 154 vdd.; *Azîmi Tarihi*, s. 54; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 271; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 205; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 212 vd.; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 108; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 132 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 687 vd.; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 369.

⁵⁵⁵ Bütün kaynaklar 516 yılı Ramazan (Kasım 1122) ayında öldüğü konusunda hemfikirlerdir. 516 Ramazan başında öldüğünü zikreder. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 157; 6 Ramazan 516 (8 Kasım 1122)'da Fahul'da öldüğünü zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr. Amedroz 1908, s. 208; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 166; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 86; İlgazi'nin 516 Ramazan ayında (Kasım 1122) Meyyafarikin'de öldüğü söyler. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 478; Müellif 516 yılı olayları içerisinde zikretmiş fakat tarih belirtmeden Meyyafarikin'de öldüğünü söyler. *Azîmi Tarihi*, s. 55; Meyyafarikin'e bağlı Evselu'l-Hine'ye geldiğini orada günlerce hasta olarak durduğunu ve 27 Ramazan 516 Perşembe günü (29 Kasım 1122) Çarşamba'ya tekabül eder. İbnü'l-Ezrak'ın verdiği bilgiyi doğru kabul ederek Perşembe günü öldüğünü düşünürsek 28 Ramazan 516 Perşembe (30 Kasım 1122 Perşembe) günü öldüğü muhakkaktır. İbnü'l-Ezrak, *a.g.e.*, Erzurum 1992, s. 37; Süryani müellif de onun 1122 yılı ikinci teşrin de öldüğünü zikreder. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 68 dn. 2; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 357; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 272; Kâtib Ferdî, Mardin Artuklu Melikleri Tarihi, Nşr. Ali Emîrî, haz. Y. Metin Yardımcı, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yay., İstanbul 2006, s. 10; Ayrıca bkz. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 1972, s. 150; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 688; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", s. 814; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 371.

⁵⁵⁶ İbnü'l-Ezrak, *a.g.e.*, Erzurum 1992, s. 37 vd.; Karş. Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 689.

⁵⁵⁷ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 209; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 157; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 478; *Azîmi Tarihi*, s. 55; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr. Amedroz 1908, s. 208; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 166; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 86; İbnü'l-Ezrak, *a.g.e.*, Erzurum 1992, s. 38; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 689; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 371.

İlgâzî'nin ölümünden sonra Haçlı baskısı altında kalan Haleb müdafaası oldukça zayıfladı. Haçlılar bu olaya çok sevinirken bu olaydan yararlanarak Haleb topraklarına saldırılarda bulundular. Çok cesur ve zeki bir Türkmen beyi olan İlgâzî Türkmenler üzerinde son derece etkiliydi. Türkmenleri kendi etrafına toplayarak Haçlılara büyük darbeler indirerek gelecek şahsiyetlere örnek olmuştur. Haçlılara karşı kazandığı zaferler ve onlara verdiği zararlar sayesinde İslam mücahitleri arasında yer edinmiştir. İlgâzî'nin Haçlılara verdiği zararlarda ve kazandığı zaferlerde Türkmenlerin payının olduğu da muhakkaktır⁵⁵⁸. Türkmenler üzerinde büyük bir nüfuza sahip olan İlgâzî'nin ölümünden sonra yeğeni Belek Haçlılara karşı etkin rol oynayacaktı. Artuklular bünyesinde hareket eden Türkmenler, Belek idaresinde Haçlılara karşı önemli mücadeleler içerisinde olduklarını bahsedeceğiz. Öte yandan Türkmenlerin, Dımaşk Atabegliği bünyesinde de varlıkları devam etmekteydi. İlerde bahsedeceğimiz üzere Tuğtekin 519/1126 yılında Dımaşk bölgesine gelen Haçlılara karşı yardım talebinde bulunduğu cihat için yanan Türkmenler adeta birbirleriyle yarış yaparak 2000 Türkmen'in onun yanında yer aldığını görmekteyiz⁵⁵⁹.

5.10. Belek b. Behram Maiyetinde Türkmenler Haçlılar Karşısında

5.10.1. Seruc Savaşı – Joscelin ve Galeran'ın Esir Edilmesi (13 Eylül 1222)

İlgâzî'nin 1222 yılında Haçlılara karşı düzenlediği seferde Belek'de yer almıştı. Fakat bu seferde İlgâzî'nin hastalanması üzerine Haçlılara karşı önemli bir başarı elde edilememişti. İbnü'l Adim'in verdiği bilgilere göre Belek'in kuvvetlerinden başka kendi idaresinde Türkmenlerin olduğu görülmektedir⁵⁶⁰. Bu seferden sonra Belek Urfa üzerine yürüyerek şehri muhasara etmeye başladıysa da bir netice elde edemeyip geri çekildi. Bu sırada Belek yanında bulunan Türkmenleri yurtlarına gönderdi. Türkmenler adet olduğu üzere tabiatları gereği yağma ve ganimet toplamak amacıyla seferlere iştirak ediyorlardı. Burada da müsbet bir gelişme olmadığını ve bu yüzden ganimet elde edemeyince yurtlarına döndüklerini düşünmekteyiz. Türkmenlerin yanından ayrılmasıyla 400⁵⁶¹ kişiden oluşan bir kuvvetle kalan Belek'e bir Türkmen⁵⁶²'in gelip

⁵⁵⁸ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 1972, s. 148, 150 vd.; Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 690 vd.; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 97 vd.

⁵⁵⁹ İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 213; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 175; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 92.

⁵⁶⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 203; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 154.

⁵⁶¹ İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 469; Belek'in kuvvetlerinin 4000 atlı olarak zikreder. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 31; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 83; Belek'in 800 süvarisi olduğunu Haçlıların da 100 kişi olduğunu söyler. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 271; Runciman ise Haçlıların küçük bir süvari birliği olarak

Urfa Kontu ile Birecik Senyörü Galerán de Puiset'in kendisine saldırmak için harekete geçtiğini söyledi. Bunun üzerine Belek Haçlılarla savaşmak için hazırlandı. İki taraf 13 Eylül 1122⁵⁶³ tarihinde Harran ile Seruç arasında⁵⁶⁴ karşılaştı. Karşılaşan Haçlı kuvvetleriyle Belek'in kuvvetleri birbirlerine karşı saldırıya geçtiler. Fakat yağın yağmurlarla bataklık haline gelen savaş meydanında atların kayıyor olması ve çamura saplanması hareketlerini engelleniyordu. Bu sebeple ağır teçhizatlı Haçlılar, hafif teçhizatlı Türkmenlerin oklarına hedef olmaktan kendilerini kurtaramadı. Joscelin ve Galerán ile Türkmenlerin oklarından kurtulan Haçlılar esir edilip Harput kalesine gönderilerek hapsedildi⁵⁶⁵. Belek, Joscelin ile Galerán'ı esir alarak Urfa Haçlı Kontluğuna büyük bir darbe indirmiş oldu. Bu başarıdan faydalanmak isteyen Belek, esir aldığı her iki Haçlı reisinin elinde bulunan kale ve müstahkem yerlerin kendisine teslim edilmesini istedi. Fakat onlar bu teklifi kabul etmeyerek ona; “*Biz memleketlerimiz, develerimiz ve yüklerimiz gibidir. Ne zaman develer boğazlanırsa*

ifade ederken, Belek'in ordusu hakkında sayı belirtmemiştir. Runciman, a.g.e., II, s. 133; Demirkent ise bu sayıları zikredip çarpışmanın küçük kuvvetler arasında geçtiğini söyler. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 31.

⁵⁶² Bu ifadeden anlaşılmalıdır ki Belek'in yanında azda olsa Türkmen olduğu görülmektedir.

⁵⁶³ Mateos açık bir şekilde tarihi 13 Eylül olarak belirtmektedir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 272; Kalânîsî ile İbnü'l Adim, 516 Receb (5 Eylül-4 Ekim 1122) olarak vermektedir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 156; Bu olayı 516 yılı içerisinde kaydeden müellif 517 Receb ayında tutsak edildiğini muhtemelen ufak bir hatadan olduğu muhtemeldir. *Azîmi Tarihi*, s. 54; 13 Eylül tarihi araştırmacılar tarafından da kabul görmüştür. Runciman, a.g.e., II, s. 133; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 31.

⁵⁶⁴ İslam kaynakları savaşın Seruc yakınlarında vuku bulduğunu zikrederler. *Azîmi Tarihi*, s. 54; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 208; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 166; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 86; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 156; Bunlara mukabil olarak Urfalı Mateos ise Urfa vilayetinin Taftil köyünde olduğunu zikretmekte ama burasının coğrafi mevki malum değildir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 271; Harran yakınlarında bulunan Ra'sKeyfa'da gerçekleştiğini söyler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 32; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 83; Seruç yakınlarında olduğunu söyler. Runciman, a.g.e., II, s. 133; Harran ile Seruc arasında gerçekleştiğini zikreder. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 31.

⁵⁶⁵ Joscelin ve Galerán'ın yanında birçok meşhur şövalyeyi esir alarak Harput'a hapsettiği zikredilir. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 468 vd.; Joscelin ve Galerán'ın yanında birkaç şövalyenin esir edildiği zikredilir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 208; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 166; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 86; Joscelin ve Galerán'ı esir aldığını, daha evvel Leylün savaşında tutsak ettiği Tankred'in halasının oğlunu 1000 altın mukabilinde saldığını ve 60 Haçlı askerini tutsak alarak Harput'a gönderdiği zikredilir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 156; Seruc yörelerinde Joscelin ve Galerán'ı esir aldığını zikreder. *Azîmi Tarihi*, s. 54; Joscelin ve Galerán'ı esir ederek Harput'a gönderildiğini ve ele geçirilen 25 esiri Palu'ya gönderildiği zikredilir. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 271 vd.; Joscelin ve Galerán esir edilerek Zaid kalesine hapsedildiği zikredilir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 31-32; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 83; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 357 vd.; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 72; Fulcherius, Joscelin ve Galerán'ın esir edildiğini ve yaklaşık 100 adamının öldürüldüğünü zikreder. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 214; Willermus ise İlgazi'nin, Joscelin ile Galerán'ı esir ettiğini bir satırla ifade edip Kral'ın esir edilmesine geçmektedir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 205; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 108; Runciman, a.g.e., II, s. 133; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, 1972, s. 150; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 29-32; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 93; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 98; Aydın Usta, “Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)” s. 370 vd.; Aydın Usta, “Artuklular (Artukids)”, s. 815.

yükleri, öteki develere nakledilir. Böylece bizim elimizde bulunan şeyler bizden bir başkasının eline kalmış olur” dediler⁵⁶⁶. Belek, kazandığı bu başarı sayesinde Urfa Kontu Joscelin’i esir ederek Haçlılara ağır bir darbe indirmiş oldu. Haçlıların Türklere karşı güç dengesi bozularak Urfa Kontluğu için durum tehlikeli bir almaya başladı.

5.10.2. Belek’in Kudüs Kralı II. Baudouin’i Esir Etmesi

Joscelin’in esir alındığını öğrenen Kral II. Baudouin, Urfa’ya gelerek tedbirler almaya başladı. II. Baudouin bölgeyi dolaşarak etrafta eksik gediklerin giderilmesi için gayret gösterdi⁵⁶⁷. Joscelin’in durumu belli oluncaya kadar bölgenin idaresini Maraş Senyörü Keşiş Geoffroy (GufraAlmuin)’a verdi. Bu esnada, Gerger hâkimi Mikhail, devamlı surette Türkmenler tarafından sıkıştırılması üzerine artık kaleyi müdafa edemeyeceğini anlayınca Kral II. Baudouin’e başvurarak teslim etti ve kendisine Dalik kasabası verildi⁵⁶⁸. Bu sırada II. Baudouin, Tell-Başir’den hareketle 516 Şaban (Ekim 1122) ayında Tell-ü Kabâsîn’e saldırarak yağmaladı. Bu durum üzerine Buzâa’da bulunan naib askerleriyle birlikte Haçlılar üzerine harekete geçmesi üzerine bozguna uğrayarak Müslümanlardan 90 kadar kişi öldürüldü. Ayrıca İlgâzî’nin ölümünün ardından Antakya’dan Haçlıların Haleb yörelerine saldırıları devam ederken, II. Baudouin, Buzâa vadisini yağmaladı. Bu durum üzerine Bâb ahalisi ona para göndermek suretiyle hizmetinde bulundular. Daha sonra ise Bâlis’e yönelerek mancınıklarla kuşatmaya alarak savaşması üzerine, şehir için ödenmesi gereken parayı ahali İbn Malik’e vererek onunla gönderdiler. Haçlılar daha da ileri gidince Bâlis’teki Türkmenler ve Haleb süvarilerinden bir grup şehirden çıkarak Haçlılara saldırması üzerine onlara büyük bir zaiyat verdiler. II. Baudouin tekrar Buzâa vadisine yönelerek Bâb şehri yakınında bulun el-Bîre’yi kuşatıp aman yoluyla teslim alarak Antakya’ya döndü⁵⁶⁹. Kaynakların zikrine göre, Haçlıların Haleb bölgesine düzenledikleri akınları 1123 yılının baharına kadar devam ettiği görülmektedir. Haçlıların bu akınlarından dolayı zor durumda kalan Bedrüddevle

⁵⁶⁶ İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 156; Belek, bu iki esiri alıp, şehrin teslim edilebileceğini düşünerek, Urfa şehrinin girişine götürdü ve şehir halkı tarafından hakaretle karşılandı ve sulthan hiç söz edilmediği zikredilir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 32; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 83; İbnü’l Esir, Belek, Joscelin’i esir edip bir deve derisine sardığını, Urfa’yı kendisine teslim etmesini iddediğini ve onu bu teklifi reddederek kendisi için fidye vermeyi teklif ettiyse de Belek tarafından kabul edilmediğini zikreder. İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, s. 469.

⁵⁶⁷ Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği II*, s. 205.

⁵⁶⁸ *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 32; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 83; Süryani Patrik Mihail, *Süryani Patrik Mihail’in Vakainamesi II*, s. 72.

⁵⁶⁹ İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 206, 209; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 156 vdd.

Süleyman Esarib'i II. Baudouin'e vererek 10 Safer 517 (9 Nisan 1123) tarihinde onunla bir anlaşma yapmaya mecbur kaldı⁵⁷⁰.

Belek, Harput yakınlarında bulunan Gerger'i kuşatırken, durumdan haberdar olan Kral II. Baudouin onu engellemek amacıyla kuvvetleriyle harekete geçti. Sonunda iki taraf Sence köprüsü yakınlarında Turuş denilen yerde savaşa 19 Safer (18 Nisan 1123) tarihinde tutuştular. Kral II. Baudouin ağır bir yenilgiye uğrayarak esir edilerek Joscelin ve Galeran'ın bulunduğu Harput'a gönderilerek hapsedildi⁵⁷¹. Urfa Kontu Joscelin ile Galeran'ın esir edilmesinden altı ay sonra Kral II. Baudouin'in esir edilmesiyle birlikte Antakya ve Urfa'dan sonra Kudüs'te başsız kalmıştı⁵⁷². Böylesine büyük bir başarı ve önemli bir şöret kazanan Belek, İslam âlemini Haçlılara karşı üstün duruma getirdi, lakin Haçlılara karşı öldürücü bir darbe indiremedi. Belek, Urfa üzerine karşı önemli bir savaşa girişip şehri ele geçirmek yerine Haleb'e hâkim olup toptan bir mücadele sürdürme niyetindeydi. Bu sebeple bütün ciddiyetiyle Haleb üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Sadece Anonim Süryani Müellif tarafından zikredilen Belek'in Urfa bölgesine saldırıları doğru olduğu olsa bile planlı ve esaslı bir savaş gerçekleşmediği aşikârdır. Bu sadece Belek'in yolu üzerinde bulunan yerleri tahrip etmesi kaynak da abartılı bir şekilde yer bulmuştur⁵⁷³.

Belek Haçlılara karşı böyle bir başarı kazanmasından sonra kendisine Gazi ünvanı tevdi edilmiş, şöhreti her tarafta işitilmiş, bütün Türkmen aşiretleri Haçlılara karşı onun etrafında toplanmışlardı. Belek, çok geçmeden aynı yılın mayıs ayında (rebiülevvel

⁵⁷⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 210; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 158; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 483; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 209; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 166 vd.; İbnKalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 86.

⁵⁷¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 210 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 159; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 485; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 209; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 167; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 87; *Azîmi Tarihi*, s. 55; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 272 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 33; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 84 vd.; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 358; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 72 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 217; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 205 vd.; Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 134; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 34-37; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 93; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 99; Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)" s. 371; Aydın Usta, "Artuklular (Artukids)", s. 815.

⁵⁷² Kral II. Baudouin'in esir edilmesiyle birlikte Kudüs Kralığına vekâleten idareyi Sayda Kaysâriye sahibi Eustache Garnier'e verdiler. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 217; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 206; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 134.

⁵⁷³ *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 34; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 86; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 134; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 37 vd.

517) Harran önlerine gelerek şehri ele geçirdi⁵⁷⁴. Buradan hareketle Haleb'e gelen Belek, 1 Cemaziyelevvel 517 (27 Haziran 1123) yılında aman yoluyla şehre hâkim oldu⁵⁷⁵. Belek, Haleb'e hâkim olduktan sonra da Haçlılara karşı mücadele etmekten geri durmadığı görülmektedir. O, Haleb'in yönetimini alır almaz el-Bare Piskoposuna hücum ederek esir aldıktan sonra kaleye saldırıya geçti ve daha sonra Kefertâb'a yöneldi 12 Cemaziyelahir 517 Salı (7 Ağustos 1123 Salı)⁵⁷⁶. Belek Haleb yöresinde bulunduğu esnada, Harputta esir bulunan Haçlı liderleri, şehirde bulunan Ermenileri kendi yanlarına çekip onlara kıymetli hediyeler vererek serbest kaldılar ve Harput kalesini ele geçirdiler. Joscelin bu esnada kılık değiştirerek üç adamıyla beraber gizlice kaleden çıkarak Tell-Başir'e gitti. Bu durumdan haberdar olan Belek, üzerine Mateos'un ifadesiyle bir kartal hızıyla hareket ederek 15 günde oraya yetişerek şehri kuşatıp ele geçirdi ve esirleri tekrar hapsetti⁵⁷⁷.

Joscelin, Kudüs, Trablus ve Antakya'dan topladığı yardım kuvvetleriyle Tell-Başir'e geldiklerinde Kral'ın esarete tutulduğu Harput kalesinin Türkler tarafından ele geçirilmiş olduğunu haber aldı. Bu durum üzerine Kralı kurtarma girişiminden vazgeçerek intikam alma yolunu tercih edip Haleb'e yöneldiler⁵⁷⁸. Joscelin yardımcı kuvvetlerle birlikte Buzâa Vadisine giderek Buzâa'ya saldırıya geçtiler ve kale duvarlarını ateşe vererek civarda bulunan ağaçları kestiler. Haçlılar Haylan'a gelerek oradan kuzeyde bulunan Meşhedü'l-Ceff'den Haleb'e yönelerek buradaki türbeleri, bahçeleri talan ettikten sonra en-Nakira bahçesi yakınlarında bulunan Meşhedü'l-Turûd'da bulunan kişilere eziyet çektirdikten sonra bazılarını öldürerek 20 kişiyi esir

⁵⁷⁴İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 209; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 168; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 87; *Azîmi Tarihi*, s. 56; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 483; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 73.

⁵⁷⁵İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 209; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 168; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 87; *Azîmi Tarihi*, s. 56; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 483; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 211 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 159-160; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s. 73; Karş. Ali Sevim "Temürttaş'ın Haleb Hâkimiyeti" *Belleten*, C. XXV S. 100, s. 572; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 38; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 99.

⁵⁷⁶*Azîmi Tarihi*, s. 56; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 212 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 160; Bu konuda Kalânîsî de 517 yılı rebiülevvel ayının ilk on günü (29 Nisan-8 Mayıs 1123) içerisinde Belek'in el-Bara kalesini ele geçirip Piskoposu esir aldığını söyler. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 209; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 168 vd.; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 88.

⁵⁷⁷*Azîmi Tarihi*, s. 56; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 485; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 209-210; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 169; İbn Kalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 88; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 213; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 160 vd.; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 273 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 34 vd.; Sebahattin Çelik, a.g.t., s. 86 vd.; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 358; Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 224-232; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 207-210; Karş. Runciman, a.g.e., II, s. 134-136; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 37-44;

⁵⁷⁸Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 230; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 211 vd.; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 214; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 161.

aldılar. Buradan hareket eden Haçlılar, Haçlılar Haleb'in batısında konakladıktan sonra güneyde bulunan türbe ve bahçeleri talan ettiler. Haçlılar daha ileri giderek Meşhedü'd-Dekke'deki kurganı açarak içinde bir şey bulamayınca yaktılar. Haleb halkı ise onlara karşı koymaya çalışıp onlara zarar verseler de önemli bir başarı alamadılar. Joscelin, bölgeyi tahrip ve talan etmeye devam ederken, 1 Ramazan 517 Salı (23 Ekim 1123 Salı) günü Sa'dî'ye gelerek burasını tahrip ettikten sonra yanında bulunan yardımcı kuvvetler ülkelerine döndüler. Joscelin'in Haleb'de icra ettiği bu hareketleri ahalinin ayaklanmasına sebep oldu. Kadı İbn el-Haşşab ahalinin ileri gelenleriyle Haleb'de bulunan kiliselerin mihraplarını yıkarak, kible yönünde yeni mihraplar yaparak kapılarının değiştirilerek camii olarak kullanılmasını buyurdu. Hristiyanlara ait sadece iki kilise bırakıldı⁵⁷⁹.

Joscelin 19 Ramazan 517 (10 Kasım 1123)'de Buzâa Vadisi, en-Nakira ve Ahasş'a gelerek Garîb (atların bulunduğu bir yer)'de bulunan 500 atın yanında koyun ve develeri de ele geçirerek pek çok kişi öldürdü ve esir alarak etrafı tahrip ettikten sonra Tell-Başir'e döndü. Bunların sonrasında Joscelin, Fırat'ı geçerek Urfa'nın doğusunda bulunan Şabahtân bölgesine gelerek burada bulunan Türkmenleri ve Kürtleri yağmaladıktan sonra 10.000'den fazla koyun, at ve esirler alarak bir kısmını da öldürdü. Daha sonra Joscelin Cubbûl ve civar yerleri talan ederek birçok hayvan ele geçirerek, Deyrû Hâfir'e gelerek ahaliyi mağaralarda duman vermek suretiyle boğdu ve mezarları açıp mevtalarına kefenlerini bile soydu⁵⁸⁰.

Urfa Kontu Joscelin, Müslüman arazilerine ard arda yaptığı yağma faaliyetleri esnasında Belek Harput'ta bulunuyordu. Belek 26 Zilkade 517 (15 Ocak 1124)'de Fırat'ı geçip Suriye'ye doğru ilerleyerek Haleb'e geldi⁵⁸¹. Belek, Haleb'e geldiğinde kuvvetlerinin yanında Türkmenleri de toplayarak Haçlılara karşı harekete geçmeye başladı. Musul Valisi Aksungur el-Porsukî⁵⁸² ve Tuğtekin'de kuvvetleriyle beraber

⁵⁷⁹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 214 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 161-162; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 35 vd.; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 88 vd.; Azimi'de bu yağma ve talan faaliyetlerinden haberdardır. *Azîmi Tarihi*, s. 56 dn. 523; Ülkesine dönen yardımcı kuvvetlerin yiyecek sebebiyle döndüğünü zikreder. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 230.

⁵⁸⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 215 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 162 vd.

⁵⁸¹ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 216; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 164.

⁵⁸² Porsukî ilk kez 1114 yılında Sultan Muhammed Tapar tarafından Haçlılara karşı cihatla vazifelendirilmişti. Başarılı olamadığı için görevinden alınmıştı. Şimdi Sultan Mahmud tarafından Musul valiliğine getirilerek Haçlılar üzerine cihada memur edildi. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 491; İbnü'l Esir, *et-Târihu'l-Bâhir fi Devleti'l-Atabekiyye*, thk. Abdulkadir Ahmed Tolaymat, Daru'l-Kutubi'l-Hadise, Kahire 1963, s. 24; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 110 vd.; M. A. Köymen, Selçuklular

Belek'e katıldılar. Böylece hep beraber Azaz'a doğru yürüyüp şehri muhasara etmeye başladılar ve kalede gedik açmayı başardılar. Bu durumdan haberdar olan Haçlılar, onları bölgeden uzaklaştırmak için harekete geçtiler. Her iki taraf arasında meydana gelen savaşta Haçlılar galip gelmesiyle hem kayba uğrayan hem de esir veren Müslüman ordusu çekilmeye mecbur kaldı⁵⁸³. Haçlılara karşı mücadelesinde kararlı olan Belek, en-Nakira yakınlarında bulunan Nâûra ve Fırat kenarında bulunan Mağara kalelerini tahkim ederek sağlamlaştırdı. Bu esnada eski bir Türk geleneğini yerine getirerek İlgâzî'nin ölümüyle dul kalan karısı, Melik Rıdvan'ın kızı Ferhunde Hatun ile hayatını birleştirdi. Belek yönetimi altında bulunan Haleb'te huzur ve sükûneti sağladıktan sonra, Harput'ta esaret altında tutulan Kral II. Baudouin ve diğerlerini Haleb'e naklettirdi. Belek'in kuvvetlerinden bir bölümü Safer 518 (20 Mart-17 Nisan 1124)'de Azaz'a yönelerek Meşhalâ'da Haçlılarla bir çarpışmaya girdiklerinde muzaffer olan Belek'in kuvvetleri Haçlılardan 40 kişiyi öldürerek geri kalanları kaçmaya mecur bıraktılar. Daha sonra da Belek Azaz üzerine bir teşebbüste bulunmadı⁵⁸⁴.

5.10.3. Belek'in Son Mücadelesi ve Ölümü

Belek, 518 yılı Safer (20 Mart-17 Nisan 1124) ayında⁵⁸⁵ Menbiç emîri Hassân b. Gümüştekin el-Baalbekî hakkında duymuş olduğu bir haber yüzünden dolayı ona karşı davranışlarını değiştirerek kuvvetleriyle beraber amcazadesi Temurtaş'ı onun üzerine gönderip Tel-Başir'e Haçlılar üzerine sefere çıkmak için onu çağırma ve tevkif etmelerini söyledi. Bu emir üzerine Menbic'e giren Temurtaş idaresinde bulunan birlik onu tutukladı⁵⁸⁶. Bu esnada iç kaleye çekilen Hassan'ın kardeşi İsa ile mücadeleye giriştiler. İsa kaleyi teslim etmeyerek Joscelin'e haber göndererek Belek'in kuvvetlerini

Devri Türk Tarihi, Ankara 1982, s. 295; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 270; Runciman, a.g.e., II, s. 106, Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, I, s. 157; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 102.

⁵⁸³ 23 Zilhicce 517 yılında bu olaylardan bahsetmiştir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 216; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 164; 517 Cemaziyevvel ayı içinde ya da bu aydan önce olduğu zikredilir. İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Neşr, Amedroz 1908, s. 210; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., İng. Çev. Gibb 2002, s. 169 vd.; İbnKalânîsî, a.g.e., Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 88; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 100.

⁵⁸⁴ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 216 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 164 vd.; Karş. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 110; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 297-298; Runciman, a.g.e., II, s. 135-136; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 45-48; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 100.

⁵⁸⁵ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 218; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 165; İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 489; mayıs ayı başı olarak tarihlendirir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 240.

⁵⁸⁶ Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 240; Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 245; Haçlı kaynakları Hassan b. Gümüştekin'i şehrin dışında görüşmeye çağırıp boynunu vurduğunu zikrederler, lakin bu tamamen yanlıştır. İslam kaynakları Hassan b. Gümüştekin'i Palu kalesine hapsedilmiş Belek'in ölümünden sonra serbest bırakılmıştır. İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 489; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 218, 220; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 165, 167.

Menbic'ten uzaklaştırması şartıyla burayı ona teslim edeceğini bildirdi⁵⁸⁷. Bunun üzerine Joscelin, Kudüs, Trablus ve başka Haçlı memleketlerinden 10.000'inin üzerinde kuvvet toplayarak⁵⁸⁸ Belek'in kuvvetlerini bölgeden uzaklaştırmak amacıyla Menbic'e yöneldi. Bu durum üzerine Belek, Joscelin'in Menbic yakınlarına geldiği esnada ona karşı harekete geçti. 18 Rebiülevvel 518 Pazartesi (5 Mayıs 1124 Pazartesi) tarihinde iki taraf arasında gerçekleşen savaşta Haçlıları mağlup ederek geri çekilmeye mecbur bırakan Türkler⁵⁸⁹, gün sonuna kadar Haçlıları izlemek suretiyle onların bir kısmını öldürerek birçok esir ele geçirdiler. Belek, bu savaş esnasında Haçlılara karşı elli kez saldırı yapmak suretiyle onları kırıp geçirecek her defasında salim bir şekilde döndü. Menbic'e gelen Belek bu savaşta kendisine zafer bahşedilmesi üzerine Tanrı'ya dualar ederek geceyi ibadetle geçirdi. 19 Rebiülevvel salı günü (6 Mayıs 1124) savaşta ele geçirdiği esirleri öldürten Belek, mancınıkları yerleştirmek için uygun bir mevki seçmek gayesiyle kafasında tolga, elinde kalkan kale tarafına doğru yürüdü. Esasında Belek, kuşatmaya Temurtaş'a bırakarak kendisi Haçlıların muhasara ettikleri sur halkına yardıma girmek niyetindeydi. Belek ayakta kuvvetlerine emirler verdiği esnada iç kaleden, söylenene göre İsa'nın elinden atılan ok sol köprücük kemiğine saplandı⁵⁹⁰.

⁵⁸⁷ Süryani Mihail ise, kendilerini kurtarmaları karşılığında Joscelin'e vergi vermeyi taahhüt ettiğini söyler. Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s.74.

⁵⁸⁸ İbnü'l Adim, Joscelin'in Kudüs, Trablus ve sair Haçlı memleketlerinden 10.000 üzerinde kuvvet topladığını zikretmiştir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 218; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 166; Mateos ise Deluk, Ayıntab ve Raban hâkimi olan Mahius kuvvetleriyle Joscelin'e katıldıklarını bildirir. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 277; Anonim Süryani müellif de Mateos'un verdiği bilgileri zikreder. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 36; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 90; Fulcherius her ne kadar Haçlıların az olduğunu ifade etse de kaynakların verdiği bilgilerden küçümsenmeyecek sayıda olduğu söylenebilir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 240. Bu konuda bkz. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 50 dn. 209.

⁵⁸⁹ Menbic yakınlarında Belek ile Haçlılarla karşı karşıya geldiğini, Haçlıların önce Türkleri püskürttüğünü, daha sonra Türklerin bir kolunun Maraş kontu ile Joscelin'in kuvvetlerini çembere alıp onları öldürdüklerini, Joscelin'in kaçarak Tell-Başir'e sığındığını zikreder. Bu görüşe göre, Bu savaşta da Türklerin genellikle kullanmış oldukları savaş taktiklerinden olan hilal taktiğini görmekteyiz. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 277; Bu konuda Anonim Süryani müellif Belek'in yenilerek pek çok kayıp verdiğini söylese de diğer kaynaklar ışığında bunun pek mümkün olmadığı görülmektedir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 36; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 90.

⁵⁹⁰ İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 218; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 166; *Azîmi Tarihi*, s. 58; İbnü'l Esir ise okun kim tarafından atıldığından habersizdir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 489; Mateos ise güneşe tapan biri tarafından atılan ok kaba etine saplanarak öldürücü surette yaraladığını zikreder. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 278; Menbic'e karşı savaşırken, surlardan atılan bir okla vurularak öldüğü zikredilir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 36; Sebahattin Çelik, *a.g.t.*, s. 90; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 358; Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II, s.74. Haçlı kaynakları ise bu konuda diğer kaynaklara nazaran ispatı mümkün olmayan iddialar ileri sürmektedir. Fulcherius yaşanan savaşta Joscelin'in Belek'i öldürdüğünü, ama o olduğunu sonradan anladığını başını kesip Antakya'ya götürerek zaferini her bir yana ilan ettiğini zikreder. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 240 vd.; Willermus ise bu hikâyeyi daha da belagatli bir şekilde anlatarak Belek'in kellesi bir haberci ile Sur kentini kuşatan Haçlılara kadar götürüldüğünü ve bu habercinin Trablus Kontu Pons tarafından şövalyeliğe yükseltilecek şekilde silahları verildiği hikaye edilir. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 245 vd; Ayrıca bkz. Stevenson, *The Crusaders in the East*, s. 111; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 295-297; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 136; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 48-51; Hüseyin Kayhan, *Irak*

Belek saplanan oku çıkarıp üzerine tükürerek “*Bütün Müslümanların öldürülmesidir*” dedi ve hayatını kaybetti⁵⁹¹. Belek’in naaşı Haleb’e götürülerek Makam-ı İbrahim’in güneyine defnedildi⁵⁹². Belek’in ölümü İslam âlemi ve Artuklular için büyük üzüntülere neden olurken, hatta onun hâkimiyetinde bulunan Ermeniler bile büyük bir üzüntü içine düştüklerini, Haçlıların ise bu ölümü sevinçle karşıladıkları görülür. Çünkü o, Haçlılara ağır darbeler vurarak onların korkulu rüyası haline gelmişti⁵⁹³.

Belek’in ölüm haberi Haçlıların işlerine fayda sağladı. Haçlıların pek başarılı olmayan sur kuşatması, bu haber üzerine daha da şiddetli bir hal almaya başladı. Çünkü Haçlılar onun Tuğtekin ile kendilerine karşı gelmelerinden dolayı endişeliydiler. Böylesine büyük bir tehdidin yok olmasıyla beraber daha fazla cesaretlenerken yardım alamayacakları kesinleşen şehri ele geçirip hâkim oldular⁵⁹⁴. Belek’in ölümünün ardından Artuoğullarının üyeleri toprakları aralarında paylaşmaya başladılar. Belek’in amcazadesi Hüsameddin Temurtaş 20 Rebiülevvel Çarşamba (7 Mayıs 1124 Çarşamba) günü Haleb’e gelerek kaleye sancağını asıp şehre hâkim oldu⁵⁹⁵. Temurtaş’ın kardeşi Süleyman ise Meyyafarikin, Harput ile Belek’in bu bölgede hâkim olduğu 50 müstahlem yeri ele geçirdi. Hısn-ı Keyfa’nın hâkimi Davud b. Sökmen ise Palu kalesine hâkim oldu ve Hassan b. Gümüştekin’i serbest bıraktı. Hassan ise Menbic’e döndü⁵⁹⁶.

Temurtaş’ın Haleb’e hâkim olmasından sonra yönetim işlerinde başarısız olmasından dolayı birtakım bozukluklar meydana gelmesiyle durum kötü bir hal alarak yönetimde karışıklıklar çıkmaya başladı. Bu esnada Temurtaş, Ebu Muhammed b. el-Mavsil’i vezirliğe getirdi, lakin bir süre sonra onu görevinden azlederek 518 yılı Receb (14 Ağustos-12 Eylül 1124) ayında mal ve paralarını elinden alarak yerine Ebu’r-Reca b. es-Sertan vezirliğe Fezail b. Said b. Bedî’yi de Haleb reisliğine getirdi. Belek tarafından

Selçuklular Tarihi, s. 100 vd.; Aydın Usta, “Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek’in Ölümüne Kadar 1098-1124)” s. 372 vd.; Aydın Usta, “Artuklular (Artukids)”, s. 816.

⁵⁹¹ İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 219; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 166.

⁵⁹² İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 219; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 166 vd.; İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, s. 489.

⁵⁹³ Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 278.

⁵⁹⁴ Belek’in şehadeti Sur önünde bulunan Haçlılara ulaşmasıyla onların yaşadığı sevinç ve rahatlığı İncil ayetlerinden alıntılar yaparak anlatmaktadır. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği II*, s. 245 vd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 242-246; Sur’un Haçlılar tarafından alınması 23 Cemaziyelevvel 518 (8 Temmuz 1124) tarihinde olduğu zikredilir. İbnü’l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Neşr, Amedroz 1908, s. 211; İbnü’l-Kalânîsî, *a.g.e.*, İng. Çev. Gibb 2002, s. 172; İbn Kalânîsî, *a.g.e.*, Çev. Onur Özatağ, 2015, s. 90; İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, s. 491.

⁵⁹⁵ İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 220; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 167; İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, s. 489; Demirkent ise 24 Rebiülevvel 518 (11 Mayıs 1124) tarihini verir.

⁵⁹⁶ İbnü’l-Adîm, *Zübde*, II, s. 220; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 167; *Azîmi Tarihi*, s. 58; İbnü’l Esir, *a.g.e.*, X, s. 489.

Harran'da meskûn olan Sultansah'ı Mardin kalesinde bir eve hapsetti. Sultansah burada daha da güçlenerek, buradan kaçarak Dâra'ya, buradan da Davud'un yanına gitti. Artukoğulları topraklarına kadar giren Joscelin'in burada kendisine fayda sağlamak amacıyla olduğunu söylemek mümkündür. Joscelin'in naibi Rebiülevvel ayının son on günü (7 Mayıs-17 Mayıs 1124) Urfa'dan yola çıkarak Şabahtan bölgesine bir sefer düzenleyerek civarı yağmalayarak pek çok ganimet ele geçirdi. Bunun üzerine Temurtaş'ın dostu yakını ve naibi olan İlgâzî'nin evlatlığı Ömer el-Hass, 300 atlıdan oluşan kuvvetle harekete geçerek MercüAksas'ta vuku bulan savaşta Haçlıları bozguna uğratarak, elde ganimetleri ve düşmanın kellelerini Haleb'e gönderdi. Temurtaş onu bu başarısından dolayı Haleb şahneliğine getirdi⁵⁹⁷. Belek'e ait olan yerlerin Artukoğulları arasında paylaşılma sırasında daha önce Haçlıların elinden alınan Gerger kalesi tekrardan eski sahibi Ermeni Mikhail'in eline geçtiği anlaşılmaktadır⁵⁹⁸.

Haçlıların asıl ana hedefi Haleb bölgesiydi. Haleb'de idareyi eline alan Temurtaş, Belek'in tam tersine rahat, huzurlu mücadelesiz bir hayata düşkünlüğü kaynakların rivayetinden anlaşılmaktadır⁵⁹⁹. Belek tarafından esir edilen Kral II. Baudouin'in Temurtaş'a intikal etmesiyle birlikte kendisine sağlayacağı çıkarlar dolayısıyla serbest bırakmak için harekete geçtiği görülmektedir. Temurtaş ile Kral II. Baudouin arasında Esarib, Zerdana, el-Cezr, Kefertâb ve Azaz kendisine teslim edilmesi, 20.000'i peşin olmak üzere 80.000 dinar ödenmesi ve Dübeys b. Sadaka'nın halka karşı yaptığı bozgunculuğu önlemek şartıyla Kral II. Baudouin'in serbest bırakılması için anlaşma yapıldı. Bu anlaşmada aracılığı Şeyzer Emîri Ebû'l-Asakir Sultan el-Munkızı yapmış, II. Baudouin'in çocukları ve kız kardeşinin çocukları rehin alınarak Haleb'e gönderildi. Bunun üzerine II. Baudouin zindandan çıkarılarak Temurtaş'ın huzuruna çıkarıldı ve onunla içki içerek Temurtaş ona hükümdarlık elbisesi giydirerek başına altın başlık koydu. Belek'in esir aldığı gün ondan aldığı atını da geri verdi. Kral II. Baudouin 4 Cemaziyelevvel 518 (19 Haziran 1124) tarihinde Şeyzer'e gitti. Temurtaş'a bulunduğu vaatlere bağlı kalacağına ve rehineler gelene kadar Şeyzer'de Ebû'l-Asakir Sultan el-Munkızı'nın yanında bekledi. Rehinerler II. Baudouin'in 4 yaşında olan küçük kızı Joveta ve Joscelin'in 11 yaşında bulunan oğlu Joscelin ve diğer Haçlı ileri gelenlerinin çocuklarından oluşan 12 kişiden oluşuyordu. Baudouin bu rehineler için ödenmesi

⁵⁹⁷Bu konuda Halebli tarihçi İbnü'l Adim dışında diğer kaynaklar bu olay hakkında bilgi vermemiştir. İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 220 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 167 vd.

⁵⁹⁸Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 279.

⁵⁹⁹İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 489; İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 220; Türk. Terc. Ali Sevim, s. 167.

gereken 20.000 dinar gönderince Ebû'l-Asakir Sultan el-Munkızı 17 Receb 518 (30 Ağustos 1124) tarihinde Kral II. Baudouin'i serbest bıraktı, o da Antakya'ya döndü⁶⁰⁰.

Artukluların toprakları diğer üyeler arasında paylaşıldı. Fakat onların hiçbiri Sökmen, İlgâzî ve Belek kadar Haçlılara karşı önemli teşebbüslerde bulunamadılar. Bu devirde Türkmenler ise Aksungur el-Porsukî'nin 518/1125 yılında Haleb'i Artukoğullarından almasıyla⁶⁰¹ Güneydoğu Anadolu yönüne çekilmişlerdi. İmâdüddîn Zengî'nin 522/1128 yılında Haleb'e egemen olmasıyla⁶⁰² Türkmenler Artuklular'ın bünyesinde bulunmaya devam ediyorlardı. Zengî'nin müdahalelerini engellemek amacıyla Artukluların yanında varlıklarını devam ettirdikleri şüphesizdir. Suriye'nin iç ve güney bölgelerinde bulunan Türkmenler ise Dımaşk Atabegliğine bünyesinde varlıklarını devam ettiriyorlardı⁶⁰³.

5.11. Haçlıların Dımaşk Topraklarına Saldırısı Karşısında Tuğtekin ile Hareket Eden Türkmenler

Kudüs Kralı II. Baudouin, Azaz'da zafer kazandıktan sonra Kudüs'e dönmeyip Suriye'de kalarak Beyrut civarında bir tepeye kale inşa ettirmiştir⁶⁰⁴. Kral II. Baudouin, Dımaşk topraklarına saldırılarda bulunarak yağma ve talan faaliyetlerine girişti. Bu faaliyetlerin sonrasında II. Baudouin 16 Zilhicce 519/13 Ocak 1126 tarihinde Dımaşk topraklarına kuzey yönünden girdi. Bunun üzerine Tuğtekin bu tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla kendi kuvvetlerini toplarlarken, birtakım vaatler karşılığında Türkmenlerden yardım talebinde bulundu. İbnü'l Kalânîsî'nin verdiği bilgilere göre bu yardım talebi karşısında Türkmenler, cihat etmek arzusuyla yanıp tutuşan 2000 atlı adeta birbirleriyle yarış edencesine sefere katılmak için harekete geçmişlerdir. Bu esnada Haçlılar Taberiyye yakınlarında buldukları Merc es-Sufar ve Şarhûb üzerinden hareket ederek

⁶⁰⁰İbnü'l-Adîm, *Zübde*, II, s. 221 vd.; Türk. Terc. Ali Sevim, s.168vd.;Üsame, Baudouin'in Temurtaş'ın elinde olduğu esnada müellifin babasını ve amcasını fide miktarını belirlemek için aracı olmaları için Şeyzer'e getirdiklerini söyler. Üsâme İbn Munkız, a.g.e., s. 194; Mateos ise, Kral II. Baudouin'in özgürlüğe kavuşması için Urfa kontu Joscelin ve kraliçe Morphia'nın çok çabaladıklarını, fide olarak 100.000 dehekan ödediklerini ve Kral'ın kızı ve Joscelin'in oğlu dışında 15 kişiyi rehine olarak gönderdiklerini, eylül ayı içerisinde esaretten kurtulduğunu zikreder. Urfalı Mateos, a.g.e., s. 278 vd.; Gregory Abu'lFarac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C. II, Ankara 1987, s. 358; Fulcherius'un verdiği bilgi de çok kısa olmakla beraber Kralın esaretten kurtuluşuyla ilgili olarak 28 Ağustos 1124 tarihini verir. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 249; Willermus ise 29 Ağustos 1124 tarihini verir, fide miktarını da 100.000 Mikhele olduğunu söyler. Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 251; Ayrıca bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 141; Demirkent, *Urfa Haçlı Konluğu*, II, s. 54-56.

⁶⁰¹İbnü'l Esir, a.g.e., X, s. 491.

⁶⁰²*Azîmi Tarihi*, s. 62 vdd;

⁶⁰³Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangı (521-541/1127-1146)*, s. 79; Abdulkadir Turan, "Nureddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 213.

⁶⁰⁴Bu kale hakkında ana kaynak olan Fulcherius, bu kalenin ismini "Mons Glavionus" olarak zikreder. Fulcherius Carnotensis, a.g.e., s. 257.

ülkenin civar yörelerine gitme düşüncesinde olduklarına dair haberler alan Tuğtekin, oğlu Tâcü'l-Mulûk Börî'yü kendisine katılacak olan Türkmenleri ve diğer birlikleri ağırladıktan sonra yanına göndermesi üzerine görevlendirdikten sonra kuvvetleriyle birlikte harekete geçerek Merc es-Sufar'da karargâh kurdu. Tâcü'l-Mulûk Börî vazifesi gereği gelen kuvvetleri babasının yanına gönderiyordu. Nitekim gelen kuvvetlerde Merc es-Sufar'da Tuğtekin'e katıldılar. Türk kuvvetlerinin Merc es-Sufar'da karargâh kurduğunu haber alan Haçlılar hemen harekete geçerek Merc es-Sufar'a gelip Tuğtekin'in karşısında karargâh kurdular⁶⁰⁵. Her iki tarafın mevcudu hakkında net bir rakam belirtilmemiş olup, Willermus⁶⁰⁶ her iki tarafında eşit güce sahip olduğunu söylerken, İbnü'l Kalânîsî⁶⁰⁷ ise Türk kuvvetlerinin gücü sayıca çok olmaları ve Haçlı kuvvetlerine karşı üstün olduklarını ifade ederken, Tuğtekin'in kuvvetlerinden başka 2000 Türkmen, birçok yerden de ona katılanların olduğunu zikreder.

28 Zilhicce 519/25 Ocak 1126 Pazartesi günü⁶⁰⁸ Merc es-Sufar'da karşılaştıran taraflar çok çetin bir savaşa girişti. Türkmenler, Haçlılara karşı saldırıya geçerek onları bozguna uğrattılar. Bu durum üzerine Haçlılar geri çekilince Türkmenler Haçlı ordugâhına kader girerek intizamdan uzak bir şekilde yağma faaliyetlerine girişmeleri üzerine Haçlı atlı birlikleri Dımaşk süvarilerini bozguna uğratarak geri çekilmeye mecbur bıraktı ve onları takibe koyuldu. Bu esnada Haçlılar, Türkleri takip ettiklerinden dolayı karargâhta pek fazla Haçlı birliği bulunmadığını gören Türkmenler bütün Haçlıları kılıçtan geçirerek öldürdüler, bunların pek azı kurtulabildi. Tuğtekin ise atlı birlikleriyle salim bir şekilde Dımaşk'a döndü. Haçlılar da takibi bırakıp bütün mallarının yağmalandığını görünce

⁶⁰⁵İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 213; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 92; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 505.

⁶⁰⁶Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 259; Fulcherius, Tuğtekin'in oğlu Börü'nün 3000 atlı ile babasının yanına gittiğini söyler. Fakat Börü gelen yardım kuvvetlerini babasına ulaştırmakla görevlidir. Kendisinin babasının yanına gitmediği diğer kaynaklarda açıkça görülmektedir. Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 265.

⁶⁰⁷İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 213; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 92; Bu konuda bir beyanda bulunmayan müellif Diyarbakır ve diğer yörelerde bulunan Türkmen emîrlerine mektup yazarak onları yanına topladığını ifade eder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 505.

⁶⁰⁸Bu tarih hakkında konuyla ilgili bilgi veren kaynaklar aynı düşüncededirler. Bu konuda kesin tarih 27 Zilhicce 519/25 Ocak Pazartesi günü verilmiş ama 27 Zilhicce 519/ 24 Ocak 1126 Pazar gününe tekabül etmektedir. Pazartesi olarak gün belirten kaynak esas alındığında savaşın 28 Zilhicce 519/25 Ocak 1126 Pazartesi günü tarihi daha doğru olsa gerektir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 213; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 175; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 92; Azimi, 519 yılı Zilhicce ayını işaret eder. *Azîmî Tarihi*, s. 60; bu konuda İbnü'l Esir, sürekli yaptığı gibi bu olayı da bir yıl gecikmeli olarak kaydeden müellif 520 yılı içerisinde zikretmiş, Zilhicce sonlarında (7-16 Ocak 1127) yılını verir ki, bu tarih yıl olarak yanlıştır. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 505; Haçlı kaynaklarında ise Ocak 1126 tarihi zikredilir. Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 258; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 265; Runciman da Ocak 1126 tarihini kaydetmiştir. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 143; 27 Zilhicce 519/25 Ocak 1126 tarihini verir. Altekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 62.

ülkelerine döndüler. Tuğtekin geride kalan birlikleri düşünüp tekrar toparlanarak Haçlılara karşı saldırıya geçmeye hazırlanırken geride kalan Türkmenler, Haçlıların bütün mallarını yağmalayarak çok kıymetli ganimet ele geçirerek Dımaşk'a döndüler. Her iki taraf da birbirlerine mağlup olmuştu⁶⁰⁹.

5.12. Haçlılar Karşısında Tâcü'l-Mulûk Börî İdaresinde Türkmenler

Tuğtekin, 520/1126 yaz mevsiminde Aksungur el-Porsukî ile çıktığı sefer sonunda rahatsızlandı⁶¹⁰. Bu rahatsızlığı tam bir buçuk yıl sürerek şiddetini daha da artırmaya başladı. Bunun üzerine Tuğtekin, idaresinde bulunan emîrleri, maiyetindekileri, ileri gelenlerle birlikte oğlu Tâcü'l-Mulûk Börî'yi huzuruna getirtti. Onlara hayatının sonuna geldiğini söyleyip, vasiyette bulunarak oğlundan doğru ve adaletli olacağına dair söz aldı. Nitekim Tuğtekin 7 Safer 522/11 Şubat 1128 Cumartesi günü ölümünün ardından yerine oğlu Tâcü'l-Mulûk Börî geçti⁶¹¹. Tâcü'l-Mulûk Börî'nün idareyi ele almasıyla beraber onun maiyetinde 523/1129 yılında Haçlılara karşı iç ve Güney Suriye'de bulunan Türkmenler Dımaşk Atabeyliği bünyesinde onun idaresinde bulduklarını görmekteyiz.

Kral II. Baudouin, bütün Haçlı memleketlerine haber göndererek Urfa Kontu I. Joscelin, Antakya Prinkepsi II. Bohemond, Trablus Kontu Pons ve Anjou Kontu Foulque hepsi bir araya gelerek yaptıkları görüşmede Dımaşk'ı kuşatıp teslim almak için karar verdiler. Haçlı reisleri aldıkları karar dâhilinde şehri zapt etmek amacıyla Banyas üzerinden Dımaşk'a doğru yola koyuldular. Cisirü'l-Haşşab ve Midan'da konaklayan Haçlılar 523 yılı zilkade (1129 Ekim-Kasım) ayında yiyecek toplamak amacıyla civara yayıldılar⁶¹². Willermus, erzak temini için 1000 kişilik atlı grubun başında Guillaume de

⁶⁰⁹İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 213 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 175 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 92 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 505; *Azîmî Tarihi*, s. 60; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 258 vdd.; Fulcherius Carnotensis, *a.g.e.*, s. 265 vdd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 143; Alptekin, *Dımaşk Atabeyliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 62.

⁶¹⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 215; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 178 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 94.

⁶¹¹522 yılı 8 Safer Cumartesi tarihini verirler lakin bu tarih pazar gününe denk gelir. Bu konuda Azimi 7 Safer tarihini işaret eder ki kanaatimizce bu tarih doğrudur. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 218 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 183 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 97 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 515 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 63.

⁶¹²Haçlı ordusunun süvari ve piyade olmak üzere 60.000 kişi olduğunu söyler. Fakat bu rakam çok abartılıdır. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 224 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 195 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 105 vd.; Haçlıların ordusu hakkında süvarilerin yaklaşık 2000 piyadelerin ise sayılamayacak kadar çok olduklarını zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 519 vd.; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 273.

Bures'in bulunduğunu zikreder⁶¹³. Haçlıların, Banyas'dan Dımaşk'a doğru yola koyulduklarını haber alan Tâcü'l-Mulûk Börî, hemen hazırlıklara başlamış, çok sayıda silah ve savaş aleti gerekli ihtiyaçları temin etmeye koyuldu. Ayrıca yardım ve takviye kuvvet toplamak için görevlendirdiği elçiler yoluyla yardım çağrısına daha hızlı cevap vermeleri sebebiyle birtakım vaatlerde bulunarak Türkmenlerden yardım talebinde bulundu. Böylece pek çok boylardan Türkmenler, Haçlılara karşı cihat için ona katılmak için gelerek Dımaşk civarında kamp kurdular. Dımaşk kuvvetleri de gelen Türkmenlerle şehir dışında birleşti. Bu kuvvetler içerisinde Mura b. Rabia adında bir Arap emîri de kuvvetleriyle beraber bulunuyordu⁶¹⁴.

İbnü'l Kalânîsî'nin verdiği bilgilere göre, bu toplanan kuvvetler dört bir yandan gruplara ayrılarak onlara karşı saf tuttular. Çünkü Haçlıların gelip kendilerine karşı savaşa gireceklerini düşünüyorlardı. Fakat hiçbir Haçlı kuvveti onlara karşı gelmeyip ordugâhlarında kaldılar. Türkler ise intizamlı bir şekilde Haçlıların kendilerine doğru ilerlemelerini beklediler. Haçlıların toplanmaları, karargâhlarında boş bir şekilde beklemeleri ve zırhlarının parıltısından başka hiçbir şey görülmedi. Türkler ise onların kendilerine karşı neden gelmedikleri ve onları orada hangi sebebin beklettiğini öğrenmek amacıyla istihbarat çalışmalarına başladılar. Yapılan çalışmalar sayesinde en iyi şövalyelerini ve kuvvetli piyadelerini uzun süre yetecek konaklama ve kuşatma için ihtiyaç duyulan erzak ve malzemeleri toplamak amacıyla Havran'a göndermişler, onlar gelene kadar ne hareket edebildiler ne de buna güçleri olduğu öğrenildi⁶¹⁵.

Bu haberi alan Tâcü'l-Mulûk Börî, Arap ve Türkmenlerden oluşan mütteliklerini Haçlılara karşı harekete geçirmek amacıyla acele etmeye başladı. Ayrıca Hama kuvvetleriyle beraber Emîr Seyfü'd-Devle Savâr b. Aytakin'i de onlara ilave etti. Tâcü'l-Mulûk Börî bu kuvvetlere derhal yola çıkmalarını, gece boyunca tüm güçleriyle ilerlemelerini ve sabahleyin Burak⁶¹⁶ mevkiine ulaşmalarını emretti. Haçlılar ise Havrandan dönerken yolları üzerinde bulunan bu bölgeye geleceklerdi. Tâcü'l-Mulûk

⁶¹³Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 273; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 148.

⁶¹⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 225; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 195 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 106; Türkmenler ve Araplardan oluşan yardımın 8000 atlı olduğunu söyler. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 520.

⁶¹⁵İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 225; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 196 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 106 vd. Bu konuda Haçlıların Dımaşk'ı muhasara ettiklerini bir kısım kuvvetlerini de Dımaşk'a bağlı kasaba ve köylere ve Havran'a gittiğini söyler. Fakat şehrin muhasara edilmediği açıktır. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 520.

⁶¹⁶Leca'nın kuzey ucunda, Dımaşk'ın yaklaşık 25 mil (40 km) güneyindedir. Bkz. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 197 dn. 1.

Börî'nün emrini yerine getirmek amacıyla kuvvetler derhal harekete geçerek ve şafağın sökmesiyle birlikte buraya geldiler. Türk kuvvetleri burada Haçlılar ile karşılaştılar, hemen onlara karşı saldırıya geçtiler ve Haçlılar atlarına binmesine fırsat vermeden Türkmen birlikleri tarafından ok yağmuruna maruz kalarak bazıları öldürüldü. Bu durum üzerine Haçlılar saflarını daha da sıklaştırmaları üzerine Türk kuvvetleri saldırmaya başlayınca onlar sadece saflarını muhafaza ettiler. Türk kuvvetlerinin peş peşe saldırıyı devam ettirmeleri sonucu onların pek çoğu kılıçtan geçirilerek başlarında bulunan Guillaume de Bures birkaç adamıyla beraber kaçtı. Bunun üzerine kuvvetler kalan Haçlılara saldırarak onları kılıç ve oklarıyla kuşattılar. Türk kuvvetleri bu zafer sayesinde atlar, silahlar, katırlar esirler olmak üzere pek çok ganimet elle geçirdiler. Türkler ve Araplar aynı günün akşamında elleri ganimetle dolu bir şekilde Dımaşk'a döndüklerinde neşeyle karşılandılar. Ordugâhta bulunan Haçlılar ise bu felaketten haberdar oldukları vakit her şeyi ateşe vererek orayı terk ettiler⁶¹⁷.

Tâcü'l-Mulûk Börî'nün yardım çağrısına karşılık veren Türkmenler pek çok ganimet ele geçirerek ve iftihar edilecek hilatlarla yurtlarına döndüler. Haçlılar ise aşağılanmış bir şekilde pek çok kayba uğrayarak kendi bölgelerine gittiler. Müslümanlar tehlikenin bertaraf edilmesiyle güven ve huzura kavuştular. Böylece Tâcü'l-Mulûk Börî Türkmenlerle birlikte Haçlıların Dımaşk'ı kuşatmalarını başarıyla engellemiş oldu⁶¹⁸.

5.13. Türkmenlerin Bağımsız Hareketleri

5.13.1. Türkmenlerin Haçlılara Karşı Faaliyetleri

527/1132 senesinde bir Türkmen grubu Zerdana hâkimi idaresinde bulunan Haçlılarla karşılaştılar. İki grup arasında başlayan mücadelede Türkmenler, Haçlıları bozguna uğratarak hepsini öldürdüler. Türkmenler bu mücadelede onların atlarını ve hayvanlarını ele geçirdiler. Buradan hareketle Türkmenler, Maarre ve Kefertâb topraklarını işgal ederek buraların ürünlerini kendi aralarında paylaştılar. Bunun üzerine Haçlılar onların üzerlerine doğru harekete geçip onları bölgeden uzaklaştırdılar. Ayrıca Haçlılar el-Kubbe kalesini ele geçirdiler ve Salim b. Malik'in kızı İbn Mülaib'in karısını

⁶¹⁷İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 225 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 197 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 107 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 65; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, X, s. 520; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 245; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 274 vd.; Stevenson, *a.g.e.*, s. 128; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 148; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 94 vd.; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar" *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, Yay. Haz. Ebru Altan, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 51.

⁶¹⁸İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 226 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 199 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 109.

esir alarak kaleyi tahrip ettiler⁶¹⁹. Kaynakların verdiği bilgilere göre, Türkmenlerin bu faaliyetlerine baktığımızda tanınmış bir bey etrafında toplanmadan bağımsız hareket ettikleri ne Halep ne de Dımaşk ile ilişkilendirilmemiştir. Bu bağlamda söyleyebiliriz ki Türkmenler kendi başlarına bağımsız hareket ettikleri de görülmektedir.

5.13.2. Türkmenlerin Trablus Civarına Saldırmaları

Kalabalık bir Türkmen grubu Zilhicce 527/Ekim 1133 yılında Trablus ve civarına saldırılarda bulunarak Haçlı kalelerine seferler düzenlediler. Haçlılardan pek çoğunu kılıçtan geçirerek çok fazla ganimet yanında esir ele geçirdiler. Bu durum üzerine Trablus Kontu Pons kuvvetleriyle beraber harekete geçerek Türkmenlerin üzerine yürüdü. Pons'un kuvvetlerinin çoğu Türkmenler tarafından öldürüldü, kendisi az bir kuvvetle Ba'rin (Montferand) kalesine sığınarak canını kurtarabildi. Türkmenler Pons ve maiyetindekilerini bu kalede sıkıştırarak, erzakları kalmayana kadar muhasara altında tuttular. Bu esnada Pons ileri gelen 20 adamıyla beraber, Türkmenlerin boş buldukları bir sırada kaleden çıkıp Trablus'a giderek Kudüs Kralı Foulque'e mektup göndererek ondan yardım istedi⁶²⁰. Willermus Tyrensis'in verdiği bilgilere göre, Kral Foulque'e Antakya'dan gelen bir elçi çok sayıda Türk'ün Antakya'yı kuşattığını bildirerek yardım talebinde bulundu. Kral Foulque ordusuyla harekete geçerek Sayda'ya geldiği vakit Trablus Kontesi Cécile'e rastladı. Kontes, Kral Foulque'e kocası Pons'u Halep Emîri Zengi bütün güçleriyle Montferand kalesinde kuşattığını söyleyerek, Kral Foulque'e yalvararak kocasına yardım etmesi için onu ikna etti⁶²¹. Trablus Kontu Pons Haçlıları bir araya toplayarak Ba'rin (Montferand) kalesinin muhasarasını kaldırmak ve orada bulunan adamlarını kurtarmak amacıyla Türkmenlerin üzerine doğru harekete geçtiler. Bu durumdan haberdar olan Türkmenler ise onları karşılamak üzere hareket ettiler. Haçlıların birçoğunu kılıçtan geçirdiler ve Haçlıların bir kısmı da Rafeniyye'ye çekilmeseydi, Türkmenler hepsinin hakkından geleceklerdi. Haçlılar sahil yolundan dönüp orayı terk ettiler. Bunu öğrenen Türkmenler, üzüntüye kapılarak, kaçırdıkları ganimete yandılar ve kendi yurtlarına döndüler⁶²². Willermus ise Kral Foulque'nin

⁶¹⁹Azîmî *Tarihi*, s. 69; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 245; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 236; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 215; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 119.

⁶²⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 240; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 221 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 123; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 19.

⁶²¹Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 292. Antakya Emîr Savar idaresinde bulunan Türkmenler tarafından kuşatılmıştır. Pons'un da Zengi tarafından değil de Türkmenler tarafından kuşatıldığı ifade edilir. Çünkü Zengi Irak işleriyle ilgileniyordu.

⁶²²İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 240; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 222; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 123; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 19.

gelmesiyle kuşatmayı kaldırıp kendi yurtlarına döndüklerini, böylelikle Trablus Kontu Pons'un serbest kaldığını, Kral Foulque sorunu halledip başlamış olduğu soruna dönerek hızlı bir şekilde Antakya'ya doğru gittiğini zikreder⁶²³. Bu Türkmenleri İbnü'l Kalânîsî ne Halep ne de Dimaşk ile ilişkilendirmiştir. İbnü'l Esir ise onların Güneydoğu Anadolu'dan el-Cezire yöresinden geldiklerini söylemektedir. Türkmenlerin yerleşik idarecilerle olan ilişkileri bazen belirsizdir. Bu da Türkmenlerin bağımsız olarak hareket halinde oldukları kimi zaman görülmektedir.

5.14. Haçlıların Havran'ı İstilasına Karşısında Şemsü'l-Mülük İsmail İdaresinde Türkmenler

Şemsü'l-Mülük İsmail, Beyrut ve Sayda civarında yüksek dağlar üzerinde bulunan, Dahhak b. Cendel et-Temîmî'nin elinde olan Şakif Tirun üzerine doğru yürüyüp 24 Muharrem 528/24 Kasım 1133 tarihinde ele geçirdi. Bu durum üzerine Kral Foulque, kuvvetlerini toplayarak Havran'ı istila etti⁶²⁴. İbnü'l Kalânîsî, Haçlıların bu istila hareketi sebebiyle Dimaşk ile Kudüs arasında yapılan anlaşma şartlarına uymadıklarını ve kurulan dostça ilişkileri bozmuş olduklarını zikretmiştir⁶²⁵.

Şemsü'l-Mülük İsmail, Haçlıların bu faaliyetlerini haber alınca kuvvetlerini toplayıp ve Türkmenleri de yardıma çağırdı. Haçlıların Havran'a ilerlediklerini öğrenince kuvvetleri ve topladığı Türkmenlerle beraber onlara doğru ilerleyerek karşılarında karargâh kurdu. İki taraf arasında birkaç gün çatışma yaşandı. İsmail kuvvetlerinden bir grubu Haçlıların karşısında bırakarak kendisi kuvvetleriyle beraber ilerleyerek Haçlıların elinde bulunan Taberiyye, en-Nasıra ve Akka civarlarına saldırıp yağmaladı. Sayılamayacak kadar çok hayvan, katır ve esir ele geçirdi. Türkmenler bu seferde çok sayıda ganimet ele geçirdiler. Haçlılar bu durumdan haberdar olduklarında büyük üzüntü duydular ve ordugâhlarını terk edip kendi ülkelerine doğru yola koyuldular. İsmail ise çok fazla ganimetle ordugâha kuvvetlerinin yanına döndü. Haçlılar ülkelerine vardıklarında olan biteni gördüklerinde matem havasına kapıldılar, cesaretleri kırıldı, birlikleri bozuldu.

⁶²³Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 292 vd.

⁶²⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 241; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 224; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 124; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 22.

⁶²⁵İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 242; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 226; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 126. Haçlılarla Dimaşk Atabeyliği arasında geçici bir anlaşmanın yapıldığı muhakkaktır. Bu anlaşmanın şartları net bir şekilde belli değildir. Bu anlaşmanın bir şartı Dimaşk Atabeyliğinin Banyas'ı aldığı zaman elde ettiği esirleri geri vermesidir. Bu esirler arasında Ranier de Brus'un karısı da bulunuyordu. İkinci şartı, her iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerinin topraklarına saldırıda bulunmayacaklardı. Birinci maddeyi Willermus çok geniş bir şekilde bahsetmiştir. Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 317.

Şemsü'l-Mülük İsmail ise muzaffer bir şekilde Zilhicce 528/22 Eylül-21 Ekim 1134 tarihinde Dimaşk'a döndü⁶²⁶.

5.15. Emir Savar İdaresindeki Türkmenlerin Lâzikiye Yörelere Saldırıları

Bu sıralarda Zengî, Irak işleriyle uğraştığından dolayı Emîr Savar'ın idaresine çok sayıda kuvvet bırakmadı. Fakat çok sayıda Türkmen'i onun maiyetine vererek Haçlılara karşı faaliyetlerini devam ettirmelerini sağladı. Zengî'nin Irak işleriyle uğraştığı ve Halep'te bulunmadığı sıralarda Halep ordusunun başına geçerek Türkmenleri de beraberine alarak Haçlı tehdidi altında bulunan topraklara akınlar düzenlemiştir⁶²⁷. Zengî'nin Irak siyasetiyle meşgul olduğu sıralarda⁶²⁸ 13 Şaban 530/17 Mayıs 1136 tarihinde Haçlı topraklarına saldırmak üzere Emîr Savar idaresinde 3000 Türkmen toplandı. Savar idaresinde toplanan Türkmenlerle beraber Lâzikiye yörelere saldırıda bulundu. Haçlılar ise bu saldırıya pek fazla mukavemet gösteremedi. Bu akın sayesinde 7000'den fazla erkek, kadın ve çocuk olmak üzere esir ve sığır, koyun, katır, keçi, inek ve atlardan oluşan 100 000 baş hayvan ele geçirerek 11 Receb (15 Nisan) Şeyzer'e döndüler. Bu akında yayılıp tahrip ettikleri alan 100 köyden fazlaydı. Emîr Savar'ın Türkmenlerle beraber gerçekleştirdiği bu faaliyet sonucunda Halep ele geçirilen esir ve hayvanlarla doldu. Fakat ele geçirilen bir esir bile ederi dışında satılmayacak ve ilk belirlenen fiyatta hiçbir şekilde indirim yapılmayacaktı. Böyle bir tehlike kuzeydeki Haçlıların başına hiç gelmemişti. Müslümanlar bu gazanın getirdiği başarıyla büyük bir sevinç yaşarken Haçlılar aciz ve güçsüz kaldıkları için bu hadiseye karşı bir faaliyette bulunamadılar. Savar'ın Türkmenlerle beraber Haçlılara karşı giriştikleri gaza hakkında geniş bilgi veren İbnü'l Kalânisî eserinde onları takdir etmiştir⁶²⁹.

⁶²⁶İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 242 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 226 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 126 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 22 vd.; Stevenson, *a.g.e.*, s. 132; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 103 vd.; Abdulkadir Turan, Havran civarına gelen Haçlılara karşı Dimaşk Atabeyi Börü'nün Türkmenleri yardıma çağırdığını, onların icabet ettiğini söyler ki, bu kişi Börü değil oğlu Şemsü'l-Mülük İsmail olduğu şüphesizdir. Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 214.

⁶²⁷Runciman, *a.g.e.*, II, s. 160; Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 51-52, 56, 62-63; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 214.

⁶²⁸Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 56; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları*, s. 155 vd.; Haşim Şahin, *Orta Zamanın Türkleri Orta Çağ İslâm ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, İstanbul 2015, s. 125.

⁶²⁹İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 255 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 238 vdd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 134 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 260 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 45; Karş. Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 61; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 215; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar", s. 130 vd.

5.16. Emîr Bazvac'ın Türkmenlerle Beraber Trablus Yörelerine Saldırıda Bulunması

İbnü'l Kalânîsî 531/1137 yılı içerisinde kaydettiği bu olayı iki ayrı yerde farklı bir olay gibi zikretmiştir. Muhtemelen müellif Nablus akınına ikinci Trablus akını olarak göstermekle bir hataya düşmüştür. Müellifin ilk bahsettiği olay şu şekildedir. Emîr Bazvac, Receb 531/25 Mart-23 Nisan 1137 tarihinde Türkmenlerden oluşan kalabalık bir kuvvetle Trablus üzerine sefere çıktı. Bunun üzerine Trablus Kontu Pons kuvvetleriyle beraber ona karşı yürüdü ve iki taraf savaşa girişti. Bu savaşta Bazvac ve idaresindeki Türkmenler Pons'u geri püskürtmeye muvaffak oldular ve kuvvetlerinin çoğunu kılıçtan geçirdiler. Vadi İbnü'l-Ahmer kalesi yanında diğer yerleri ele geçirdiğini zikreder⁶³⁰. Yine aynı müellif diğer yerde bahsettiği olay ise şöyledir. Emîr Bazvac 4 Receb 531/25 Mart 1137 tarihinde ordusu ve topladığı Türkmenlerle birlikte Trablus üzerine doğru yürüdü. Trablus Kontu Pons atlı kuvvetleriyle birlikte ona harekete geçti. Müellif Haçlılara birkaç yerde pusu kurulduğundan bahseder ve Haçlılar, el-Kûre denilen yere geldiklerinde pusuda bulunanlar meydana çıkıp onları geri püskürttü, birçoğunu kılıçtan geçirip burada birkaç kişi kaçıp kurtuldu. Emîr Bazvac burada bulunan kaleye saldırıp yağmaladı ve içerde bulunan kuvvetler komutanlarıyla beraber kılıçtan geçirdi. Kurtuluşları için çok miktarda fidye ödeyenleri tutsak etti. Böylelikle Emîr Bazvac ve beraberindeki Türkmenler yüksek miktarda meblağlar ele geçirdi⁶³¹.

Bu konuda bilgi veren İbnü'l Esir 531/1136-1137 yılı olayları içinde Müslümanların İbnü'l-Ahmer Vadisini Haçlıların elinden almaları başlığı altında zikretmiş, Emîr Bazvac'ın ismini Bazvaş şeklinde kaydetmiştir. Nitekim müellifin bu konuda verdiği bilgiler şu şekildedir. Emîr Bazvac, Receb 531/25 Mart-23 Nisan 1137 tarihinde Dımaşk kuvvetleriyle beraber Trablus üzerine doğru harekete geçti. Bu hareketi esnasında gönüllü mücahitler ve Türkmenlerden müteşekkil kalabalık bir grup Bazvac'a katıldı. Trablus Kontu Pons bu durumdan haberdar olduğu vakit kuvvetleriyle ve Trablus ahalisiyle birlikte onlara karşı harekete geçti ve her iki taraf savaşa tutuştu. Haçlılar savaşta mağlup oldu ve süvari ve şövalyelerinden çoğu öldürüldü. Haçlılardan kurtulabilenler çok kötü bir halde Trablus'a döndüler. Emîr Bazvac, Haçlıların elinde

⁶³⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 241; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 136 vd.

⁶³¹İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 262; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 244; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 138.

bulunan çoğu yeri yağmaladı. İbnü'l-Ahmer kalesini kuşatıp ele geçirerek içerde bulunan her şeyi yağmaladı. Bu duruma karşı harekette bulunan herkesi öldürdü ve erkek, kadın, çocuk olmak üzere birçok tutsak aldı. Haçlılardan bazıları yüksek meblağ ödemek suretiyle esaretten kurtuldu. Müslümanlar da sağ salim Dımaşk'a döndüler⁶³². Azimi bu konuda bir beyanda bulunmamış, fakat 532/1137-1138 yılı olayları içerisinde bahsettiği kaydında, Haçlıların Trablus kapısında 29 Şevval 532/10 Temmuz 1138 tarihini vererek bozguna uğradıklarını söyler. Müellif verdiği dipnotta bu olayın Emîr Bazvac'ın Haçlılar üzerine çıktığı seferden bahsetmiş olabileceğini söyler⁶³³.

Bu konuda bilgi veren Willermus Tyrensis, Dımaşk kuvvetlerinin kumandanlarıyla beraber Trablus topraklarına girdiğini Hacılar Dağı olarak bilinen yer civarında Trablus Kontu Pons'un onlarla karşılaştığını ve cesurca karşı koymasına rağmen kuvvetleri bozguna uğrayınca kaçtığını ama onun yakalanıp esir düştüğünü ve Lübnan'da yaşayanların ihaneti sebebiyle öldürüldüğünü zikretmektedir. O, kaydının devamında Tablus Kontu Pons'un yerine oğlu II. Raymond'u bıraktığını ve burada şehrin Piskoposu Gerard'ında esir edildiğini ve onun daha sonra Haçlıların elinde bulunan esirlerle takas edilerek kurtulduğunu, bu savaşta çok kişinin öldüğünü ve esir düştüğünü ifade eder. Babasının yerine geçen II. Raymond kuvvetlerini toplayıp babasının ölümünden sorumlu olan Hristiyanları öldürerek intikam almıştır.⁶³⁴

5.17. Emîr Bazvac'ın Nablus Akını

Emîr Bazvac'ın Kudüs Krallığı sınırları içerisinde bulunan Nablus şehrine saldırısı İslam kaynakları tarafından zikredilmemiş, Willermus'un kaydında geniş yer tutan Emîr Bazvac'ın bu akını için bir tarih verilmemiş olup Coşkun Alptekin, Temmuz 1137 tarihini mehzaz göstermeden tahmin olduğunu belirtmiştir. Willermus kaydında, Kral Foulque'nin bölgede bulunmadığını ve şehir Patriğinin de şehirde olmadığını zikrettiğini göz önüne aldığımızda bu olayın, Zengî'nin, Ba'rin (Montferand) kuşatması sıralarında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda verilen tahmini tarihin doğru olduğu kanaatindeyiz. Trablus'a karşı giriştiği seferden zaferle dönen Emîr Bazvac,

⁶³²İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 53.

⁶³³*Azîmî Tarihi*, s. 77, 181 n. 729.

⁶³⁴Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 323. EmîrBazvac'ın Trablus seferi hakkında bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 137; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 166; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 63; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 99; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 116 vd.; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 119 vd.; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 214; Gülay Ögün Bezer, "Tuğteginliler" s. 350.

1137 Temmuz ayında kalabalık atlı kuvvetleriyle beraber Kudüs Krallığı sınırları içerisinde bulunan ne suru ne de hendekleri olan tahkim edilmemiş Nablus şehrine saldırdı. Hazırlıksız yakalanan ahalinin üzerine yürüdü, canını kurtaranlar ise kaleye sığındı. Şehri yağmaladı ve her şeyi ateşe vererek kendisi de kuvvetleriyle zarara uğramadan geri döndü⁶³⁵.

5.18. Hıms'ın Zengî Tarafından Kuşatılması

Hıms, Kırhan b. Karaca'nın oğulları adına Humartaş tarafından idare ediliyordu. Zengî'nin şehri kuşatmakta azimli olduğunu, burasını alıp elinde tutmak için hareket ettiğini ve kendisinin ona karşı yetecek gücü bulunmadığı sebebiyle şehri Şihabeddin Mahmud'a teslim etmek istedi. Mahmud'un Hıms'ı ve iç kaleyi teslim almasını buna karşılık nereyi vermeyi uygun görürse oranın verilmesini istedi. Humartaş'ın, Mahmud'a yaptığı teklif Yusuf b. Firûz tarafından düzenlendi. Onun niyeti kendi iktası olan Tedmur'un yerine daha büyük ve iç kaleye sahip Hıms'ı elinde tutmak idi⁶³⁶. Hıms'dan gelen elçilerle Dımaşk arasında arabuluculuk yapmak amacıyla Dımaşk'a gitmek için izin istemesi üzerine izin verildi ve Dımaşk'a gitti. Yapılan görüşmeler neticesinde Hıms ve kalesi Mahmud'a teslim edilecek, Tedmur ise Humartaş'a verilmesi kararlaştırıldı. Mahmud kuvvetleriyle birlikte Dımaşk'tan hareket ederek Hıms'a gitti ve Humartaş, Kırhan b. Karaca'nın oğulları tarafından hoşça karşılandı. Kırhan'ın oğulları kaleyi boşaltarak 22 Rebiülevvel 530/30 Aralık 1135 tarihinde şehri ve kaleyi teslim ettiler. Mahmud şehri teslim aldığı vakit Hıms'da güçlü bir birlik oluşturup idaresini Yusuf b. Firûz'u, naipliğe ise Muineddin Üner'i getirdi. Mahmud, şehri erzak bakımından takviye ettikten sonra Dımaşk'a döndü. Savar kuvvetleriyle beraber Hıms'ın ekili topraklarına karşı akın etmek üzere yola koyuldu. Bu durum üzerine Mahmud ile Savar arasında mektuplar, elçiler gidip gelemeye başladı. Bunun üzerine iki taraf arasında ateşkes ve dostluğun kurulmasıyla sonuçlandı. Böylelikle her iki taraf içinde fesadın ortadan kalkmasıyla işler yoluna girmiş oldu⁶³⁷.

⁶³⁵ Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 330; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 167; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 117 vd.; Gülay Ögün Bezer, "Tuğteginliler" s. 350.

⁶³⁶ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 252; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 237 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 133 vd.

⁶³⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 255; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 238; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 134; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 43; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 261.

Musul Atabeyi Zengî 24 Ramazan 531/15 Haziran 1137 tarihinde⁶³⁸ Fırat'ı geçip Suriye'ye geldi. Halep'te kuvvet topladıktan sonra Hıms üzerine yürüdü. Emîr Selahaddin el-Yağıbasan'ı önden göndererek şehirdekilerle anlaşıp teslim alması için görevlendirdi. Selahaddin oraya geldiğinde Muineddin Üner hâkimiyetindeydi. Selahaddin şehri anlaşma yoluyla teslim almak istediye de bunda muvaffak olamadı. Nitekim Zengî kuvvetleriyle beraber oraya geldi ve şehri teslim etmeleri için birkaç kez haber gönderdi. Fakat Üner, şehrin Mahmud'a ait olduğunu kendisinin onu naibi olduğu için bunu reddetti. Böylece Zengî 2 Şevval 531/23 Haziran 1137 tarihinde ona karşı savaş açtı ve şehri birkaç gün muhasara etti. Zengî, şehrin kolay ele geçiremeyeceğini idrak ederek 20 Şevval 531/11 Temmuz 1137 tarihinde muhasarayı kaldırarak Haçlı hâkimiyetinde bulunan Ba'rin (Montferand) kalesine doğru gitti⁶³⁹.

5.19. Zengî'nin Ba'rin Montferand Kalesini Zapt Etmesi

Zengî Hıms kuşatmasında olumlu bir sonuç elde edemeyip kuşatmayı kaldırarak 20 Şevval 531/11 Temmuz 1137 tarihinde Ba'rin (Montferand) kalesine doğru yola çıktı. Buraya gelen Zengî, Haçlıların elinden almak için ordugâh kurarak kuşatmaya başladı⁶⁴⁰. Bu durum üzerine Trablus Kontu II. Raymond, Kral Foulque'den yardım istedi. II. Raymond'un yardım çağrısı üzerine Foulque hemen hareket ederek Trablus'a geldi. Bu esnada Antakya, Bizans kuvvetlerinin saldırısını beklemesinden dolayı Antakya Prinkepsinin elçileri İmparatorun Antakya'yı kuşattığı haberini yazılı ve sözlü olarak Foulque'e getirerek tüm ordusuyla tehdit altında bulunan kardeşinin yardımına gelmesini bildirdiler. Bu zor durumla karşılaşan Haçlılar neler yapılması hususunda yaptıkları görüşmede Trablus'u düştüğü durumdan kurtarıp, sonra da Antakya'nın yardımına gidilmesine karar verildi. Haçlıların gelişlerinden haberdar olunca birtakım önlemler alan Zengî tarafından pusuya düşürülen Haçlılar büyük bir yenilgi yaşadılar.

⁶³⁸*Azîmî Tarihi*, s. 74; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 242; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 137; Zengî'nin şaban ayında kuşattığını kaydeder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 53 vd.; Zengî'nin Ramazan Bayramı'nı yolda geçirip, Şevval ayı içerisinde Hıms'ı kuşattığını kaydeder. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 261.

⁶³⁹*Azîmî Tarihi*, s. 74; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 242 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 137; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 53 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 261; Karş. Stevenson, *a.g.e.*, s. 137; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 166; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 113 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 110 vdd.; Birsell Küçükşipahioğlu, *a.g.t.*, s. 122 vdd.

⁶⁴⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 242 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 137; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 54; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 261 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 74; Stevenson, *a.g.e.*, s. 137; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 167; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, II, s. 114.

II. Raymond, Zengî tarafından tutsak olurken, Foulque ise beraberindeki birkaç kişiyle Ba'rin (Montferand) kalesine çekilerek canını kurtarabildi⁶⁴¹.

Zengî kaleyi tekrar muhasara etmeye başladı. Foulque ile kaleye sığınan Konnetable William von Buris, muhteşem şövalye Rainer Brus, Guide Brisebarre, Balduin von Rames, Humfried von Toron ve kalede bulunan kişilerle bu durumda ne yapılması konusunda görüşmeler yapıldı. Gerçekleşen görüşmelerde Antakya Prinkepsinden, Urfa Kontu II. Joscelin'den ve Kudüs halkından kendilerini bu zor durumdan kurtarmaları için yardım talebinde bulunulması kararlaştırıldı⁶⁴². Gönderilen elçilerden biri, Antakya Prinkepsinden yardım istedi, diğeri Urfa Kontu II. Joscelin'e gitti, bir diğeri ise Kudüs halkını harekete geçirdi. Bizans İmparatorunun gelişinden ve Antakya üzerine yürümesinden endişelenmesine rağmen Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers, Kralın yardımına gitmeyi uygun buldu. II. Joscelin, vassalı Maraş Senyörü Baudouin ile Antakya kuvvetleriyle birleşerek yola çıktılar⁶⁴³.

⁶⁴¹Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 326 vd.; gerçekleşen savaşta Urfa Kontu I. Joscelin'in kardeşi olarak belirttiği, asaleti ve cesaretiyle bilinen Gottfried Charpalu adındaki şövalyenin hayatını kaybettiğini zikreder. Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s. 74; Ba'rin (Montferand) kalesinin aşağısında Savar idaresindeki Zengî'nin öncü kuvvetleri tarafından Haçlıların bozguna uğradığını, çok sayıda ölü ve esir düştüklerini çok az kısmının kaleye sığındığını zikreder. İbnü'l Adîm, *Zübde II*, s. 261 vd.; Halebli tarihçi de Azîmî'nin kayıtlarını takip etmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 54; Haçlıların süvari ve piyade üzere kuvvetlerini toplayıp Zengî'yi uzaklaştırmak için harekete geçtiklerini ve çok çetin geçen savaşın Haçlıların hezimetleriyle sonuçlandığını, Kralın süvarileriyle birlikte kaleye sığındığını kaydetmektedir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 242 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 137; Zengî'nin Ba'rin (Montferand) kalesini kuşatmış olduğunu öğrenen Haçlılar kuvvetlerini toplayarak, savunmak ve içerdekileri takviye etmek için yakın bir yerde ordugâh kurdular. Haçlıların yaklaştığını öğrenen Zengî yattı. İki taraf karşılaştığı vakit Türklerden bir grubun Haçlıların önünden kaçtığını ve ordugâhlarına dönüşleri sırasında onların büyük bir bölümünü öldürdüklerini ve Zengî'nin pusudakilerle beraber çıkıp piyade kuvvetlerini bozguna uğratıp yüklerini, hazine sandıklarını ele geçirdiğini zikreder. Haçlıların bu felaketi gördüklerinde cesaretlerinin kırılıp ümitsizliğe kapıldıklarını, Zengî kuvvetleriyle beraber onların üzerlerine saldırıp onların tüm kuvvetlerini öldürüp esirler olarak yok ettiğini, çok sayıda ganimet ele geçirdiğini ve Haçlılardan bir kısmının kaleye sığındığını kaydetmiştir.

⁶⁴²Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 328 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, de yardıma gelenler arasında Antakya sahibini ve II. Joscelin'in bulunduğunu zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 243; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 138; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 54; İbnü'l Esir'de Rahiplerin, Papazların Haçlı hakimiyetindeki yerlere giderek halkı Müslümanlara karşı savaşmaya çağırdıklarını Zengî'nin Ba'rin (Montferand) kalesini ve içinde bulunan Haçlıları ele geçirmesi durumunda tüm Haçlı topraklarına hâkim olacağını bildirdiklerini ve Müslümanların Kudüs'ü ele geçirmek niyetinde olduklarını zikretmiştir.

⁶⁴³Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 326 vd.; Bizans İmparatorunun bu esnada Antakya önlerinde bulunduğunu kaydetmiştir. Fakat bu esnada İmparator hâlâ Ermenilerle uğraşmaktaydı. İmparatorun Antakya önüne gelişi 20 Ağustos 1137 tarihindedir. Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, Çev. Işın Demirkent, TTK Yay., Ankara 2020, s. 15 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 243; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 138; II. Joscelin ve Antakya Prensinin birleşerek Kralı kurtarmak için yola çıktıklarını zikretmektedir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 54 vd.; Rahip ve Papazların Haçlı hakimiyetindeki yerlere gidip Müslümanlara karşı savaşmaya çağırdıklarında her taraftan toplanan Hristiyanların zor ve perişan halde Suriye üzerine yürüdüklerini zikretmektedir.

Kral Foulque, beraberindekilerle beraber kuşatıldığı kalede çok zor durumda kalmıştı. Onları kaldıkları bu zor durumdan kurtaran, Kudüs, Antakya ve Urfa'dan yardıma geldiklerini öğrenen Zengî, dehşete kapılmış, bilhassa İmparator Ioannes II. Komnenos'un Antakya'ya gelmek üzere olduğu ve Haçlı-Bizans ittifakından endişelenen Zengî, barış yapmak üzere Foulque'e elçiler yollamıştır. Zengî, Kudüs Kralına karşı hayrete düşülecek derece yumuşak davrandı. Barış şartında sadece Ba'rin (Montferand) kalesinin kendisine teslim edilmesi ve savaşta aldığı esirleri, başta Trablus Kontu Raymond olmak üzere fidye istemeden geri verecekti. Foulque bu barış teklifini hemen kabul etti⁶⁴⁴. Her iki tarafın anlaşması sonucunda Zengî kaleyi teslim alarak, Trablus Kontu Raymond başta olmak üzere tüm esirleri serbest bıraktı. Kral beraberindekilerle beraber Ba'rin (Montferand) kalesinden ayrılıp giderken, yolda Antakya, Urfa ve Kudüs kuvvetleriyle karşılaştığında onlara yardıma gelmelerinden ötürü teşekkür etti. Haçlı liderleri buradan dostça ayrılarak kendi memleketlerine döndüler⁶⁴⁵. Zengî ise kaleyi teslim aldıktan sonra Halep'e döndü⁶⁴⁶.

5.20. Bizans'ın Suriye'yi İstilas

5.20.1. Bizans-Haçlı İlişkileri

Kudüs Kralı Foulque, daha evvel bahsettiğimiz şekilde Ba'rin (Montferand) kalesinde yaşadığı olayların öncesinde Antakya'dan haber alarak Bizans İmparatorunun yaklaşması üzerine kendisinden yardım talebinde bulunulmuştu⁶⁴⁷. Hakikaten babası Aleksios Komnenos (1081-1118)'un hayatını kaybetmesinden sonra Bizans İmparatoru olarak tahta çıkıp, uzun yıllar boyunca babasının politikasını takip ederek gerek Macarlara ve Kumanlara gerekse Anadolu'da Selçuklulara ve Danişmendlilere karşı

⁶⁴⁴Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 333; Zengî'nin çok ılımlı bir şekilde olduğu barış şartlarının İmparatorun gelişiyile ilgili olduğunu İbnü'l Esir'de de görmemiz mümkündür. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 55 vd.; Her iki taraf arasında gerçekleşen anlaşmanın 531 yılı zilkade ayının son on günü içerisinde (9-19 Ağustos 1137) yapıldığını zikretmektedir. İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 262; *Azîmî Tarihi*, s. 74; Sadece İbnü'l Esir ve İbnü'l-Kalânîsî, tarafından zikredilen fidye miktarı 50.000 dinarın Haçlılardan alındığını rivayet etmişlerdi. Bu fidye mevzusu başka kaynaklarda zikredilmemiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 243; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 138; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 55.

⁶⁴⁵Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 333; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 55. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 259; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 243; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 138; yardıma gelen Haçlı kuvvetleri Foulque'nin Zengî ile anlaşma yaptığını öğrendiklerinde geri döndüklerini söyler.

⁶⁴⁶*Azîmî Tarihi*, s. 74. Zengî'nin bu faaliyeti hakkında bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 137 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 167 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 114 vdd.; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 64 vdd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 112; Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 124-128.

⁶⁴⁷Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 326.

giriştiği şiddetli mücadeleler sonucunda Türkleri bölgeden atmanın tam bir hayal olduğunu anlamasına rağmen, İmparatorluğa itibar kazandıran İoannes II. Komnenos (1118-1143), 1136 yılında Anadolu'nun güney taraflarında bulunan Ermenileri ve bilhassa Haçlı devletlerini itaat altına almak için 1137 yılı başlarında Antalya'dan hareketle Kilikya'ya girdi⁶⁴⁸.

Haçlı liderleri ilk Haçlı seferi esnasında Anadolu'ya geçerken Bizans İmparatoru Aleksios'a Bizans'a ait toprakları vereceklerine dair ettikleri yemini ihlal etmişlerdi. Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilmesi ve I. Bohemond'un bağımsız hareket etmesi Aleksios'un hiddetini artırmıştı. Nitekim Aleksios Komnenos ile Draç (Dyrrhakhion)'da karşılaşan I. Bohemond mağlup olmuş ve mücadele Devol anlaşmasıyla son bulmuştu. Bu anlaşmaya göre Antakya, İmparatorluk arazileri içerisinde olup, I. Bohemond Antakya'da İmparatorun vassalı olmayı kabul etmişti. I. Bohemond'un ölümü üzerine yeğeni Tankred Antakya üzerinde hak iddia ederek, I. Bohemond'un Bizansla yaptığı anlaşmayı tanımamış, kendisinden sonra gelen liderler de bağımsız hareket etmişlerdir⁶⁴⁹.

Bizans İmparatoru İoannes Komnenos'un bu seferi sadece Haçlılar için olmadığı Zengî içinde tehlike arz ettiğini söylemek mümkündür. Haçlılar, kendilerinden önceki liderlerin yeminlerine sadık kalmaması bakımından İoannes'in asıl hedefi kendilerinin olduğunu kabul ederler⁶⁵⁰. Bu konuda yerli Hristiyan kaynaklar ve İslam kaynakları ise farklı düşüncelerdedir. Süryani Mihail, bu seferin asıl hedefinin Leo olduğunu belirtmektedir⁶⁵¹. İbnü'l Esir ise İmparator İoannes'i, Zengî'nin fethine karşı Haçlılar tarafından çağrıldığı kanaatinde haksız değildir, çünkü Ermeni meselesini hallettikten sonra Haçlılarla anlaşmaya vararak, Suriye'ye Müslümanlar üzerine yönelecekti⁶⁵².

⁶⁴⁸İoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 5-15; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 14; İmparatorun Kilikya geçitlerinden geçerek Çukurova bölgesine girdiğini kaydetse de bunun gerçek olması mümkün değildir. Bu sıralarda Çukurova geçitleri Danişmendlilerin hâkimiyetinde bulunuyordu. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 56; İmparatorun deniz yoluyla geldiğini söyler.

⁶⁴⁹Honıgman, *a.g.e.*, Çev. Işıltan, s. 123-131; Ostrogorsky, *a.g.e.*, çev. Işıltan, s. 338; Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği*, s. 123-136; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 169 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 116 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 114 vd.

⁶⁵⁰Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 324 vd. İmparator İoannes'in düşüncelerini anlatan müellif Aleksios'un da Haçlılara vermiş olduğu sözü tutmadığını, İoannes'in bu seferinin haklı olmadığını açıklamaktadır.

⁶⁵¹Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 111; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 374.

⁶⁵²İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 55 vd.

İmparator Ioannes Komnenos, 1136 yılında gerekli hazırlıkları yaparak deniz yoluyla Antalya'ya geldi⁶⁵³. Ioannes Komnenos, 1137 yılı ilkbaharında önceden Bizans sınır kalesi durumunda olan Silifke (Seleukeia-Nikiya)'ye⁶⁵⁴ karşı taarruza geçerek, onu engellemek için harekete geçen Ermeni Leo'nun ordusunu geri çekilmeye mecbur bıraktı. İmparator Ioannes Komnenos hızlı bir şekilde ilerleyerek Tarsus, Adana ve Misis'i ele geçirdi. Buradan hareketle Anabarza'ya doğru yürüdü. Burada Ermenilerin uzun süre mukavemeti ile karşılaşsa da şehri teslim aldı. İmparator Antakya'ya hâkim olmak amacıyla Toros Dağlarının içlerine çekilen Leo'yu takip etmeyerek yola koyuldu ve 20 Ağustos 1137 tarihinde Antakya önlerine ulaştı ve nehrin kenarında ordugâh kurdu⁶⁵⁵.

Bu esnada Antakya Prinkepsi Raymond de Poitiers, Ba'rin (Montferand) kuşatması sırasında yardıma gittiği Kral Foulque'den ayrılarak Antakya'ya doğru gelmekteydi. Şehrin tam manasıyla kuşatılmamış olmasından yararlanan Raymond şehre girmeyi başardı⁶⁵⁶. Bizans ordusunun şehri kuşatması 22 Zilhicce 531/10 Eylül 1137 tarihine⁶⁵⁷ kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Bizans ordusunun kuşatmayı şiddetlendirmesi üzerine Raymond, İmparatora şehri teslim etmeyi ancak kendisinin İmparatorun vassalı

⁶⁵³İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 56; diğer iki müellif İmparatorun geldiği yeri Antakya olarak kaydetmiş olup, bunun Antalya olarak düzeltilmesi gerekmektedir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 240 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 136; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 262; Willermus'un da bu hataya düştüğünü görmekteyiz. O da Çanakkale Boğazını geçerek Antakya'ya doğru yelken açtığını kaydetmektedir. Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 325.

⁶⁵⁴Silifke'den Nikiya olarak bahsetmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 56; İbnü'l-Kalânîsî Arapça neşrinde نيكية Nikiya şeklinde kaydettiği yerin Silifke olması muhtemeldir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; Fakat İngilizce ve Türkçe çevirisinde Nikea- İznik olarak çevirerek hataya düşmüşlerdir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 241; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 136; Nikiya'nın Silifke olduğunu ilk önce Röhricht'in fark ettiğini ve Chalandon'un da bu fikre katıldığını söyler. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 118 dn. 505;

⁶⁵⁵İmparatorun ordusunda yardımcı kuvvet olarak Türklerin bulunduğunu söyleyen müellif, 1137 Ağustos'unda ordunun Antakya'ya geldiğini söyler. NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 16 vd.; zikredilen şehirleri ele geçiren İmparator'un 20 Ağustos 1137 tarihinde Antakya'ya gelerek nehrin kenarında ordugâh kurduğunu söyler. IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 14-16; bu konuda tarih vermeyen Willermus İmparatorun bu şehirleri ele geçirdikten sonra Antakya'ya gittiğini söyler. Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 325; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 293; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 111; bu konuda İbnü'l Esir'de zikredilen şehirleri kuşattığını ve 531 zilkade (21 Temmuz-19 Ağustos 1137) ayında Antakya'ya gelerek şehri kuşattığını kaydetmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 56; aynı şekilde bilgi veren İbnü'l-Kalânîsî, 531 zilkade (19 Ağustos 1137) ayının sonunda Antakya'ya gelerek şehri kuşattığını kaydetmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 241; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 136; 20 Ağustos 1137 tarihi Stevenson'da bu şekilde kaydetmiştir. Stevenson, *a.g.e.*, s. 138 dn. 3; aynı şekilde Demirkent tarafından da verilmiştir. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 119; Runciman 29 Ağustos 1137 tarihini vererek hataya düşmüştür. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 174.

⁶⁵⁶Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 334.

⁶⁵⁷İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 263.

olmayı teklif ettiyse de bu kabul görmedi⁶⁵⁸. Her iki taraf arasında süren çatışmalar sürmeye devam ederken şehrin surlarında gedikler açılınca Haçlıların dayanma gücü kalmayarak, nihayet Raymond, boyun eğmek zorunda kaldı. Raymond, her zaman yardım çağrısında bulunduğu Kral Foulque'den yardım istemedi. Çünkü Foulque'nin Ba'rin (Montferand) kalesinde yaşadığı sıkıntılar sebebiyle askeri yardımda bulunamayacağı açıktı. Yapılan anlaşmaya göre, Raymond, ileri gelen maiyetiyle İmparatorun huzuruna gidip vasallık yemini edecek ve İmparatora serbest bir şekilde Antakya'ya ve iç kaleye girme hakkı verilecekti. Tüm bunlara karşılık olarak İmparator, Haçlıların yardımıyla Halep, Şeyzer, Hama ve Hıms'ı ele geçirip Raymond'a teslim edecek, Antakya'da Bizans'a verilecekti. Anlaşmanın ilk hükümleri uygulandı. Raymond, İmparatora vassallık yemini etti. Anlaşmanın diğer hükümlerinin gerçekleşmesi için iklim şartları sebebiyle ertesi seneye bırakıldı. Bu şekilde anlaşmanın sağlanmasıyla iki tarafta barış tesis edildi ve İmparator Antakya'ya girmemiş, ama sancağı ana kuleye çekildi. Tüm bu olanlardan sonra İmparator kışı geçirmek üzere Kilikya'ya döndü⁶⁵⁹.

Bizans İmparatoru İoannes Komnenos, kışı Çukurova'da Tarsus yanında geçirdiği esnada Zengi'ye elçiler ve kıymetli hediyeler göndererek ona karşı bir sefere çıkma amacında olmadığı hususunda güven verdi⁶⁶⁰. Zengi ise İmparatorun gönderdiği elçilere mukabil el-Hacib Hasan adında bir adam başkanlığında elçilerle kıymetli hediyeler gönderdi⁶⁶¹.

⁶⁵⁸İoannes Kinnamos, *a.g.e.*, s.16.

⁶⁵⁹İoannes Kinnamos, *a.g.e.*, s.16; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 334 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 111; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 374; İbnü'l-Kalânisî İmparator ile Raymond arasında anlaşma yapıldığını söyler, ama şartlarından bahsetmemiştir. İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 258; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 241; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 136; İbnü'l Esir'de anlaşam yaptıklarını lakin şartlarından habersizdir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 56; ayrıca bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 139; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 174 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 119 vd.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 116.

⁶⁶⁰Pek içten olmayan bu güvenin Antakya kuşatması esnasında yiyecek bulmak üzere ordugahtan civara yayılan Bizans müfrezesini Savar tarafından öldürülmeleri ve esir edilerek Halep'e getirilmesinin hasmâne bir hareket olarak görülmesi muhtemeldir. İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 262; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 244 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 139; *Azîmî Tarihi*, s. 74; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 263; Karş. Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 66 vd.

⁶⁶¹İki taraf arasında karşılıklı giden elçiler için bkz. İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 263; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 245; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 139; *Azîmî Tarihi*, s. 75; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 263; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 120; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 67; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 116.

5.20.2. Kuzey Suriye Yörelerinde Bizans-Haçlı Faaliyetleri

532/1138 yılının başlarında İmparator elçileri vasıtasıyla Raymond ve II. Joscelin'e sefere hazırlanmaları için haber gönderdi⁶⁶². Nitekim Müslümanlara karşı ilk hasmâne faaliyetleri 532 yılının Cemaziyelahir (14 Şubat-14 Mart 1138) tarihinde Antakya ve Hristiyan hâkimiyetinde bulunan diğer sahil illerinde bulunan Halepli tüccarlardan 500 kişinin tutuklanması oldu⁶⁶³. Böylelikle yapılan savaş hazırlıklarının Zengî'ye ulaşmasını engellemiş oldular. Bu esnada Zengî, İmparatorun verdiği güvene kanmış ve Hıms muhasarasına gitmişti⁶⁶⁴. İmparator Ioannes Komnenos Balat⁶⁶⁵ yolundan ilerleyerek Buzâa'ya gelerek bir hafta süren kuşatmanın ardından 25 Recep 532/8 Nisan 1138 aman yoluyla ele geçirdi. Hristiyanlığı kabul eden birkaç kişi hariç Buzâa ahalişi kılıçtan geçirilmek suretiyle öldürüldü ve esaret altına girdiler⁶⁶⁶. Niketas, İmparatorun Buzâa'yı II. Joscelin'e verdiğini söyler⁶⁶⁷.

Bu esnada Zengî Hıms'ı muhasara etmekle meşguldü. Halep'ten gelen haberciler İmparatorun faaliyetlerini Zengî'ye bildirince Hıms kuşatmasını kaldıran Zengî, halifelik merkezi Bağdat'ta bulunan Irak Selçuklu Sultanı Mesud (1134-1152)'dan yardım talebinde bulundu. Bu sırada Zengî, Savar idaresinde 500 kişilik atlı kuvveti Zeyneddin Ali Küçük'ün de bulunduğu dört emîri şehrin yardımına gönderdi. Bu kuvvetler 27 Recep 532/10 Nisan 1138 tarihinde Halep'e gelerek ahalinin moralini yüksek tutmuşlardır⁶⁶⁸. Bizans kuvvetleri 5 Şaban (18 Nisan) günü ilerleyerek en-Naura

⁶⁶²Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 339. Müellif verdiği bu bilgiden sonra 1 Nisan'da Şeyzer kuşatması hakkında bilgiler vermekte seferin başlangıcından habersiz olduğu görülmektedir.

⁶⁶³İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 264; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 246; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 140; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 264.

⁶⁶⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 263; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 246; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 140; *Azîmî Tarihi*, s. 75; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 58; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 263.

⁶⁶⁵Maraş yakınlarında Karasu üzerindedir. Yakut, *a.g.e.*, I, s. 709; Honıgman, *a.g.e.*, Çev. Işıltan, s. 126 dn. 4; Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 137 dn 12; Feridun Emecen, "Balat" *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 4-7.

⁶⁶⁶Burada öldürülenlerin sayısını 5300 kişi olarak veren müellif, 400 kişinin Hristiyan olduğunu bildirmektedir. Türkçe çevirisinde her zaman olduğu gibi çeviri hatasına düşen çevirmen 5800 kişi ölüler arasında kaydetmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 265; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 248 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 142; 400 kişinin Hristiyan olduğunu 5800 kişinin de öldürüldüğünü kaydetmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59; 6000 kişiyi öldürdükleri zikredilir. İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 265; Buzâa'yı kuşatıp ele geçirdiklerini söyler. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 112; Buzâa kalesini ele geçirip muazzam ganimet elde ettiğini söyler. IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s.16 vd.; Karş. Stevenson, *a.g.e.*, s. 140; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 175; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 121; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 68; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 118.

⁶⁶⁷NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁶⁸İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 265; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 249; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 142; *Azîmî Tarihi*, s. 75; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 265; İbnü'l Esir, *el-Atbekiyye*, s. 62

topraklarına indiler, 6 Şaban (19 Nisan) günü Bizans-Haçlı kuvvetleri şehir karşısında ordugâh kurdular. 7 Şaban (20 Nisan)'da şehre karşı hücum geçince, Halep kuvvetleri onlara karşı şiddetli bir mukavemetle cevap verdi. Bizans kuvvetlerinden bir kısmını öldürüp, bir kısmını yaraladılar. Halep'in çok dayanıklı surları ve yeterli miktarda saldırıya karşılık kuvvete sahip olduğunu anlayan İmparator 8 Şaban (21 Nisan)'da kuşatmayı kaldırarak oradan ayrıldı⁶⁶⁹. Halkın yakarak terk ettiği Esarib üzerine yürüyen Bizans-Haçlı kuvvetlerinden bir grup burayı 9 Şaban (22 Nisan)'da kuşatarak ele geçirdiler, içerde bulunanları da esir aldılar. Niketas Khoniates, İmparatorun Esarib'i Antakya kontuna bıraktığını kaydetmiştir. Esarib'de bırakılan birliğin elinde kurtulup birkaç kişi Halep'e gelerek Bizans-Haçlı ordusunun bölgeden çekildiğini, Buzâa'da esir düşen Müslümanların buradaki birliğin elinde esir olduğunu bildirmesi üzerine, Savar 11 Şaban (24 Nisan)'da hareket geçerek Esarib'de bulunan birliğe karşı saldırarak kılıçtan geçirdi ve esirleri kurtarıp Halep'e getirdi.⁶⁷⁰

Zengî ise, 9 Şaban (22 Nisan)'da Hama'dan Selimiyye'ye gitti. Rakka'ya ağırlıklarını bırakarak hafif kuvvetleriyle geride kaldı. İmparator ise Maaretü'n-Numan'a girerek 13 Şaban (26 Nisan)'da buradan ayrıldı ve Kefertâb'ı kuşatıp teslim aldı. Bu zor durumda kalan Zengî'nin yardımına Davud b. Sökmen idaresinde Türkmenlerden müteşekkil kalabalık bir kuvvet geldi⁶⁷¹. Her ne kadar Zengî Dımaşk'ı ele girişiminde olsa da Dımaşk Atabeyi Şihabeddin Mahmud, Zengî'ye katılmak üzere kuvvetler gönderdi⁶⁷². Daha evvel zikrettiğimiz şekilde Zengî Sultan Mesud'dan yardım talebinde bulunmuştu.

vd.; Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 122; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 68; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 118 vd.; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 187.

⁶⁶⁹İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 265; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 250; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 142; *Azîmî Tarihi*, s. 76; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 265; IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 17; Ioannes, İmparatorun Helep'e geldiğini ve arazinin susuz olduğunu görüp şehrin yakınından geçip gittiğini ifade eder. NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 18; İmparatorun Halep'te donanımlı bir orduyla karşılaştığını ve İmparator'a birkaç kez saldırdılarsa da onun kuvvetleriyle başa çıkamayıp surların gerisine çekildiklerini, İmparatorun çok müstahkem surlara sahip olması ve özellikle kuvvetlerinin erzaklarının tükenmek üzere Halep'ten ayrıldığını söyler.

⁶⁷⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 265 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 250 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 142 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 76; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 266; IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 17 İmparatorun Hama'ya saldırarak ele geçirdiğini söyler. Ayrıca çevirmen Hama'nınEsarib olması gerektiğini dipnot 42'de belirterek 22 Nisan'da ele geçirdiğini söyler. NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁷¹İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 266; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 251; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 143; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59; *Azîmî Tarihi*, s. 76; bu kuvvetlerin 20.000 kişi olduğunu söyler. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 266-268; 50.000 kişiden oluştuğunu söyler. IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 17; İmparatorun Kefertâb kalesine saldırarak ele geçirdiğini söyler. Ayrıca çevirmen 26 Nisan 1138'de ele geçirdiğini dipnot 42'de belirtmiştir.

⁶⁷²İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 266; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 251; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 143;

Sultan Mesud onu oyalayarak yardım etmek istemedi. Böylesine bir cihada Sultan'ın kayıtsız kalması karşısında halkın ayaklanması üzerine Sultan Mesud yardım gönderdiyse de Bizans-Haçlı kuvvetlerinin Halep'ten geri çekilmesi üzerine Zengî bu orduyu geri gönderdi⁶⁷³.

İmparator, Bizans-Haçlı kuvvetleriyle beraber Kefartâb'ı ele geçirdikten sonra 16 Şaban 532 (29 Nisan 1138) Şeyzer üzerine yürüdü⁶⁷⁴. Şeyzer Ebû'l-Asâkir Sultan b. Ali b. Mukallida b. Nasr b. Munkız el-Kinânî tarafından yönetiliyordu. Bizans-Haçlı kuvvetleri şehrin önlerinde karargâh kurarak şehri muhasaraya başladılar. Usame İbn Munkız İmparatorun çok büyük mancınıklarla şehre saldırdığını söylemektedir⁶⁷⁵. İbnü'l Esir, İmparatorun 18 mancınık dikmek suretiyle kaleyi dövdüğünü bunun üzerine Şeyzer emirinin Zengî'den yardım istediğini belirtir⁶⁷⁶. Fakat Zengî'nin Bizans-Haçlı kuvvetlerine⁶⁷⁷ karşı koyabilecek gücü olmamasına rağmen, Zengî Şeyzer yakınlarına giderek onlara karşı harekete geçip korkutmaya çalıştığını ve Haçlıları Bizans'a karşı tutumda bulunmalarını gizli bir şekilde sağlamaya çalışmıştır⁶⁷⁸. İmparator şehri ele geçirmiş ama iç kaleye üst üste yaptığı saldırılardan sonuç alamayınca 21 Mayıs 1138 tarihinde kuşatmayı kaldırarak Antakya'ya döndü. Raymond ve II. Joscelin'den vassalları olarak faaliyette bulunmaları hususunda söz alarak Kilikya'ya gitti⁶⁷⁹.

5.21. Zengî'nin Baalbek'i Zapt Etmesi

Şihabeddin Mahmud'un 23 Şevval 533 (23 Haziran 1139) tarihinde ölümü üzerine yerine kardeşi Cemaleddin Muhammed geçince, Bahramşah, Zengî'ye sığınarak onun

⁶⁷³İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 60 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atbekiyye*, s. 62 vd.; Karş. Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 119; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları Tarihi*, s. 187 vd.

⁶⁷⁴*Azîmî Tarihi*, s. 76; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59; IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 17; NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 18; İmparator Şeyzer üzerine doğru ilerlediği esnada Istrion (Gistrion-Medinet el-Cisr) yanında karargâh kurduğunu ve bu şehri ele geçirip ordusunda bulunan Kumanlara yağmalattığını kaydetmiştir. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 267; Bizaans ordusunun el-Cisr ele geçirdiklerini söyler. Ayrıca aynı yer dipnot 2'de buranın Antakya yakınlarındaki Cisr el-Hadid olduğunu düşünerek hataya düşmüştür.

⁶⁷⁵Usame İbn Munkız, *a.g.e.*, s. 113; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59 vd.

⁶⁷⁶İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 60.

⁶⁷⁷İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 267; Şeyzer'i kuşatan ordunun sayısını abartılı bir şekilde 200.000 kişi olarak zikretmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 60; Suriye sahil şehirlerinde meskûn olan Haçlıların da Bizans ordusuna katıldıklarını söyler. NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 19; İmparator ordusunda bulunan kuvvetleri menşe ve ırklarına göre dört kısımdan oluştuğunu anlatarak ordunun büyüklüğüne dikkat çekmektedir.

⁶⁷⁸*Azîmî Tarihi*, s. 76; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 60.

⁶⁷⁹IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 17 vd.; NiketasKhoniates, *a.g.e.*, s. 18-20; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 339 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 59 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atbekiyye*, s. 55 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 76; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 267 vd.; Ayrıca bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 140 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 177 vdd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu*, II, s. 123 vdd.; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 119 vd.

hizmetine girdi⁶⁸⁰. Mahmud'un ölümünü öğrenen annesi bu olaydan dolayı çok üzüldü ve mektup yazarak durumu Zengî'ye bildirmesi üzerine Dımaşk üzerinde emelleri bilinen Zengî için yeni bir fırsat doğdu. Dımaşk'ı ele geçirmek için birkaç kez uğraştığı şehre hâkim olabilirdi. Zengî hiç zaman kaybetmeden sefer hazırlıklarını tamamlamaya başladı. Zengî hazırlıkları tamamlayıp kuvvetleriyle birlikte Zilhicce 533 (Ağustos 1139)'de Fırat'ı geçti. Kuvvetlerinden bir bölümünü Selahaddin Yağıbasan idaresinde Dımaşk arazilerine yöneldi. Zengî ise 7 Zilhicce 533 (5 Ağustos 1139) tarihinde kuşatma araç gereçleri için lazım olan aletleri almak üzere Hama'ya geldi. Zengî'nin bu hazırlıkları yaptığını öğrenen Cemaladdin Muhammed, Üner ile ona karşı savunma hazırlıkları yapmaya başladılar. Nitekim Zengî, 20 Zilhicce (18 Ağustos) günü kuvvetleriyle beraber şehri muhasaraya başlaması ve 14 mancınık kurarak şehri gece gündüz taş yağmuruna maruz bıraktı. Bunun üzerine şehir ahali kuşatmanın şiddetine daha fazla dayanamayarak 14 Safer 534 (10 Ekim 1139) tarihinde aman dileyerek şehri Zengî'ye teslim etti. Lakin iç kale hala direnmeye devam etti. Kalanisi'nin zikrine göre orayı çok cesaretli Türkler savunuyordu. Onlarda bir süre mukavemet ettikten sonra herhangi bir yardımdan umutları kalmayıp, başlarına gelecek felaketi anlayarak aman dileyerek 25 Safer (21 Ekim) günü kaleyi teslim aldı. Zengî kaleyi ele geçirincede verdiği sözü yerine getirmeyerek hepsinin öldürülmesini emretti. Sadece birkaç kişi kaçıp kurtuldu. Geriye kalanlar öldürüldü. Halk onun bu yaptığından dolayı dehşete düştüler ve ondan nefret ettiler⁶⁸¹.

5.22. Zengî Dımaşk'ı Zapt Etme Teşebbüsü

Zengî, Baalbek'i ele geçirdikten sonra kaleyi tahkim ederek surlarda açılan gedikleri tamir ettikten sonra Dımaşk üzerine yürümek amacıyla hazırlıklara başladı. Zengi kuvvetleriyle birlikte 534 Rebiülevvel (Ekim-Kasım 1139) ayında Bikâ'ya geldi. Cemaleddin Muhammed'e elçi göndererek Dımaşk'ı kendisine teslim etmesini ve buna mukabil ona istediği bölgeyi vereceğini bildirdi. Lakin Cemaleddin Muhammed bu teklifi kabul etmeyince Zengi, Bikâ'dan Dımaşk'a hareket ederek 13 Rebiülahir 534

⁶⁸⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 268 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 253 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 144 vd.; *Azîmî Tarihi*, s. 78; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 272; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 68.

⁶⁸¹*Azîmî Tarihi*, s. 78; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 268 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 254 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 145 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 68 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 58 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 272 vd.; İbnü'l Adim, *Bugye*, s. 125; Karş. Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 60; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 123 vd.

(7Aralık 1139) tarihinde⁶⁸² Dârayyâ önlerinde ordugâh kurdu. Zengî, 28 Rebiülahir (22 Aralık) günü Musalla yakınlarında Dımaşk kuvvetleriyle Gûta'dan gelen büyük bir grubu kılıçtan geçirdi ve bazıları esir düşerken, bazıları da yaralı bir halde kaçırmaya muvaffak oldular. Zengî aldığı esirlerle beraber ordugâhına döndü ve birkaç gün hiçbir faaliyette bulunmadı. Kaynaklar şehrin ele geçirilmesinin an meselesi olduğunu söyleyerek bunun gerçekleşmemesini Zengî'nin hiçbir girişimde bulunmamasına bağlarlar. Bu sırada Zengî, yaptığı teklifi tekrar yineleyince Muhammed bu kez kan dökülmemesi ve şehrin huzura kavuşması için bu teklife ılımlı yaklaşırken, adamları buna karşı çıkararak Baalbek ahalisine yapılanların kendilerine de yapılması endişesinden dolayı onu fikrinden vazgeçirip savunmaya devam ettiler. İbnü'l Esir, şehrin teslim edilmediğini ve bu surette Zengî'nin şehri tekrar kuşatmaya başlayarak saldırıya geçtiğini ifade eder. Kalanîsi ise Zengî'nin bazen askerlerini ilerlettiğini, kan dökülmesini istemediği için kuşatmayı sıkılaştırmadığını zikreder⁶⁸³.

5.23. Zengî'nin Dımaşk'ı Muhasara Etmesi Karşısında Dımaşk'ın Haçlılarla İttifak Kurması

Cemaleddin Muhammed'in 8 Şaban 534 (29 Mart 1140) ölümü üzerine oğlu Abdü'd-Devle Ebû Said Abak'ın getirilmesi⁶⁸⁴ Dımaşk hususunda Zengî'nin tekrar umuda kapılmasına neden oldu. Çünkü o emîrler ve ileri gelenler arasında ihtilaf çıkmasını düşünerek bundan yararlanmak suretiyle Dımaşk üzerine yürüdü. Lakin Zengî düşüncesinde yanılmış işler onun düşüncesinin tam aksine gerçekleşti. Böylelikle ordugâhına döndü. Dımaşk'ın devamlı Zengî tehdidi altında bulunması sebebiyle Dımaşk Haçlılarla ittifak yapmakta çözüm aradı. Üner şehrin ileri gelenleriyle görüşüp onları da Haçlılarla ittifak yapmayı kabul ettirdi. Bunun üzerine Kral Foulque'e elçiler göndererek Zengî'ye karşı beraber hareket etmeleri durumunda her ay 20.000 dinar ödemeyi ve Zengî'nin valisi İbrahim b. Turgut'tan Banyas'ı alarak Haçlılara teslim edeceğini ve tam bir güvence sağlanması için Haçlılara soylu kişilerin oğullarından istenildiği kadar esir vermeyi vaat etti. Kral bu teklifi maiyetiyle görüşüp kabul etti ve

⁶⁸²İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 270 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 256 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 147; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 273; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 72; 13 Rebiülevvel (7 Kasım 1139) tarihini verir.

⁶⁸³İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 270 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 257 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 147 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 72; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 58 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 273; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 124 vd.

⁶⁸⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 271; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 258 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 148; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 273; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 73.

bir miktar paranın ödenmesini, esirlerin gönderilmesini istedi. Haçlıların bu isteği yerine getirilince Haçlılar bir kısım kuvvetleri bölgeye göndermeye başladı ve diğer Haçlı liderlerine haber göndererek Zengî'ye karşı harekete geçilmesi hususunda haber gönderildi⁶⁸⁵. Zengî bu durumdan haberdar olduğu zaman 5 Ramazan 534 (24 Nisan 1140) tarihinde Dârâyya'da bulunan ordugâhını terk ederek Havran'a gitti. Dımaşk'taki Gûta'ya giderek 24 Şevval (12 Haziran) Azra'da ordugâh kurdu. Merc, Gûta Harasta et-Tîn'e kadar ekili araziye tahrip ederek ateşe verdi ve kuzeye doğru çekildi⁶⁸⁶. Üner, Haçlılarla anlaşığı ve onlara verdiği söz mucibince, Zengî'ye itaat etmiş olan Banyas'ı vali İbrahim b. Turgut'tan alarak Haçlılara teslim etmek niyetindeydi. Şehrin valisi İbrahim b. Turgut kuvvetleriyle birlikte akın etmek üzere Sur şehrine gidip dönüş yolunda iken, Dımaşk halkına yardım amacıyla yola çıkan Antakya Prinkepsi Raymond ile karşılaşarak savaşa tutuştular. Bu savaşta vali ve birkaç adamı öldü. Kurtulanlar ise Banyas'a giderek el-Bikâ, Vadiü'l Taym ve diğer yerlerden kuvvetler topladılar. Üner Dımaşk kuvvetleriyle beraber Banyas'a gelerek şehrin önünde ordugâh kurarak Haçlılarla beraber şehri muhasaraya başladı Şevval 534 (20 Mayıs-17 Haziran 1140). Bu kuşatmada Antakya Prinkepsi Raymond ve Trablus Kontu Raymond'da bulunuyordu. Kalanisi'nin verdiği bilgilere göre, Zengî'nin Baalbek'e indiğini ve Halep'in güneybatısında bulunan Banyas'a yürüyerek kuşatanlara karşı harekete geçmek amacıyla 534 Şevval (20 Mayıs-17 Haziran 1140) ayında Türkmenlere yardım çağrısında bulunduğunu zikreden müellif onun Banyas'a karşı harekette bulunduğuna dair bilgi vermemektedir⁶⁸⁷. Üner ve Haçlı kuvvetler şehri içerdeki erzakları bitene kadar kuşattı ve sonunda şehir ona teslim oldu. Üner'de şehri Haçlılara teslim ederek

⁶⁸⁵ Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 352 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 271 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 259 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 148 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 73; Karş. Stevenson, *a.g.e.*, s. 144 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 186 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 126 vd.

⁶⁸⁶ Arapça ve Türkçe neşrinde 5 Ramazan, İngilizce neşrinde ise 15 Ramazan tarihi verilmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 272; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 260; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 149; 5 Ramazan tarihini vermişlerdir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 73; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 274; Stevenson, *a.g.e.*, s. 145; Alptekin ise 15 Ramazan tarihini vermiştir. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 127.

⁶⁸⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 272; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 261; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 150; bu konuya Türkmenleri anmadan değinen İbnü'l Esir, Zengî, Banyas muhasarasını öğrenince onları oradan uzaklaştırmak için Baalbek'e gelerek orada kaldığını söyler. Dımaşk kuvvetleri Banyas'ı ele geçirip Haçlılara veridkten sonra memleketlerine döndüklerinde Zengî'nin kuvvetlerinin Havran ve Dımaşk yörelerini yağmaya giriştiklerini kaydetmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 73 vd.; Abdulkadir Turan ise 534/1140 yılında Zengî'nin Banyas çevresindeki bir akın için Türkmenleri yardıma çağırıldığını söyler. Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 215; bu Türkmenlerle alakalı olarak Zengî'nin bu Türkmenleri Baalbek'e getirerek yerleştirdiğini söyler. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 128; Zengî bu Türkmenleri Banyas'ın geri alınması için getirdiğini söyler. Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 62.

anlaşmayı yerine getirmiş oldu. Banyas'ın idaresi Rainer'e tevdi edildi. Üner Şevval ayının sonunda (17 Haziran) amacına vasıl olmuş ve gayretinin karşılığını alarak Dımaşk'a dönmüştür⁶⁸⁸.

Zengî, 5 Zilkade 534 (22 Haziran 1140)⁶⁸⁹ cumartesi gününün erken vakitlerinde Musalla'ya geldi. Zengî, halkın henüz uyanmadığı sırada Dımaşk surlarına saldırmasıyla uyananıp silahlarının başlarına geçerek herkes yerlerini aldı. Dımaşk kuvvetleri atlı ve yaya olmak üzere dışarı çıktılar. Zengî kuvvetlerinin bir bölümünü Havran, Gûta, Merc ve diğer yörelere akın etmelere için gönderdiğinden dolayı beraberinde çok fazla kuvvet yoktu. Dımaşk kuvvetleri dışarı çıkıp Zengî'nin kuvvetlerine karşı gerçekleştirdiği saldırıda iki taraftan da çok sayıda ölen ve yaralanan oldu. Zengî kuvvetleriyle beraber karargâhına ve Merc-i Rahit'e çekilerek akın için giden kuvvetlerin dönmesini bekledi. Bu kuvvetler çok sayıda ganimet ele geçirmiş bir halde Zengî'nin yanına döndüler. Zengî buradan çok sayıda ganimetle bir daha Dımaşk önlere gelmemek üzere ülkesine döndü⁶⁹⁰.

5.24. Zengî'nin Şehrizûr Yörelere Türkmen Arslantaşoğlu Kıpçak'tan Alması

Arslantaşoğlu Kıpçak adındaki emîr Şehrizûr'u kendisine merkez yaparak hüküm sürüyordu. Bu emîr Türkmenler arasında nüfuz ve itibar sahibiydi ki, uzak-yakın yörelerde bulunan Türkmenler ona bağlılığı farz bilerek, ona karşı gelmezlerdi. Onun merkezi çok sağlam olup, dar geçitlerden ulaşılacak bir konumdaydı. Türkmenler uzak bölgelerden gelerek onun yanına giderlerdi. 534/1140 yılında Zengî, onun gittikçe güçlenmekte olan hâkimiyetine son vermek amacıyla kuvvetlerini üzerine gönderdi. Bu durum üzerine Arslantaşoğlu Kıpçak kuvvetlerini toparlayarak onların karşısına çıkarak savaş düzenine geçerek savaşa girişti ve mağlup oldu. Zengî'nin kuvvetleri onların peşine düşerek kale ve hisarları kuşattılar, müteakiben tümünü ele geçirip,

⁶⁸⁸İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 272 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 260 vd; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 149 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 73 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 273 vd.; Willermus Tyrensis. *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II*, s. 354-359; Ayrıca bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 145; Runciman, *a.g.e.*, II, 187; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 127 vd.

⁶⁸⁹Kaynakta geçen tarih 7 Zilkade Cumartesi (24 Haziran) olarak geçmektedir. Lakin Cumartesi Zilkade ayının beşinci gününe denk gelmesinden dolayı bu şekilde değiştirdik. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 273; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 262; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 150.

⁶⁹⁰İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 273; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 262; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 150 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 74; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 274; Dımaşklılarının Zengî'nin hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldıklarını ve hutbede Zengî'nin adının geçmesini kabul ettiklerini söyler. Diğer kaynaklara nazaran müellif Zengî'nin bu seferini çok mübalağa ederek anlattığı görülmektedir. Stevenson, *a.g.e.*, s. 145; bu seferi İbnü'l Adim'in abartılı bir şekilde bahsettiğini söyler. Geniş bilgi için bkz. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 128.

Arslantaşoğlu Kıpçak'a aman verdiler. Bunun üzerine o da Zengî'nin kuvvetleri arasına katıldı. Arslantaşoğlu Kıpçak ve maiyeti 600/1203-1204 yılından bir süre sonraya kadar Zengî'nin soyuna içtenlikle hizmette bulundular ve bu tarihten müteakiben ayrıldılar⁶⁹¹.

5.25. Haçlılara Karşı Türkmenlerle İlgili Olaylar

Savar, 535 (17 Ağustos 1140-5 Ağustos 1141) yılında Şeyzer yakınlarından Franklara saldırıp onları bölgeden uzaklaştırdı⁶⁹². Bu bilgi diğer kaynaklarda yer almamıştır. Türkmenlerle ilgili olay Halepli tarihçi İbnü'l Adim'in bildirdiğine göre, Haçlılar, bu yıl içinde Türkmenlerin yağma ve tahribatlarının arttığını kendi topraklarına kadar uzandığını bir elçi vasıtasıyla şikâyetlerini Zengî'ye bildirdiler. Bu elçi geri dönüş yolunda iken, Türkmenler tarafından yakalanarak öldürüldü. Bu durum üzerine Haleb'e saldıran Haçlılar sayısız Arap ve Türkmen'i ele geçirdiler⁶⁹³.

536 (6 Ağustos 1141-26 Temmuz 1142) yılında Savar'ın oğlu Alemüddin'i Türkmenlerle beraber Haçlılara karşı faaliyette görmekteyiz. Bu konuda bilgi veren iki kaynağımız hemen hemen aynı bilgileri sunmaktadır. Bu olay şu şekilde cereyan etmiştir. Bu yıl içerisinde Haçlılar, Sermin topraklarına girmek suretiyle yağma ve talan faaliyetlerinde bulundular. Buradan hareketle Haçlılar Cebelüsummak'a gelerek burada da aynı şekilde yağma faaliyetlerini devam ettirdiler. Son olarak Kefertâb'a gelen Haçlılar burasını da yağmaladıktan sonra dağıldılar. Bu durum üzerine Savar'ın oğlu Alemüddin Türkmenlerle beraber Antakya'ya kadar giderek yağmalarda bulunup çok sayıda ganimet ele geçirip geri döndüler⁶⁹⁴.

Zengî'nin hizmetinde bulunan emîr Lece el-Türki bu yıl içerisinde Haçlı topraklarına doğru hareket etti ve Haçlı topraklarında yağma ve talan faaliyetlerine girerek onlardan esirler aldı. Bu durum üzerine Haçlılar onun üzerine hızlı bir şekilde yürüyerek ona saldırdılar, o ise, onların hepsini mağlup ederek 700 kişiyi öldürdü⁶⁹⁵.

⁶⁹¹İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 74; İbnü'l Esir, *el-Atabekkiye*, s. 57 vd.; *Azîmî Tarihi*, s.79; Ayrıca bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, 1972, s. 128; Ergin Ayan, "Selçuklu-Kıpçak İlişkileri", s. 119; Ahmet Gündüz, "Şehrizor" *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s. 474.

⁶⁹²*Azîmî Tarihi*, s.79; Demirkent, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı Savar", s. 70.

⁶⁹³İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 275.

⁶⁹⁴Bu konuda bilgi veren Azimi, ilk iki ili zikreder. *Azîmî Tarihi*, s.79; Halepli tarihçi Haçlıların yağma akımını Kefertâb'a kadar ilerlettiklerini kaydetmiştir. İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 275.

⁶⁹⁵Bu isim Azimi tarafından Bece et-Türki olarak vermiştir. Ayrıca Ağustos-Eylül ayında olduğunu kaydetmiştir. *Azîmî Tarihi*, s. 80; bu konuda bilgi veren İbnü'l Esir'de emirin adını vermeden zikretmiştir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 86; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 274 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 263; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 151; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 275; bu konuya değinen

Antakya Prinkepsi Raymond'un Kudüs'e gittiği sırada, Savar, 536 Ramazan'ın ikinci on günü içerisinde (9 Nisan-18 Nisan 1142) Antakya topraklarına doğru yola koyuldu. Cısr el-Hadid'de ordugâh kurarak civarı yağmalayan Haçlı grubuna karşı Türkmenler saldırıya geçerek onları mağlup ettiler, çadırlarında bulunanların hepsini öldürerek mallarını yağmalayıp, esir aldılar. Savar çok sayıda ganimet ve kesilmiş düşman kelleleri ve esirlerle Halep'e döndü⁶⁹⁶.

537 (27 Temmuz 1142-15 Temmuz 1143) yılı içerisinde Antakya Prinkepsi Raymond'un Buzâa vadisine yürüdü. Bunun üzerine Halep savunmasından sorumlu olan Savar onun üzerine yürüyerek Haçlıları kuzeye doğru sürdü⁶⁹⁷. Yine bu yıl içerisinde Urfa Kontu II. Joscelin Şattü'l-Fırat bölgesine bir saldırı düzenleyerek 900 kişiyi esir etti. Bunun üzerine Savar ve Urfa Kontu II. Joscelin Halep'in kuzeyinde karargâhları arasında bir bölgede bir araya gelerek barış anlaşması yaptılar⁶⁹⁸.

538 Cemaziyülevvel (Kasım-Aralık 1143) ayında Halep kuvvetleri Antakya'dan çıkan büyük bir ticaret kervanına saldırarak çok sayıda ganimet ele geçirdiler ve elleri ganimetle dolu bir şekilde Halep'e geri döndüler⁶⁹⁹. Antakya'ya bağlı olan Bâsûta süvari ve piyadeleri, yağma ve talan faaliyetlerinde bulunarak Keferbessil halkının bir bölümünü esir aldılar. Bu durum üzerine Savar oğlu Alemüddin ile derhal harekete geçerek süvarileri buldukları bölgeden uzaklaştırarak, piyadeleri de öldürmek suretiyle ele geçirdikleri ganimetleri geri alarak muzaffer olarak düşman kelleleriyle Halep'e döndüler⁷⁰⁰. 25 Zilkade 538 (30 Mayıs 1144) tarihinde Halep'ten hareket eden Türkmen atlı kuvvetleri, Bâsûta'dan çıkan Haçlı süvarilerine saldırarak onlardan bir kısmını öldürdüler ve Bâsûta hâkimini esir alarak 26 Zilkade (31 Mayıs) günü Halep'e getirip Savar'a teslim ettiler, o da onu bağlatarak tutuklattı⁷⁰¹.

Alptekin emirin adını Lacak şeklinde vermekte olup, Zengî'nin Antakya Prinkepsi Raymond tarafından baskına uğramasında Lacak'ın emrindeki Türkmenler tarafından bu saldırının püskürtüldüğü şeklindedir. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 129; fakat kaynaklarda bu emirin Türkmenlerle hareket ettiğini dair bir bilgiye rastlamadık.

⁶⁹⁶Azîmî *Tarihi*, s.80 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 276.

⁶⁹⁷Azîmî *Tarihi*, s.81; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Amedroz, s. 276; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Gibb, s. 264; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Onur Özatağ, s. 152; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 277.

⁶⁹⁸Azîmî *Tarihi*, s.81; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 277.

⁶⁹⁹İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 277 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Amedroz, s. 278; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Gibb, s. 265 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, a.g.e., Onur Özatağ, s. 153; bu olayı 539 yılı olayları içerisinde kaydetmiştir.

⁷⁰⁰Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s.82.

⁷⁰¹Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s.83; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 278.

5.26. Zengî'nin Urfa'yı Ele Geçirmesinde Türkmenlerin Rolü

Zengî, Dimaşk muhasarasından sonra, 1140 yılından başlayarak Fırat'ın yukarısındaki bölgelerde faaliyetlerde bulunarak, özellikle Artukoğulları ile mücadeleye girişerek onlardan Behemrud kalesini alarak kışın başlamasıyla Musul'a döndü⁷⁰². Zengî 1141 yılında Âmid bölgesini itaat altına aldı⁷⁰³. Bundan sonra 1142 yılında Zengî Hakkâri bölgesinde birçok kaleyi ele geçirerek el-İmâdiye kalesini inşa ettirdi⁷⁰⁴. Bu yerleri ele geçirerek hâkimiyetini güçlendirmesinden dolayı Irak Selçuklu Sultanı Mesud'un bu durumdan rahatsız olduğu muhakkaktır. Kaynakların verdiği bilgilere göre, 538 (1143-1144) yılı içerisinde Sultan Mesud, Bağdat'a gelerek Zengî'ye karşı yürümek amacıyla ordu toplamaya başladı. Bunun üzerine Zengî, Sultan'a haber göndererek merhamet dileyip Sultan'a 100.000 dinar ödemesi halinde Sultan bu fikrinden vazgeçecekti. Zengî, Sultan'a 20.000 dinar ve oğlu Seyfeddin Gazi'yi de esir olarak göndermesi üzerine tekrar onun güvenini kazandı⁷⁰⁵. Bu sırada İbnü'l Esir'in zikrine göre, Sultan Mesud, Zengî'ye haber göndererek yanına gelmesini bildirdi. Ancak Zengî, Sultan'dan özür dileyerek Haçlılarla mücadele içinde olduğunu söyleyerek gelemeyeceğini bildirmesi üzerine Sultan onun özrünü kabul ederek Urfa'yı fethetmesini şart koştuğunu söylemektedir⁷⁰⁶. Zengî bu yıl içerisinde Diyarbakır bölgesine yürüyerek Tanza, Es'ard, ve Hizan şehirleriyle er-Ravk, Katlis, Nâtâsâ, Zülkarneyn ve bu bölgede bulunan diğer kaleleri de ele geçirerek, Mardin bölgesinde Haçlı hakimiyetinde bulunan Hamlin, el-Mavzer, Tell-Mavzen gibi kaleleri ele geçirdi⁷⁰⁷.

Zengî'nin bu bölgelerde yaptığı fetihler Urfa'nın fethedilmesinin muştusu olarak değerlendirilebilir. Nitekim İbnü'l Esir, Zengî'nin asıl hedefinin Urfa olduğunu, bunu ne zaman icra etmeye koyulsa, Haçlıların savunmak için hemen toplandıkları için bu

⁷⁰²İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 78;

⁷⁰³Davud ile beraber iş birliği içinde olan Âmid'de Zengî adına hutbe okunmaya başladı. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 86; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 64.

⁷⁰⁴Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s.81; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 88; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 64; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 277; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 264; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 152; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 276.

⁷⁰⁵İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 90 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 65; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 382'de Zengî, Sultan'ın sarayında olup bitenleri casusları vasıtasıyla öğrendiğini, Musul'a gelen elçileri takip ederek istemediği kişilerle görüşmelerini ve casusluk yapmalarını engellediğini söyler. Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları*, s. 171 vd.

⁷⁰⁶İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 65.

⁷⁰⁷İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 91; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 66; bu konuda Azîmî Eynerun ve Hizan kalelerini ele geçirdiğini söyler. Azîmî, *Azîmî Tarihi*, s.82; Halepli tarihçi İbnü'l Adim ise Azîmî ile aynı bilgileri vermektedir. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 277; İbnü'l-Kalânîsî ise Hizan kalesinin Zengî tarafından ele geçirildiğini bildirir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 277; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 264; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 152; ayrıca bkz. Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 82 vd.

müstahkem şehri ele geçirmek için fırsat kolluyordu. Haçlılar da, onlara saldırmayacağı düşüncesine kapılmaları için Diyarbakır bölgesinde Artukoğulları ile uğraş içerisindeydi. Asıl hedefi olan Urfa için fırsat kolladığını başka yerler etrafında dolandığını zikretmektedir⁷⁰⁸. Urfayı fethetmeyi aklına koyan Zengî, II. Joscelin'in orada bulunmadığı bir sırada kuşatmayı planlıyordu. Kaynaklar II. Joscelin'in hangi yöne doğru ilerlediği hususunda ihtilaf halindedir. Willermus Tyrensis, II. Joscelin'in seleflerinin tam aksine Urfa'da oturmadığını, rahat yaşamak ve zevk eğlence içinde düşmandan uzak olduğu için Tell-Başır'de oturduğunu Urfa'yı da savaştan anlamayan ticaretle uğraşan Kaldeliler ve Ermenilerin eline bıraktığını zikretmektedir⁷⁰⁹. Süryani Mihail ise, II. Joscelin'in Kara Arslan'a yardım amacıyla bir kuvvet gönderdiğini ve kendisinin Antakya'ya doğru gittiğini söylemektedir⁷¹⁰. Anonim Süryani müellifi ise, II. Joscelin'in bütün kuvvetleriyle beraber Fırat yakınlarında bulunan Balis ve Rakka ve civar yöreleri işgal etmeye gittiğini bildirmektedir⁷¹¹. Buna mukabil bazı araştırmacılar, II. Joseclin'in güneye doğru gitmesini Zengî'ye Halep'ten gelebilecek yardımı engellemek niyetinde olduğu düşüncesindedirler⁷¹². İbnü'l Esir, II. Joscelin'in Fırat'ı geçerek batı taraflarındaki şehirlere gittiğini zikretmektedir⁷¹³. Sibte b. al-Cavzi, Joscelin'in kuvvetleriyle beraber Hısn Mansur'a doğru Urfa'dan ayrıldığını zikretmektedir⁷¹⁴. Demirkent bu rivayetin daha uygun olduğunu belirterek Zengî, Âmid'i kuşattığına göre, Kara Arslan veya bu şehre bir yardımın söz konusu olduğunu düşünerek, II. Joscelin'in, Hısn Mansur ve Gerger'den Âmid üzerine yürümesinin daha doğru olduğunu belirtmektedir⁷¹⁵.

Zengî'nin kolladığı fırsatın zamanı geldi ve bölgede bulunan bilhassa Harran'da meskûn olan casusları hemen harekete geçip II. Joscelin'in şehirden ayrıldığı ve şehrin savunmasız kaldığı hususunda Zengî'yi haberdar ettiler⁷¹⁶. Bu durum üzerine bütün

⁷⁰⁸İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 94; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 66.

⁷⁰⁹Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, Çev. Ergin Ayan, Kronik Kitap, İstanbul 2019 s. 22.

⁷¹⁰Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 125; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378.

⁷¹¹*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 51.

⁷¹²Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 369; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 194.

⁷¹³İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 94; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 67; İbnü'l Adim *Bugye*, s. 162. Bu konuda İbnü'l-Kalânîsî ve İbnü'l Adim, II. Joscelin'in şehirden ayrıldığını ifade etseler de ne tarafa gittiği hakkında bir beyanda bulunmazlar. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 279; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 266; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 153; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 276 vd.

⁷¹⁴Demirkent'ten naklen. Sibte, vr. 267^a. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 143 dn 624.

⁷¹⁵Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 143.

⁷¹⁶Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 125; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 51'de Harran'da casusların reisi olan Cafer b. Fazlullah'ın casusları yönlendirdiğini ve şehirde kuvvetlerin olmadığını bu şahsın Zengî'ye haber verdiğini bildirmektedir.

kaynaklar Zengî'nin Urfa'ya doğru harekete geçtiğini bildirmektedir. Fakat Anonim Süryani müellifinin verdiği bilgilere göre, bu haber üzerine Zengî Selahaddin Yağısıyani idaresinde bir kuvveti Urfa'yı ele geçirmeleri için gönderdi. Zengî'nin bu kumandanı aniden bastıran şiddetli yağmur sebebiyle yolunu kaybederek Urfa'ya zamanında varamayıp, Urfa önüne 28 Kasım 1144 Salı günü şehre karşı saldırıya geçerek başarısızlığa uğramaları sonucu posta güverciniyle Urfa'nın zayıf durumda bulunduğunu şehrin ele geçirilebilecek durumda olduğunu haber göndererek Zengî'ye bildirmeleri üzerine o da kalabalık kuvvetiyle Urfa'ya geldiğini kaydetmektedir⁷¹⁷.

Konumuzu teşkil eden Türkmenlerin bu kuşatmaya katıldıklarını Kalanisi, İbnü'l Adim ve Anonim Süryani kaynaklarından öğrenmekteyiz. Kalanisi'nin verdiği bilgilere göre, Zengî, II. Joscelin'in şehirden ayrıldığını öğrenince kalabalık kuvvetleriyle beraber Urfa'yı ele geçirmek ve içindekileri kuşatma altına almak amacıyla hızla Urfa'ya doğru yola çıktı. Bu sırada Türkmenlere haber göndererek onlardan yardım ve destek sağlamak amacıyla cihat için görevlerini yerine getirmeleri için davet etti. Bu davet üzerine Türkmenlerden kalabalık bir kuvvet Zengî'ye katıldığını zikretmektedir.⁷¹⁸. İbnü'l-Adîm de Zengî'nin Urfa'nın fethi için Türkmenlere haber göndererek onları çağırdığını ve Türkmenlerden kalabalık bir kuvvetin bir araya gelerek ona katıldığını kaydederek Kalanisi'yi teyit etmektedir⁷¹⁹. Ayrıca Anonim Süryani müellifinin Zengî'nin ordusunda bulunanların kuşatma düzenini verdiği bilgiler içerisinde çeşitli Türkmen aşiretlerinin bulunduğunu zikretmesi Türkmenlerin sefere katılmış olduklarının açık bir delilidir⁷²⁰. Bazı araştırmacılar da Zengî'nin Urfa fethinde Türkmenlerin yer aldığını ifade etmişlerdir⁷²¹.

İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 279'da aynı bilgiyi vererek, Harran reisi olan bu şahsın adını Cemalleddin Ebu'l-Meâli Fazlullah b. Mâhân olarak vermektedir. İbnü'l Adim *Bugye*, s. 162'de Zengî'ye şehrin boş olduğunu Harran reisinin mektup göndererek haber verdiğini zikreder.

⁷¹⁷*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 51 vd.

⁷¹⁸İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 279; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 266; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 153.

⁷¹⁹İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 278 vd.

⁷²⁰*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 52 vd.

⁷²¹Zengî'nin, ordusunu yukarı Dicle bölgesinden Türkmenlerle takviye ettiğini söylemektedir. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 194; Zengî'nin, Urfa'nın fethine giriştiği cihat için Türkmenlerden yardım talep ettiğini ve gelen Türkmenlerle şehri dört bir yandan kuşattığını ifade eder. Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 130; Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 63 vd.; Tarihlendirmede muhtemelen yazım hatası yapan müellif 539/1144 yılını vermek yerine 539/1140 yılında Zengî, Urfa'nın fethine gelmeleri için mektup göndererek Türkmenleri cihat görevlerini yerine getirme çağrısında bulunduğunu ve Türkmenlerin kalabalık bir kuvvetle bu çağrıya karşılık vererek Urfa önlerine gelerek şehrin dört bir taraftan kuşatıldığını ifade eder. Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 215.

Nitekim Urfa'ya vasıl olan Zengî, kan dökülmeden ve şehrin tahrip edilmeden ele geçirmek istiyordu. Bu sebeple haber göndererek teslim olmalarını bildirdi⁷²². Fakat şehirde Latin Başpiskoposu II. Hugue, yerli ve Süryani halkın başkanı Piskopos Basilius Bar Şumana, Ermenilerin başkanı ise Ananias idi. Bunlar Zengî'nin şehri teslim etmelerini bildirdiği teklifi reddettiler. Çünkü Antakya ve Kudüs'ten buldukları yardım talebinin hızlı bir şekilde geleceklerini düşünüyorlardı⁷²³.

Zengî, şehrin teslimi için yaptığı teklifin reddedilmesi üzerine tüm kuvvetleriyle ve kendisine katılan Türkmenlerle beraber şehri her bir yandan kuşattı. Şehir halkının dış dünyayla bağlantısı kesildi ve Zengî şehrin ve surların mancınıklarla dövülmesi emrini verdi. Şehrin surları dövülürken, halkın üzerine de yağmur gibi oklar yağdırılıyordu. Diğer taraftan da Halep'ten gelen lağımcılar kuzey surları altına lağımlar açmaya başladılar. Buna mukabil Urfa halkı da içerden lağımlar açmaya koyuldular ve bununla saldırıyı engelleyemeyince Türklerin kazdığı surların karşısında ikinci bir sur inşa etmeye başladılar⁷²⁴.

Zengî'nin tüm çabaları dört hafta kadar devam etti. Bu esnada Zengî'nin Urfa'yı muhasara ettiği her yere duyulmuştu. II. Joscelin'in, Fırat'ın doğusuna doğru giderek şehri kurtarma çabaları içinde olduğunu zikreden müellif, Zengî ile herhangi bir mücadeleye girişmediğini, onun zaten Zengî'ye karşı güçsüz olduğunu elinden bir şey gelmediğini zikretmektedir⁷²⁵. Willermus Tyrensis, II. Joscelin'in kuşatmayı öğrendiği zaman kuvvetlerini toparlayarak, şimdiye kadar aklına gelmeyen şehrin yardımına koşmayı düşünmediğini acınası durumda ve yardıma ihtiyacı olan şehre cenaze töreni düzenlediğini ayrıca Antakya Peinkepsine haber göndererek samimi yakarışlarla yardım talep ettiğini kaydetmektedir. Müellif, Kudüs Kralına da Urfa'nın kuşatıldığını bildirmek üzere haberciler gönderdiğini, Krallığı yöneten Kraliçe Melisende'nin, kuzeni ve Krallığın başkumandanı olan Manassé de Hierges, Nablus Kontu Philippe'i ve

⁷²²İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 68 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 125 vd.

⁷²³*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, s. 52; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 125 vd.; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 24; karşı. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 144; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 131.

⁷²⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 279; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 266 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 153 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 278 vd.; İbnü'l Esir'de lağımcıların bulunduğunu zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 95; Süryani Mihail, 7 mancınık olduğunu söyler. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 126; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, s. 53; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 23.

⁷²⁵İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 69.

Taberiyye hâkimi Elinand'ı Urfa Kontu ve ahalisini zor durumdan kurtarmak amacıyla hızlı bir şekilde kuvvetli bir orduyu yardıma gönderdiğini ifade etmektedir. Yine onun zikrine göre, Antakya Prinkepsi, II. Joscelin'in başına gelen bu felaketten dolayı sevindiğini ve çeşitli bahaneler öne sürerek yardım talebine karşı bir faaliyette bulunmadığını ifade etmektedir⁷²⁶.

Süryani Mihail'in verdiği bilgilere göre, Türk kuvvetleri iki kule altını kazarak boşluğun içerisine, iki kule arasına kalaslarla desteklemek suretiyle güven altına alarak Surun saldırıya geçilebilecek kadar yıkılmasını düşünen Zengî, "Siz size iki adam göndereceğiz. Siz de lağım açılmış suru görmek üzere iki adam gönderin ve şehri kılıçla zapt edilmektense teslim ediniz. Mahvolmanızı istemiyorum" şeklinde haber göndermesi üzerine Haçlılar inşa ettikleri iç surun savunmak için yeteceğini bu sırada da Haçlılardan gelecek olan yardımın ulaşmasından emin bir şekilde Zengî'nin teklifini reddedip onunla dalga geçerek onu aşağıladılar⁷²⁷.

Zengî'nin insanlık namına yaptığı tekliflerin her fırsatta Haçlılar tarafından reddedilmesi üzerine artık yapacak bir şey kalmadı. Zengî, lağımlarda bulunan yanıcı maddelerin yakılmasını emretmesi üzerine altı kazılan sur yakılan ateş sebebiyle çöktü. Bütün orduya surun yıkılmasıyla birlikte hücumla geçmelerini, şehrin üç gün boyunca yağmalanmasına izin verildi⁷²⁸. 24 Aralık 1144 tarihinde⁷²⁹ Türkler savunmayı delerek şehre girmeye muvaffak olmalarıyla, halk panik içinde iç kaleye doğru kaçışmaya başladı. Fakat iç kalenin kapalı olmasından dolayı halk kapıda kalarak geriden gelen Türklerin baskısı altında ezildiler. Bu sebeple ölenlerin sayısının fazlaştığı

⁷²⁶Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 23 vd; İbnü'l Esir ise Kral'a Urfa'nın fethedildiğine dair haberlerin ulaştığını zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 96.

⁷²⁷Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 126; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378; Anonim Süryani müellifi, Süryani Piskopos Basilius, Latin Piskoposunun da görüşünü alarak zaman kazanmak amacıyla Zengî'ye mektup yazıp, ateşkes istediğini, bunu halka okuduğu esnada Hasnun adında bir ipek tacirinin mektubu olarak yırttığını bu planın böylelikle son bulduğunu söyler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 53 vd.

⁷²⁸*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 54; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 126; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 279; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 267; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 154; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 24.

⁷²⁹Arapça ve İngilizcesinde bu şekilde verilmiştir. Fakat Türkçe çevirisinde ayı yanlış verilmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 279; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 267; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 154; Anonim Süryani müellifi de 24 Aralık 1144 tarihini vermektedir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 55; Süryani Mihail ise 23 Aralık tarihini vermektedir. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 127; İbnü'l Esir 4 Aralık 1144 tarihini vermektedir. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 94; İbnü'l Adim 14 Aralık 1144 tarihini işaret etmektedir. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 279; 3 Ocak 1145 yılını vermektedir. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 378. Karş. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 144 dn. 628, s. 147 dn. 644.

anlaşılmaktadır. İç kale önünde ölenler arasında Başpiskopos II. Hugue de adamları ile bulunuyordu⁷³⁰. Zengî'nin şehre girerek iç kale önüne geldiğinde bu acınası durumdan dolayı üzüntü duyarak katliama son verdiği yerli⁷³¹ ve İslam kaynakları tarafından zikredilmektedir. Zengî, Urfa gibi büyük ve güzel bir şehrin tahrip edilmesini istemeyerek, kuvvetlerine aldıkları tutsakları serbest bırakmalarını, ele geçirdikleri ganimeti de sahiplerine iade etmelerini bildirerek, şehirden ayrılan kuvvetlerin dışındakilerin bu emre uyararak ele geçirdikleri her şeyi sahiplerine geri verdiklerini İslam kaynakları tarafından zikredilir⁷³².

Tüm bu olaylardan sonra iç kalenin teslimi için görüşmeler yapılmaya başladı. İç kale de 26 Aralık günü aman ile teslim oldu. Urfa halkı evlerinde rahatça yaşama imkânına kavuşurken, Haçlılardan 100 kişi idam edildi⁷³³. Zengî, şehri imar etmeye koyuldu. Haçlı hâkimiyetinde bulunan Urfa yaklaşık olarak 47 yıl sonra Türk hâkimiyetine geçmiş oldu. Yerli halkın mabetlerine dokunulmayarak ibadetlerinde hür bırakıldılar. Fakat Haçlıların kiliselerine el kondu ve onların en önemli kiliseleri hükümet sarayı oldu⁷³⁴.

Zengi'nin, bu fethi hala Urfa Haçlılarının kesin olarak sonunu getirmiş değildi. Haçlılara indirilen darbenin şimdiye kadar onlara yapılanların en etkili ve manalısı bu fetih sayesinde gerçekleşti. Urfa'nın Haçlılar için ne kadar önemli olduğu ve Haçlıların Urfa sayesinde Müslümanlara yaklaşık olarak 47 yıldır ne kadar çok zarar verdiklerini bilen İslam dünyası bu fethi sevinçle karşılayıp, fethin gerçekleşmesini sağlayan Zengi'ye de hediye ve unvanlar veriyorlardı⁷³⁵. İbnü'l Kalânisi'nin verdiği bilgilere göre, Abbasi Halifesi el-Muktefi Liemrillah, Zengi'ye; el-Emir el-İsfahsalar el-Kebir el-Adel el-Müeyed, el-Muzaffer el-Mansur, Rukn el-İslam, Nasirü'l-Emirül-Mu'minin, vb.

⁷³⁰Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 127; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 55; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 297 vd.; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 24.

⁷³¹Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 127 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 55; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 379; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 298.

⁷³²İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 95; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 69; İbnü'l-Kalânisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 280; İbnü'l-Kalânisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 268; İbnü'l-Kalânisi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 154; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 279.

⁷³³*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 55 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 128; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 379 vd.; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 298.

⁷³⁴Urfa'nın fethi hakkında bkz. Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 368 vdd.; Stevenson, *a.g.e.*, s.149vdd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 193 vdd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 139-150; Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 63 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 130 vdd.; Hüseyin Kayhan, *Irak Selçukluları*, s. 181 vd.

⁷³⁵İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 66;

lakap ve unvanlar vermiştir⁷³⁶. İbnü'l Esir, Urfa'nın fethini gerçekleştiren Zengî şehit edildikten sonra sâlih bir kimsenin onu düşünde gördüğünü ve Zengî'ye: “Allah Taâlâ sana ne yaptı?” diye sorduğunu Zengî'nin de ona: “Urfa'nın fethi sebebiyle günahlarımı bağışladı” diye cevap verdiğini zikretmektedir⁷³⁷.

Zengî, Urfa'nın fethinden sonra bölgede bazı şehirleri ele geçirdi. Bu işe ilk olarak Seruc'tan başladı. Zengî, Urfa'yı kuşattıktan 40 gün sonra Ocak 1145 Seruc'a gelerek ele geçirdi⁷³⁸. Fırat bölgesinde yer alan Haçlı hâkimiyetinde bulunan bazı kaleleri ele geçirdi. Zengî, Haçlıların elinde bulunan son kaleyi, çok müstahkem Birecik'i kuşattı. Fakat Birecik, birtakım yardım gelmesine rağmen, teslim olacakları esnada Musul'dan gelen haber üzerine kuşatmayı kaldırdı⁷³⁹. Türkmenlerle ilgili başucu kaynağımız olan İbnü'l Kalânîsi'nin verdiği bilgilere göre, 539 yılının Ramazan (25 Şubat-26 Mart 1145) ayında Urfa halkına yardım amacıyla Haçlıların tüm illerden gelmek suretiyle Antakya'da toplandıklarını, Zengî'nin ise, gelen bu Haçlılara karşı Türkmenlerden oluşan büyük bir orduyu görevlendirdi. Türkmenler onlara karşı aniden saldırarak birçoğunu kılıçtan geçirerek öldürdüler, Haçlılardan çok sayıda esir ve ganimet ele geçirdiler⁷⁴⁰.

Zengî, Musul meselesini hallettikten sonra Ukayloğullarından İzeddin Ali b. Malik idaresinde bulunan Caber kalesini ele geçirmeye koyuldu. Kale her taraftan kuşatılarak tüm ikmal yolları kesildi ve kaledekiler de ona karşı mukavemet ettiler⁷⁴¹. Kalenin teslimi için görevlendirdiği Menbiç Emîri Hasan b. Gümüştekin'in kaleyi teslim edilmesi için giriştiği faaliyetler olumsuz sonuçlandı⁷⁴². Fakat Zengî, 6 Rebiyülahir 541

⁷³⁶Biz bu unvanlardan bazılarını verdik. İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 280; ayrıca bkz. Demirkent ise Arapça şekliyle kaydetmiştir. Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 149; Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. ayn yer; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 131.

⁷³⁷İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 96.

⁷³⁸İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 280; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Gıbb, s. 268; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 154; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 130; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 57.

⁷³⁹Birecik kalesinin 1144 Mart'ında kuşatıldığını bildirir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 57 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 130; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 380; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 280; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Gıbb, s. 268; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 154 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 97; İbnü'l Adım *Bugye*, s. 163.

⁷⁴⁰İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 280; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Gıbb, s. 269; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 155; Urfa'nın yardımına gelen Haçlıların Antakya'ya ulaştığı ve şehrin düşmesinden dolayı matem içinde olduklarını söyler. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 130.

⁷⁴¹İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 284 vd.; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Gıbb, s. 271 vd.; İbnü'l-Kalânîsi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 156 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 103; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s.73-75; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 63; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 131; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 381; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 298; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 26.

⁷⁴²İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 103.

(15 Eylül 1146) tarihinde Caber kalesinin hâkimleriyle anlaşılan adamları tarafından gece uykudayken öldürüldü⁷⁴³. Böylesine büyük bir kahramanın ölümü çok şükür ki, Haçlıların lehine sonuçlar sağlamadı. Onun ülkesi, büyük oğulları Seyfeddin Gazi ve Nûreddîn Mahmûd arasında hiçbir olumsuzluk yaşanmadan bölüştü⁷⁴⁴. Zengî'nin ölümüyle beraber, II. Joscelin Urfa'yı tekrar ele geçirme umuduna kapıldı. Daha evvel bahsettiğimiz üzere, Zengî Suriye'de bulunan Türkmenler yanında Irak bölgesinden Eyvaniye Türkmenlerini emîrleri Yârûk idaresinde Halep bölgesinde Haçlı hududuna yerleştirmişti⁷⁴⁵. Bu Türkmenleri Zengî'nin ölümünden sonra Haçlılara karşı başarılı mücadeleler veren Nûreddîn Mahmûd'un hizmetinde yer aldıklarını görmekteyiz.

5.27. Urfa Haçlı Kontluğunun Çöküşü ve Türkmenler

Zengî, 6 Rebiyülahir 541 (15 Eylül 1146) tarihinde Caber kalesi muhasarasında ölümü üzerine oğlu Seyfeddin Gazi, Musul ve Fırat'ın batısındaki topraklara hâkim oldu. Suriye'deki emîrlerin desteğini alan Nûreddîn Mahmûd, Halep ve civarına hâkim oldu⁷⁴⁶. Zengî'nin ölümünden sonra oğulları arasında toprakların paylaşılmasından sonra her taraftan Zengî'nin ülkesi, sınırlarına yakın olan düşmanlarının harekete geçmelerine sebep oldu. Bu surette Atabeyliğin Suriye bölgesi Haçlılar ile Dımaşk Atabeyliğinin saldırılarına maruz kaldı. Antakya Prinkepsi Raymond'da Hama ve Halep civarlarına, Urfa Kontluğunun bakiyelerine hâkim olan II. Joscelin ise kaybettiği Urfa'ya, Dımaşk Atabeyliği de Baalbek'i ele geçirerek Hıms ve Hama emîrlerini vassalı haline getirerek kendine tâbi kıldı⁷⁴⁷. Nûreddîn Mahmûd, sadece Halep kuvvetlerinin

⁷⁴³İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 284 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 271 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 156 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 104 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 74 vdd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 281 vd.; İbnü'l Adim *Bugye*, s. 167 vdd.; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 26 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 63; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 131 vd.; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 381; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 298 vd.; Karş. Stevenson, *a.g.e.*, s. 151 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 197; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 152 vd.; Alptekin, *The Reign of Zengi*, s. 83; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 132.

⁷⁴⁴İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 285; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 272.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 157; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 106; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 132 vd.; Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 216.

⁷⁴⁵İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 80; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 258 vd.; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, 1972, s. 110 vd., 134, 365; Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 21 vd.; Aydın Usta, "Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar", s. 130.

⁷⁴⁶İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 285; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 272.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 157; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 106; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 132 vd.; Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 216.

⁷⁴⁷İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 286 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 273.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 157 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 110; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*,

desteğini değil, Kuzey Suriye'ye yerleştirilmiş olan Türkmenlerin (Yarukiyelerin) de desteğini alarak ordusunu daha güçlü hale getirerek, bu tür saldırıları engellemeye giriştiği faaliyetlerde olumlu sonuçlar alabildi⁷⁴⁸.

II. Joscelin, Urfa'nın Zengî tarafından fethedilmesinden sonra, Urfa Kontu unvanını hâlâ korumasına rağmen, Tell-Başir'i kendisine merkez yaparak buraya yerleşmişti. Râvendân, Dülük, Samsat, Azaz, Tell-Halid, Ayntab ve Biracik'i elinde bulunduruyordu. Maraş senyörlüğünü elinde tutan Baudouin de Mares onun vassalı durumundaydı⁷⁴⁹. II. Joscelin, Zengî'nin ölümünden 40 gün sonra yani 1146 Ekim sonlarında Maraş senyörü Baudouin'in yardımını alarak Urfa'ya doğru yola koyuldu. II. Joscelin'in bu hareketinden haberdar olan Nûreddîn Mahmûd, Urfa'da bulunan Türk birliğine uyarılarda bulunarak kendilerini emniyete almalarını kendisinin de oraya geleceğini bildirdi. Urfa'da bulunan Türk birliği derhal önlemler alarak 50 yerli Hristiyan'ı rehin alıp kaleye çekildi. II. Joscelin, 27 Ekim 1146 tarihinde Urfa önlerinde görüldü⁷⁵⁰. II. Joscelin, Ermenilerin yardımıyla kulelere çıktı ve sonrasında şehrin kapılarının açılmasıyla birlikte şehre girdi⁷⁵¹. Haçlılar şehre girdiklerinde Türklerle savaşmak yerine şehri yağmalamaya giriştiler. Türklerin bir kısmı iç kaleye çekilirken bazı Müslümanlar surlardan atlayarak Harran'a iltica ettiler. Süryani metropolitinin yardımıyla altı gün uğraşmasına rağmen iç kaleye giremedi⁷⁵².

Bu durum üzerine Nûreddîn Mahmûd, Savar'ın idaresinde bulunan dört bir taraftan gelen Türkmenlerle takviye ettiği 10.000 kişiden oluşan atlı kuvvetlerle yola çıktı ve gece gündüz durmadan süratli bir şekilde ilerlediler, hatta atları yorgunluktan bitap düştü. Nitekim II. Joscelin'in şehri kuşatmasından sonra şehre geldiler⁷⁵³. II. Joscelin

II, s. 382 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 197; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 133 vd; Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 216.

⁷⁴⁸Bu Türkmenlerin desteğini alarak ordusunun atlı sayısını 10.000 civarında olduğunu zikreder. *A History of the Crusades 1969 I, s. 514*; Karş. Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 216.

⁷⁴⁹İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 102 vd.; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 152;

⁷⁵⁰*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 63; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 134; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 383; Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 299; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 36 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 197; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 153.

⁷⁵¹İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 106 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 289 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 288; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 274; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 158 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 63 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 134; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 383.

⁷⁵²*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 64; Mateos, II. Joscelin'in beş gün şehirde kaldığını söyler. Urfalı Mateos, *a.g.e.*, s. 299; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 383.

⁷⁵³İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 288; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 274; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 159; İbnü'l Esir, Türkmenleri anmadan Nureddin Mahmud'un hızlı bir şekilde Urfa'ya

idaresinde Haçlılar, Halep'ten gelen Türk kuvvetleri ve birçok Türkmen'in kalabalık kuvvetler halinde Urfa'ya geldiklerini 2 Kasım Cumartesi günü haber aldılar. Bu durum üzerine Haçlılar şehri terk edip gitmeye karar verdiler. Haçlılar geceleyin kaçmaya başladılar⁷⁵⁴. Haçlıların peşine takılan bir kısım ahali piyadelerle birlikte harabe bir kaleye sığındılar. Urfa'dan kaçmayı başaran II. Joscelin ve Baudouin ile bir müddet ilerledikten sonra 3 Kasım günü, Ermenilerin teşkil ettiği Samsat'a doğru kaçtılar. II. Joscelin, perişan bir halde Samsat'a ulaşırken Maraş senyörü ölümden kurtulamadı⁷⁵⁵. Zengî Urfa'yı ele geçirdiği esnada şehrin üç gün boyunca yağmalanmasına müsaade etmişti⁷⁵⁶. Nüreddîn Mahmûd ise hiçbir süre belirtmeden⁷⁵⁷, ihanet edenlere hak ettiğini yaşatarak, çoğunu esaret altına alıp şehirde az sayıda Hristiyan bıraktı⁷⁵⁸. Bazı kaynaklar şehirde tutsak edilen ve öldürülenleri binlerce kişinin olduğunu zikrederler⁷⁵⁹. Nüreddîn Mahmûd, Urfa'yı tekrar ele geçirmeye çalışan Haçlılara karşı Türkmenlerle beraber giriştiği ilk faaliyeti olumlu bir şekilde sonuçlandı ve Urfa'nın demografik yapısında büyük bir değişimlere neden oldu ve bu faaliyetler sayesinde Urfa Türk yurdu haline geldi⁷⁶⁰. Seyfeddin Gazi'nin Urfa üzerine gönderdiği kuvvetler, henüz yoldayken Nüreddîn Mahmûd'un Urfa'ya hâkim olduğunu haber alınca geri döndüler⁷⁶¹. Zengî'nin

gittiğini kaydeder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 107; Birçok Türkmen ve çeşitli aşiretlerin geldiğini zikreder. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 65; Türkmen adını zikretmeden çekirge akını gibi Türklerin geldiğinden bahseder. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 134; Nureddin Mahmud'un 10.000 Türk ile geldiğini kaydetmiştir. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 383; Halep'te bulunan emîrlerden başka Kuzey Suriye'ye yerleştirilen Yaruklu Türkmenlerin desteğini alarak Urfa'ya yapılan saldırılar esnasında 10.000 atlı topladığını kaydetmiştir. *A History of the Crusades 1099 I*, s. 514; Yaruk'un bulunduğu Türkmenlerle birlikte Urfa'ya geldiklerini kaydeder. Elisséeff, *Nureddin II*, 1967, 397; Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 154; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 218.

⁷⁵⁴*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 65; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 135; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 383; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 107; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 288; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 274; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 159.

⁷⁵⁵*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 66 vd.; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 384; Mateos, *a.g.e.*, s. 299; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 135 vd.; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 38 vd.; şehirde ölü sayısının çok olduğuna işaret eden müellif Joscelin'in şehri terk edip kaçtığını ve beraberinde kaçan Haçlıların Türkmenler tarafından kılıçtan geçirildiğini söyler. Elisséeff, *Nureddin II*, 1967, s. 398.

⁷⁵⁶Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 147.

⁷⁵⁷*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 68.

⁷⁵⁸İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 288; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 274 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 159; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 107; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 86 vd.

⁷⁵⁹Ölenlerin sayısını 30.000 olarak esir edilenleri 46.000 Haçlı yayalarıyla beraber harap kaleye sığınanların sayısını 1000 kişi olarak zikretmiştir. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 384; öldürülenleri 30.000, tutsakları 15.000 kurtulanları da 1000 kişi olarak kaydetmiştir. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 136.

⁷⁶⁰Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu II*, s. 154.

⁷⁶¹İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 107; İbnü'l Ezrak, Urfa'nın Haçlılar tarafından tekrar ele geçirilmesi olayını karşısında Haçlıları atmanın başarısını, Cizre'yi almak amacıyla bölgede bulunan Musul kuvvetlerinin kumandanı İzeddined-Dübeysî, Menbic hâkimi Hassan ve Türkmenlere bağlamaktadır. Musul

ölümünden sonra tüm iller huzur ve emniyetten uzak kargaşa içinde bulunuyordu ve yollar güvensiz bir halde idi. Türkmenler başsız kalarak çeşitli bölgelerde yağma faaliyetlerine girişerek asayiş problemlerine yol açıyordu⁷⁶². Nûreddîn Mahmûd bu Türkmenleri kendi idaresi altında bir araya getirerek Urfa Haçlılarına ağır bir darbe indirmiş, bu galibiyetle, Musul karşısında kendi sınırlarını genişletmiş ve Urfa'yı Müslüman yurdu haline getirerek bölgede kalıcı olduğunu perçinlemiştir.

kumandanı, Menbic hâkimi ve Türkmenlerden kalabalık bir kuvvetin şehre gelerek şehri yağmalayıp ele geçirdiklerini ve kendilerinden bir grubu da Urfa'ya yerleştirdiğini zikreden müellif Urfa'nın Musul kuvvetleri tarafından ele geçirildiğini söylese de ne sebeple Nureddin Mahmud'a verildiği konusunda sessiz kalmıştır. İbnü'l Ezrak, *a.g.e.*, s. 82.

⁷⁶²İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 286; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 272; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s. 157.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

6. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1148)

6.1. Avrupa’da İkinci Haçlı Seferi Çağrısı

Zengî, 24 Aralık 1144 tarihinde Urfa’yı ele geçirerek yaklaşık olarak 47 yıldır hüküm süren Haçlılara ağır bir darbe vurmuştu. Haçlılara karşı kazanılan bu galibiyet İslam âleminde neşeyle karşılanırken Doğuda Haçlılarla Batıda büyük bir üzüntüyle karşılandı. Bu fetih bölgede bulunan diğer Haçlı devletçikleri açısından da büyük bir tehlike arz etmekteydi. Böylelikle Urfa’nın kaybedilmesi haberi Kudüs’te duyulunca Kraliçe Melisende, Antakya Prinkepsi Raymond ile iletişim kurarak Papa III. Eugenius’a bir elçi heyeti göndermek suretiyle bir Haçlı Seferi başlatılması hususunda görüşmelerde bulundu ve Cebele Piskoposu Hugue’nin başkanlığında bir elçi heyeti gönderilmesine karar verdiler⁷⁶³. Bu elçilik heyeti 1145 sonbaharında Viterbo’da bulunan Papa III. Eugenius’un yanına gelebildi. Bu esnada Viterbo’da Papa III. Eugenius’un yanında olduğu anlaşılan Otto von Freising, Cebele Piskoposu Hugue’nin 1145 Kasım’ında Papalık Sarayında “*Urfa’nın ele geçirilmesinden bu yana deniz ötesinde bulunan Kilise’nin karşılaştığı tehlikeyi acınacak bir ağıtla anlattığını ve bu hususta Alpleri aşıp Romalıların ve Frankların krallarından yardım amacıyla gitmeyi kafasına koyduğunu duydum*” şeklinde kaydetmiştir⁷⁶⁴.

Doğudan gelen haberler üzerine papa yeni bir Haçlı seferi tertip etmek amacıyla harekete geçti. Ancak Papa böyle bir hareketi bizzat yürütecek durumda değildi ama Fransa Kralı VII. Louis ve Alman Kralı III. Konrad ile dostane ilişkiler içerisindeydi. Papa III. Eugenius bu Haçlı seferi için öncelikle VII. Louis ile temas kurmaya karar verdi. Konrad’ın ise bu sefere katılmasını kendi siyasi menfaatleri bakımından doğru bulmuyordu. Çünkü Romalıları itaat altına almak Sicilya Kralı II. Roger’e karşı Konrad’a ihtiyaç duyuyordu. Vetralla’ da bulunan Papa III. Eugenius, 1 Aralık 1145 tarihinde Kral VII. Louis ile Fransa’da yaşayan tüm soylulara ve Hristiyanlara yönelik

⁷⁶³Otto von Freising, *Chronicle*, s. 443; Karş. *A History of the Crusades 1099 I*, s. 466; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 205; Altan, “İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)”, *İst. Üni. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul 2000, s. 10.

⁷⁶⁴Otto von Freising, *Chronicle*, s. 443; Willermus ise, Urfa’nın Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra Batı’da Türklerin sadece Urfa’yı ele geçirmekle kalmayarak tüm Doğu illerini serbestçe dolaşarak Haçlılara ait köyleri şehirleri tahrip ederek yağmaladıklarını ve bu haberlerin Avrupa’nın tüm ülkelerinde yaydıklarını söylemektedir. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 40 vd.; Karş. *A History of the Crusades 1099 I*, s. 466; Altan, “İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)”, s. 11.

bir ferman (bulla) yayımladı. Papa III. Eugenius yayımladığı fermanda, 27 Kasım 1095 yılında Papa II. Urbanus'un çağrısıyla harekete geçen Haçlı ordularının, çeşitli sıkıntılarla Kudüs'ü ele geçirdiklerini, bölgede bulunan birçok şehri ele geçirdiklerini ve hâkim oldukları yerleri bugüne değin müdafaa ettiklerini, Müslüman beldelerine kararlılıkla saldırıda bulduklarını, şu an ise durumun Müslümanların lehine değiştiğini anlatıyordu. Urfa'nın ve Haçlı hâkimiyetinde bulunan birçok müstahkem mevkilerin tekrar zapt edildiğini, şehrin Başpiskoposunun ve orada bulunan birçok kişinin öldürüldüğünü, Doğu kilisesinin ve Haçlıların büyük bir tehlikeyle karşı karşıya geldiğini anlatmaktaydı. Tüm bu sebeplerden dolayı Müslümanlara karşı Kudüs'ü müdafaa etmek ve Doğu'daki Haçlılara yardım etmek amacıyla yeni bir Haçlı seferi hareketi için çağrıda bulunuyordu. Bu sefere iştirak edecek kişilerin günahlarının af olacağına, bunların ailelerinin, sahip oldukları mallarının kilise ve kendisinin koruması altında olacağını vaat ediyordu. Üstelik tekrar dönüşleri ve sonları belli oluncaya kadar malları ile ilgili yasal işlem yapmalarını yasaklıyor, sefere iştirak edenlerin borçlarının faizlerini affedeceğini bildiriyordu, ayrıca seferin iktisadi ihtiyaçlarının karşılanması için mallarını, mülklerini kiliselere din adamlarına ve bazı kişilere ipotek etmelerine müsaade edileceğini söylüyordu. Tüm bu söylenenlerden başka Papa fermanında sefere katılacak kişilere, pahalı kıyafetlere, süs eşyalarına ve lüks olan şeylere ehemmiyet vermemelerini, savaşa yararlı olabilecek silahlar, atlar temin etmelerini söylemekteydi⁷⁶⁵.

6.2. Alman Kralı III. Konrad'ın Ordusuyla İstanbul'a Yürüyüşü

Alman Kralı III. Konrad ile Fransa Kralı VII. Louis kuvvetleri arasında oluşabilecek çatışmayı engellemek maksadıyla ve gerekli ihtiyaçları kolayca temin edebilmek için kuvvetlerinin başında birbirlerinden ayrı yola çıkmaya karar verdiler⁷⁶⁶. İlk olarak III. Konrad yola koyuldu; tüm kuvvetleriyle birlikte, 1147 Mayıs'ında Nürnberg'den Regensburg'a geldi ve gemilerle Tuna'yı geçip 29 Mayıs günü Ardacker⁷⁶⁷ adında bir

⁷⁶⁵Ferman için bkz. RHGF, XV, s. 429 vd.; Otto von Freising, *The Deess of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, terc. Charles Christopher Mierow, Record of Civilization, Sources and Studies, Columbia University Press, New York 1953, s. 71 vdd.; Bu Fermanı Munro kısmen tercüme etmiştir. Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades", *Translation and Reprints from the Original Sources of European History*, C. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia t. y., No: 2, s. 13;

⁷⁶⁶Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42; Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 56. Almanların önden yola çıktıklarını Fransızların arkadan geldiğini kaydeden müellif, neden böyle yaptıklarını bilmediğini söylerken, iki ordunun da tek başlarına savaşa hazır olduğu ya da gerekli ihtiyaçların eksik gelmemesi için böyle yaptıklarını söylemektedir.

⁷⁶⁷Bu kasabanın yeri tam olarak tayin edilememiştir. Otto von Freising, *Frederick*, s. 79.

kasaba yakınlarında kendisine katılacak olan kuvvetleri beklemek için iki üç gün burada bekledi. Akabinde Avusturya üzerinden Macaristan'a doğru yolculuğuna devam etti⁷⁶⁸. III. Konrad'ın beraberinde vasalları Bohemya Kralı II. Vladislav ve Polanya Kralı IV. Boleslav bulunuyordu. Ayrıca büyük ve karmaşık bir yapısı olan bu orduda Piskoposlar ve soyluların yanında her sınıfa ait insanlar vardı. Böylesine büyük bir kalabalığın idare edilmesi bir hayli zordu ve savaşçıların dışında yaya hacılar ordunun yürüyüşünü zorlaştırıyordu. III. Konrad'dan sonra idare sahibi olan Friedrich von Schwaben⁷⁶⁹ Alman soyluların başında yer alıyordu⁷⁷⁰. Alman ordusu haziran ayında Macaristan topraklarını geçerken Macar Kralı Geyza tarafından hoş bir şekilde karşılandı ve hiçbir olumsuz olay tezahür etmedi⁷⁷¹.

Haçlıların gelişlerinden endişeli olan İmparator Manuel Komnenos, Alman ordusunun Macaristan üzerinden sınıra yaklaştığını öğrendiği vakit, III. Konrad'a elçiler göndererek amaçlarını öğrenmeye çalıştı. Çünkü onlara güvenmiyor, ülkesine saldırmalarından korkuyordu. Demetrios Makrambolites ile Aleksander Conversano adında iki Bizans elçisi, Almanların yanına giderek onlara, Bizanslılara zarar vermeyeceklerine dair yemin etmeden İmparatorluk topraklarından geçemeyeceklerini, hiçbir kötülük için gelmedilerse ve ihanet gibi planları yoksa bunu yeminle teyit ettikleri durumunda hoş bir şekilde karşılanacaklarını ve gereken yardımın İmparator tarafından yapılacağını bildirdiler. Alman soyluları Kral III. Konrad'ın çadırında bu konuyu görüşerek Bizanslılara zarar vermek için değil, Filistin'e ve Anadolu'yu yağmalayan Türklere karşı geldiklerini bildirerek yemin ettiler⁷⁷².

⁷⁶⁸Otto von Freising, *Frederick*, s. 79; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türklere Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42; *A History of the Crusades 1969 I*, s. 484 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 215 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 30.

⁷⁶⁹Daha sonra Alman İmparatoru olacak kişi Friedrich Barbarossa (1155-1190).

⁷⁷⁰Runciman, *a.g.e.*, II, s. 215 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 30.

⁷⁷¹III. Konrad ile Macar Kralı Geyza'nın ilişkileri aslında iyi değil ikisi de birbirine hasmâne turum içerisindeydi. Daha evvel Macar Kralı Koloman'ın oğlu Boris tahta hak iddia ederek Bohemya Kralı II. Vladislav sayesinde III. Konrad'dan Geyza'ya karşı yardım aldı ve 1146 senesinde Macaristan'a saldıran Almanlar Bossu kalesini almışlardı. Bu olaya çok öfkelenen Geyza kaleyi geri alarak Almanları büyük bir yenilgiye uğratmıştı. Almanların intikam almasından korkuyordu. Otto von Freising, *Chronicle*, s. 444; Otto von Freising, *Frederick*, s. 64-65, 67-69; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 35; Alman ordusunun büyüklüğünü gören Macar Kralı Geyza, karşı koyamayacağını anlayarak III. Konrad'a çok miktarda para ödediğini söyler. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türklere Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42; Macaristan'da hoşça karşılandıklarını kaydetmiştir.

⁷⁷²Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 55 vd.; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 40 vd.; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 216; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 31.

Alman Haçlı ordusu yoluna devam ederek Belgrad'ı geride bıraktıktan sonra 20 Temmuz civarında Braniçevo'da İmparatorluk sınırını geçti⁷⁷³. Haçlıların Tuna'yı geçmesine Bizans gemileri yardımcı oldu. Bu ordunun mevcudu kaynaklara birbirinden farklı olarak aksetmiştir⁷⁷⁴. Alman Haçlı ordusu Niş (Naissos)'e doğru ilerlediler ve şehre yaklaştıklarında bölgenin Valisi olan Mikhail Branas, İmparatorun emri gereğince Haçlıların ihtiyaçlarını sağladı. Buradan Sofya (Sardika)'ya ulaştıklarında Mikhail Palaiologos İmparatorun emri üzerine onları karşılayarak güzel bir şekilde ağıladı ve gerekli ihtiyaçlarını sağladı. Tuna Nehrinden Sofya (Sardika)'ya kadar bulunan dağlık araziye zorlu bir şekilde geçerken, Bizans ile Alman Haçlı ordusu arasında ciddi sorunlar vuku bulmadı. Fakat Sofya (Sardik)'dan sonra ciddi sorunlar çıkmaya başladı. Haçlı ordusu dağlık araziden sonra ovalara ve verimli topraklara ulaştınca kötü niyetleri gün yüzüne çıkmaya başladı. Pazarda mallarını satan ahaliye karşı zorbalık ederek kendilerine karşı çıkanlara da kılıçla karşılık verdiler. Kral III. Konrad ise bu tür olaylara ve gelen şikâyetlere aldırış etmedi ve bu olayları yerli ahalinin Haçlılara karşı kötü davranışlarına atfetti⁷⁷⁵. Filibe (Philippopolis)'ye gelen Haçlı ordusu zorbalıkları ellerinden bırakmayıp aynı davranışlara devam ediyorlardı. Fakat bu durumu Kral III.

⁷⁷³Odo of Deuil, a.g.e., s. 31, 41; *A History of the Crusades 1099 I*, s. 484; Runciman, a.g.e., II, s. 216; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 31.

⁷⁷⁴Haçlıların sayılamayacak kadar çok olduklarını, kıyı kumlarından daha fazla olduğunu ifade ederek İmparatorun emriyle sekreterlerin, nehri geçen gemilerdeki insan sayısını kaydetmeye çalıştıklarını ve 900.000' den sonrasını sayamadıklarını ifade eder. Kinnamos'un verdiği rakam oldukça abartılıdır. Kaynaklarda bu konuda farklı bilgiler mevcuttur. Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 56; İmparatorun emriyle İmparatorluk memurlarına gelen Haçlıların sayılmasını tam sayının kendisine bildirilmesini emretti. Bunun üzerine memurlar sayım işine başladılar ve Alman ordusunun çok olması hasebiyle sayım işini tamamlayamadıklarını söyler. Niketas Khoniates, a.g.e., s. 44; Bizanslılardan, III. Konrad'ın 900,566 adamla Anadolu'ya geçtiğini duyduğunda şeklindeki kaydetmiştir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 51; bu konuda bir sayıdan söz etmeyen müellif nehirlere gemilere onların ordulara yetmediğini zikreder. Otto von Freising, *Frederick*, s. 79; Konrad'ın ordusunda yayalar, çocuklar, kadınlar ve hafif süvariler dışında 70.000 zırhlı askerin bulunduğunu kaydetmiştir. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 43; Haçlıların, kimilerinin söylediğine göre piyade ve atlılarının sayısı 1.000.000 idi hatta daha da kalabalık oldukları söylenmiştir diye kaydetmiştir. İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Amedroz, s. 297; İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Gıbb, s. 281; İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Onur Özatağ, s. 163; Haçlıların çok kalabalık olduğunu belirten müellif hiçbir sayı belirtmemiştir. İbnü'l Esir, a.g.e., XI, s. 119; Alman Kralı ve Fransa Kralının 395.000 adamla İstanbul'a geldiklerini kaydetmiştir. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, s. 69; Alman Kralının 900.000, Fransız Kralının 5.000 adamla geldiğini kaydetmiştir. Süryani Mihail, a.g.e., s. 139; Alman Kralı Konrad'ın 90.000 atlı, Fransız Kralı Louis'in de 50.000 atlı ve sayısız piyadelerle geldiklerini zikretmiştir. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 384; Haçlı ordusunun görünüşünden etkilenen yazarların 1.000.000 sayısını verdiklerini söyleyen müellif, silahlı askerlerin, hacıların ve bütün sefere katılanların 200.000 olması muhtemel şeklinde bilgi verir. Kaynakların çok fazla sayı vermelerine mukabil Runciman'ın böyle bir sayı belirtmesi de ilginçtir. Runciman, a.g.e., II, s. 215; Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 56 dn. 58, Demirkent'inde belirttiği gibi bu ordunun mevcudu hakkında kesin bir sonuca varmak mümkün değildir.

⁷⁷⁵Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 57; Niketas Khoniates, a.g.e., s. 41 vd.; Haçlı ordusu ve Bizanslılar arasında ıssız tenha araziden geçtikleri süre boyunca bahse değer bir olay yaşanmadığını ve olayların bundan sonra cereyan ettiğini söyler. Karş. *A History of the Crusades 1099 I*, s. 485; Runciman, a.g.e., II, s. 216; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 31 vdd.

Konrad'ı etkisi altına alan Başpiskopos Mikhail Italikos kontrol altına almaya çalıştı. Haçlılardan aldıkları ürünlerin parasını ödemeyen, zorbalık çıkarıcıları III. Konrad, Başpiskopos Mikhail Italikos'un hatırı için zalimce cezalandırdı⁷⁷⁶. Filibe surlarına yakın bir köyde Alman Haçlı ordusunun artçı kuvvetleri ile Bizanslılar arasında bir kavga büyüyerek çatışmaya kadar ilerledi. Bu kavga bir hokkabaz yüzünden meydana geldi. Almanlar gösteri yapan bu hokkabazı büyücülükle suçlayıp öldürdüler. Bu olaydan sonra kargaşanın artması üzerine vali kuvvetleriyle beraber kargaşaya son vermek ve ortalığı sakinleştirmek için gelmesiyle beraber olaylar çığırından çıktı. Burada gerçekleşen çarpışmada pek çok Haçlı öldürüldü ve bir bölümü yaralandı, geri kalanlar ise şehirden uzaklaştırıldı. Alman Haçlı ordusu ise intikam almak amacıyla şehrin kenar mahallelerini yaktılar⁷⁷⁷. Tüm bu olaylardan haberdar olan İmparator Manuel Komnenos, savaşlarda ün kazanmış Türk asıllı komutan olan Porsuk (Prosukh)⁷⁷⁸ komutasında bir ordu görevlendirdi. Bu Bizans kumandanı Haçlı ordusuyla Edirne (Adrianopolis) yakınlarında karşılaştı ve bir müddet onlarla mesafesini koruyarak kalabalığın disiplinsiz olmasından kaynaklanan davranışları engelleyerek takip etti. Edirne'de aralarında bir çatışma meydana geldi. Edirne'de Manastır'da Alman Kralı III. Konrad'ın akrabalarından olan hasta birini bütün mallarıyla beraber ağırlıyordu. Birtakım yaya Bizanslılar çapulculuk yapmaya başlayarak bu adamın kaldığı yeri ateşe vererek adamı öldürüp mallarını yağmaladılar. Bunun üzerine Konrad'ın yeğeni Friedrich hızlı bir şekilde Edirne'ye gelerek bu hasta adamın öldürüldüğü Manastırı yaktı ve suçluları idam ettirdi. Bu sebeple Almanlarla Bizans arasında bir çatışma meydana geldi. Bu çatışmaya katılan Porsuk, Friedrich'in adamlarını geri püskürterek Haçlılardan bazılarını öldürdü, kalanlar ise Konrad'ın yanına doğru gitti. Porsuk, Friedrich ile uzlaşarak sükuneti sağladı⁷⁷⁹.

Bu durum üzerine endişeye kapılan İmparator Manuel Komnenos, Andronikos Opos isminde bir elçi görevlendirerek Alman Kralı III. Konrad'a gönderdi. Bu elçi onlara

⁷⁷⁶Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 42; Başpiskopos Mikhail Italikos, aydın ve büyük bir hatip olan bu kişi Konrad'ı sözlerinin sihriyle büyüleyip etkisi altına alarak onun da bir çocuk gibi dizginleri onun eline verdiğini zikretmektedir.

⁷⁷⁷Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 43; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 42; Filibe'den hareket ettikleri sırada, bazı kişilere haksızlık yapılmasından dolayı Alman Haçlı ordusunun artçı kuvvetleriyle Bizanslılar arasında çıkan bir kavganın büyüdüğünü ve ordunun önünde ilerleyen Alman Kralı III. Konrad bu olayı duyunca öfkelenerek geriye döndüğünü, Mikhail'in girişimleri sonucunda Konrad'ın öfkesinin yatıştırıldığını iki taraf arasında çıkan çatışmanın savaşa dönmesine engellendiğini zikretmiştir.

⁷⁷⁸Bu kişi bkz. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 31 dn. 9.

⁷⁷⁹Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 57 vd.; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 42; Karş. *A History of the Crusades 1969 I*, s. 485; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 217; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 34.

ettikleri yemini hatırlatarak, Bizans topraklarında hiçbir zarar vermeyecekleri konusunda sözlerini söyleyerek, sadakatsiz oluşlarını eleştirerek, bir tehlike ile karşılaşmamaları için Çanakkale Boğazından karşı tarafa geçerek gitmelerini söyledi. Fakat onları ikna edemeyen elçi Bizans'a döndü. Almanlar bunu aralarında istişare ettikten sonra bunu olumlu bulmayarak İstanbul'a doğru yola koyuldu⁷⁸⁰. Alman Haçlı ordusu Trakya bölgesinde de bir takım zorbaca davranışları devam ettirerek, hayvan sürülerini zalimce boğazlayıp, buna karşı çıkan Bizans ahalisini de öldürdüler. Bu olaylardan haberdar olan İmparator Manuel Komnenos, Haçlılara karşı birtakım önlemler almaya başladı. Bir kısmı surların önünde, bir kısmı kapıların içerisinde mevzilenmek suretiyle askeri kuvvetler yerleştirdi. Komnenos, birçok savaşta ünlenmiş olan kumandanlarından Tzikandyles Basileios'u Haçlılara karşı mücadele etmesi için görevlendirerek bu kuvvetlerin pusuda beklemelerini ve Almanlar haksız olarak bir olaya başladıkları esnada karşı koymalarını emretti. Komnenos, savaş hazırlığı içerisinde bulunurken, Haçlıların Filistin'e doğru gitmelerini düşünerek sağduyulu davranıyor ve Haçlılar bir saldırıda bulunmadan onlara karşı savaşa girmek düşüncesini taşıymıyordu⁷⁸¹.

Alman Haçlı ordusu hiçbir engelle karşılaşmadan sükûnet içinde ilerleyerek 1147 yılının 7 Eylül günü Çatalca (Khoirobakhos) ovasına gelip, ordugahlarını kurdular. Ancak burada büyük bir felaketle karşı karşıya kaldılar. 7-8 Eylül gecesi başlayan sağanak yağmurun etkisiyle ovanın ortasında akan Karasu (Melas) Nehri'nin suları öylesine kabardı ki, nehir taşarak ordugahı sel bastı ve silah, kıyafet, eğer takımları, atları katırları ve insanları sürükledi. Bu acınacak felaketi anlatan Niketas, *“Erkekler ölüyorlardı, ama düşman eliyle değil, savaşta değil. Ne boyluluk-posluluk, ne savaşa alışkanlık para ediyordu. Su her şeyi çöp gibi, kuru saman gibi, bir tutam yün gibi sürükleyip götürüyordu”* şeklinde kaydetmiştir⁷⁸². İmparator, onları yaşadığı bu felaketi

⁷⁸⁰Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 58; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 47; bu elçiyi zikretmeden Edirne dolaylarında Bizanslıların İstanbul yolunu kestiklerini ve Almanlara bu yolun tehlikeli ve aleyhlerine dair bilgiler söyleyerek İstanbul'a gitmelerinin önlendiğini ve verimli topraklara sahip olan Çanakkale'ye doğru yönelmelerinin istenildiği zikredilmiştir.

⁷⁸¹Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 58-59; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 47; Almanlar içerisinde sarhoş ve yaya askerlerin her tarafı yağmalayıp ordusunun gerisinde kaldıklarından dolayı Bizanslılarca öldürüldüğünü ve bu ölümlerin çevreye mikrop, pis bir koku yayması geriden gelen Fransız ordusuna zarar verdiğini zikreder.

⁷⁸²Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 42 vd.; Otto von Freising, *Frederick*, s. 80 vd.; Friedrich'in ve beraberlerindeki bir yamaca ordugâh kurduklarından dolayı bu sel felaketinden kurtulduklarını ve bütün herkes bunu yaptıkları kötülükler dolayısıyla Tanrı'nın bir gazabı olarak düşündüler. Almanlar bu felaketle can ve mallarını kaybettikleri buradan ertesi gün ayrıldılar. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 59; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 49; bu olaya kısaca değinmişlerdir.

öğrenince asalet sınıfından bazı kişileri önemli konuları konuşmak ve plan yapmak için Konrad'a göndererek onu yanına davet etti. Fakat Konrad İstanbul'a yaklaştığı esnada İmparatorun kendisini karşılamasını bildirdi. İmparator ise onun isteklerinin sınırsız olduğunu anlayınca bu davetten vazgeçti. Alman Haçlı ordusu yoluna devam ederek 10 Eylül günü İstanbul'a geldi.⁷⁸³

6.3. Alman Haçlı Ordusunun Anadolu İlerleyişi ve Türkler Karşısında Yenilgiye Uğraması Eskişehir (Dorylaion) Savaşı (26 Ekim 1147)

Alman Kralı ordusuyla birlikte İstanbul önlerine geldiği vakit geniş ve yeşilliklere sahip olan Philopation'da karargâh kurdu ve burada bulunan İmparatorluk sarayına yerleştirildi⁷⁸⁴. Almanlar bu sarayı yağmalayarak oturulmayacak bir hale getirince⁷⁸⁵ buradan Haliç'in karşısında bulunan Hasköy (Pikridon) sarayına yerleştirildi⁷⁸⁶. Kral Konrad ile İmparator Komnenos arasında mektuplar gidip gelmeye başladı ve bu sayede karşılıklı olarak çekişme ve bir atışma yaşanıyordu⁷⁸⁷. İmparator Manuel Komnenos, Almanların muhtemel saldırılarına karşı şehri müdafaa etmek amacıyla Porsuk ve Basileios gibi pek çok Bizans kumandanını kuvvetleriyle beraber Almanların karşısına mevzilendiklerini emretti. Bizans kuvvetlerinin mevzilendiğini gören Almanların büyük bir şevk ve kargaşa içerisinde ilerleyerek bir çarpışma meydana geldi ve Almanlardan pek çoğu öldürüldü. Bu daha çok bir savaştan ziyade küçük çaplı bir çarpışma olarak görülebilir. Almanların yağma faaliyetlerine karşı Bizans kuvvetlerinin karşı koyması şeklinde değerlendirilebilir⁷⁸⁸. İmparator Manuel ile Konrad arasındaki kötü ilişkiler Manuel'in tavrının düzelmesiyle değişti. Çünkü İmparator, Alaman Haçlı ordusuyla arkadan gelen Fransız Haçlı ordusunun İstanbul önünde birleşmesi Bizans için tehlikeli

⁷⁸³Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 59 vd.; Alman Haçlı ordusunun yaşadığı sorunlardan hiç bahsetmeden ordunun Bayern'den Resenburg'a ve Tuna Nehri'nin solundan Avusturya'ya sonra da Macaristan'a ve Bulgar eyaletleri Moesia ile Dacia'yı solda bırakarak Filibe Edirne yoluyla İstanbul'a ulaştıklarını kaydetmiştir. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42; Alman ordusunun şehre geliş tarihi kaynaklarda geçmemektedir. Lakin Niketas ordunun İmparatorluk şehri yakınlarına geldiğinde 8 veya 9 Eylül tarihini verir. Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s.43; 10 Eylül tarihi için bkz. *A History of the Crusades 1969 I*, s. 486; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 217; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 36.

⁷⁸⁴Alman Kralının burada şehir surlarına bakıp, yüksek kuleleri ve surları saran hendeği görünce şaşırıldığını ve çok sağlam olan bu şehre girmenin kolay olmamasını anladığını kaydetmiştir. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 60; Alman Kralının bu saraya yerleştiğinden bahsetmektedir. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁸⁵Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁸⁶Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 60; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 43.

⁷⁸⁷Karşılıklı atılan bu mektuplar için bkz. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 60-63; Karş. Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 58-61.

⁷⁸⁸Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 61.

olacağını düşünüyor bu sebeple Alman Haçlı ordusunu şehirden uzaklaştırma içerisindeydi. Konrad ilk önce, boğazı geçip geçmeme kararının kendisinin elinde olduğunu ve buna kendisinin karar vereceğini söyleyerek İmparator Manuel Komnenos'un zorlamalarına rağmen bu tür baskılara direndi⁷⁸⁹. Fransa Kralı VII. Louis'in ortak hareket etmek, bir plan yapmaları için İstanbul'da kendisini beklemesini ısrar etmesine⁷⁹⁰ rağmen onların gelmesini beklemeden karşıya geçmeye karar verdi. Fransız ordusundan öncülere gibi ana ordudan evvel Lorrainliler İstanbul'a gelerek, aynı zamanda Fransız ordusundan olan bazı gruplarda Haçlı ordusundan önce İstanbul'a geldiler ve bu gruplar ile Almanlar arasında kavgalar meydana geldi. Bu sebeplerden dolayı Manuel'in yardımı sayesinde⁷⁹¹ Bizans gemileriyle Anadolu yakasına geçen Konrad Kadıköy'de karargâhını kurdu⁷⁹². Konrad, İmparator'dan Anadolu içlerinde ilerlemesi sırasında kendisine rehberler tahsis edilmesini istemesi üzerine, o da muhafız alay komutanı (Akoluthos) Stephanos'u gönderdi⁷⁹³. İmparator'un gönderdiği bu kumandan Konrad'a İmparatorun ittifak haberini ileterek Bizans topraklarından ilerlemesini ve Türklere karşı birlikte savaşmayı teklif ettiyse de bu teklifleri reddeden Konrad, Akşehir (Phlommelion)'e giden yoldan ilerlemeye karar verdi⁷⁹⁴. Konrad, her birliğin başına kumandan belirleyerek İzmit (Nikomedia) boyunca yürüyüşe geçti⁷⁹⁵.

⁷⁸⁹Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 44.

⁷⁹⁰Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51.

⁷⁹¹İmparator tüm kürekli gemileri yük manavraları, balıkçı kayıkları ve at taşıyan salları onları karşıya geçirmek için tahsis etmiştir. Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 44; Bizanslılar ile Almanlar arasındaki çatışmayı öğrenince sefil bir gemiye binip karşıya geçtiğini, ayrıca İmparatorun suratlı bir at hediye ettiğini zikretmiştir. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 63 vd.; Manuel ve Konrad arasında bir anlaşmadan bahseden müellif, anlaşma hakkında detaya inmeden, İmparatorun, Haçlı ordusunu karşıya geçerken Konrad'ın kuvvetlerinden hiç kimsenin İstanbul'da kalmasına izin vermediğini zikretmektedir. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51.

⁷⁹²Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42.

⁷⁹³Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 63; Konrad'ın rehberler olarak karşıya geçtiğini söyler. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 43.

⁷⁹⁴Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 63; Konrad, Almaya'daki naibe ve Corvey Manastırı Başrahibi Wibald'a yazdığı mektupta güneye inen kısa yolu kullandıklarını ifade eder. Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 12; Bizanslı kılavuzların bilerek bu ıssız yola soktuklarını söyler. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 91; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 43 vd.; Birinci Haçlı Seferi sırasında Haçlıların güzergâhı olan bu yoldan daha evvel Birinci Haçlı Seferi kısmında bahsetmiştik. Ramsay'a göre bu yol, Malagina-Dorylaion-Bolvadin (Polybotos)-Akşehir ve Konya (Ikonium) üzerinden Kilikya'ya ulaşan Bizans askerî yoluydu. Bkz., Ramsay, *a.g.e.*, s. 216; Krş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 222; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 184; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 62 vd.; ayn mlf. "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 578 vd.

⁷⁹⁵Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 43.

İmparator Manuel Komnenos, Konrad'a savaşçılar dışında orduya ağırlık veren ve yürüyüşlerini engelleyen yayaları ülkelerine göndermesini tavsiye etti ama Konrad bu tavsiyeyi pek önemsemedi⁷⁹⁶. Konrad İzmit'i geçerek İznik (Nikea)'e ulaştığında orduyu iyi ayırmaya karar verdi⁷⁹⁷. Otto von Freising'in başında bulunduğu orduda savaşçı olmayanlar, pek çok soylu ile Denizli (Laodikeia) istikametinde Antalya'ya gönderdi. Otto von Freising'in başında bulunduğu bu grubun yolculuğu hakkında kaynaklarda pek fazla bilgi yoktur⁷⁹⁸. Fakat Odo of Deuil'in verdiği bilgilere göre, kıyı şeridinden güneye doğru yürüyen⁷⁹⁹ bu grubun büyük bir bölümü Denizli yakınlarında Türkmenler tarafından öldürüldüğünü görmekteyiz⁸⁰⁰.

Konrad esas kuvvetlerle beraber, gerekli olan erzak maddelerini alarak, Bizans kumandanı Stephanos'un rehberliğinde 15 Ekim 1147 tarihinde İznik'ten ayrılarak Eskişehir (Dorylaion) istikametinde yola koyuldu. İmparator Manuel Komnenos, Almanların ihtiyaçlarıyla ilgileniyor, onların sıkıntı çekmemeleri için yol boyunca erzak maddelerini hazırlıyordu⁸⁰¹. Bizans topraklarından geçerken herhangi bir sıkıntı çekmeyen Haçlı ordusunun tek şikâyeti Bizanslılar tarafından una kireç karışırmaları oldu. Bundan bir hafta sonra Bizans sınırlarından çıkınca ne ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir pazar ne de su ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir kaynak buldular. Böyle bir durumla karşılaşan Haçlılar, Bizanslı kılavuzları suçlamaya başladılar. Odo, Bizanslı kılavuzların, İznik'ten yola koyulmadan evvel Haçlılara sekiz gün sonra Konya (Iconium)'ya varacaklarını, bu sebeple yanlarına sekiz gün yetecek kadar erzak almalarını gerektiğini söyleyip, İmparatorun emri üzerine bilerek yiyecek ve su tedarik edemeyecekleri kötü yoldan ilerlettiklerini ifade eder. Bu kılavuzların, Haçlıları zorlu sıkıntılara ve tehlikelerle karşı karşıya getirip kaçtıklarını

⁷⁹⁶Runciman, *a.g.e.*, II, s. 222; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 63.

⁷⁹⁷Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 12; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51; orduda çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle İzmit'te iki yarıldığını söyler. Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 222; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 63.

⁷⁹⁸Otto von Freising bu hususta birkaç cümleden başka bilgi vermemektedir. Kendi idaresindeki bu Haçlı grubuyla Kudüs'e giderken, Türkler tarafından dağıtıldıklarını, sonra gruplar halinde deniz yoluyla Filistin'e doğru gittiklerini kaydetmiştir. Otto von Freising, *Frederick*, s. 95, 101; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 222.

⁷⁹⁹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51, 89; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 224. Bu grubun Alaşehir-Denizli üzerinden geçen doğru yol üzerinde ilerlediklerini söyler.

⁸⁰⁰Türkler tarafından öldürülmesinde Bizans'ın rolü olduğunu söyler. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 113. Bu grubun yolculuğun zorluklarına ya da Türk kuvvetlerinin baskınına uğrayarak pek çok Haçlı'nın maktul olduğunu ve onları yol kenarlarında bırakarak sayıca az bir kuvvetle Otto'nun Antalya'ya varmış olduğunu söyler. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 224.

⁸⁰¹Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 44.

kaydetmektedir⁸⁰². Bu hususta Odo'yu doğrular mahiyette bilgi veren Willermus'un verdiği bilgilere göre, Bizanslı kılavuzlar, Haçlı ordusuna birkaç günlük yürüyüşten sonra rahat bir şekilde konaklayacakları ünlü bir şehir olan Konya'ya ulaşacaklarını bildirdiler, ama Haçlıları, Türklerin kolayca baskın yapabilecekleri yolsuz bölgelere yönlendirdiler. Birkaç gün geçmesine rağmen ordu henüz söylenen yere gelemeyince, Konrad kılavuzlara birkaç gün geçmesine rağmen neden hâlâ söylenen yere gelemediklerini sorunca, kılavuzlar da en geç üç gün içerisinde Konya'ya ulaşacaklarını söylediler. Ertesi gün gece karargâh kurulduktan sonra Bizanslı kılavuzlar gizlice Haçlıları terk ettiler⁸⁰³.

Konrad, kılavuzların kendilerini terk etmesinden sonra bütün komutanları toplayarak bundan sonra nasıl bir yol izlenmesi hususunda görüşmede bulundu. Komutanların bir bölümü ilerlemeyi öne sürerken, bir bölümü de geri dönmeyi teklif etti. Fakat Konrad geri dönme teklifini reddetti. Bölge hakkında fikirleri olmayan Haçlılar, erzakları tükenmiş bir halde bölgede oraya buraya ilerlerken, sadece hayvanları için yemleri bulunuyordu. Bu sırada Türklerin kalabalık kuvvetlerle yakınlarda olduğu haberini aldılar⁸⁰⁴.

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud (1116-1155), Haçlı ordularının gelişlerinden haberdar olduğu vakit, doğuda bulunan emirlere haber göndererek Haçlılara karşı kuvvet toplamaya başlamış, şehirleri tahkim etmeye ve tahrip olmuş yerleri onararak bu tehlikeye karşı birtakım önlemler almaya çalışmıştır⁸⁰⁵. Sultan Mesud, 50 yıl önce babasının Haçlılar önünden çekilmek zorunda kalarak Birinci Haçlı Seferi ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri esnasında devletin ve milletin yaşadığı tehlikenin tekrar meydana gelmesi hususunda endişe duyuyordu. Bu bakımdan Türk müdafaasını kuvvetli bir şekilde oluşturmak için elinden gelen çabayı sarf etti⁸⁰⁶. Alman Haçlı ordusu Anadolu

⁸⁰²Odo of Deuil, a.g.e., s. 91.

⁸⁰³Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 44 vd.; Karş. I. ve II. *Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69; Süryani Mihail, a.g.e., s. 139; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 384; Konrad Wibald'e yazdığı mektupta, İznik'te aldıkları erzakların on gün sonra tükendiğini ve Konya'ya on günlük yolları olduğunu söylerken, kılavuzlar hakkında bir suçlamada ve kendilerini terk ettiklerini bile kaydetmemiştir. Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 12 vd.; Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 65 vd.

⁸⁰⁴Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 45.

⁸⁰⁵İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Amedroz, s. 297; İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Gibb, s. 281; İbnü'l Kalanisi, a.g.e., Onur Özatağ, s. 163; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 42 vd.

⁸⁰⁶Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 81.

içlerine doğru yürüyüşe geçtiği sırada onları yakından takip etmeye başlayan Sultan I. Mesud, Haçlıların Anadolu'dan geçmesini önlemek amacıyla, civar yörelerden sağladığı kuvvetlerle takviye ettiği ordusuyla onlara karşı harekete geçmek için fırsat bekliyordu⁸⁰⁷. Alman Haçlı ordusu Türk topraklarına girdiğinde açlık ve susuzluğun yanı sıra bölgeyi saran Türk okçularının saldırılarıyla karşılaştılar. Türklerle Almanlar arasında vuku bulan bu çatışmadan bahseden Kinnamos, Türk kuvvetleri, Haçlıların güçlerini ve durumlarını tecrübe etmek amacıyla artçı birliklerine karşı saldırıda bulunmaları üzerine, Haçlı ordusu ise düzensiz bir şekilde ilerlerken karşılarına ilk defa çıkan Türklere karşı heves ve kargaşa içinde hızlı bir şekilde saldırarak karşılık verdiler. Ancak Türkler geri dönerek kaçar gibi görünerek, Almanları takatten düşürüp yakınlardaki Haçlı ordugâhından uzaklaştırarak tekrar dönüp onlara karşı saldırıya geçerek Haçlılardan pek çok kişi öldürmüşlerdir. Kaynağın verdiği bilgiye göre Türklerin bu saldırıları pek çok kez tekrarlanmıştır⁸⁰⁸. Konrad, başrahip Wibald'e gönderdiği mektupta, Türklerin, orduyu takip edemeyen piyade kalabalığına saldırmaktan ve onları katletmekten vazgeçmediklerini yazmıştır. Ayrıca adamların kıtlık ve düşmanın oklarıyla öldüklerini zikretmektedir⁸⁰⁹.

Türk kuvvetleri, böylesine kalabalık bir orduyu yıpratarak güçten düşürmesi gerekiyordu. Nitekim Haçlılara karşı uyguladığı bu taktikle onları açlık ve susuzluğa mahkûm ederek ve artçı kuvvetlerine saldırarak onları yıpratmaya çalışıyorlardı. Sultan Mesud babasının uyguladığı her adımı takip ediyor gibiydi. Bu suretle Haçlılara karşı Anadolu'yu zindana çeviriyordu. Böyle bir strateji ile onları bir pusunun içine çekmeye çalışarak muhteşem bir taktik uyguluyordu.

Alman Haçlı ordusu hem açlık ve susuzluk hem de Türk kuvvetlerinin saldırıları karşısında kayıplar vererek, 26 Ekim 1147 tarihinde⁸¹⁰, Eskişehir (Dorylaion) yakınlarında bulunan Sarısu (Bathys) Irmağına gelerek burada karargâhlarını kurdular. Bütün Haçlı ordusu yorgun ve bitap düşmüş olmalıdır ki, burada istirahat halindeyken

⁸⁰⁷Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 43 vd.

⁸⁰⁸Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64.

⁸⁰⁹Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13.

⁸¹⁰Haçlı ordusunun İznik'ten ayrıldıktan 11 gün sonra Türklerle karşılaştıklarını söyler. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 51; bu hesaba uyan Batılı tarihçilerin (Kugler, Bernhardi, Chalandon) savaşın tarihini 26 Ekim 1147 tarihini verdiklerini söyleyen müellif de bu tarihi vermiştir. Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 67; 26 Ekim 1147 tarihi için Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64 dn. 72. Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 222; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 184; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 106; 25 Ekim 1147 tarihini işaret ederler. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 47, bu olayın tarihini 1147 Kasım'ında olduğunu söyler.

Türk kuvvetlerinin saldırısına uğradılar⁸¹¹. Sonunda Sultan Mesud beklediği fırsatı yakalamıştı. Anonim Süryani Vekayinamesine göre, Sultan Mesud ordunun başında bulunuyordu⁸¹². Buna mukabil diğer kaynaklarda Mesud'un adı zikredilmeyip orduya kumanda eden bir Türk beyinden bahsederler⁸¹³. Daha evvel bahsettiğimiz üzere bundan 50 yıl önce 1 Temmuz 1097 tarihinde Sultan Mesud'un babası, I. Kılıç Arslan bu bölgede Haçlılar tarafından yenilgiye uğramıştı. Şimdi durum tersine dönmüş ve Türkler 50 yıl önceki yenilginin intikamı almışlardı. Türklerin, 26 Ekim 1147 tarihinde Eskişehir yakınlarında Haçlılara karşı saldırıları, açlık ve susuzlukla imtihan olan Haçlılar arasında hafif teçhizatlı silahlara ve suratlı atlara sahip olan Türk kuvvetleri, tüm çeviklikleriyle saldırılarını devam ettirdiler. Haçlılar, teçhizat bakımından ağır zırh ve miğferlere sahip olsalar da Türklere karşı çıkamıyorlar, işe yaramayan yorgun atları sebebiyle de hareket edemiyorlardı. Buna mukabil Türkler, uzak mesafeden Haçlıları ok yağmuruna maruz bırakıp, süratli atları ile hızlıca hareket ederek tekrar saldırıya geçiyorlardı⁸¹⁴. Bu suretle Türkler ardı ardına saldırılarla Haçlı ordusunu yıpratarak, imha etmeye çalışmışlar, Haçlılar ise Türklerin hücumlarına karşı mukavemette bulunamamışlardı. Kinnamos'un ifadesine göre, Konrad, Türklerin saldırılarına karşı onlara hücum ettiğini, İmparatorun hediye ettiği atı burada kaybettiğini az kalsın

⁸¹¹Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64, 66; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 45; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 46; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 91-93; 'de bu savaşı zikretmeyen müellif, gerçeğe aykırı bir biçimde Almanlara hainlik ederek kaçan Bizanslı kılavuzların Türklerden mürekkep bir ordu topladıklarını ve ertesi gün Türkleri gören Haçlıların onlarla savaşa tutuşmadan İznik'e doğru çekildiklerini ve bu geri çekilmeleri esnasında Türk kuvvetlerine hedef olduklarını ifade etmektedir. Diğer kaynakların verdiği bilgilere göre Odo'nun verdiği bilgileri kabul etmek mümkün değildir. Türklere karşı büyük bir orduyla sefere çıkan Haçlıların Türkleri görünce savaştan çekilmeleri de akla mantığa uygun değildir. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 83; kılavuzlar tarafından dağ geçitlerinde terk edilen Konrad'ın binlerce kişinin Türk okçuları tarafından öldürülmesi üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştı şeklinde verdiği bilgi daha önce verdiği bilgileri yalanlar mahiyettedir. Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13; Konrad'ın Wibald'e gönderdiği mektupta, Türk kuvvetleri karşısında kayba uğradıklarını ve bundan dolayı geri çekildiklerini söyler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69; bu savaştan bahseden müellif gizlice kaçan kılavuzların Türkleri haberdar ederek uyardıklarını zikreder. 26 Ekim 1147 tarihinde gerçekleşen bu savaş hakkında ayrıca bkz. Grousset, *Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jerusalem*, II, s. 234 vdd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 222; *A History of the Crusades 1969 I*, s. 495 vd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 184; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.106; Merçil, "Türkiye Selçukluları" *Türkler Ansiklopedisi*, C. 6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 874; Faruk Sümer, "I. Mesud" *TDVİA* C. 29, Ankara 2004, s. 341; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 66-71; Kesik, *a.g.e.*, s. 83 vd.; Usta, *a.g.e.*, s. 148 vd.; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 121.

⁸¹²*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69.

⁸¹³Bu Türk beyinin adı kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmiştir. Bu beyin adını Mamplanes şeklinde vermektedir. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64; bu beyin adı Pamplanes şeklinde zikredilir. Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 45; Paramum şeklinde kaydetmiştir. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 47; Osman Turan bu beyin adının Balaban olabileceğinden bahsetmiştir. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 184 dn 84.

⁸¹⁴Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 46; Türklerin, sıkça gerçekleştirdiği bu saldırılar Haçlıları korkuya düşürdü ve hiçbir şey planlayamaz oldular. Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64.

kendisinin de esir olabileceğini kaydetmiştir⁸¹⁵. Alman Haçlı ordusu Türklerle karşılaştıktan sonra o muazzam büyüklükteki ordusundan eser kalmamıştı. Kaynakların ifade ettiği gibi Alman Haçlı ordusunun uğradığı ağır yenilgiye değinen müellifler savaşta verilen kayıplar hakkında bir sayı belirtmemişlerdir. Ancak Willermus, mukayese edilemez büyüklükte olan Alman Haçlı ordusunun onda birinin bile sağ kalmadığını zikretmektedir⁸¹⁶. Türkler bu savaştan pek çok ganimet, silah ve at ele geçirdiler. Süryani Mihail, “*Türk memleketleri Frankların esvapları ve para ile o kadar doldu ki Malatyada, gümüş, kurşun kıymetine düşmüştü. Frankların esvapları İrana kadar götürüldü*” diye bahsetmektedir⁸¹⁷. Bu savaşta ağır bir mağlubiyet yaşayan ve adamlarının büyük bir bölümünü kaybeden Konrad, sağ kalan adamlarıyla birlikte İznik’e doğru kaçmaya koyuldu ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra 2-3 Kasım’da İznik’e ulaştı⁸¹⁸.

6.4. Fransız Kralı VII. Louis’in Ordusuyla İstanbul’a Yürüyüşü

Etampes şehrinde yapılan toplantıda, sefere çıkacak olan Fransız Haçlı ordusunun Metz şehrinde bir araya gelmelerine karar verildi. Haziran başlarında eşi Kraliçe Eleonore d’Aquitaine ile St. Denis Kilisesinden ayrıldıktan sonra Metz şehrine gelen Louis, değişik bölgelerden gelerek sefere iştirak edecek olan Haçlıları burada birkaç gün beklemeye koyuldu. Haçlı ordusunun intizamını ve gereksinimlerini sağlayabilmek amacıyla kanunlar çıkardı. Fransız Haçlı ordusunda bulunan soylular, bu kurallara riayet edeceklerine dair yemin ettiler⁸¹⁹. Fransız Haçlı ordusu Alman ordusuna nazaran biraz daha küçük ama düzen ve intizamlı bir ordu idi. Kral Louis’in yanında, Metz Piskoposu Etienne ve Toul Piskoposu Henry kumandasında Lorraine’liler, kralın dayısı Amadeus de Savoyen, Flandre Kontu Thierry, Montferrat Marki’si Guillaume ve

⁸¹⁵Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 64.

⁸¹⁶Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 46. Birtakım kaynaklar ise sayı belirtmeden açlık ve ok yağmuru altında hayatlarını kaybettiklerini zikrederler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 139; Georgy Abu’l-Farac, *Abu’l-Farac Tarihi*, II, s. 384.

⁸¹⁷Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 140.

⁸¹⁸Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 91; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 46 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 140; Georgy Abu’l-Farac, *Abu’l-Farac Tarihi*, II, s. 384; Karş. Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 222; *A History of the Crusades 1969 I*, s. 496; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 184; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.106; Faruk, Sümer, “I. Mesud” *TDVİA C. 29*, Ankara 2004, s. 341; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 70 vd.; Kesik, *a.g.e.*, s. 84 vd.; Usta, *a.g.e.*, s. 149.; Kanat-Burçak, *a.g.e.*, s. 121.

⁸¹⁹Fransız ordusu ve gerçekleşen olaylar hakkında bilgi veren yegâne kaynaktır. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 21.

Vezelay'da Haçı kabul eden pek çok soylu bulunuyordu⁸²⁰. Kral Louis, Rehin Nehri'ni geçmek amacıyla birtakım hazırlıklar yapmak ve yola çıkacakları filoyu hazır hale getirmek için, sağduyulu ve dindar adamları olan Aras Piskoposu Alvisus ve St. Bertin'in Başrahibi Léon'u Metz'den Worms'a gönderdi. Kral Louis kuvvetleriyle birlikte 29 Haziran 1147 tarihinde Worms'a gelerek, hazırlanan filo ile Rhein Nehri'ni geçti ve karşı tarafta karargâhını kurup, Lisieux Piskoposu Arnulf idaresinde gelecek olan Normanlar ile İngilizleri beklemeye başladı. Şehirden nehir yoluyla bol miktarda yiyecek getiren yerliler ile Fransızlar arasında ticaret yüzünden anlaşmazlık meydana geldi. Ancak Tanrı'nın iradesi, her iki taraftaki bilge adamlar aptalları dizginlemesiyle olay son buldu⁸²¹. Ordunun kalabalık olmasından kaynaklanan izdiham ve her şeyin pahalı olması sebebiyle Mutienne ve Auvergne Kontları ile Montferrat Marki'si kuvvetleriyle birlikte Alpleri aşarak Apulia üzerinden İstanbul'a doğru gitmeye karar verdiler⁸²².

Kral Louis, Arras Piskoposu Alvisus'u, şansölyeyi ve St. Bertin'in Başrahibi Léon'u Regensburg (Ratisbon)'a, kralı orada günlerdir beklemekte olan İmparatorun elçilerini karşılamaları için göndererek kendisi de arkalarından ilerlemeye başladı. Kral Regensburg'a geldiği vakit ahali tarafından Kral gibi karşılandı⁸²³. Şehir önünde karargâh kuran Kral Louis, kendisini bekleyen ve İmparator'dan haber getiren Bizans elçileriyle⁸²⁴ görüştü. İmparator'un gönderdiği elçiler, Kral İmparatorun ülkesinde herhangi bir şehir veya kaleyi ele geçirmeyecek, Türklerden evvel Bizans'a ait yerleri ele geçirirse burayı İmparatora geri verecek ve bu anlaşma soylular tarafında yeminle onaylanacaktı⁸²⁵.

İmparator Manuel Komnenos'un bildirdiği istekleri görüşen Kral Louis ile soylular İmparatorun ülkesinde hiçbir yeri ele geçirmeyeceklerini kabul ettiler, ama Türklerden evvel Bizans'a ait yerleri ele geçirdiklerinde geri vermeleri konusunu uzun uzun tartıştılar. Bir kısmı buna karşı çıkarken, bit kısmı da İmparatora ait olan yerleri ona iade etmeleri gerektiğini söyledi. Bu tartışmalar birkaç gün devam etmesi üzerine,

⁸²⁰Otto von Freising, *Frederick*, s. 79; Karş. *A History of the Crusades 1099 I*, s. 487; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 37.

⁸²¹Odo of Deuil, a.g.e., s. 23.

⁸²²Odo of Deuil, a.g.e., s. 23, 25, 79.

⁸²³Odo of Deuil, a.g.e., s. 25.

⁸²⁴Bu elçileri Demetrius ve Maurus olarak isimlerini vermiştir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 29; Kinnamos ise Mikhail Branas, Mikhail Palaiologos olarak kaydetmiştir. Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 64-65.

⁸²⁵Odo of Deuil, a.g.e., s. 25, 27; Karş. Runciman, a.g.e., II, s. 218; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 38.

Bizanslılar bu gecikmeyi protesto ederek, daha fazla geciktirirlerse, İmparator, Fransız Haçlı ordusunun dost olarak gelmediğini, onlar için toplanan erzakları yakacağını ve yolculukları boyunca erzak bulamayacaklarını söyledi. Bu durum üzerine bazı soylular Kral adına Bizans ülkesine herhangi bir zarar vermeyeceklerine dair yemin ettiler. Elçiler de onlara uygun alışveriş şartlarıyla pazar yeri ve diğer gereken hakları konusunda verilen sözü İmparator adına yeminle onayladılar. Ancak ikinci madde olan, ele geçirilen eski Bizans topraklarının geri verilmesi hususunda bir anlaşma sağlanamadı. Bu konuyu Kral Louis ile İmparator arasında görüşülmesinde mutabık kaldılar. Alınan bu kararları İmparatora bildirmek üzere Demetrios İstanbul'a doğru yola koyuldu. Maurus ise İstanbul'a gidecek olan Fransız elçileri belirleninceye kadar bir müddet daha Haçlıların yanında kaldı. Seçilen elçiler Arras Piskoposu Alvisus, Şansölye Bartholomew, Bourbon Kontu Archibald ve diğer kişilerden müteşekkil Fransız elçi heyeti Maurus ile İstanbul'a doğru yola koyuldu⁸²⁶. Bu elçilik heyeti hızlı bir şekilde İstanbul'a doğru ilerlerken, Fransız Haçlı ordusu da Almanların kullandığı yol üzerinden herhangi bir olay ile karşılaşmadan yavaş yavaş ilerledi. Macar Kralı Geyza, Kral Louis'e elçiler göndererek değerli hediyeler takdim etti. Fransa Kralı Louis ise yanına birkaç soylu ile Piskopos alarak Tuna'yı geçerek Geyza ile buluşmaya gitti. Karşılıklı dostça buluşmalarından sonra iki Kral, Fransız Haçlı ordusunun Macaristan topraklarından emniyetli bir şekilde geçmesi için anlaşma yaptılar. Macar Kralı, Louis'e çok fazla değerli hediyeler verdi. Sonra ise Louis oradan ayrıldı⁸²⁷. Fakat daha sonra iki Kral arasındaki dostça ilişkiler gerginleşti. Macar Kralı Geyza, tahtında hak iddia eden Konrad'dan beklediği yardımı alamayan Boris'in Fransız Haçlılarıyla birlikte olduğunu öğrendiği vakit Kral Louis'e, tekrar bir anlaşma yapmak ve Boris'in kendisine verilmesini bildirmek üzere adamlarını gönderdi. Fakat Fransızlar Boris'i vermeyi kabul etmeyerek, Macar Kralı ile ilişkileri bozmak istemediklerini söylediler⁸²⁸.

Fransız Haçlı ordusu gereken ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra on beş gün içerisinde Macaristan topraklarını geçerek Bizans sınırına ulaştı. Macarların Tuna Nehri ile getirdikleri erzakları da yanlarına alarak Braniçevo'dan Tuna'yı geçtikten sonra Niş, Sofya Filibe, Edirne istikametinde İstanbul'a giden yolu takip ettiler⁸²⁹. Fransız

⁸²⁶Odo of Deuil, a.g.e., s. 29; Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 65; Kral elçileri hoş karşılayarak İmparatora iyi niyetini bildirdiğini ve bundan sonra Romalılara kötülük yaptığı görülmedi şeklinde bilgi verir.

⁸²⁷Odo of Deuil, a.g.e., s. 35.

⁸²⁸Odo of Deuil, a.g.e., s. 37, 39.

⁸²⁹Odo of Deuil, a.g.e., s. 31, 33, 41; Karş. Runcıman, a.g.e., II, s. 218; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 39.

ordusunun önünde ilerleyen Almanlar yolculukları esnasında her tarafı yağmalayarak, ahaliye kötü davranmalarının sonucu olarak Bizanslı ahali şehirlerini Fransız Haçlılarına kapattı ve ihtiyaç maddelerini iplerle surlardan salladıkları sepetlere koyup öyle sattılar⁸³⁰. Bu şekilde yeterli şekilde ihtiyaçlarını karşılayamayan Haçlılar küçük çaplı yağma ve çapulculuk yapmaya başladılar. Bu hususta yerli ahaliye değil de yolculukları boyunca her tarafı yağmalayan, bir lokma yiyecek bırakmayan Almanlara kızıyorlardı. Balkanlardaki yolculuğu esnasında Louis'e eşlik eden Sofya Valisi Mikhail Branas, yolculukları sırasında erzak temin etmeye yardımcı oldu. Kral bu sağlanan erzakları kuvvetleriyle paylaşarak çevrenin yağmalanmasını engelledi ve barış daha sağlam temele dayandı⁸³¹. Ordunun karşılaştığı yiyecek sıkıntısı sebebiyle şikâyet eden birtakım küçük gruplar ordudan ayrılarak Almanlardan sonra İstanbul'a gittiler. Almanların kendilerine karşı kötü davranışları yüzünden iki taraf birbiriyle çatıştı⁸³².

İmparator Manuel Komnenos'tan Kral Louis'e yeni haberler geliyor, İmparatoriçe ise Kraliçeye mektup gönderiyordu. Kral Louis, İstanbul'a gönderdiği elçilerin durumunu merak ediyordu. Çünkü onlardan haber alamamıştı ve orada neler olduğu hususunda şikâyette bulunuyordu⁸³³. Kral Edirne'ye ulaştığı vakit, Konrad'a yaptıkları gibi, Bizanslılar Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçmesi için ikna etmeye çalıştılar. Oradan yolun daha kısa ve rahat olduğunu ileri sürseler de Louis bu teklife olumsuz cevap vererek kabul etmedi⁸³⁴. Kral Louis, Silivri üzerinden İstanbul'a doğru yoluna devam etti ve İstanbul yakınlarına geldiği vakit İstanbul'dan dönen elçilerine rastladı. Elçiler, Alman Kralı Konrad'ın karşıya geçtiğini, Fransız ordusundan ayrılıp önden giden Lorrainliler'in de zorlanarak karşı tarafa geçirildiklerini⁸³⁵, Fransız Haçlı ordusundan evvel eylül ayında İstanbul'a ulaşan az sayıda Fransız Haçlı birliğine Bizanslılar tarafından saldırıldığını söylediler⁸³⁶. Aynı zamanda Manuel Komnenos'un

⁸³⁰Odo of Deuil, a.g.e., s. 41; Niketas'da Odo'yu destekler mahiyette bilgiler vermektedir. Niketas Khoniates, a.g.e., s. 44.

⁸³¹Odo of Deuil, a.g.e., s. 41, 45; Runciman, a.g.e., II, s. 218; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 40.

⁸³²Odo of Deuil, a.g.e., s. 43, 45; geniş bilgi için bkz. Runciman, a.g.e., II, s. 218; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 41 dn. 99.

⁸³³Odo of Deuil, a.g.e., s. 57. Elçiler hakkında Bizans'ın iyi haberler gönderdiklerini ve bunu hiçbir zaman kanıtlamadıklarını söyler.

⁸³⁴Odo of Deuil, a.g.e., s. 59; Runciman, a.g.e., II, s. 218; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 41.

⁸³⁵Odo of Deuil, a.g.e., s. 51, 53.

⁸³⁶Lorrainliler zorlanarak karşı tarafa geçmeleri sağlandıktan sonra bu Fransız Haçlı grubu, Kral gelmeden karşı tarafa geçmeyi kabul etmeyince Bizanslılar onlara karşı Peçenek ve Kumanlardan müteşekkil bir kuvvet gönderdi. Bu kuvvetlerin saldırılarına mukavemet ederken, pek çok can ve mal kaybı yaşayan Fransızlar, İmparatora başvurarak Hristiyan şehrinde saldırıya uğramalarını dillendiren Fransız elçileri vasıtasıyla kurtularak, İmparator tarafından sarayın yanına yerleştirildiklerini ve onlara Pazar yeri tahsis edildiği kaydedilmiştir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 53,55.

Sultan Mesud ile anlaşma yaptığını da bildirdiler⁸³⁷. Langers Piskoposu Godfrey'in de içlerinde bulunduğu Bizans karşıtı olan bir grup, Bizans topraklarındaki kale ve şehirleri ele geçirip İmparatorun hasmı olan Sicilya Kralı Roger ile ittifak yaparak İstanbul'a saldırmayı teklif ettiler. Kral Louis ise bu teklifi kabul etmedi. Louis, İmparator'a güvenmese de Anadolu'ya geçmek için Manuel'e ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle gelen haberlere hiddetlense de hiddetini yatıştırarak yola koyuldu ve 4 Ekim 1147 tarihinde İstanbul'a geldi⁸³⁸.

Fransız Haçlı Ordusunun Anadolu'da İlerleyişi

Kral Louis 4 Ekim 1147 tarihinde İstanbul'a geldiğinde, yolculukları sırasında geçtikleri her yeri yağmalamaları ve tahrip etmeleri sebebiyle yiyecek sıkıntısına maruz kaldıkları için Almanlara, Türklerle anlaşma yapan Bizanslılara öfkeliydi. Bizans, Konrad'a gösterilen ilginin tam tersine Louis'i büyük bir törenle karşıladı. Odo of Deuil'in verdiği bilgilere göre, şehrin tüm soyluları, din adamları, tüm varlıklı adamların yanı sıra sıradan insanlar, Louis'i şehrin dışında saygıyla karşılayarak İmparatorun onunla görüşmek istediğini bildirdiler. İmparatorun bu davetini kabul eden Kral Louis, saraya götürülerek sarayın revaklı kapısında İmparator tarafından karşılandı. İmparator ve Kral birbirlerine sarılıp öpüştükten sonra içeri girdiler, önceden hazırlanmış iki sandalyeye oturdular ve adamları tarafından oluşturulan bir daire içinde tercüman vasıtasıyla bir görüşme gerçekleştirdiler. İmparator, Kralın durumunu ve gelecekle ilgili dileklerini sormuş, başına gelenleri dinleyerek ve onun isteklerini yerine getireceğine, Haçlılara elinden gelen yardımı yapacağına söz verdi⁸³⁹. Bu görüşmeden sonra Kral Louis, soylular tarafından, kendisi için hazırlanan Philapation sarayına götürüldü⁸⁴⁰. Burada bir müddet dinlenen Kral Louis, İmparator ile görülmeye değer yerleri ve kutsal yerleri ziyaret etti ve geri döndükleri sırada Kral ile soylulara bir ziyafet verildi⁸⁴¹. İmparator Manuel Komnenos, St. Denis yortusunu (9 Ekim) kutlamak amacıyla din adamlarından

⁸³⁷Anlaşma hakkında bkz.Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 54; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 220; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 103; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 46; Kesik, *a.g.e.*, s. 75. İmparator bu anlaşmayla Hristiyanlığa ihanet ettiği kaydedilmiştir. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 55.

⁸³⁸Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 59; Willermus Almanların kullandığı yolu takip ederek İstanbul'a ulaştığını zikreder. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 47; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s.223; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 106; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 42.

⁸³⁹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 59, 61; Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 65; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 47.

⁸⁴⁰Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 65; Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 61.

⁸⁴¹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 65, 67; Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 65.

oluşan bir grubu Krala gönderdi⁸⁴². Kral Louis ve maiyetinde bulunanlar şehre girerken, bunların dışında kalanlara şehrin kapıları kapatıldı. Şehrin dışında karargâh kuran Fransız hacılar için geniş bir pazar tahsis edilerek gerekli olan ihtiyaç maddeleri uygun fiyat mukabilinde satıldı. Ancak Fransız hacılar çevreyi yağmalamaktan geri durmadılar. Kral Louis, yağma ve talan faaliyetlerini önlemek, ordusuna hâkim olmak amacıyla bu faaliyetlere katılanların kulaklarını ellerini ve bacaklarını keserek cezalandırması da yetersiz kalıyordu⁸⁴³.

İmparatora güvenmeyen, iyiliklerini küçümseyen Langres piskoposu, gözler önünde çöken duvarların zayıf olduğunu, insanların aciz olduğunu ileri sürerek şehri ele geçirmek konusundaki teklifini tekrarladı. Şehrin su ihtiyacını sağlayan kanalları tahrip ederek şehri kolayca ve çaba harcamadan ele geçirilebileceğini, bu şehir alınırsa diğerlerinin fethine gerek kalmayacaktı, çünkü bunlar başkente sahip olana gönüllü olarak itaat edeceklerini söyledi. Hıristiyanlara yardım götürmekten başka bir şey yapmaması gerekirken, imparatorluğu birkaç yıl önce Antakya Prenkepliği'ne saldırmaya cesaret ettiğini hatırlatarak Fransızları Bizans'a karşı kışkırtarak Haçlıları hedeflerinden saptırmaya çalıştı⁸⁴⁴. Bu teklife Lisieux Piskoposu Arnulf ve çok sayıda kişi tepki gösterdi. Bu fikre karşı çıkan kişiler, Kralın yakın zamanda papayla görüştüğü ve kendisine bu konuda herhangi bir emir vermediğini, Filistin'e bir sefer emrettiğini, Kutsal Kabrin ziyaret edilmesini ve Müslümanlara karşı savaşarak günahlarından arınmak için yola çıktıklarını söylediler, yolculukları boyunca Haçlı yeminlerine sadık kalmanın ve Papa'nın emri dışındaki şeylerin ehemmiyetsiz olduğunu ifade ettiler. Bu sayede İstanbul Fransız Haçlı ordusunun hedefi olmadı⁸⁴⁵.

Kral Louis, Worms'da iken ordunun kalabalık olmasından kaynaklanan izdiham ve her şeyin pahalı olması sebebiyle esas ordudan ayrılan Mauriennes ve Auvergne Kontları ile Montferrat Marki'sini bekliyordu. Kral Louis'in beklediği kuvvetlerin Sicilya üzerinden gelmeleri İmparator Manuel Komnenos'un endişeye kapılmasına neden oldu. Fransızlar ile Normanların kendisine karşı bir ittifak yapmalarından korkuya kapılan İmparator bu bekleyişten şüphelendi ve Fransız Haçlı ordusunu şehirden uzaklaştırmaya çalıştı. Ancak Haçlıları karşıya geçirme hususunda zorlamaya cesaret edemedi ama pazarların

⁸⁴²Odo of Deuil, a.g.e., s. 69.

⁸⁴³Odo of Deuil, a.g.e., s. 67.

⁸⁴⁴Odo of Deuil, a.g.e., s. 69; Karş. Runciman, a.g.e., II, s.223; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 73.

⁸⁴⁵Odo of Deuil, a.g.e., s. 71. İstanbul'un Haçlılar tarafından ele geçirilme fikri IV. Haçlı Seferi esnasında hedefinden sapmasıyla uygulanacaktı.

bir kısmını ellerinden aldı, bir kısmının yerlerini değiştirdi. Anadolu'ya geçen Alman Haçlı ordusu hakkında söylentiler yayarak onları karşı sahile geçirmeye teşvik etti. Odo'nun verdiği bilgilere göre, Türklerin bir ordu topladıklarını, Alman Haçlı ordusunun herhangi bir kayba uğramadan onlardan 14.000 kişiye öldürdüklerini, iki gün sonra ise Almanlar Konya'ya ulaştıklarında halkın korkudan şehri terk ettiklerini ve bu sayede şehri ele geçirdiklerini, İmparator Manuel Komnenos'un şehri teslim almaya gideceğini söylediler. Bu söylentiler Fransız Haçlı ordusu üzerinde etkisini göstermeye başladı. Bazıları Almanların servetini bazıları da ailelerini kısılandı ve Kralın gecikmesine karşı serzenişte bulundular. Bu durum zerine Kral Louis hem Bizanslıların tavsiyesi hem de kendi adamlarının şikayetleri sebebiyle beklediği kuvvetler gelmeden karşı kıyıya geçmeye razı oldu. Kral Louis'in kendi isteğiyle karşıya geçme kararından dolayı çok sevinen İmparator, hızlı bir şekilde bir donanma hazırladı. Böylece Fransız Haçlı ordusu Bizans gemileriyle karşı kıyıya geçerken, içinde tahvil alışverişi yapan kimseler (kuyumcular) ile gıda maddeleri taşıyan gemiler onları takip etti⁸⁴⁶.

Fransız Haçlı ordusu Anadolu yakasına geçtikten sonra Flaman hacının sebep olduğu birtakım tatsız olaylar meydana geldi. Kıyı boyunca Bizanslı kuyumcuların tezghları Haçlılardan satın aldıkları altın, gümüş ve kıymetli eşyalarla dolu olduğunu gören ve o mallar karşısında açgözlülüğünü gizleyemeyen bir Flaman hacı etrafa saldırdı ve arkadaşlarını da bu olaya dâhil etti. Bu zenginlik karşısında diğer hacılar, elinde parası olan alışveriş yapmaya gelenler bile onun davranışından etkilenerak etrafa saldırınca gürültü ve kargaşa arttı, tezghlar devrildi, altınlar karıştırıldı ve ele geçirildi. Yağmalanan sarraflar ölüm korkusuyla kaçıp gemilere bindiler ve oradan ayrılarak gittiler. Ayrıca gemilerin içinde yiyecek satın alan pek çok hacıyı yanlarında şehre geri götürdüler. Bu adamlar dövüldü ve yağmalandı ellerindeki mallar geri alındı. Kral Louis, yaşanan bu olayları öğrendiği zaman büyük bir öfke duydu ve olayların çıkmasına sebep olan kişiye herkes tarafından görülebilecek olan şehrin tam ortasında asarak cezalandırdı. Bundan sonra Kral Louis, kayıp malları aramak, onları geri verenleri affetmek, gizleyenleri ise asarak cezalandıracağını söyledi. Kendisinde

⁸⁴⁶Odo of Deuil, a.g.e., s. 73; Odo Kral Louis'in Haliç'in geniş tarafında gelecek kuvvetleri beş gün beklediğini, karşı kıyıya tıktıktan sonra da beş gün beklediğini söyler. Ioannes Kinnamos, a.g.e, s. 65; Kinnamos ise bu olaylardan bahsemeyerek Karal'ın İmparatora mr boyunca dost ve müttefik olarak kalacağına dair yemin ettikten sonra Anadolu'ya geçtiğini zikreder. Karş. Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 74 vd.

korkmamaları veya utanmamaları için onlara her şeyi Langres Piskoposuna geri vermelerini emretti. Ertesi gün oradan kaçan sarraflar geri çağrıldı ve kaybettiklerine yemin edebilecekleri parayı geri aldılar. Çoğu, olması gerekenden fazlasını istedi; ama Kral, ordusunun huzurunu bozmak yerine, kendisi ödemek zorunda kaldı. Bu iadeyi takiben, Kral Louis, çıkan olaylardan dolayı Fransız Haçlı ordusuna sağladığı yardımları kesen İmparator Manuel Komnenos'tan tekrar bir pazar tahsis etmesini ve sarraflarla beraber gemilerle giden hacıları mallarıyla geri iade etmesi için Lisieux Piskoposu Arnulf ile Şansölye Bartholomé'i elçi olarak gönderdi. Kral Louis'in görevlendirdiği elçiler karşı tarafa geçerek sabah erkenden saraya kabul edildiler; ancak o gün İmparator ile konuşamadılar, ertesi gün İmparatorun huzuruna çıkan elçiler, Kral Louis'in isteklerini söylediler. İmparator elinden gelen yardımı yapacağını, Kral ile tekrar görüşmek istediğini ve yakında haberciler göndereceğini söyledi. Haçlılara az miktarda yiyecek sağladı, ama orduya yetecek miktarda değildi. İmparator Manuel'in amacı Haçlı ordusunun gereksinimlerini geciktirerek soyluları kendisine sadakat yemini etmek zorunda bırakmaktı. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla birtakım görüşmelerle onları bir süre daha oyalayarak sonunda elçileri vasıtasıyla isteklerini bildirdi. İki şey talep etti: Kraliçenin refakatinde bulunan Kralın akrabası olan bir bayanla yeğenlerinden biriyle evlendirerek gelin olarak Bizans sarayına getirmeyi ve Fransız soyluların kendisine sadakat yemini etmelerini bildiriyordu. Bunun karşılığında rehberler, her yerde Pazar kurmayı vaat ediyordu. Bu şartlara sahip olmadıkları yerde Haçlılar kale ve kasabaları yağmalayıp ele geçirebilecek ve yağmaladıktan sonra boş olarak bırakacaklardı⁸⁴⁷.

Fransız soyluları, İmparator Manuel'in öne sürdüğü şartlar hususunda bir anlaşmaya varamadılar. Bu esnada beklemekte oldukları Mauriennes ve Auvergne Kontları ile Montferrat Marki'si pek çok kişi ile şehrin dışında kamp kurdular. Genellikle insanları karşıya geçmeye zorlayan İmparator, planlar tasarlayarak bu Haçlı grubunun karşıya geçmesini geciktirmeye çalışıyordu⁸⁴⁸. İmparator Manuel Komnenos, Fransız Haçlı ordusunun bir süredir beklediği kuvvetlerin gelmesiyle onlarla bir araya gelince kendisine sadakat yemini etmeden Anadolu içlerine doğru ilerlemelerini engellemeye çalışıyordu. Bu nedenle gelen Haçlı grubunu karşı sahile geçmelerini geciktirmek

⁸⁴⁷Odo of Deuil, a.g.e., s. 75, 77;

⁸⁴⁸Odo of Deuil, a.g.e., s. 79.

suretiyle onları İstanbul önlerinde oyalıyordu⁸⁴⁹. Bu sırada bazı şövalyeler yiyecek sağlamak için çevre köyleri yağmalayarak orduya erzak maddeleri topladılar. Bu esnada soylular İmparatorun talepleri hususunda bir karar verememişlerdi. İmparatorun talepleri askıdayken, Kral Louis'in kardeşi Perche Kontu I. Robert de Dreux yanında bulunan soylularla birlikte, İmparatorun yeğenine eş olarak almak istediği bayan akrabasını Kraliçenin maiyetinden gizlice kaçırarak İzmit (Nicomedia)'e gitti. Bu sayede bazı soyluları İmparatora yemin etmekten kurtarmış oldu. Kral Louis, Piskoposlar ve kalan soylularla beraber İmparatorun taleplerini değerlendirdi. Bir kısmı, bilhassa Langres Piskoposu, İmparator'dan bahisle o kötü adam gizlediği yüzünü göstermeye başladığını, ona sadakat yemini etmenin ayıp olduğunu ve vaat ettiği şeyleri zorla ele geçirmeyi ileri sürdü. Bir kısmı ise ona sadakat yemini etmekten ziyade, ondan korkmanın ayıp olduğunu, bilmedikleri bölgede yolculukları için kılavuzlara ve gıda maddelerine ihtiyaç duyduklarından dolayı Müslümanlar üzerine ilerlerken Hristiyanlarla barış içerisinde olmayı söylediler. Kral Louis ise İmparatorun sadakat yemini etmelerini istemesine zorlukla dayanıyordu. Ancak Haçlı ordusunun çıkarlarını göz önünde bulundurarak bu isteğin kabul edilmesinin doğru olacağını kanısındaydı⁸⁵⁰.

İmparator Manuel, Kral Louis ile tekrar görüşeceğini belirterek, ancak görüşme nerde nasıl gerçekleşeceği konusunda bir anlaşmazlık meydana geldi. İmparator, görüşmek için Kral Louis'i saraya dönmesini istedi. Kral ise bu teklifi reddederek tekrar şehre dönmeyeceğini söyleyip görüşmenin Anadolu yakasında ya da deniz üzerinde gemi içerisinde yapılmasını söyledi⁸⁵¹. Bu surette yapılması tasarlanan görüşme yapılamamış ve Kral Louis yürüyüşünü daha fazla geciktirmek istemiyordu. İstanbul önlerinde bulunan Haçlı grubu Louis'in sağladığı gemilerle karşı sahile geçtikten sonra Fransız Haçlı ordusu Kralın emriyle harekete geçti. Haçlı ordusunun hareketinden haberdar olan İmparator, görüşmek için bir kale belirleyerek, kendi emniyetini sağlamak amacıyla bir donanma hazırladıktan sonra Kralın arkasından elçiler gönderdi. Almanların büyük bir itibar kazandıklarını duyan, kendisi için de böyle bir üne sahip olmayı isteyen Kral Louis, daha fazla geç kalmak istemiyordu, İmparatorun yardımlarından eksik kalmamak için görüşme teklifini reddetmedi. İmparator kendisine sadakat yemini etmezlerse onlara yapacağı yardımları keseceğini bildirmişti. Bunun üzerine ordu hareket halinde iken Kral Louis, bazı asilleri ve bir grup hafif silahlı

⁸⁴⁹Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 77.

⁸⁵⁰Odo of Deuil, a.g.e., s. 79, 81.

⁸⁵¹Odo of Deuil, a.g.e., s. 77.

şövalyeleri yanına alarak döndü ve belirlenen yerde İmparator ile görüştü. Bu görüşme sonrasında Kral İmparatorum hâkimiyetinde bulunan kale ve şehirleri zapt etmeyecek ve İmparator ile barış içerisinde olacağına dair söz verdi. Buna mukabil İmparator ise, onlara asillerden iki üç adamını kılavuzluk etmesi için gönderecek, Haçlılara Pazar yerleri tahsis edecek, pazar yeri olmayan kasabaları ve şehirleri ganimet aldıktan sonra ayrılmak şartıyla yağmalayacaklardı. İmparator Sicilya Kralı Roger'e karşı Krala ittifak teklifinde bulunsa da Kral bunu kabul etmedi. Asillerin sadakat yemini etmesiyle İmparatorun arzusu yerine getirilmiş oldu. İmparator tarafından kıymetli hediyelere sahip olan Kral Louis ve asiller ordunun arkasından ilerleyerek yolculuklarına devam ettiler⁸⁵².

İzmit körfezi boyunca ilerleyen Kral Louis, kasım başlarında İznik'e geldi. Ve İznik Gölü yakınlarında karargâhını kurdu. Bu esnada Kral Louis'e Alman Kralının Türklerle yapılan savaşta Haçlı ordusunun büyük bir kısmının yok edildiği kendisinin de kaçarak kurtulduğu bildirildi. Bu haberin doğruluğu ilk başta kesin değildi. Fakat sonra Konrad'ın yeğeni Friedrich von Schwaben yanında birkaç kişi ile Louis'in yanına gelerek Alman Haçlı ordusunun akıbetini doğrulayıp ayrıntılı bilgi verdiler. Louis'den yardım ve gidecekleri yol hakkında görüşmeleri için Alman Kralının yanına gitmesini istediler⁸⁵³. Fransız Haçlıları, Almanların başına gelen olayları öğrenince hem şaşırıp hemde büyük üzüntü duydular. Bu duruma çok üzülen Kral Louis, hemen Konrad'ın yanına doğru gitti. Konrad ve adamlarını perişan bir halde gören Louis ona para ve erzak yardımında bulunacağını söyledi. İki Kral konuştuktan sonra kuvvetlerini birleştirerek sefere beraber devam etmeye karar verdiler⁸⁵⁴. Odo'nun ifadesine göre⁸⁵⁵, Kral Konrad İznik'te erzak ihtiyacını sağlarken, Louis önden ilerleyerek Lupa (Lopadion, Ulubad)⁸⁵⁶ kalesinde onun gelmesini bekleyip burada birleşeceklerdi.

Kral Louis, kuvvetleriyle birlikte Lupa (Lopadium) kalesine gitti ve burada onları beklemeye koyuldu. Bu esnada tahsis eden pazarlar Fransız ordusunun ihtiyaçlarını

⁸⁵²Odo of Deuil, a.g.e., s. 79, 81, 83.

⁸⁵³Odo of Deuil, a.g.e., s. 91, 97; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 47 vd.

⁸⁵⁴Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13; Odo of Deuil, a.g.e., s. 97; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 48; Almanlardan bazılarının mallarını ve paralarını kaybetmeleri ve seferin zorluklarından korktukları için ettikleri Haçlı yemini çiğneyip İstanbul'a döndüklerini söyler. Ioannes Kinnamos, a.g.e, s. 66; Almanların Türkler karşısında hezimete uğradıktan sonra İznik'e çekildiklerini ve burada Fransızlarla birleştiklerini zikreder.

⁸⁵⁵Odo of Deuil, a.g.e., s. 97.

⁸⁵⁶Ramsay, a.g.e., s. 173.

karşılamaya yeterli değildi. Bu sebeple Haçlılardan bazıları civarda bulunan Bizans köylerini yağmalayıp kendi arkadaşlarına sattılar. Fransızların gerisinde gelen Almanlar ise erzak bulamayınca ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla etrafa saldırınca Bizanslıların saldırısıyla karşılaştılar. Almanlardan fazla yükü bulunmayanlar hızla kaçarak Fransa Kralının yanına ulaştılar. Alman ordusu perişan olması hasebiyle az sayıdaki Bizans kuvvetine karşı güçlkle mukavemet ederek yürümeye çalıştılar⁸⁵⁷. Konrad, Louis'e haber gönderip Alman ölümlerini defnetmek ve hayatta olanları korumak amacıyla bir kuvvetle yardımına gelmesini bildirdi. Bu çağrı üzerine Louis, Soissons Kontu Ivo de Nesle'yi hemen onların yardımına gönderdi. Soissons Kontu Bizanslıları geri püskürterek Almanları ölümden kurtardı. Odo'ya göre Kont hızlı bir şekilde Almanların yardımına geç kalması durumunda onların hepsinin ölümden kurtulamayacaklarını belirtmiştir. Almanlar kurtarılıp Fransız kuvvetleri tarafından Lupar (Lopadion)'a ulaştırılarak burada akarsu kıyısına yerleştirildiler. Kral Louis kayıkla nehri geçerek Konrad'ın yanına gelip acısını hafifletmeye çalıştı. Louis ile Konrad arasında bir görüşme gerçekleşti. Burada gerçekleşen görüşmede Konrad, Louis'e başına türlü olaylar gelmesine rağmen yine de Fransız kuvvetleriyle birlikte sefere devam etmek istediğini söyleyerek durumu sakin bir şekilde açıkladı. *“Tanrı'ya hizmet arzusu taşıyorum, onun lütfuyla, yine de hala güvendesim ve zenginim ve O'nun arzusunda sebat ediyorum, çünkü bu kadar çok tehlikeyi zarar görmeden atlatabayacağıma inanıyorum. Tanrı, benim onu anlamlandırmaya hâlâ bir değerde olacağıma öngörmemiş olsaydı, ölüm anında sizden yardım alamazdım.”* Konrad, ileride ve geride düşmana mukavemet gösterebilecek kuvveti olmadığından ordunun ortasında ilerlemeyi ve kendisine takviye kuvvetler verilmesini istedi. Bu istek üzerine Louis Piskoposların ve soyluların önerisi üzerine Maurienne Kontu, Montferret Markisi, Metz Piskoposu ve onun kardeşi Renald ile bazı kişileri Konrad'a refakat etmekle görevlendirdi⁸⁵⁸.

6.5. Fransız Haçlı Ordusunun Anadolu'da İlerleyişi Karşısında Türk Kuvvetleri

Konrad yaşadığı olaylardan sonra sefere devam etmeye niyetli olduğunu söyleyince iki ordu ilerlemeye başladı. 11 Kasım'dan sonra⁸⁵⁹ Balıkesir yakınlarındaki Esseron'a geldiler. Louis Esseron'dan sonra Alaşehir-Denizli üzerinde Antakya (Antiochia)'ya

⁸⁵⁷Odo of Deuil, a.g.e., s. 97; Karş. *A History of the Crusades 1969 I*, s. 497; Runciman, a.g.e., II, s. 224; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 80.

⁸⁵⁸Odo of Deuil, a.g.e., s. 99, 101; Karş. Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 81.

⁸⁵⁹Odo of Deuil, a.g.e., s. 103 dn. 1; 11 Kasım'dan sonra ulaştıklarını söyler. *A History of the Crusades 1969 I*, s. 497; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 81; Runciman ise 11 Kasım'da orada bulduklarını söyler. Runciman, a.g.e., II, s. 224.

giden yoldan ilerlemeyi düşünmüştü. Ama bu güzergâh, sahil şeridinden kısa ve rahat olmasının yanı sıra Türklerin hududuna yakın olması hasebiyle emniyetli değildi. Louis'in bu güzergâhını öğrenen Konrad onu sahil yolundan gitmesi için ikna etti. Konrad'ın önerisine kıymet veren Louis, kıyı şeridinden güneye doğru gitmeye karar verdi. Bunun üzerine Haçlı ordusu Edremit istikametine doğru yürüyüşe başladı. Haçlılar bölgede bulunana dağlar arasındaki yolculukları esnasında başlayan yağmurların etkisiyle maddi kayıplar verdiler. Hayvanlarının ölmesi üzerine yüklerini taşıyamadılar ve çok fazla altın, gümüş, silah ve birtakım şahsi eşyalarını arkalarında bıraktılar. Haçlı ordusu direkt yoldan ilerleyerek yarım gün içerisinde Edremit limanına varırken, yoldan vadilere sapan Kral Louis ve beraberindekiler yollarını kaybederek kayboldular ve iki gün bölgede dolaştılar. Nihayetinde üçüncü gün bir köye ulaştınca köylülerden bir tanesinin yardımıyla Edremit'e ulaştılar⁸⁶⁰.

Fransız Haçlı ordusu dolambaçlı kıyı yoluna girdi. Bu yol sarp dağlardan ziyade yağmurların etkisiyle taşan irili ufaklı nehirleri geçmek mecburiyetindeydi. Bölgede meskûn olan ahali, birtakım piyadelerin zorbaca davranışları sebebiyle kapılarını onlara kapatarak erzak sağlamalarında güçlüklerle sebep oluyorlardı ve erzak fiyatları oldukça pahalıydı. Köylü ahali, erzaklarını yanlarına alarak korkudan dağlara kaçtılar. Bu nedenle Haçlılar sahil boyunca ilerleyen Bizans filolarından erzak temin ediyorlardı⁸⁶¹. Odo'un verdiği bilgilere göre, Haçlılar bu şartlar altında yolculuklarını sürdürürken Haçlılardan bazıları iklim şartlarının elverişsiz olmasından dolayı denizde karşılaşacakları tehlikeleri göz ardı ederek Bizans gemilerine binerek yolculuklarına devam ettiklerini, bazılarının da Haçlı ordusundan ayrılarak Bizans'ın hizmetine girdiklerini söyleyen müellif, yolculukları esnasında yerlilerin şaşkınlığı içinde üç nehri kolayca geçmelerini ve geçişlerinin hemen ardından yağmurlar sebebiyle kabardığını ve bu güç şartları altında hayatlarını kaybetmemelerini mucize olarak kaydetmektedir⁸⁶². Fransız Haçlı ordusunun gerisinde yürümekte olan Almanlar onlara yetişmekte zorlanıyorlardı ve öylesine yavaş hareket ediyorlardı ki, bu sebeple Fransızlar devamlı "*Kımilda Alman*" diyerek onlarla alay ediyorlardı⁸⁶³.

⁸⁶⁰Odo of Deuil, a.g.e., s. 103, 105; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 81 vd.

⁸⁶¹Odo of Deuil, a.g.e., s. 107.

⁸⁶²Geçtikleri nehirlerin adını vermemiştir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 107. Altan ise bunlardan bir tanesini Gediz Nehri olarak kaydetmiş diğer iki tanesinin de küçük ırmaklar olabileceğini söyler. Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 82 dn. 228.

⁸⁶³Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 66; bu tabirin kaynağını açıklamaya çalışan müellif iki ordu arasında bir karşılaştıma yapmaktadır.

Bergama (Pergamon) ve İzmir (Smyrna)'i geçen Haçlı ordusu, Efes (Ephesus)'e geldiler⁸⁶⁴. Haçlılar Efes'e ulaştıklarında yaşadıkları olaylardan dolayı maddi manevi olarak yıpranan Alman Kralı Konrad, Efes'ten İstanbul'a döndü. Kaynaklarda dönmesinin nedeni farklı şekillerde açıklanmıştır⁸⁶⁵. Kinnamos'un zikrine göre, Konrad, Çanakkale Boğazı'ndan gemiyle Trakya'ya geçerek kendisini şehrin dışında bekleyen İmparator ile İstanbul'a gittiğini kaydeder⁸⁶⁶. Konrad, ilkbahara kadar İstanbul'da kalarak 1148 Mart'ında Nikephoros Dasiotes kaptanlığında Bizans donanmasıyla Filistin'e doğru gitti⁸⁶⁷.

Kral Louis Efes'te iken İmparator Manuel Komnenos'tan mektuplar almaya başladı. İmparator Türklerin Haçlılara karşı kalabalık bir kuvvet topladıklarını bildirerek, Louis'e Bizans'a ait müstahkem kale ve şehirlere sığınmalarını öneriyordu. Aslına bakılırsa Türkler kendilerinden sayıca üstün olan Alman Haçlı ordusunu bozguna uğratmış, şimdi ise Fransızlara saldırmak için uygun zaman ve ortamı bekliyorlardı. Manuel Haçlıların Bizans toprakları içinde verdikleri zararları söyleyerek sonrasında Bizans ahalisinin bu zararlar sebebiyle onları dostça karşılamayacaklarına engel olamayacağını bildiriyordu. Louis bu mektuplara hiç aldırış etmedi ve cevap vermeye dahi ihtiyaç duymadı⁸⁶⁸.

Fransız Haçlı ordusu 1147 Noel arifesinde Efes yakınlarında Decervion Vadisi'nde karargâh kurdular. Burada Türkler meydana çıkarak bu zamandan itibaren Haçlı ordusunu taciz etmeye başladılar. Bu tacizlere karşı cesur ve basiretli bir şekilde direnen üstün şövalyeler vefayla Türklerin bir kısmını öldürerek zaferin ilk meyvelerini aldılar ve mübarek günlerde barışı sağladılar. Haçlılar burada şiddetli yağın yağmurların

⁸⁶⁴Odo of Deuil, a.g.e., s. 107; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 48; Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13; Runciman, a.g.e., II, s. 224; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 184; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Tuncer Baykara, *Denizli Tarihi İkinci Kısım 1070-1429*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1969, s. 15; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 83.

⁸⁶⁵Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 67; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 48; Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13; Odo of Deuil, a.g.e., s. 109; Runciman, a.g.e., II, s. 224; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 83 vdd.

⁸⁶⁶Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 68; Willermus, Konrad'ın gemi ile İstanbul'a döndüğünü söyler. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 48.

⁸⁶⁷Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 68; Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades" C. 1, No:4 s. 13; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 48.

⁸⁶⁸Odo of Deuil, a.g.e., s. 109; Karş. Bernard Kugler, *Studien zur Geschichte des Zweiten Kreuzzuges*, Stuttgart 1866, s. 166; Runciman, a.g.e., II, s. 225; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 185; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 86.

etkisiyle zarara uğradılar. Dört gün sonra havanın açılmasıyla birlikte gıda maddeleri sağlayıp buradan ayrılan Haçlılar, Menderes Vadisi istikametinde ilerleyerek Denizli (Laodikeia)'ye gitmek üzere yola devam ettiler⁸⁶⁹. Fransız Haçlı ordusuna saldırmayı planlayan Türkler Menderes Nehri'nin her iki yakasında da bulunuyorlardı. Türkler kuvvetlerini gruplar halinde düzenlemişlerdi. Türklerin bir kısmı Haçlı ordusuna arkadan saldırmak için ovaya, bir kısmı nehri geçmelerini önlemek için karşı kıyıya, okçu kuvvetleri de tepelere yerleşmişlerdi. Türkler kendilerini emniyete almak amacıyla dağlara doğru geri çekilebileceklerdi. Fransız Haçlı ordusu yağmurlarla taşmış olan Menderes Nehri'ne ulaştıkları zaman Türk kuvvetlerinin karşı kıyıda toplanmış olduklarını gördüler⁸⁷⁰.

Odo'nun verdiği bilgilere göre, Fransız Kralı Louis, ağırlıklarını ve işe yaramayan yayaları ayırmak suretiyle ordusuna savaş düzeni aldırarak nehir boyunca iki gün ilerledikten sonra bir geçit yeri buldu. 1 Ocak 1148 tarihinde⁸⁷¹ Pisida Antiochea'sı (Yalvaç) yakınlarında nehri geçmeye çalışan Haçlılar ile Türkler arasında bir savaş başladı. Türkler daha evvel tasarladıkları plan gereği bir bölümü Haçlıların arka cenahına saldırmaya başladı, bir bölümü ise geçidin çıkış tarafını tutmak suretiyle Haçlıların üzerlerine oklar fırlatmaya başladılar. Odo'ya göre, Champagne Kontu Thibaut de Blois'in oğlu varisi olan Henry, Flanders Kontu Theoderic ve Macon Kontu IV. William'ın çabaları sayesinde ok yağmurları altında karşıya geçen öncü birlikler Türklerin üzerlerine saldırdı. Tüm gayretlerine rağmen Haçlıların geçişini önleyemeyen Türkler hızlı atlara sahip olmaları sayesinde kayıplara uğrayarak dağlarda bulunan mağaralara doğru kaçtılar. Kral da benzer bir şansla, arkadan ok atan Türkleri kaçmaya mecbur bıraktı⁸⁷².

⁸⁶⁹Odo of Deuil, a.g.e., s. 109; Karş. Runcıman, a.g.e., II, s. 225; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 86 vd.

⁸⁷⁰Odo of Deuil, a.g.e., s. 109, 111.

⁸⁷¹Bernard Kugler, *Studien*, s. 168; Runcıman, a.g.e., II, s. 225; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 87.

⁸⁷²Odo of Deuil, a.g.e., s. 111; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 49; Türklerin, Haçlıları kıydan uzaklaştırmaya çalıştıklarını, Haçlılar Türk mukavemetine karşın nehirden geçecek bir geçit bulduklarını ve Türklerin çoğunu öldürdüklerini veya esir aldıklarını, kalanları da geri kaçırttıklarını Türk karargâhını ele geçirdiklerini kaydetmiştir. Niketas Khoniates, a.g.e., s. 45 vdd.; Türk okçuları, nehir kenarına gelen Haçlı ordusunu delip geçmeye başladığı zaman Louis adamlarını okların menziline çıkararak biraz geride karargâh kurup, ertesi günün sabahı, kendisi savaş için hazırlandı orduda silahlarını kuşandı. Türklerde aynı şekilde nehir boyunca mevzilendi. Kral ordusunu savaşa teşvik ve cesaretlendirmek için bir konuşma yaptı. Kendisi en öne geçerek orduda birbirine kenetlenerek nehri geçtiklerini kaçmaya fırsat bulamayan Türklere hücum ederek göğüs göğüse vuruştıklarını kaydetmiştir. Fakat olayları Haçlıların lehine olacak şekilde mübalağalı bir biçimde anlatmıştır. Runcıman, a.g.e., II, s. 225; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında*

Yine müellifin kaydına göre, Haçlılar ile Türkler arasında vuku bulan bu çarpışma esnasında ismi zikredilmeyen bir Türk emirinin Haçlılar tarafından tutsak alındığını ve Kralın önünde sorguya çekildikten sonra idam edildiğini ifade etmiştir. Bu savaşın ardından Türklerin kaçtığı dağ mağaralarına giden güzergâhın Türk ölüleriyle dolu olduğunu ve savaş esnasında Türk okları altında hiçbir kayıp vermeden hatta yaralanan bile olmadığını belirten müellif kolay bir şekilde parlak bir zafer kazandıklarını içlerinde sadece nehirde boğularak ölen Milo of Nogent haricinde bir kayıptan söz etmez. Türk okları altında ölen hatta yaralanan bile olmaması gerçekten şüphe uyandırmakta olup bizi bu kayda şüphe ile yaklaştırmaya sevk etmiştir⁸⁷³. Bu şartlar dâhilinde nehri geçen Haçlı ordusunun hiçbir kayba uğramamış olması mümkün değildir. İlla bu sırada da Haçlıların kayıplar vermiş olması muhakkaktır. Bu konuda bilgi veren kaynaklar Türkler karşısında kazandıkları bu savaşı büyük bir zafer addederek Türklerin kayıplarını mübalağalı bir şekilde vermişler, kendi kayıplarını da gizledikleri muhtemeldir.

Diğer kaynaklarda bahsi geçmeyen sadece Odo tarafından zikredilen olay savaş sonrası kaçan Türklerin Bizans hâkimiyetinde bulunan Antiokheia kalesine sığındıkları yönündedir. İmparatorun kurnaz bir hainden açık bir düşmana dönüştüğünü zikreden müellif Kral orada saklananları ele geçirmek için saldırabilirdi, ama içerde yiyecek elde edecek ganimet olmadığını kaydetmiştir⁸⁷⁴. Türklerin Bizans mevkiine sığınmalarını tarihçiler farklı sebeplere dayandırmışlardır. Runcıman, bu yere sığınmalarının sebebinin belli olmadığını, ister burada bulunan garnizonun Türk mukavemetine dayanamadığını ya da yapılan anlaşma olsa da bunun İmparatorun bilgisi dışında gerçekleştiğini söylemektedir⁸⁷⁵. Demirkent ise Bizans'a ait bu yere nasıl sığındıkları hususunda bir sebep belirtmeyerek Türklerin buraya sığındığını ifade etmektedir⁸⁷⁶. Baykara da Bizans hâkimiyetinde bulunan kaleye Türklerin sığınmasını bu sefer sırasındaki Türk-Bizans iş birliğinin ilk belirtisi olarak değerlendirmiştir⁸⁷⁷. Altan, İmparatorun bilgisi dışında gerçekleşmesinin mümkün olduğunu söylerken, Haçlı

Türkiye, s. 185; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Baykara, *a.g.e.*, s. 15; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 87 vd.

⁸⁷³Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 111, 113; Niketas Khoniates, *a.g.e.*, s. 47; Türklerin cesetlerinin tüm ovayı kapladığını, topraktaki yarıkların ve çatlakların kanla dolup taşıdığını ve cesetlerin tepeler oluşturduğunu söylerken, Fransızların çoğunun ok darbesiyle yaralandığını ölümcül yara alanların ise az olduğunu zikrederek Odo'ya nazaran daha mantığa uygun bilgiler vermiştir.

⁸⁷⁴Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 111, 113.

⁸⁷⁵Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 225.

⁸⁷⁶Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107.

⁸⁷⁷Baykara, *a.g.e.*, s. 15.

ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyan halkın bu yeri boşaltıp dağlara kaçmalarından sonra Türklerin buraya kolayca sığındıkları yönündedir ki, bizde bu görüşe katılmaktayız⁸⁷⁸.

Haçlı ordusu kazandıkları başarı sayesinde zengin ganimetler elde ederek geceyi geçirdikten sonra sabahleyin yola devam ettiler ve üç gün sonra yani 4 Ocak 1148 tarihinde Denizli'ye geldiler⁸⁷⁹. Haçlı ordusunun şehre yaklaştıklarını haber alan ahali şehri boşaltarak dağlara çekilmişlerdi. Haçlı ordusu şehre girdiğinde şehri bomboş bir şekilde gördüler, erzak temin etmek çok zordu. Antalya'ya kadar güzergâhları üzerinde erzak temin edebilecekleri bir yer de bulunmuyordu. Burada erzak temin etmeye çalışarak bir gün geçirip çok fazla zaman kaybetmeden 6 Ocak sabahı buradan ayrıldılar⁸⁸⁰.

Denizli'den Antalya'ya giden güzergâh türlü zorluklarla dolu bir yoldu. Haçlı ordusu Toros Dağlarını aşmak mecburiyetinde idi ve yüksek ve ıssız olan dağlık bölgede dönemeçli yolda zor bir şekilde ilerliyordu. Hava şartları, açlık ve orduyu takip eden Türk okçuları güçlkle ilerleyen ordunun yolculuğunu daha da zora sokuyorlardı. Haçlı ordusu yürüyüşleri esnasında Otto von Freising idaresindeki kuvvetlerin Türkler tarafından öldürülen Almanların cesetlerine rastladıklarında moralleri yerle bir olmasıyla beraber ordunun disiplini bozuldu⁸⁸¹.

Haçlı ordusu disiplinden uzak bir biçimde yürüyordu ama Honaz (Kadmos) Dağı'ndaki Kazıkbeli Geçidi'ni aşması gerekiyordu. Ancak dar ve dik yamaçlara sahip olan geçit ve Türkler tarafından takip edilmelerinden dolayı bu yolda emniyetli bir karargâh kurmaları imkanız görünüyordu. Kral Louis, ordunun ağırlıklarıyla beraber bu geçidin aşılmasını bir gün süreceğini düşünüyordu, o gün dağ geçidinin girişindeki düzlüğe gelerek geceyi burada geçirip sonra tüm bir günü bu zorlu geçidi aşmaya karar verdi. Kral, dayısı Maurienne Kontu Amadeus de Savoyen ile Poitou'nun önde gelen asillerinden olan Rancon'lu Geoffrey'i öncü kuvvetlere idare etmek için, asillerden

⁸⁷⁸Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 89.

⁸⁷⁹Odo of Deuil, a.g.e., s. 113; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 49.

⁸⁸⁰Bizans kumandanının Türklerle anlaşarak şehri kasten boşalttığını kaydetmiştir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 113, 115; Denizli'ye gelen Haçlıların birkaç gün yetecek kadar erzak temin ederek şehirden ayrıldıklarını zikretmiştir. Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 49; Karş. Runciman, a.g.e., II, s. 225; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Baykara, a.g.e., s. 15 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 89.

⁸⁸¹Odo of Deuil, a.g.e., s. 115; Karş. Runciman, a.g.e., II, s. 225 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Baykara, a.g.e., s. 16; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 90.

birkaçını da hacılarıyla yayaları müdafaa etmekle görevlendirerek kendisi de arka kolu kumanda edecekti. Kral orduya bu düzeni verdikten sonra Denizli'den ayrıldıkları günün ertesi günü 7 Ocak 1148⁸⁸², çok sayıda savaşçıdan müteşekkil ve Kraliçe Eleanore d'Aquitaine'nin de bulunduğu kalabalık öncü kuvvetleri Kralın sancağını alarak ordunun önünde yürümeye başladı ve öğle üzeri geçidin girişindeki düzlüğe geldiler. Kral Louis'in verdiği talimata göre burada karargâh kurmaları gerekirken öncü kuvveti idare edenler, ordunun az bir yol ilerlediğini söyleyerek günü boş geçirmektense tepenin diğer yamacındaki vadiye ulaşip orada uygun bir yer bulmaya karar vererek Kralın emrini de hiçe sayıp ilerlemeye başladılar⁸⁸³. Ordunun öncü kuvvetleri kamp yerine doğru hızlı bir şekilde ilerlemeleri sebebiyle arkalarından gelen yayalardan bir hayli uzaklaşınca mesafe açıldı. Ordunun ağırlıklarıyla olan kısmı ise bu uçurumlu yolda zorlukla ilerliyordu. Ordunun yüklerini taşıyan atlar uçurumun derinliklerine yuvarlanıyor, yerinden kaya parçaları da yıkıma sebep oluyordu. Herkes başkalarının onlara şiddetle çarpacaklarından yanlış bir adım atmaktan korkuyordu. Yere düşenler veya oldukları yere yığılanlar arkadan gelenlerin ilerlemesini zora sokuyor ve sıkışıp birbirlerini itmelerine sebep oluyorlardı. Üstelik Türk okçuların orduyu taciz etmesi de yürüyüşü daha güç bir duruma getiriyordu. Böylelikle tepeye tırmanan Haçlılarla çoktan tepeyi aşmış olan öncü kuvvetler arasında hiçbir bağlantı kalmadı ve Haçlı ordusu ikiye bölünmüş oldu. Haçlı ordusunu takip eden Türkler onlara saldırmak için fırsatını beklerken bu durumun farkına varmışlardı. Türkler kendileri için öncülerini tehlike oluşturmayıp, arkadan gelenler ise meydana görünmediği için hemen Haçlı ordusunun karışıklık içinde bulunan orta bölümüne karşı saldırıya geçtiler. Fransızları bahsi geçen dar geçitte sıkıştıran Türkler, havanın kararmasına kadar onları öldürmeye başladı. Bu sırada geriden gelmekte olan Kral Louis, çığlıklarını duyduğu zaman olanların farkına vardı ama elinden gelen bir şey yoktu. Daha evvel Konrad'ın düştüğü pusuya bunlarda düşerek kendilerini bir anda savaşın ortasında bulmuşlardı. Türkler, Almanlar karşısında kazandıkları zaferden sonra Haçlılara karşı yeni bir zafer kazanmak için coşkuyla saldırıyorlar, bir yandan da onları ok yağmuruna maruz bırakıyorlardı. Ağız zırhlı şövalyeler zeminin ıslak olmasından mütevellit hızlı hareket

⁸⁸²Bu kaydı zikreden Odo bundan daha önce zikrettiği bir kaydı savaşın tarihine işaret etmektedir. Menderes Nehri kenarında yaşadıkları yenilginin ardında ölülerinin yasını tutan Türkler, yedinci gün eskisinden daha çok sayıda ve daha cesurca intikam almak için yoldaşlarını çağırdılar. Odo of Deuil, a.g.e., s. 113, 115; Bernard Kugler, *Studien*, s. 170 dn. 74.

⁸⁸³Odo of Deuil, a.g.e., s. 115, 117; Willermus Tyrensis. *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 49 vd.

edemiyor sadece at sırtından mızraklar fırlatarak karşılık veriyorlardı. Ağır zırhlı şövalyeler ok yağmuru altında atlarını kaybedip yaya kaldıklarında Türklerin sıkıştırmasıyla öldürüldüler⁸⁸⁴. Odo'nun verdiği bilgiye göre, Kral Louis'in maiyetinden kırk kişi hayatını kaybetmişti⁸⁸⁵. Kral ise, bazı ağaç köklerini kullanarak bir kayaya tırmanarak canını zor kurtarmıştı. Türkler onu takip ederek oklar yağdırmaya başlamış, zırhı sayesinde oklardan korunmuştu. Türkler, onu tanımadıkları, yakalanmasının zor olacağını düşündükleri ve sürpriz bir saldırıdan korktukları için, gece olmadan önce ganimeti toplamak için oradan ayrıldılar⁸⁸⁶.

Türkler ile Haçlılar arasında yaşanan bu savaş Haçlılar aleyhine sonuçlanmıştı. Burada sağ kalanlar karanlığın kavuşmasıyla birlikte Türklerin çekilmesi sonucu kurtulabilmişlerdi. Odo, “*Fransa'nın çiçekleri Dimaşk'ta meyve veremedi soldu*” cümlesiyle yaşanan olaydan duyduğu büyük üzüntüyü dile getirmiş, Fransızların etrafında cesetlerin yığınlar oluşturduğunu söylerken, saldıranların sayısında bir azalma meydana gelmediğini söyleyerek Fransız Haçlı ordusuna nazaran Türklerin bu savaşta mühim kayıplar vermediğine işaret etmektedir⁸⁸⁷.

Kral Louis 8 Ocak günü kuvvetleriyle beraber yolculuklarına kaldıkları yerden devam etmeye başladılar. Odo, günlerce çok az otlar, tahıl yemeyen atlara açlığın etkisi çöktü. Antalya'ya varmak için önlerinde on iki gün sürecek çetin bir yolculuk zorunda olan adamları için yiyecekleri yoktu ve Türkler tarafından daha taciz edilerek takip ediliyorlardı⁸⁸⁸. Willermus ise, Haçlıların çektikleri yiyecek sıkıntılarını, kendilerine rehberlik edecek kılavuzları olmadığına ve coğrafyadan bihaber oldukları için bölgede dolaşarak Pamphilia'ya geldiklerini rivayet eder⁸⁸⁹. Konuyla ilgili olarak genelde takip

⁸⁸⁴Odo of Deuil, a.g.e., s. 117, 119; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 50 vd.; Haçlı ordusunun yaşadığı bu yenilgi hakkında ayrıca bkz. Bernard Kugler, *Studien*, s. 170-173; *A History of the Crusades 1969 I*, s. 499; Runciman, a.g.e., II, s. 226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107 vdd.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185; Baykara, a.g.e., s. 16 vdd.; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 90-94.

⁸⁸⁵Bunlardan bazılarının birkaçının ismini zikretmişlerdir. Odo of Deuil, a.g.e., s. 123; Willermus Tyrensis'in *Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 50.

⁸⁸⁶Odo of Deuil, a.g.e., s. 119, 121; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 51; Kral'ın sadece tesadüf eseri kurtulduğunu söyler.

⁸⁸⁷Odo of Deuil, a.g.e., s. 119; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 50; Haçlıların bir kısmının öldüğünü bir kısmının esir edildiğini söylerken, büyük bir ordudan küçük bir miktar kaldığını söyler. Ancak ordunun esas gücünün öncü birlik içerisinde bulunduğunu kaydetmiştir. Karş. Runciman, a.g.e., II, s. 226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 108 vd.; Baykara, a.g.e., s. 16 vdd.; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 91 vdd.

⁸⁸⁸Odo of Deuil, a.g.e., s. 125.

⁸⁸⁹Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 51.

ettiğimiz İslam kaynağı İbnü'l Kalanisi, Haçlıların Anadolu'daki yolculukları esnasında yaşanan olaylara temas etmese de kayıpları ve yaşadıkları sıkıntılara değinmiştir. Türklerin devamlı surette Haçlılara karşı akın düzenlediklerini söyleyerek, Haçlıların büyük bir bölümü yok edildi, yiyecekleri, hayvan yemi ve erzak sıkıntısından veya fiyatların pahalı olmasından dolayı sıkıntılara maruz kaldılar, bu sebepten ötürü çoğunluğu açlık ve hastalıktan hayatını kaybetti. Haçlıların kayıpları ve perişan hale düşmeleriyle ilgili olarak 542 yılı (Mayıs 1148) sonuna kadar yeni haberlerin geldiğini rivayet eder⁸⁹⁰. Kaynakların verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, Haçlılar yaşadıkları bozgun ve çektikleri sıkıntılar sebebiyle hem maddi hem de manevi olarak yıprandıkları anlaşılıyor. Bu zorlu sıkıntılar sebebiyle Haçlıların moralleri bozulduğu ve disiplinden uzak kaldıkları görülmektedir. Kral Louis ise kuvvetlerindeki düzensizliği giderebilmek, çok dikkatli ve disiplinli bir şekilde hareket edebilmek için bir takım düzenlemeler yaptı. Seferin başlamasından bu yana düzenli bir şekilde ilerleyen Templier (Tapınak) şövalyeleri bu konuda önemli vazifelere memur edildi⁸⁹¹. Haçlı asilzadelerinin de onayı alınarak, bu zorlu şartlar altında, ordu içerisinde bulunan zengin fakir hemen herkesin, savaş alanını terk etmeyeceğine ve Templier şövalyeleri tarafından kendilerine atanacak her koşulda itaat edeceklerine dair yemin etmeleri kararlaştırıldı. Böylece, onlara Gilbert adında bir kumandan tayin edildi. Templier şövalyeleri ellişer kişilik bölüklere ayrılarak her birinin kumandanlığına da Gilbert'in adamlarından bir kişi tayin edildi. Templierler, Haçlılara, Türkler savaş alanından hızlı bir şekilde kaçabildikleri için bir emir alana kadar düşmana karşı saldırıda bulunmamaları, saldırı emri verildiği an saldırmaları, geri çekilmeleri yönünde emir verilince hemen geri çekilmeleri hususunda birtakım direktifler verildi. Buna mukabil ordunun ilerlemesi sırasında bir kargaşaya mahal vermemek için öndekilerin arkaya koşmaması, kanatlardaki muhafızların dağılmaması ve ordunun düzgün ilerleyebilmesi için yürüyüş düzeni belirlenerek herkesin kendi alanında yürüyerek belirlenen yürüyüş düzenini bozmadan ilerlemeleri öğretildi. Bu da bize Haçlıların daha evvel nizam ve disiplinden uzak bir şekilde yürüdüklerini göstermektedir. Haçlılar yolculukları

⁸⁹⁰İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 297; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 281 vd.; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Onur Özatağ, s.

⁸⁹¹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 125; Odo'nun verdiği bilgilere göre, Templier şövalyelerinin üstadı Everard of Barres ve kuvvetleri, Türkler karşısında kendi mallarını dikkatli bir şekilde ellerinde tuttular ve diğer insanların mallarını da korumaya çalışarak düzenlerini bozmadılar. Bu sebeple Kral Louis, onların sergilediği örneği ve düzenli hareket etmelerini beğenerek orduya örnek teşkil ettiklerini söylemiş ve ordunun disiplinli bir şekilde ilerleyebilmesi için onlara büyük sorumluluk yüklemişti. Runciman ise, Templier tarikat şövalyelerinden başka ordunun hiçbir kıtasının nizam ve disipline önem vermediklerini söyler. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226;

sırasında mallarını ve teçhizatlarını kaybettikleri veya sattıkları için alışkın olmadıkları halde kalabalık içerisinde yaya bir halde yürüyen asiller de yay ve oklarıyla Türk okçularının saldırılarına karşı durmak için diğer yaya okçularla birlikte arka taraflara doğru çekildiler⁸⁹².

Fransızlar yaptıkları düzenlemelere uygun bir şekilde yolculuklarına kaldıkları yerden devam ederek, dağları geçip düzlüğe ulaşıncaya kadar Türklerin saldırılarına karşı bir mücadeleye girmedikleri herhangi bir kayıp vermedikleri anlaşılmaktadır. Fransızlar düzlük alana ulaştıklarında önlerindeki yolun kolay olduğunu zannederek sevinmişlerdi. Ancak ileride kıyıları aşırı çamur olması sebebiyle zor bir şekilde geçilmesi mümkün olan ve birbirine yakın iki nehir bulunuyordu. Öncüler, atlarını çamurdan elleriyle çekip çıkartarak ilk nehri geçerek arkadan gelen muhafızları beklemeye koyuldular. Arkadaki şövalyeler ve piyadeler ilk nehri geçiş esnasında Türklerin bir saldırısına maruz kalacaklardı ki, ancak kararlaştırılan yardım paktı ile korunmaları sebebiyle hiçbir kayıp vermediler. Haçlılar iki kayalık arasında meskûn olan ikinci nehre doğru yürürlerken, Türkler, bu zirvelerden Haçlı kuvvetlerini oklarına maruz bırakmak için hemen bu kayalıkları ele geçirebilmek koşuşmaya başladılar. Ancak bu zirvelerden bir tanesine şövalyeler hâkim olurken diğerini ise Türkler ele geçirdi. Odo'nun kaydına göre Türkler, başlarından kestikleri saçları saçlarını yere atarak herhangi bir şeyden korkmadıklarını ve buldukları yerden çıkarılmayacaklarını ima ettiler, ama akabinde geriye çekilmeye mecbur kaldılar. Türklerin geri çekilmesiyle Şövalyeler, onların iki nehir arasını kesecekleri düşüncesine kapıldılar. Bu düşünceden dolayı kumandanın izin vermesiyle birlikte hemen Türklere karşı saldırarak yakaladıklarını öldürdüler. Türklerin pek çoğuna çamur yığınları mezar oldu, kaçabilenler de Haçlılar tarafından takip edilerek yok edildi. Böylece ölen arkadaşlarının intikamını almış oldular⁸⁹³. Türkler sürülerini Haçlıların geçeceği yerlerde otlatarak otları ve yiyecek maddelerini yok ederek atların pek çoğu açlık ve güçten düşmelerinden dolayı yolda terk edildi⁸⁹⁴. Bu sebeple Haçlılar taşıyamadıkları yüklerini, çadırlarını kıyafetlerini

⁸⁹²Odo of Deuil, a.g.e., s. 125, 127; Odo, Kral Louis'in de belirlenen kurallara uymayı istediğini, ancak herhangi birinin Kral Louis'e savaş düzenini sürdürmesi ve kendi kuvvetlerinden zayıf olan tarafa destek verilmesi dışında hiçbir direktif vermeye hiç kimsenin cesaret edemediklerini zikreder. Bu da Louis'in, ordunun düzenini korumakta pek başarılı olmadığı için bu konuda her sorumluluğu Templier şövalyelerine bırakmaya dünden razı olduğunu göstermektedir.

⁸⁹³Odo of Deuil, a.g.e., s. 127.

⁸⁹⁴Odo of Deuil, a.g.e., s. 127; Odo, Türklerle Bizans'ın bir anlaşma içerisinde olduklarını söyler ve daha önceden hasım olmalarına rağmen bizleri yok etmek amacıyla anlaşma yaptıklarını zikretmektedir. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185; Osman Turan ise, Türkmenlerin kalabalık

silahlarını geride bırakarak Türklerin işine yaramaması için ateşe verdiler. Yolculukları süresince hiçbir yiyecek bulamadıkları için ölmüş atların etlerini yiyerek açlıklarını giderebildiler. Yük taşımakta güçten düşmüş olan atları da yiyecek ihtiyaçlarını gidermek için kullandılar. Ateşte kızartılmış olan at eti ve ekme bu zor şartlarda zenginler için bile lüks bir ziyafet olarak görülüyordu⁸⁹⁵. Fransızlar Türkler tarafından saldırılara uğrasalar da neticede açlık ve yorgunluğun etkisiyle bitkin bir halde 20 Ocak 1148 yılında⁸⁹⁶ Antalya'ya (Satellia, Attalia)'ya geldiler⁸⁹⁷.

6.6. Fransız Haçlı Ordusu Antalya'da

Zor şartlar altında 20 Ocak 1148 tarihinde Antalya'ya ulaşan Fransız Haçlı ordusu şehrin Bizans Valisi Landulph tarafından karşılandı. Landulph, İmparatorun emri gereği, aç ve bitkin olan Haçlıların yiyecek ihtiyacını karşılamak ve dinlenmeleri için gereken her türlü ihtiyaçlarını sağladı. Fakat şehirde, bu kalabalık ordunun yiyecek ihtiyacını karşılayacak kadar yiyecek maddesini bulmak zordu, bulunması durumunda ise fiyatlar oldukça pahalıydı. Bu sebepten ötürü sadece parası olanlar yüksek fiyata rağmen yiyecek alabildiler. Ancak açlık sebebiyle ölmek derecesine gelen ordunun büyük bir kısmı, yüksek fiyatlı ve kısıtlı olan yiyecek maddelerinden yararlanamadılar⁸⁹⁸. Üstelik Antalya verimli tarım arazileri olmasına rağmen ahali, Türklerin saldırılarından dolayı bu arazileri işleyemedikleri için şehirde tahıl bulmak

sürülerini alarak geri çekildiklerini ifade etmektedir. Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 96.

⁸⁹⁵Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 129.

⁸⁹⁶Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 125. Odo'nun verdiği bilgiler doğrultusunda Haçlılar, 7 Ocak 1148 yılında yaşadıkları yenilginin ertesi günü 8 Ocak'ta yola devam ettikleri zaman Antalya'ya varmak için 12 gün daha yürüdükleri bilgisine dayanarak, Fransızların Antalya'ya geliş tarihi 20 Ocak tarihi gösterilir. Karş. Bernard Kugler, *Studien*, s. 174 ve n. 86; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 97.

⁸⁹⁷Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 129; Odo'nun verdiği bilgilere göre, Templier şövalye tarikatı ile yapılan anlaşma neticesinde Haçlıların, Antalya'ya ulaşmaya kadar Türkleri dört defa yenilgiye uğratarak zafer kazandıklarını ve Geoffrey of Rancon'un başarısızlığı sonucunda uğranılan kayıplar hariç başka bir kayba uğramadan Antalya'ya vardıklarını zikreder. Odo'nun verdiği bu bilgilere göre, Fransızları yıpratmak amacıyla vur kaç taktiği ile ilerleyen Türkler ile Haçlılar arasında mücadelelerin Antalya'ya ulaşana kadar sürdüğünü, ancak bu çatışmaların mühim olmadığını sıradan çatışmalar olduğunu söyleyebiliriz. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 51 vd.; Haçlılar ile Türkler arasında cereyan eden tüm mühim mücadeleleri zikreden Willermus, Fransızların Antalya'ya yürüyüşlerini kısa bir şekilde anlatarak sarp dağlar ve derin vadilerden ilerleyerek Türkler tarafından taciz edilmeden Antalya'ya geldiklerini ve Antalya'ya gelene kadar mühim bir olay olmadığını kaydetmiştir. Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226; Bernard Kugler, *Studien*, s. 174; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 109; Baykara, *a.g.e.*, s. 19; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 97.

⁸⁹⁸Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 129; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 52;

oldukça güçlü⁸⁹⁹. Haçlılar ellerinde bulunan atların yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla satın almak için yem dahi bulamadılar. Şehir kenarında olan Türkler atların ovada otlanmasına engel olduklarından dolayı, şövalyeler tarafından sağa sola çekilmeseydi ot bile bulamayacaklardı⁹⁰⁰.

Kral Louis, bir müddet Antalya'da dinlendikten sonra zor şartlar altında bu şehirde daha fazla beklemenin bir manası olmadığını düşünerek, soyluları toplayarak hemen buradan yola koyulma konusunda kararını açıkladı. Louis'in fikrine soylular da olumlu bakıyorlardı, onlar da bir an evvel Antakya'ya oradan da Kutsal Ülke'ye gitmek istiyorlardı. Ama yolculuklarına kara yoluyla gitmek isteyen Louis ile aynı düşüncede değillerdi. Ordu içindeki şövalyeler, pek çok soylu kişilerin silahlarını kaybettikleri ve atlarının ölümü üzerine piyade haline geldiklerini, birçoğunun at alacak parası olmaması, parası olan kişilerin alacak at bulamayacaklarını dile getirerek Antakya'ya çok uzun ve çileli olan kara yolunun aksine daha kısa ve emniyetli olan deniz yoluyla gitmeyi önerdiler. Bu teklifi etmeden önce yerli ahalden deniz yolu ile Antakya'ya üç günde, kara yoluyla ise kırk günde ulaşabileceklerini öğrenmişlerdi. Her yönden yıpranmış olan Haçlıların Türk saldırılarına maruz kalacakları sıkıntılarla dolu çorak arazilerde kırk gün aynı zorluklara göğüs gererek yolculuk etmeye ne güçleri ne de takatleri kalmamıştı. Bu durumu göze alamayan ve ekonomik güce sahip olmayan pek çok kişi de deniz yoluyla gitmek istiyorlardı. Bizanslılar, deniz yolu ile gitmelerine yardımcı olmak için yakınlarda bulunan şehirlerden ve adalardan büyük bir filo toplamaya söz vermişlerdi. Bu fırtınalı kış mevsiminde deniz yoluyla gitmeyi riskli bulan Kral Louis ise orduyu iki gruba ayırarak, ilerlemelerini yavaşlatan hacıları deniz yoluyla, kendisi ise savaşçılarla beraber, Birinci Haçlı Seferi kuvvetlerini rol model alarak, Tarsus üzerinden Antakya'ya gitmelerini önererek, bu güzergahtan ilerleyen atalarının şan şöhret sahibi olduklarını belirterek orduyu yüreklendirmeye çalıştı⁹⁰¹. Kralın bu önerisine yanaşmayan asiller, Ataları ile kendi durumlarını mukayese ederek durumlarının çok farklı olduğunu öne sürerek, onların Anadolu içlerinde devamlı Türklerle mücadele ederek durumlarını koruduklarını, şehir ve kalelere hakim oldukça zenginlik yolunda ilerlediklerini kendilerinin ise yorgunluk sebebiyle tembel hale

⁸⁹⁹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 129; Odo, Bizanslıların ihanetinden dolayı tahıl bulamadıklarını ifade eder. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 52; Willermus ise, yerli ahalinin Türklerin saldırılarından dolayı bereketli toprakları işlemeyip boş bıraktıklarını zikreder.

⁹⁰⁰Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 129, 131.

⁹⁰¹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 131.

geldiklerini ve yeterince savaş yapamadıkları için savaşçılık özelliklerinin eksildiğini, yolculukları süresince yaşadıkları zorluklardan dolayı ekonomik olarak zayıfladıklarını, teçhizatlarını sattıklarını ve de atları ölünce eşyalarını taşıyamayarak arkalarında bıraktıklarını ifade ettiler. Ayrıca kendilerinin Türkler yerine hilekâr Greklerle karşılaşarak gerçek bir Hristiyanlarmış gibi kötü giden durumları sebebiyle onları bağışladıklarını ifade ederek, yaşadıkları sıkıntıların müsebbibi olarak Bizans'ı sorumlu tutuyorlardı. Bu tür sebepleri sıralayan asiller, atları ve teçhizatları olmadığı için kara yolundan ilerlemenin kendileri için uygun ve emniyetli olmadığını, bunun imkansız olduğunu bildikleri halde askerler için yolculukları esnasında kaybettikleri atların yerine yenileri temin edilirse ne pahasına olursa olsun bu yoldan ilerleyeceklerini söylediler. Ancak, şehirde satın almak için at temin etmeye koyuldularsa da bulunan atlar yeterli miktarda değildi. Bu durum üzerine Kral Louis, asillerin önerilerini kabul ederek deniz yoluyla gitmeyi kabul etti⁹⁰².

Antakya'ya deniz yoluyla gitmeye karar veren Kral Louis, gemi temin etmek için Bizans Valisi Landulph ile görüştü ve o da bu konuda her türlü yardımı yapacağını söyleyerek söz verdi. Ancak, hava durumunun elverişsiz olması ve çıkan fırtınalar gemilerin temin edilmesini geciktirdi. Kral Louis, söz verilen gemilerin gelmesi için beş hafta bekledi. Bu sırada şehirdeki yiyeceklerin azalmasından dolayı fiyatlar oldukça pahalansa da parası olanlar bu durumda yiyecek alabildiler. Parası olmayıp da elinde atı veya katırı bulunan kimseler ya ekmekle takas ettiler ya da yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla et pazarında sattılar. Fransızların bu durumda olduğunu öğrenen Türkler, Haçlı karargâhına karşı saldırıya geçtiler. Bu durum Kral'a bildirildi ve Türklere karşı bir hareket için, açlıkla boğuşmalarına rağmen kuvvetlerini elinde tutan Templier şövalyelerini ve zengin şövalyelerini yanına saklayarak aniden Türklerin önüne çıkıp bu saldırıyı geri püskürttü⁹⁰³.

Kral Louis'in beş haftadır beklediği gemiler geldi, ama bu gemilerin Haçlıların tümünü nakledemeyeceği ve fiyatlarının da çok pahalı ve orduya yetecek kadar geminin temin edilmesinin de imkânsız olduğu görüldü. Kral Louis, temin edilen gemileri ileri gelen maiyeti arasında paylaştırarak yola çıkmak için hazırlıklara başladı. Kral, geride bırakıp gidecek olmaktan büyük üzüntü duyuyordu, bunun için imkanları ölçüsünde onları bir

⁹⁰²Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 133; RHGF, XV, s. 496; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 109; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 99 vd.

⁹⁰³Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 133, 135; Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 109; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 100.

nebze de olsa rahatlatmak için çalıştı. Landulph'a geride bıraktığı Haçlıların ihtiyaçlarını gidermesi, hasta ve yaralılara bakması için beş yüz mark vererek, onlar için gemi tahsis edilmesini, yeteri kadar gemi temin edilemezse yolculuğa hazır hale geldikleri zaman yanlarına refakatçi olarak büyük bir birliği vererek Tarsus üzerinden Antakya'ya gelmelerine yardımcı olması için anlaşma yaptı⁹⁰⁴. Kral Louis, Flandre Kontu Thierry ve Bourbon Kontu Archibald'ı geride bıraktığı Haçlılarla ilgilenmeleri için Antalya'da bıraktı. Kral asilleri ve ileri gelen maiyeti ve askerleri ile beş hafta dinlendikleri Antalya'dan Antakya'nın Süveydiye limanına doğru denize açıldı⁹⁰⁵. Fakat Kral denize açıldıktan sonra Bizanslılar mevsim koşullarını bahane ederek Louis ile yaptıkları anlaşmayı yerine getirmediler⁹⁰⁶.

Kral Louis Antalya'dan ayrıldıktan sonraki gün, Türkler Haçlı karargâhına saldırdılar. Thierry ve Archibald sayıları az olan yorgun atları ile bitkin adamlarını savaş düzeni aldirdildarsa da Türklere karşı koyabilecek kuvvetleri yoktu. Bu sebeple Landulph, Haçlıları şehir surları içerisine aldı ve hızlı bir şekilde gemi bulmaya koyuldu. Landulph'un bulduğu az sayıdaki gemilerle bu seferde de Thierry ve Archibald kendi maiyetleri ve askerleriyle birlikte denize açıldı⁹⁰⁷. Diğer yaya Haçlılar ise emniyetsiz bir şekilde geride bırakıldılar. Bunların bir kısmı Antalya'da açlık ve hastalıkla pençeleşerek hayatlarını kaybederken⁹⁰⁸ bir kısmının ise Bizans hizmetine girmekten başka çareleri yoktu. Haçlıların bir bölümü de çaresiz bir şekilde Antakya'ya doğru yola koyuldularsa da bunların pek çoğu Türkler tarafından ya esir alındı yahut da hayatlarına son verildi. Antakya'ya doğru yola çıkan bu Haçlıların çok azı ilkbahar sonlarına doğru Antakya'ya varabildi. Odo'nun bu yolculuk sırasında yaşanan olaylar hakkında verdiği bilgiler oldukça enteresandır. Odo'nun verdiği bilgilere göre, açlık ve hastalıktan perişan bir halde Antakya'ya doğru yola çıkan bu Haçlılara merhamet eden Türkler,

⁹⁰⁴Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 135, 137; Kral Louis ileri gelen maiyetiyle ordusunu Antakya da bırakıp gitmesinin mazeretini ortaya koymak için, açlık ve hastalıktan mahvolan fakirler ordusunun, kendilerine yeterli miktarda gemi temin edilemeyeceğini duyunca Kral'ın yanına giderek, başlarında komutanları olmadan kara yoluyla Antakya'ya gitmek istediklerini ve Louis'in şehir ayrıldıktan sonra Bizanslıların ihanetine katlanmaktansa Türk oklarına katlanmanın daha kolay olacağını söylediklerini kaydetmiştir. Ancak daha evvel, türlü çilelere katlanamadıkları için deniz yoluyla gitmek isteyen açlık ve hastalık sebebiyle bitkin olan Haçlıların Kral'a giderek böyle bir talepte bulunmaları akla uygun bir ifade değildir. Odo'nun verdiği bilgiler Bizans aleyhtarlığı yapmaktadır.

⁹⁰⁵Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 139; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 52; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 226 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 109; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 101.

⁹⁰⁶Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 139.

⁹⁰⁷Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 139.

⁹⁰⁸Odo'nun kaydına göre ölü bedenlerin saçtığı mikroplar salgın hastalığa sebep oldu. Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 141.

yolculukları sırasında onlara ekmek, para vermişler, hastaları muayene etmişlerdi. Bu olaydan memnun olan üç binden çok Haçlı Türklerin yanına giderek Müslüman olmuşlardı. Odo, “*Ey ihanetten daha zalim olan Merhamet! Türkler Hristiyanlara ekmek vererek onların imanlarını satın aldılar*” şeklinde duyduğu üzüntüyü anlatır, ancak “*Türklerin kesinlikle hiçbirinin inancını inkâr etmeye zorlamadıklarını*” açık bir şekilde ifade etmektedir⁹⁰⁹.

6.7. Kral Louis Maiyetiyle Antakya’da

Beş hafta dinlendiği Antalya’dan ayrılan Kral Louis maiyetiyle birlikte 19 Mart 1148 yılında⁹¹⁰ Antakya’nın Süveydiye limanında karaya ulaştı⁹¹¹. Nureddin Mahmud’un karşısında zor durumda kalan ve Batı’dan acil yardım talebinde bulunan Antakya Prinkepsi Raymond, üç yıldan beri yollarını gözlediği Kral Louis’in kendi topraklarına geldiğini öğrenince asileri ve halkın ileri gelenleriyle beraber onu Süveydiye limanında karşıladı ve oldukça büyük bir törenle Antakya’ya getirdi. Bütün halk tarafından kaşılanan Kral Louis’in bütün planlarından haberdar olan Raymond kendi sınırlarını genişletmek amacıyla ona değerli hediyeler göndererek, yolculukları boyunca yaşadıkları sıkıntıları unutturmaya çalıştı⁹¹². Kral Louis’in gelmesi Raymond için çok önem arz ediyordu. Willermus’un ifadesine göre, Raymond, Kral Louis’in desteğiyle, Nureddin Mahmud’a karşı saldırıya geçerek Haleb, Şeyzer ve diğer komşu şehirleri ele geçirip sınırlarını genişleterek ve Doğu’daki durumunu güçlendirmeyi düşünüyordu⁹¹³. Kral Louis, kuvvetlerinin büyük bir kısmını Anadolu’da meydana gelen olaylar ve açlık, hastalık gibi nedenlerden dolayı kaybetmişti, fakat savaşçılardan ve şövalyelerden

⁹⁰⁹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 141; bu konuda bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 185 vd.; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 102.

⁹¹⁰Tarih hakkında bkz. Ludovici Francorum Regis ad Sugerium, *RHGF*, XV, s. 496; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 227; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 102.

⁹¹¹Odo of Deuil, *a.g.e.*, s. 143; Kral Loıs’in Antakya yolunda gemi kazası geçirdiğinden dolayı üç hafta sonra karaya çıktığını kaydetmektedir. Odo (s. 135) de Bizanslılardan öğrendiklerine göre üç gün sonra Antakya’ya varacaklarını söyler. *RHGF*, XV, s. 496; Kral Louis, Suger’e yazdığı mektupta deniz yolculuğundan memnun olduğunu söylemektedir. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 52; Kral Louis’in bu yolculuğunu kısaca anlatarak Isauria ve Kilikya’yı solda Kıbrıs’ı sağda bırakarak uygun rüzgarlar eşliğinde Antakya’nın içerisinden geçen Asi Nehri’nin ağzına vardı. Seleucia yakınlarında bulunan Symeon Süveydiye limanında karaya çıktığını söylemektedir. Otto von Freising, *Frederick*, s. 101; Kral’ın deniz seyahatinin ne kadar sürdüğü hususunda bilgi vermeden St. Symeon limanında karaya çıktığını ifade eder. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 227, 231; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 102.

⁹¹²Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 52 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 231; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 103.

⁹¹³Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 53.

müteşekkil aynı zamanda Müslümanları telaşlandıracak bir gücü bulunuyordu⁹¹⁴. Raymond, Louis'i ikna etmeyi başarabilirse, bu düşündüklerinin gerçek olabileceği inancındaydı. Raymond yeğeni olan Kraliçe Eleonore yani kardeşi Poitou Kontu Wilhems'in kızının onun sağlayacağı faydaları göz önünde bulunduruyordu⁹¹⁵.

Raymond, bir süre dinlenen Kral Louis ile bir toplantı yaparak, Antakya'nın içinde bulunduğu tehlikeleri, devamlı olarak Haleb kuvvetlerinin tehdidi altında bulunduğunu, Müslümanların tüm güçleriyle Antakya'ya saldırıya geçmeleri halinde bölgede bulunan diğer Haçlıların işe yarar bir şekilde yardımda bulunamayacağını söyledi ve hiç vakit kaybetmeden Haleb'e saldırmaları hususunda ısrar etti. Nureddin Mahmud yenilip Haleb ele geçirildiği takdirde bunun kendileri için yararlarını anlatarak, Kral Louis'in Kudüs'e gitmesini engellemek için her yolu denedi. Raymond, bu hususta Kral Louis ile defalarca görüşmesine rağmen, Louis ettiği yemini yerine getirmek amacıyla Kudüs'e gitmek zorunda olduğunu ve bu karardan vazgeçemeyeceğini söyledi. Kral'ın bu kararına öfkelenen Raymond, bütün umutlarında hayal kırıklığı yaşayınca, ona karşı tavır almaya başladı. Bu sebeple Kral Louis'e zarar vermek her yola başvurdu. Bu planlarına yeğeni Kraliçe Eleonore'yi de dahil ederek onun Antakya'da kalmasını ve Kral Louis'i boşamasını söyledi⁹¹⁶. Raymond ile yeğeni Kraliçe Eleonore arasında oluşan bağlılıkları ve devamlı beraber gözükmeleri utanç verici söylentilere neden olmuştu. Raymond ile yeğeni Kraliçe Eleonore arasında akrabalık sevgisini aşmış hoş olmayan bir aşk ilişkisine doğru ilerlediği yönünde çirkin söylentiler Antakya'da herkes arasında konuşuluyordu. Bu durumdan haberdar olan Kral Louis, Raymond'un Kraliçe Eleonore'e olan ilgisi ve beraber gözükmelerinden dolayı daha da şüphelenmeye başladı. Kraliçenin Antakya'dan gitmek niyetinde olmaması ve Raymond'un ise onun gitmemesi için gayret etmesi sonucunda Kral Louis'in şüphelerinin artmasını sağladı. Bu durum karşısında Kral Louis derhal Antakya'dan ayrılıp Kudüs'e gideceğini açıkladı. Bu esnada Kudüs'ten Antakya'ya gelen Patrik Foucher, Louis'ten hızlı bir

⁹¹⁴İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 282; Haçlıların Anadolu'da hayatlarını kaybetmelerine, açlık ve hastalık sebebiyle ölmelerine rağmen sayılarının yüz bin kadar olduğunu söyler. Çok kalabalık kuvvetlerle yola çıkan Louis'in, uğradığı o kadar kayıptan sonra Türklere karşı savaşılabileceği orduya sahip olduğu söylenebilir. Anadolu'da kaybettiği kuvvetlerin çoğu yoksul yayalar ve hacılar idi. Louis uğradığı kayıplara rağmen savaşçı kuvvetlerini koruyabilmişti.

⁹¹⁵Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 53. Kraliçe Eleonore hakkında geniş bilgi için bkz. A. Kelly, *Eleanor of Aquitaine and The Four Kings*, Cambridge 1978.

⁹¹⁶Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 53; Willermus, Kraliçe Eleonore'un amcası Raymond'un hilelerine rıza gösterdiğini, onun kraliyet haysiyet ve onurundan uzak dikkatsiz bir kadın olduğunu söyler. Ayrıca bkz. Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 231 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 104.

şekilde Kudüs'e gelmesi için ricada bulununca o da hemen Antakya'dan Kudüs'e gitmeye karar verdi. Ancak Kraliçe Eleonore Kudüs'e gitmek istemediğini ve Antakya'dan ayrılmayacağını ve kendisinden boşanmaya karar verdiğini söyledi. Kral Louis hem Anadolu'da yaşadığı sıkıntılar hem de karısının kendisini terk ettiği yahut da Antakya'da Raymond'un alıkoyduğu yönünde haberler Fransa'ya ulaşırsa şerefının ayaklar altına alınabileceğini düşündü. Kral Louis, Kraliçe Eleonore'yi amcası Raymond'un sarayından zorla aldırarak bütün kuvvetleriyle birlikte Kudüs'e doğru yola koyuldu. Kral Louis'in Antakya'ya gelmesi ile ayrılması çok farklı olmuş, törenle karşılanan Kral Louis, Raymond ile düşman olarak ayrılmıştı⁹¹⁷.

Antakya Prinkepsi Raymond gibi İslam âlemi karşısında buldukları zor durumda olan diğer Haçlı reisleri de Kral Louis'in gelmesini umutla bekliyorlardı. Kral Louis ve ordularını bekleyen Haçlılar buldukları zorlu durumdan kurtulmak ve kaybettikleri yerleri geri almak için ondan yardım talebinde bulundular. Tell-Başir'de hüküm süren Urfa Kontu II. Joscelin, Louis ve orduları sayesinde Urfa'yı tekrar ele geçirmeyi umuyordu. Batı âlemini kalabalık kuvvetlerle Doğu'ya gelmelerini sağlayan olay, Türklerin Urfa'yı almış olmalarıydı. Bu bağlamda II. Joscelin'in Urfa'da tekrar hâkimiyet kurmak istemesi oldukça doğaldı. Trablus Kontu II. Raymond 'da Kral Louis'den, Montferrand'ı tekrar ele geçirebilmek için yardım etmesini bekliyordu. Bütün bu liderler kendi menfaatlerini gerçekleştirmek ve Kral Louis'i yanlarına çekmek için ona değerli hediyeler göndererek yanlarına davet ettiler. Kudüs Kralı III. Baudouin ve annesi Kraliçe Melisende ise Louis ve ordusunun gücünden faydalanarak krallığın sınırlarını genişletmek düşüncesindeydiler. Ancak diğer Haçlı hükümdarlarının Louis'i yanlarına çekerek kendi amaçları için kullanmalarından korkuya kapılıp Kral Louis'i Kudüs'e davet etmesi için Patrik Foucher'i Antakya'ya gönderdiler. Kudüs Krallığı kapıldıkları korku boşuna idi, çünkü Kral Louis ordusuyla birlikte Trablus'u geçerek Kudüs'e doğru ilerlemeye koyuldu. Kral Louis'in Kudüs'e gitmesi sonucu Antakya Prinkepsi gibi Urfa ve Trablus hükümdarları umutla bekledikleri yardımdan mahrum kaldıklarını anlayınca büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar⁹¹⁸.

⁹¹⁷Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 53; Geniş bilgi için bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 232; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 104 vd.

⁹¹⁸Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 54 vd.; Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 232; Wilhelm Bernhardt, *Konrad III*, Leipzig 1883, s. 662; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 110 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 105vd; Birsal Küçükspahioğlu, *a.g.t.*, s. 133.

6.8. Haçlı Orduları Kudüs'te

Bu seferin Kudüs'e ilk varan grubu Otto von Freising ve kuvvetlerinden sağ kalanlar oldu. Otto'nun himayesindeki Almanlar, Türkler tarafından yenilgiye uğrayınca dağılıp perişan bir halde sahile ulaşabilenler parçalar halinde gemilere binerek deniz yoluyla Kudüs'e doğru yola koyuldular. Güç bir şekilde deniz seyahatinden sonra Nisan başlarında ilk gruplar Sur (Tyros)'da bir kısmı Sur ile Sayda (Sidon) arasında bulunan Sarfend (Sarepta)'da karaya çıktılar. Bazı gruplar ise deniz yolculuğu sırasında kazaya uğramışlardı. Bu kazadan sağ olarak çıkabilenler aç, çıplak ve perişan bir haldeydiler⁹¹⁹.

Alman Kralı Konrad Efes'ten geri dönerek İstanbul'da kışı geçirdikten sonra baharın bir Bizans filosu ile Kudüs'e doğru denize açıldı. Konrad, Otto von Freising'in ardından Nisan ortalarında beraberinde bulunan yeğeni Friedrich von Schwaben, Bavyera Dükü Heinrich, Welf von Bayern ve diğer asillerle birlikte Akka'da karaya ulaştı. Kral Baudouin, Patrik Foucher, diğer din adamları ve ahali tarafından bir törenle karşılanan Konrad, şarkı ve ilahiler söylenerek Kudüs'e getirildi. Konrad, Kudüs'te Templierler sarayına yerleştirildikten sonra kutsal mekânları ziyaret etmesiyle birlikte ettiği Haçlı yeminini uygulamış oldu⁹²⁰. Alman Kralı Konrad'ın arkasından Kudüs'e gelen Kral Louis'de aynı şekilde büyük bir törenle karşılanarak Kudüs'te güzel bir şekilde ağırlanıp kutsal mekânları ziyaret etti. Akka'da Haçlı Seferinin sonuçları ve krallığın sınırlarının genişletilmesi hususunun tartışılacağı bir toplantı yapmaya karar verdiler⁹²¹.

Kral Louis ile Vezelay'da Haçlı yemini etmiş olan Toulouse Kontu Alfonso Jordain oğlu Bertrand ile deniz yoluyla gelerek Konrad'dın ardından Akka'da karaya çıkmıştı. Raymond de St. Gilles'in oğlu olan ve babasının Trablus'u kuşatma altına aldığı esnada Hacılar Tepesi'nde dünyaya gelen Alfonso'nun büyük kuvvetlerle Doğu'ya doğru gelmesini halk heyecanla beklemişti. Onun krallığa mutluluk ve şans getireceğine inanıyorlardı. Alfonso'nun gelmesi Trablus Kontu II. Raymond'u zor duruma sokacaktı. Alfonso'nun gelişi ile Trablus üzerinde hak sahibi olduğu gibi söylentilerin yayılmasıyla II. Raymond zor durumda kaldı. Alfonso Kudüs'e doğru yoldayken dinlenmek için durduğu Kaysâriye (Caesarea)'de rahatsızlanarak sancılar içinde öldü,

⁹¹⁹Otto von Freising, *Frederick*, s. 101 vd.; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 282.

⁹²⁰Otto von Freising, *Frederick*, s. 102; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 53 vd.; Ioannes Kinnamos, *a.g.e.*, s. 68;

⁹²¹Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 55;

herkes onun bilinmeyen biri tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü söyledi. Trablus Kontu II. Raymond'un eşi Hodierna'nın ablası Kraliçe Melisende'nin bu olayda dahil olduğu şayiaları yayıldı. Bu söylentiler tüm krallık içinde yayılırken Alfonso'nun oğlu Bertrand ise babasının ölümünden kuzeni Trablus Kontu II. Raymond'u sorumlu tuttuysa da bu iddiaların hiçbiri ispat edilemedi⁹²². Alfonso'nun şüpheli ölümünün ardından ortaya çıkan iddialar Trablus Kontluğu'nda bir iç soruna neden olmuştu. Alfonso'nun oğlu Bertrand, babasının davasını üstlenerek Trablus'u Raymond'un elinden almak için her yola başvurabilirdi. Trablus Kontu Raymond, bu tehlikeli süreçte kendi topraklarını bırakıp Kudüs'e gidip Haçlı seferine katılmak yerine kendi sorunlarıyla ilgilenmek zorunda kaldı. Kral Louis'den umduğu yardımdan da mahrum kalmıştı. Urfa ve Antakya hükümdarları da Louis'den bekledikleri yardımı alamamaları onlara hayal kırıklığı yaşatmıştı. Bu bağlamda kendi menfaatlerine katkı sağlamayacak olan sefere katılmak için topraklarını Nureddin Mahmud karşısında terk edip Kudüs'e gidecek durumları yoktu. Bu sefer Antakya, Urfa ve Trablus hükümdarlarının bulunmadığı sadece Batı'dan gelen Haçlıların Kudüs Krallığı ile düzenleyecekleri bir sefer olacaktı.

6.9. Haçlıların Akka Şehrinde Toplantıları (24 Haziran 1148)

İkinci Haçlı Seferiyle Batı'dan gelen bütün kuvvetler Kudüs'e geldikten sonra 24 Haziran 1148 tarihinde⁹²³ Akka'da bir toplantı yapmaya karar verdiler. Yapılması kararlaştırılan bu toplantıda seferin hedefinin belirlenmesi, nasıl bir yol izlenmesi ve kuvvetlerin toplanma yeri ve zamanı gibi konular görüşülecekti. Kralların maiyeti olarak pek çok din adamı ve asilzadenin katıldığı bu toplantı çok gösterişli oldu. Konrad'ın beraberinde kilise mensubu olan kardeşi Otto von Freising, Metz Piskoposu Stephanus, Flandern Kontu Dietrich'nin kardeşi Toul Piskoposu Heinrich, Welf von Bayern, Guillaume de Montferrant, Avusturya Dükü Heinrich (Jasomirgott) ve Papa III. Eugenius'un arzusu üzerine papalık legatı Alman kökenli Porto Piskoposu olan Theotinus gibi birçok soylu kişi katıldı. Kral Louis'in yanında ise kardeşi Robert de Dreux, Langres Piskoposu Geoffrey, Lister Piskoposu Arnulf, Guido de Florance, Alfonso Jordain'in oğlu Bertrand gibi soylu kişilerin yanında pek çok kişi bulunuyordu.

⁹²² Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 54; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 69 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 232 vd.; Bernard Kugler, *Studien*, s. 186 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 108; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 134.

⁹²³ Toplantının Sur (Tyros) ve Akka arasında bulunan Palma denilen yerde yapıldığını zikreder. Otto von Freising, *Frederick*, s. 102; Tarih hakkında bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 233; Bernard Kugler, *Studien*, s. 188; Bernhardt, *Konrad III*, s. 662; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 111; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 109.

Kudüs Kralı III. Baudouin ve annesi Kraliçe Melisende yanında Patrik Foucher, Kaysariye Başpiskoposu Baudouin, Nazareth Başpiskoposu Robert, Akka Piskoposu Rorgo, Sayda Piskoposu Bernhardus, Beyrut Piskoposu Gerald, Templier şövalyelerinin üstadı Robert ve Hospitalierlerin üstadı Raymond gibi pek çok ruhani bulunuyordu⁹²⁴.

Toplantıda bir araya gelen Haçlılar ne yapacakları hususunda çeşitli görüşler beyan ettiler. Haçlıların bazıları hiçbir sefer düzenlemeden kendi topraklarına geri dönmeyi önerdiler. Alman Kralı Konrad da bu fikri benimsemeye taraftardı. Lakin Kral Louis yaşadıkları bu kadar sıkıntı ve çilelerden sonra şan şeref kazanmadan Filistin'den ayrılma niyetinde değildi. Savaş yanlısı Langres Piskoposu Geoffrey ile Fransız soylularından pek çok kişi de bu görüşü savunuyorlar ve ordularının bir süre dinlendikten sonra Müslüman topraklarına saldırmayı teklif ediyorlardı. Haçlılar Müslüman topraklarından ve Suriye kentlerinden hangisine taarruz etmeleri konusunda hemfikir değillerdi. Kudüs Kralı Baudouin, Templier şövalyeleri ile pek çok Filistin ileri gelenleri, yıllardır kendi sınırlarına katmayı düşündükleri Dımaşk'a saldırıp hâkim oldukları takdirde buranın ele geçirilmesi Kudüs Krallığı için büyük bir kazanım olacağını söylediler. Yerli asillerden bazıları ise Dımaşk'a saldırmaları halinde Nureddin Mahmud karşısında Kudüs Krallığı ile dostane geçinen Dımaşk'a taaruz etmenin doğru olmadığını aksi takdirde Muineddin Üner (Unur) ile Nureddin Mahmud arasındaki düşmanlığın dostluğa dönüşeceğini söyleyerek bu görüşe aykırı davranıyorlardı. Toplantı içerisinde muhtemelen Haleb'e saldırmayı ya da Urfa'yı tekrar Müslümanların elinden almak için öneride bulunanlar da olmuştur. Uzun süren müzakerelerin ardından Haçlı ordusunun Dımaşk'a saldırmak için temmuz ayında Taberiye (Tiberias)'de toplanılması konusunda anlaştılar⁹²⁵.

⁹²⁴Willermus bu konuda uzunca bir liste vermektedir. Fakat Antakya, Urfa ve Trablus hükümdarları yer almamaktadır. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 57 vd.; Karş. Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 233; Bernhardi, *Konrad III*, s. 663; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 109.

⁹²⁵ Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 58 vd.; Otto von Freising, *Frederick*, s. 102; Otto yapılan toplantıya değinmiş, fakat Louis Kudüs'gelmeden önce, Konrad Templier şövalyelerince Dımaşk'a karşı harekete geçme hususunda ikna edildiğini bunun Louis tarafından da kabul edildiğini, toplantının iki kral arasında orduların ne zaman ve nerede toplanacağını karara bağlamak için yapıldığını zikrederek öteki kaynaklardan epeyce ayrı bir bilgi sunmaktadır. İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 282; İbnü'l Kalanisi ise toplantı konusunda bir bilgi vermez. Ancak Haçlıların İslam topraklarından ya da Suriye şehirlerinden hangisine taaruz edecekleri konusunda görüş birliği sağlaayamadıklarını, sonrasında Dımaşk'a saldırmaya karar verdiklerini ve burayı ele geçireceklerinden emin olduklarını ve daha şehre saldırmadan şehirde bulunan mal ve mülkleri aralarında pay ettiklerini kaydetmiştir. Ayrıca bkz. Runcıman, *a.g.e.*, II, s. 233; Bernard Kugler, *Studien*, s. 188 vd.; Bernhardi, *Konrad III*, s. 663 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 111; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 110.

Aslına bakılırsa bu karar hiç de yerinde değildi. Fakat zengin topraklarla Mısır ve Afrika Müslümanlarının Kuzey Suriye ile Doğu'daki Müslümanlarla iletişimini sağlayan coğrafi konumu düşünüldüğünde Dımaşk'a hâkim olmaları elbette Haçlılar için büyük bir kazanç olacaktı. Ama bu Haçlı hareketinin amacı, kendileri için oldukça tehlike arz eden ve gittikçe güçlenen Nureddin Mahmud'u ortadan kaldırmak olmalıydı. Ayrıca Dımaşk Emiri Üner (Unur) de Nureddin Mahmud'u Haçlılardan daha zararlı gördüğü için ona karşı hasmane bir tutum içerisindeydi ve buna mukabil Kudüs Krallığı ile dostane bir şekilde geçinerek ittifak halinde olmayı tercih ediyordu. Yapılan toplantıda Dımaşk'a karşı harekete geçmek kararı Üner ile Nureddin Mahmud'u birbirine yaklaştırarak aralarındaki düşmanlığın kalkmasına sebep olurdu. Bunu göz ardı eden Kudüs Krallığı, Batı'dan gelen kalabalık kuvvetlere güvenmesi ve onların sayesinde başarıya ulaşacağına o kadar emindi ki Dımaşk'ı ele geçirmeyi arzu ediyor, Kuzey'deki Haçlılar karşısında önemli güce sahip olan Nureddin Mahmud'un gittikçe tehlikeli hal aldığını düşünmüyordu.

Haçlılar aralarında aldıkları karara rağmen Welf von Bayern ve birtakım kişiler kendi ülkelerine geri dönmeye başlamışlardı. Ancak kralların kumandanlığında kalabalık Haçlı kuvveti alınan karar doğrultusunda Temmuz ayı içerisinde Taberiye'de toplandı⁹²⁶.

Haçlıların amacının Dımaşk'a saldırmak olduğunu öğrenen Üner, hemen şehri müdafaa etmek için çalışmalara koyuldu. Haçlıların saldırıya geçmesi muhtemel sur kısımlarını tahkim ederek, yol ve geçitlere adamlarını yerleştirmek suretiyle Haçlıların meskûn olduğu bölgelere erzak gönderilmesini engelleyerek su kuyularını ve su kaynaklarını tahrip etti⁹²⁷. Bu sırada Üner, Türkmenlere⁹²⁸, Seyfeddin Gazi ve Nureddin Mahmud'a haber göndererek onlardan Haçlılara karşı yardım talebinde bulundu. Bu talep üzerine Seyfeddin Gazi kardeşi Nureddin Mahmud'u yanına alarak hemen Dımaşk'a doğru yola koyuldular⁹²⁹.

⁹²⁶ Karş. Bernhardi, *Konrad III*, s. 663 vdd.; Bernard Kugler, *Studien*, s. 188 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 233 vd.

⁹²⁷ İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 282; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 119 vd. Üner'in Dımaşk'ı muhafaza ve müdafa ettiğini söyler.

⁹²⁸ İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Amedroz, s. 299; İbnü'l Kalanisi, *a.g.e.*, Gibb, s. 285; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 219; Demirkent, "Haçlılar" *TDVİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 534'te Üner'e bağlı Türkmenlerin Haçlılara karşı ağır darbeler indirdiğini söyler. Buradan hareketle Üner'in Türkmenleri yardıma çağırdığı da muhakkaktır. Abdulkadir Turan, Nüreddin Mahmud Zengî ve Devri, *Sakarya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya 20018, s. 105.

⁹²⁹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 120; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 89; İbnü'l Adim, *Zübde II*, s. 291.

6.10. Haçlıların Dımaşk'ı Kuşatması (24-28 Temmuz 1148) Karşısında Türkmenler

Willermus'un verdiği bilgilere göre, Kudüs Kralı III. Baudouin, Kral Konrad ile Kral Louis yönetimindeki kalabalık Haçlı kuvveti⁹³⁰ 25 Mayıs 1148 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde Taberiye'ye doğru yola çıktı. Haçlı ordusu temmuz ayının ortalarında Taberiye'den Galilaea Denizi boyunca en kısa güzergâh üzerinden Banyas'a geldiler. Haçlı kralları burada Dımaşk'ı ve bölgeyi iyi bilen kişilerle görüşerek nasıl bir yol izleyeceklerini belirlemek üzere bir toplantı yaptılar. Dımaşk'ı çepeçevre saran adeta bir sur görevi gören meyve bahçelerine hâkim olmanın yarar sağlayacağına karar verdiler. Bu meyve bahçelerini ele geçirdikleri takdirde Dımaşk'ın zaptının kolay olacağını düşünerek şehre Batı kısmından saldırmayı planladılar. Krallar şehre yaklaştıkları vakit ordularını savaş düzenine soktular. Bölgeyi iyi tanıyan Kudüs Kralı ordusuyla önden ilerleyerek diğerlerine rehberlik edecek, gerekli olduğu zaman onlara yardım etmek için Kral Louis ordusuyla orta kısımda yer alacaktı. Konrad ise arkadan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmek için en arkada bulunacaktı⁹³¹.

Haçlı ordusu savaş düzenine uygun bir şekilde 24 Temmuz Cumartesi günü bahsedilen meyve bahçelerine geldiler⁹³². Haçlıların gelmiş oldukları bu meyve bahçeleri hem korunmak hem de yabancı kimselerin daha ileriye geçememesi için çamurdan duvarlarla çevrili olması, yolların dar olması gibi nedenlerden dolayı sadece yük hayvanları geçebilmekteydi. Ağaçların sık olması ve dar yollar Haçlıların Dımaşk'a bu yönden girmelerine imkân vermiyordu. Ama Haçlı Kralları bu güzergâhtan ilerlemeye karar verdiler. Bunun iki sebebi vardı, birincisi arkalarında çok iş bırakmamak ve su ve

⁹³⁰ Haçlılardan bazı kimselerin Kudüs'e giderek Haçlı yeminlerini yapıp denize açılarak ülkelerine döndüklerini, Dımaşk'a saldırmak üzere toplanan Haçlı kuvvetinin elli bin atlı ve yaya olduğunu ve beraberlerinde benzer büyüklükte yük kervanının eşlik ettiğini zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 297 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 282 vd.; Ebû Şâme, Şehâbeddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el-Makdisî ed-Dimeşkî, *Kitâbü'r-Ravzateyn fi ahbâri'd-devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 185; Abu'l-Farac ise bu ordunun on bin atlı ve altmış bin yaya olduğunu aynı zamanda Müslümanların atlılar hariç yüz otuz bin piyadeden oluştuğunu zikreder. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 385; Haçlı ordusunun sayısı hakkında bkz. Bernhardt, *Konrad III*, s. 664 vd.; Bernard Kugler, *Studien*, s. 189; Runciman ise sayı vermez ancak Frankların şimdiye kadar çıkardıkları en kalabalık Haçlı ordusunun bu ordu olduğunu söyler. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 234.

⁹³¹ Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 58 vdd.

⁹³² Haçlı ordusunun Menâzil el-Asâkir'e geldiklerini ve burada su bulamadıkları için suyu bol olan el-Mizza köyüne ilerlediklerini oradan hareketle şehre doğru yürüdüklerini zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 283; Dımaşk'a dört beş mil uzaklıkta olan ve şehri tamamen görebilen Daria köyüne geldiklerini söyler. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 59.

yiyecek sağlayabilmek içindi. Bu yol üzerinden ilerlemeye karar verdikten sonra, Kral Baudouin ordusunu bu yola soktu ve yollarına devam ederlerken, pek çok sıkıntılara maruz kalarak güçlkle bu yoldan ilerleyebildi. Haçlılar, ilerlemelerine büyük engel teşkil eden dar yollar ve ağaçlıkların arkalarına saklanmış olan Dımaşk kuvvetleri tarafından taciz edilerek çıkışları kesmiş olan Müslümanlarla karşı karşıya geldiler. Şehir eşrafının meyveliklere yönelmesiyle hem açık bir şekilde hem de gizlenerek Haçlılara saldırarak geri püskürtmeye uğraştılar. Yüksek noktalarda bulunan evlerden Haçlıların üzerlerine ok ve mızraklar atarak tehdit ediyorlardı. Ayrıca iç tarafta bulunan surlar boyunca açılmış olan gediklerden kendileri görünmeyen lakin yoldan geçen kişileri gören silahlı kimseler vardı. Dımaşk'ı zapt etmek için gelenlere adeta ölüm saçıyorlardı⁹³³. Ancak Haçlı ordusu Müslümanlar üzerine daha şiddetli bir şekilde saldırıya geçerek onların çoğunu öldürdüler, bir kısmını da esir aldılar. Diğerleri de onların akıbetlerini yaşamamak için bahçeleri terk ederek geri çekildiler. Böylelikle Haçlılar kolay bir şekilde meyve bahçelerine girebildiler. Haçlıların Dımaşk'ı bu taraftan kuşatacaklarını gören Dımaşklılar, şehrin yakınlarında bulunan nehre gittiler. Haçlılar susuzluklarını gidermek için acele bir şekilde gittikleri ve kendileri için büyük bir toz bulutuna mâl olacak nehir kıyılarının bir kısmının Türk kuvvetleri tarafından işgal edildiğini gördüler. Haçlılar bir an tereddütte kapıldıktan sonra, kuvvetlerini toparlayarak nehre hâkim olmak istedilerse de muvaffak olamadılar. Kral Baudouin ordusuyla nehir için gayret ederken, arka safta yer alan Alman Kralı Konrad, kuvvetlerin niçin ilerleyemediğini sorunca Türk kuvvetleri tarafından nehrin işgal edildiğini ve Haçlılara engel olduklarını öğrendi. Bu haberle öfkelenen Kral Konrad, savaş meydanının ortasına gelerek nehir için savaşan Haçlılara katıldı. Nehir için girişilen göğüs göğse savaşta Türk kuvvetleri kahramanca direndilerse de kendilerinden sayı ve teçhizat bakımından üstün olan Haçlılara karşı mukavemet gösteremeyip geriye doğru çekildiler. Bu çarpışma sırasında cesurca savaşan zırhlı bir Türk süvarisinin başını, boynunu, sol omzunu ve bedeninin bir kısmını tek hamlede düşürdü ve bu olaya şahit olan ya da duyan Dımaşk ahalisi büyük bir korkuya kapılıp kurtulmalarına vesile olacak karşı koymaktan ümitlerini kaybettiler. Haçlılar bilhassa Kral Konrad'ın

⁹³³ Bu konuda tafsilatlı bilgi veren yegâne kaynak Willermus Tyrensis'in eseridir. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 60.

gayretleri sonucu güçlükle de olsa nehre de meyve bahçelerine de hâkim olarak şehrin yakınlarında karargâh kurdular⁹³⁴.

Haçlılar çitleri yok etmeye ve ağaçları keserek kendilerine siper yapmaya başladılar. Geceleyin gördükleri karşısında korkuya kapılan Dimaşk halkı cesaretleri kırılmış, ruhları daralmış bir şekilde geceyi geçirdiler. Willermus'un kaydına göre, Dimaşk ahalisi Haçlıların karargâh kurdukları şehrin tüm sokaklarına barikat kurmak suretiyle şehri güçlendirmeye çalıştılar. Köşeye sıkıştıklarında ise Haçlılar bu barikatları geçmek için uğraştıkları esnada halk da aileleriyle beraber kaçmaya karar vermişlerdi. Fakat Üner yılmadan canla başla mücadele ediyordu. Ertesi gün 25 Temmuz Pazar günü Haçlılara karşı saldırıya geçerek onlara karşı üstünlük sağladılar ve birçoğunu öldürdüler bazısını da yaraladılar⁹³⁵.

Türkmenlerle ilgili bilgi sunan yegâne kaynak olan İbnü'l Kalânisî'nin verdiği bilgilere göre, Üner'in yardım talebinde bulunduğu Türkmenler Dimaşk'a gelmeye başladılar, civar bölgelerden gelen Türkmen atlıları sürekli olarak gelerek kuzey kapısından şehre giriyorlardı. Bu sayede Üner'in kuvvetlerinin sayısı artmış ve askeri bakımdan güçleri iki katına ulaşmıştı. Üner gelen bu Türkmenlerle beraber 26 Temmuz Pazartesi günü Haçlılara karşı saldırıya geçti. Bu saldırıyla beraber durum tam tersine döndü. Türk kuvvetleri 27 Temmuz Salı sabahı süratle Haçlılara karşı saldırıya geçerek karargâhlarını kuşatıp kurdukları siperleri yerle bir ederek ağaçlıklar arkasından ok yağmuruna maruz bırakıp kurdukları siperleri taş bombardımanı ile yerle bir ediyorlardı. Bu surette şehir çeteleri ve köylülerin cesaretleri artmış, meyve bahçelerine gizlice girerek Haçlıları yollarda pusuya düşürerek ele geçirip öldürüp kafalarını Dimaşk'a götürüp mükâfat elde ediyorlardı⁹³⁶.

⁹³⁴ Konrad'ın kahramanlık örneği sadece Willermus tarafından zikredilir. Hiçbir kaynak tarafından bu olay teyit edilemez. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 60 vd.; bu savaş hakkında kısa bir şekilde bilgi verirler. İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 283 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 120; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 88 vd.; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 185 vdd.; Bu savaş hakkında geniş bilgi için bkz. Bernhardi, *Konrad III*, s. 665-669; Bernard Kugler, *Studien*, s. 189 vdd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 112 vdd.

⁹³⁵ İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 298 vd.; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 284; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 62; Ayrıca bkz. Bernhardi, *Konrad III*, s. 670 vd.; Bernard Kugler, *Studien*, s. 191 vdd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 234 vd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 114.

⁹³⁶ İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 299; İbnü'l-Kalânisî, *a.g.e.*, Gibb, s. 285 vd.; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 188; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 220; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 114 vd.

Dımaşk'ı bu taraftan zapt edemeyeceklerini ve buradaki karargâhlarında çok fazla zarar aldıklarını gören Kral Baudouin, Kral Louis ve Kral Konrad karargâhlarını başka bir yere taşıyıp şehre doğrudan saldırarak zapt etmeye karar verdiler. Karargâh kuracakları tarafta şehri koruyan meyve bahçeleri bulunmadığını ve surların alçak ve kesilmemiş tuğla taşlarıyla olduğunu ve savunma önlemlerinin zayıf olduğu düşüncesiyle yerlerini değiştirmek hususunda öneride bulunarak şehri kolay bir şekilde zapt etmek hayaline kapılmışlardı. 27 Temmuz Salı akşamı bütün Haçlı ordusu meyve bahçelerinden ayrılarak şehrin doğusunda bulunan ovaya karargâh kurdular. Ancak buraya yerleşmeleri hiç de akıllıca bir karar değildi. Çünkü surların en güçlü ve savunma tedbirlerinin çok kuvvetli olduğu tarafta bulunuyorlardı. Ayrıca karargâh kurdukları bu yeni yerde yiyecek, su ve atları için ot bile bulunmuyordu. Dımaşk'ı bu yönden kolay bir şekilde ele geçirecekleri düşüncesine kapılan krallar yaptıkları yanlış farkına geç de olsa varmışlardı, ama eski yerlerine dönmeleri olanaksızdı. Çünkü Haçlıların meyve bahçelerini terk etmelerinin ardından Dımaşk kuvvetleri oraya girerek yeni savunma önlemleri aldılar. Haçlıların yaptıkları bu yanlış yer değiştirme kararından dolayı Haçlı karargâhında ihanet söylentileri yayılmaya başladı. Bu söylentilere göre pek çok kimse, Kudüs asilzadelerinin Üner ile para ve birtakım vaatler karşılığında anlaşarak, kasıtlı olarak karargâhın taşınmasında rol oynadıklarını ve şehrin zapt edilmesinin bundan sonra mümkün olmayacağını düşünüyorlardı⁹³⁷.

Haçlı karargâhında huzursuzluk yaratan diğer bir neden de Dımaşk'ın ele geçirilmesi durumunda kimin yönetimine verileceği hususudur. Nitekim seferin amacına baktığımızda Kudüs Krallığının sınırlarını genişletmek için Dımaşk'ı kendi sınırlarına dâhil etmekti ve hatta Kudüs asilleri kendi aralarında burayı yönetecek bir kişi⁹³⁸ belirlemişlerdi. Ancak Flandre Kontu Thierry kralların üçüyle de ayrı ayrı görüşerek Dımaşk'ın kendi idaresine verilmesini istemiş onlar da bu isteği kabul etmişlerdi. Kudüs asilleri bu isteği duyduklarında sinirlendiler hatta kendi sınırlarıyla yetinmesi gerektiğini söyleyerek şehrin Flandre Kontu'na verileceğine düşmana terk etmeyi söylediler. Dımaşk'a saldırıların manası kalmadığını savunan Haçlıların sayılarında

⁹³⁷ Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades", C. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia t. y., No: 4, s. 14; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 62 vd.; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 70; Ayrıca bkz. Bernhardi, *Konrad III*, s. 673 vd.; Bernard Kugler, *Studien*, s. 198 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 235; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 115.

⁹³⁸ Dımaşk'ı zapt etmeleri durumunda yönetecek kişi olarak Beyrut Hâkimi Guy Brisebarre üzerinde anlaşmışlardı. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 235.

büyük bir artış oldu. Muhtemelen Üner ile iş birliğine gizli bir şekilde bu asiller girişmişlerdi⁹³⁹.

Muineddin Üner'in yardım talebinde bulunduğu Seyfeddin Gazi ve kardeşi Nûreddîn Mahmûd Hıms'a gelip Üner'e haber göndererek yardım şartları hususunda görüşmeye başladılar. Seyfeddin Gazi ile Nûreddîn Mahmûd Haçlılarla girişecekleri savaş esnasında Dımaşk'ın idaresinin kendi naiplerine verilmesini ve kuvvetlerinin şehre girişlerine izin verilmesini istediler. Haçlılara karşısında galip geldikleri takdirde şehri Üner'e teslim edeceklerini taahhüt ediyorlardı ve mağlup olması durumunda şehre sığınacağını belirtiyordu. Bu sözler karşısında Üner, Nureddin Dımaşk'a girdiği takdirde onu şehirden çıkaramayacağı düşüncesiyle onları oyalayarak zaman kazanmaya çalıştı. Bu sırada zorluklar içerisinde olan Haçlıları Zengi'nin oğulları şehre girmeden şehirden uzaklaştırmak için uğraşıyordu. Üner, Haçlı karargâhına elçiler göndererek Seyfeddin Gazi ile Nûreddîn Mahmûd'un kalabalık bir orduyla şehrin yakınlarına geldiğini, kuşatmayı kaldırmadıkları takdirde şehri onlara teslim edeceğini söyleyerek Haçlıları tehdit etti. Haçlıların bu kalabalık kuvvetler karşısında mukavemet gösteremeyeceklerini ve büyük bir felaketle karşılaşacaklarını söyleyerek onları kuşatmayı kaldırıp geri çekilmelerini sağladı. Kudüs asilzadelerine de mektup vasıtasıyla Haçlıların şehri ele geçirmeleri durumunda kendilerine vermeyeceklerini aksi takdirde gelen yardımcı kuvvetlerin şehre hâkim olması durumunda kendilerinin bölgede rahat yaşamayacaklarını söyledi⁹⁴⁰.

Kudüs asilzadeleri bundan sonra Dımaşk'ı ele geçirmek için çaba sarf etmenin kendileri için yararlı olmayacağını anladılar. Üner'in yardımına gelen kuvvetlerin Dımaşk'a gelmesiyle Üner'in kuvvetlerinde hızlı bir şekilde büyük bir artış meydana geldi. Nureddin ve ağabeyi Seyfeddin Gazi de kuvvetleriyle birlikte Dımaşk'a yaklaşmışlardı⁹⁴¹. Dımaşk'a gelen çok sayıda yardımcı kuvvetler karşısında zor durumda olan Haçlılar kuşatmayı uzun süre devam ettiremezlerdi kendileri de yardım

⁹³⁹Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 64 vd.; karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 235; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112.

⁹⁴⁰İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 120 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 89; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 189 vdd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 299; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 286; Nureddin Mahmud ve Seyfeddin Gazi'den İslam kuvvetleri şeklinde bahseder ve İslam kuvvetlerinin Dımaşk'a doğru gelmekte olduğunu öğrenen Haçlıların korkuya kapılarak bir felaket yaşamamak için geri çekildiklerini ifade eder.

⁹⁴¹İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 121; Üner, Kudüs asilzadelerine kuşatmayı kaldırıp geri çekilmeleri durumunda Banyas kalesini onlara teslim edeceğine söz verse de çekilmelerinin ardından sözüne sadık kalmadı. Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 191.

takviyesi alamazlardı. Bu durumda Dımaşk'ın ele geçirilmesinin imkânsız ve büyük bir felakete düşmekten korkan asilzadeler, bu düşüncelerini Kral Louis ve Konrad'a anlattılar, onlar da kendi aralarında durumu istişare edip Dımaşk'ı ele geçirmenin mümkün olmadığına karar vererek kuşatmayı kaldırdılar. Dımaşk için giriştikleri bu seferin başarısızlıkla sonuçlanmasından Kudüs asilzadelerini sorumlu tuttular⁹⁴².

Haçlı ordusunun Dımaşk üzerine düzenlediği dört gün süren sefer şehre gelişlerinin beşinci günü olan 28 Temmuz Çarşamba günü Galilaea'ya doğru geri çekilmeye başladılar. Haçlılar geri çekilirken Üner onları rahat bırakmayarak peşlerine taktığı hafif teçhizatlı Türkmen birlikleri sayesinde çok kayıp vermelerini sağladı. Nitekim Haçlıların gittikleri güzergâh insan ve hayvan cesetlerine mezar oldu⁹⁴³.

Willermus'un verdiği bilgilere göre, krallar muhtemelen Ağustos başlarında Kudüs'e ulaştıklarında asilzadeler yeni bir toplantı düzenlediler. Bu görüşme esnasında Dımaşk'a karşı gerçekleştirdikleri seferin olumsuz sonuçlanması üzerine faydalı işler yaparak gelecek nesillere model olmak istediler. Bu toplantıda bazı kimseler Müslümanların elinde bulunan Askıan'ı ele geçirmeyi teklif ederek kuşatma için gereken aletleri rahatça oraya götürüp kolay bir şekilde oraya hâkim olabileceklerini

⁹⁴² Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades", C. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia t. y., No: 4, s. 14; Ludovici Francorum Regis ad Sugerium, *RHGF*, XV, s. 501, 508; Zikredilen kaynaklarda pek çok kişiye başarısızlıktan dolayı sorumlu tutulmakla ve birbirine uygun olmayan bilgiler sunmaktadır. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 64 vd.; Bu konuda kesin bir şey söyleyemeyeceğini zikrederek, sadece söylentileri dile getirmiştir. Willermus, hiç hakkı bulunmadığı halde Dımaşk'ın ele geçirilmesi durumunda şehrin yönetiminin kendisine verilmesi hususunda kralları ikna ederek kendisine verilmesi için söz alan Flandre Kontu Thierry, Kudüs asilzadelerinin sefere karşı iştahsız bir hale geldiklerini söyleyerek onu başarısızlıkla itham ettiler. Bir diğer söylentiye göre Batı'dan gelen Kral Louis'ten istediği yardımı elde edemeyen Antakya Prinkepsinin Louis'e olan kininden dolayı diğer krallarla temasta bulunarak hiçbir şey ele geçirmeden geri dönmelerini teşvik ettiği söylenir. Bir diğer söylenti ise Üner'in bazı kimseleri para karşılığında satın alması sonucu gerçekleştiğini ve tetkik edilen paraların sahte çıktığını söyler. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 70; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 140; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 385; aynı bilgileri sunan bu kaynaklarda şehrin ele geçirilmesinden sonra Kudüs Krallığına göz dikmelerinden endişe duyan Kral Baudouin ile Taberiye Senyörü Elinand'ın bu parayı aldığına zikrederler. Dımaşk kuşatması hakkında ayrıca bkz. Bernhardi, *Konrad III*, s. 663, 678; Bernard Kugler, *Studien*, s. 189-200; Stevenson, *a.g.e.*, s. 159-163; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 234 vdd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 138 vdd.; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 112-118.

⁹⁴³ Haçlıların peşlerine takılanları Müslümanlar şeklinde zikretmiştir. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 300; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 286 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 236; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 112 ve 115; Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 220; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, Devri, s. 107. Haçlıların peşine takılanların Türkmenler olduğunu söyler.

söylediler. Haçlılar yapılan toplantıda Askalan'ı ele geçirmek için planlar hazırlamalarına rağmen belirsiz bir nedenden ötürü gerçekleşmeden sona erdi⁹⁴⁴.

Haçlıların büyük iddialarla başlattıkları İkinci Haçlı Seferi büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmış ve Haçlılar çok sayıda can ve mal kaybı yaşamışlardı. Ayrıca dört gün süren kuşatma gerek Üner'in siyasetiyle gerekse Türkmenlerin bölgeye akın akın gelmeleriyle kuşatmanın seyri değişmiş ve neticede Haçlılar kuşatmayı kaldırarak gerisin geriye çekilip gitmeleri itibarlarını yerle bir etmişti. Fiyaskoyla sonuçlanan bu seferden sonra İslam âlemi yeniden cesaret ve ümit kazanmıştı.

6.11. Toulouse Kontu Bertrand'ın Esir Edilmesi ve Arima (el-Ureyma) Kalesinin Zaptı

Kral Louis ile Doğu'ya gelmiş olan ve İkinci Haçlı Seferi liderlerinin Kudüs'ü arkalarında bırakarak ülkelerine dönmelerinin ardından Alfonso Jordain'in gayrı meşru oğlu Toulouse Kontu Bertrand Kudüs'te kalan tek Haçlı reisiydi. Bertrand, babasını zehirleterek öldürdüğünü düşünen Trablus Kontu Raymond'un kontluğun hâkimi olmasını hazmedemiyor ve kontluk üzerinde hâkimiyet kurmak için çalışıyordu. Bertrand, Kral Louis'in 1149 yılı yaz mevsiminin başlarında ülkesine dönmek için Kudüs'ten ayrılmasının ardından, ordusuyla Suriye limanlarından herhangi birisinden ülkesine dönecek izlenimi vermeye çalışarak kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Bu planının işe yaradığını gören Bertrand hemen Doğu'ya yönelerek, kartal yuvası gibi bir kayalığın üzerinde bulunan, Trablus'tan Tortosa'ya kadar, Bukayye Vadisine çıkan yolu ve hatta Hıms bölgesini tehdit eden stratejik konumu dolayısıyla önemli olan Trablus'un kuzeyinde bulunan Arima (Arima, el-Ureyma) kalesini ele geçirdi. Bu durum üzerine Trablus Kontu Raymond, hemen harekete geçerek onu kaleden atmak için çok çalıştı ama muvaffak olamadı. Kont Raymond, komşu Haçlı reislerinden yardım alamayacağı için Muineddin Üner'e başvurarak yardım talebinde bulundu. Bu talebe olumlu cevap veren Üner, Nüreddîn Mahmûd'a haber göndererek kendisine katılması için rica etti. Üner'in bu ricasını kabul eden Nüreddîn Mahmûd ile Üner Baalbek'de bir araya geldiler. Üstelik Nüreddîn Mahmûd'un ağabeyi Seyfeddin Gazi'ye haber göndererek

⁹⁴⁴Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 65; Dana Carleton, Munro, "Letters of the Crusades", C. 1, University of Pennsylvania Press, Philadelphia t. y., No: 4, s. 14; Dımaşk önlerinde başarısızlıktan sonra Kudüs'e döndüler. Konrad bu mektupta Askalan'ı ele geçirmek için karar verdiklerini, ordunun toplanması için yer zaman belirlediklerini kendisi de belirlenen zamanda o yere gittiğini ancak kimsenin gelmediğini sekiz gün beklemeye koyulduğunu söyleyerek kandırıldığını ifade eder. Ayrıca bkz. Bernard Kugler, *Studien*, s. 202 vd.

yardım etmesini rica etmeleri üzerine o da bin atlıdan oluşan bir kuvveti yardıma gönderdi. Üner ile Nûreddîn Mahmûd 1148 yılı Eylül (543 Rebiülahir sonları) sonlarında Arima kalesinden Bertrand'ı atmak üzere yola çıktılar. Arima kalesine gelen Üner iler Nûreddîn Mahmûd kaleyi kuşatma altına aldılar. Toulouse Jontu Bertrand teslim olmaya yanaşmayınca kuvvetler kaleye birkaç şiddetli saldırıdan sonra surların delinmesiyle içeri girdiler ve kaleyi yağmaladıktan sonra Trablus Kontu Raymond'a teslim ettiler. Böylece kale ele geçirilirken Bertrand ve kız annesinin de içinde bulunduğu kadın erkek olmak üzere pek çok kişi esir alındı. İbnü'l Esir'in kaydına göre, Bertrand düştüğü durumu “*Deve kuşu iki boynuz umuduyla çıktı, fakat kulaksız döndü.*” sözleriyle dile getirdi. Nûreddîn Mahmûd payına düşen ganimetler ve Bertrand ile annesini de yanına alarak on iki yıl esarete kalacakları Haleb'e döndü. Üner'de Dımaşk'a doğru yola koyuldu. Nitekim Bertrand umduğu şeyleri elde edemediği için Kont Raymond'un Müslüman müttefikleri tarafından esir edilmesiyle son buldu⁹⁴⁵.

6.12. Muineddin Üner'in Haçlılarla Anlaşma Şartlarını Yenilemesi

Dımaşk'tan çekildikten sonra 543 yılı sonlarında (1148 Mayıs) Doğu Akdeniz sahilindeki Sur ve Akka liman kentlerinde yaşayan Haçlılar, Üner ile yapılan anlaşmayı hiçe sayarak devamlı olarak Dımaşk kentlerine karşı yağma ve talan faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Bu durum üzerine Üner askerlerinin yanı sıra Türkmenleri ve Arapları da yanına alarak onların topraklarına doğru yola çıktı ve Havran'da konakladı. Burada konakladığı esnada Haçlı kentlerine küçük çapta zararlar vererek onları dize getirmeye çalıştı. Ayrıca Türkmenlere de onların topraklarını yağmalamalarını ve kendi bölgelerini yağmalayan haydutların öldürülmesi için onlara görevler verdi. Haçlıları bu şekilde sıkıştırarak, anlaşmanın yenilenmesi için onlara rahat huzur vermedi. Bu durum karşısında elçiler anlaşmayı hazırlamak ve şartlarını görüşmek üzere gidip gelmeye başladı. İki taraf arasında 1149 Mayıs-Haziran (544 Muharrem) ayında barış anlaşması imzalandı⁹⁴⁶.

⁹⁴⁵ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 300; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 287 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 121 vd.; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 90; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 195 vd.; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 292; Willermus ise bu olay esnasında sessizliğini korumuş olması ve serbest bırakılmasını zikretmesi şaşırtıcıdır. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 132; Bernard Kugler, *Studien*, s. 212; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 238 vd.; Alptekin, *Dımaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 141 vd.; Altan, “İkinci Haçlı Seferi” s. 123 vd.; Birsal Küçüksipahioğlu, *a.g.t.*, s. 134 vd.; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 109 vd.

⁹⁴⁶ İbnü'l-Kalânîsî, bu konuda geniş bilgi veren tek kaynaktır. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 304; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 287 vd.; 289 vd.; Bu olaya kısaca değinmiştir. Gülay Ögün Bezer, “Tuğteginliler” s. 350; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 115.

6.13. Nûreddîn Mahmûd Zengî'nin Antakya Prinkepsliğine İndirdiği Darbe

İkinci Haçlı Seferi'nin tam bir fiyaskoyla sonuçlanmasının ardından bölgede Nureddin Mahmud'un nüfuz ve itibarı artmaya başladı. Haçlıların Dimaşk kuşatması esnasında bile Halep birliklerinin Haçlılara yönelik saldırıları devam ediyordu. Büyük umutlarla gelmiş olan Alman ve Fransız kralların ülkesine dönmesinin ardından Nûreddîn Mahmûd bu yörelerde saldırılarını daha da artırmaya başladı. Bu esnada Tell-Başır'de hâkimiyetini devam ettiren II. Joscelin bölgede sıkışmış durumda olmasından ötürü elinde bir beyaz sancak ile Nûreddîn Mahmûd'un karargâhına gelip merhametinden faydalanarak kısa bir süre ateşkes sağlayabildi⁹⁴⁷.

II. Joscelin bu ateşkesle rahatlarırken, Antakya Prinkepsi Raymond daha zor durumda idi. Çünkü Haçlıların yenilgisinden istifade etmeye çalışan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud 1148 yılı sonbaharında Maraş üzerine yürüdü. Bu durum karşısında Raymond ise Maraş'ı müdafaa etmek üzere harekete geçmesi üzerine I. Mesud Nûreddîn Mahmûd'dan Haçlılara karşı saldırıya geçmesini istedi. Bunu kabul eden Nûreddîn Mahmûd tekrar Antakya arazilerine karşı harekete geçti. Ancak 1148 Kasım-Aralık (543 Receb) ayında Efâmîye yakınlarında, Haçlılardan ziyade Nûreddîn Mahmûd'a karşı kin ve nefret içinde olan Haşhaşi (Şii-İsmaili) Ali b. Vefa ile ittifak kuran Raymond, Nûreddîn Mahmûd'a karşı ani bir saldırıda bulundular. Nûreddîn Mahmûd'un emirleri Şirkuh ile Mecdeddin İbn ed-Daye'nin araları açıktı, bu sebeple Şirkuh Mecdeddin'in yanında savaşa katılmadı ve birliklerin bozulup kaçmasıyla Nûreddîn Mahmûd yenilgiye uğradı. Bu durum üzerine Nûreddîn Mahmûd geri çekilerek iki bin süvarisiyle birlikte Halep'e dönerek bir müddet kaybettiklerini gidermek için çalıştı⁹⁴⁸. Her ne kadar bu olay esnasında Türkmenlere dair herhangi

⁹⁴⁷Cahen, *La Syrie du Nord*, s. 382; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 272; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 125 vd.; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 110.

⁹⁴⁸ Nureddin Mahmud'un Receb ayında Frank topraklarına yürüdüğü ve hatırı sayılır sayıda Frenk'i öldürdüğü yönünde haberler geldi. Antakya Prinkepsi Raymond'un bir gafflet anında Nureddin Mahmud'un kuvvetlerine saldırıp kaderin belirlediği kadar kayıplar verdiğini zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 302 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 287 vd.; 288 vd.; Bu konuda İbnü'l Esir ise Yağra denilen yerde Haçlılarla Nureddin Mahmud'un çetin bir savaşa tutuştuklarını ve Haçlıların mağlup olduğunu, Haçlılardan pek çok esir alındığını, ileri gelenlerin esir edildiğini kurtulanların sayısının az olduğunu zikreder. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 123; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 91; Ebu Şame de diğer kaynaklara uygun bilgi sunar. Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 197; İbnü'l Adim de İbnü'l Esir' yakın bilgiler verir. İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 292; Antakya Prinkepsi Raymond'un Nureddin Mahmud'a pusu kurarak ordusunun büyük bir kısmını imha ettiğini ve onun az bir kuvvetle Halep'e kaçtığını söyler. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 386; Haçlıların zaferiyle sonuçlandığını kaydeder. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 71; Türklerin mağlup olarak kaçtıklarını zikreder. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 153; Geniş bilgi için bkz. Stevenson, *a.g.e.*, s. 165; Cahen,

kayda rastlamasak da bu olaydan sonra Antakya Prsinkepsliğine karşı harekete geçen Nûreddîn Mahmûd'un yanında Türkmenleri görüyoruz.

Haçlıların Halep civarlarına doğru harekete geçtiklerini öğrenen Nûreddîn Mahmûd, 544 Safer (1149 Haziran) ayında kendi kuvvetleriyle birlikte Haçlılara karşı yola koyuldu. Ayrıca Nûreddîn Mahmûd, çok sayıda topladığı Türkmenler, yardım talebinde bulunduğu Dımaşk Atabegliği kuvvetlerinden Mücâhidüddin Bozan idaresindeki kuvvetler ve Seyfeddin Gazi'nin gönderdiği kuvvetler ve kendi kuvvetlerinden oluşan altı bin kişilik süvarinin yanında çok sayıda piyade kuvvetleriyle bir araya geldi⁹⁴⁹. Haçlıların ordusunda ise dört bin atlı ve bin piyade dışında başka kuvvetler de bulunuyordu. Nûreddîn Mahmûd kuvvetleriyle birlikte Asi Nehrinin doğusunda Haçlıların elinde bulunan kalelerden biri olan Azaz yakınlarında bulunan İnab kalesini kuşattı. Bu müstahkem mevkinin kuşatıldığını duyan Antakya Prinkepsi Raymond küçük bir birlikle ve Ali b. Vefa idaresindeki haşhaşi kuvvetleriyle burayı kurtarmak üzere derhal yola koyuldu. Nûreddîn Mahmûd, Raymond'un kalabalık bir kuvvetle gelmekte olduğu yönünde yanlış bir bilgi almasından dolayı kuşatmayı kaldırarak Raymond'u gözlemeye başladı. Haçlılar İnab kalesi ile Gab bataklığı arasında bulunan bir tepe de dinlenmeye koyulduğu esnada Nreddin Mahmud gecenin ıssızlığından faydalanarak Haçlıları kuşattı. 21 Safer 544 (30 Haziran 1149) tarihinde kuşatıldığını gören Raymond korkuya kapıldı. Haçlıların çemberi yarıp hücum etmekten başka çareleri yoktu. İki taraf arasında meydana gelen savaşta Haçlıların pek çoğu öldürüldü⁹⁵⁰. Haçlı ordusu içinde hayatını kaybedenler arasında Antakya Prinkepsi

Osmanlılardan Önce Anadolu, s. 32; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 272 vd.; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 126; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 110 vdd.

⁹⁴⁹ Nureddin Mahmud'un çok sayıda Türkmenleri, Dımaşk kuvvetleri ve ağabeyi Seyffeddin Gazi'nin kuvvetler gönderdiğini yazıyor. Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Miratuz'-z-Zaman fî Tarihi'l-Ayan*, C. XX, Şirketü'l-Rialetü'l-alemiyet, Neşr Müslim Barudî 1434, Beyrut Lübnan, s. 388; İbnü'l-Kalânîsî, Nureddin'e katılan kuvvetler arasında Türkmenler ile Muineddin'in yardım gönderdiğini, ancak Seyfeddin Gazi'nin yardım gönderdiğine dair bilgi sunmaz. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 304; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 291; Ebû Şâme, Nureddin'e katılan Bozan idaresinde gelen Dımaşk kuvvetlerini zikreder. Türkmenler ile Seyfeddin Gazi'nin yardım gönderdiğine dair bilgi sunmaz. Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 204; İbnü'l Esir, Nureddin'e katılan ordular hakkında hiçbir bilgi vermez. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 130; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 98 vd.; Süryani Mihail, yardıma gelen kuvvetler hususunda isim vermeden Nureddin'in çok sayıda kuvvet topladığına işaret eder. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 154; Willermus ise Nureddin'in doğudan çok sayıda kuvvet topladığını zikreder. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 66; Nureddin Mahmud'un Türkmenlerin de katılımıyla altı bin kişilik atlı birlikle harekete geçtiğini zikreder. Abdulkadir Turan, "Nûreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 220.

⁹⁵⁰ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 304; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 291 vd.; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Miratuz'-z-Zaman fî Tarihi'l-Ayan*, C. XX, s. 388; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 130; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 98 vd.; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 204 vd.; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 154; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi*, s. 72; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac*

Raymond⁹⁵¹, Urfa Kontu Joscelin'in damadı Reinald⁹⁵² ve Haşhaşi İsmailî Reisi Ali b. Vefa⁹⁵³ da bulunuyordu⁹⁵⁴.

Antakya Prinkepsi Raymond'un ve pek çok Haçlı kuvvetinin ölümüyle sonuçlanan bu olay Nüreddîn Mahmûd'un Haçlılara karşı kazandığı en büyük başarısıydı. Bu başarısında Türkmenlerin⁹⁵⁵ rolünü de unutmamak gerekir. Nüreddîn Mahmûd iktidarının üç yılını geride bırakırken çok mühim düşmanlarından olan Antakya Prinkepsi Raymond'un hayatına son verdi. Willermus Tyrensis, Nüreddîn Mahmûd nüfuz ve itibarını artırmak için Prinkepsin başını ve sağ elini Bağdat halifesine ve Türk hâkimlerine gönderdiğini söyler⁹⁵⁶.

Nüreddîn Mahmûd elde ettiği bu başarıdan sonra, lidersiz ve kuvvetlerinden yoksun kalan Antakya Prinkepsliği topraklarına yönelerek Antakya önlerine geldi ve şehri ele geçirmeyi düşündü. Ancak kuvvetlerini kaybetmiş olsa dahi kalabalık bir nüfusu olan Antakya'yı ele geçirmenin zor olduğunu görerek, Şeyzer ve Hama yakınlarında yüksek bir tepe üzerinde bulunan müstahkem kalelerden Efâmiye Kalesini zapt etmek üzere yola koyuldu. Çünkü Efamiye'deki Haçlılar Şeyzer ve Hama topraklarında yağmalarda bulunarak Müslümanları tehdit ediyorlardı. Nüreddîn Mahmûd, Müslümanları onların tehditlerinden kurtarmak için daha evvel gönderdiği Selâhaddîn el-Yağısyânî idaresindeki kuvvetlerle buluşarak Efamiye Kalesini kuşattı. Bu kuşatma sırasında dışarıdan yardım alamayacakları hususunda umutlarını yitiren Haçlılar canlarının

Tarihi, II, s. 386; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 66 vd.; IoannesKinnamos, *a.g.e.*, s. 94; Ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 273; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117; Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, 1985, s. 144; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 126.

⁹⁵¹Willermus, Raymond'un cesurca savaşarak pek çok kişi öldürdükten sonra yorgun ve bitkin düşerek Türlerin kılıçları altında başı ve sağ eli kesilmiş olarak can verdiğini zikreder. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 67; İbnü'l-Kalânîsî ve Ebû Şâme, Liderleri olan lanetli Prens de kuvvetleri arasında yerde uzanmış halde bulunduğunu kafası kesilerek Nureddin'e götürüldüğünü zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 304; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 292; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 205; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Miratuz-z-Zaman fi Tarihi'l-Ayan*, C. XX, s. 388; İbnü'l Esir, öldürülenler arasında Antakya Prinkepsi de vardı şeklinde yazmıştır. İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 130; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 99; öldürülenler arasında Raymond'dan Antakya hâkimi Prayns maktul düştü yazıyor. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 386; Antakya beyi de öldürüldü şeklinde yazar. *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 72; Kuvvetli bir aslan olan Antakya Senyörü Bedawi öldürüldü. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 154.

⁹⁵²Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 67; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 154; *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 72;

⁹⁵³*I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi*, s. 72.

⁹⁵⁴Runciman, *a.g.e.*, II, s. 273; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 116.

⁹⁵⁵ Abdulkadir Turan, "Nüreddin Mahmud Zengî'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı", s. 220.

⁹⁵⁶Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 68; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 155; ayrıca bkz. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 273; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 117.

bağışlanması şartıyla 18 Rebiülevvel 544 (26 Temmuz 1149) tarihinde Efâmiye Kalesini Nûreddîn Mahmûd'a teslim ettiler⁹⁵⁷. Nûreddîn Mahmûd, Asi Nehri vadisinde yer alan Arzghan'ı, Halep ile Lazkiye arasında bulunan Tell-Keşfahan'ı ele geçirdi, buradan kuzeye yönelerek Artah ve Hârim'deki Haçlı garnizonlarını yenilgiye uğratarak Hârim ve civarda bulunan tüm köyleri ele geçirip yönünü Antakya'ya çevirdi⁹⁵⁸.

Nûreddîn Mahmûd, Antakya'ya yaklaştığı esnada, Antakya Patriği Aimery yardım talebinde bulunduğu Kudüs Kralı Baudouin'in kuvvetleriyle⁹⁵⁹ beraber kıyı şeridinden yardıma geldiğini öğrenince Halep civarında Antakya Prinkepsliğine ait kalelerin kendisine teslim edilmesi karşılığında Antakya Prinkepsliği ile anlaşma yaptı⁹⁶⁰. Bu anlaşma sayesinde önemli mevkiiler elde eden Nûreddîn Mahmûd, Mücâhidüddin Bozan idaresindeki Dımaşk kuvvetleri ve Türkmenler elde ettikleri ganimetlerle 4 Rebûlahir 544 (11 Ağustos 1149) tarihinde Antakya önlerinden ayrıldılar⁹⁶¹.

Antakya Prinkepsliği topraklarında Nûreddîn Mahmûd'un Haçlılara karşı kazandığı bu başarı İslam âleminde büyük bir sevinçle karşılanmış, onun nüfuz ve itibarının daha da artmasına sebep olmuştur. Ayrıca Halepli şairlerin şiirlerinde övgülere mazhar olmuştur⁹⁶².

Antakya Prinkepsi Raymond'un ölümüyle, Halep, Antakya, Maraş ve Tel-Başir bölgeleri için yeni bir başlangıç olmuştur. Haçlılar ile Bizans'ın Halep, Hama, Humus ve Şeyzer'i içine alacak yeni bir Haçlı devleti kurma hülyaları⁹⁶³ Raymond'un ölümüyle son bulmuş, Antakya ile Maraş kentleri lidersiz kalmış, Antakya Prinkepsliği'ne tam

⁹⁵⁷ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 305; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 293; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 205; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 134; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 100; İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 301.

⁹⁵⁸ Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 68; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 273; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 117.

⁹⁵⁹ Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 68 vd.; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 273;

⁹⁶⁰ İslam kaynaklarının belirttiğine göre Nureddin ile ahali arasında can ve mallarının korunması karşılığında eğer Antakya Prinkepsliğine dışarıdan bir yardım gelmemesi durumunda şehrin Nureddin'e teslim edilmesi üzerine müzakere ettiklerine ama bunun bir anlaşma olduğunu ileri sürenlerin olduğunu zikreder. İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 305; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 293; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 205; Runciman ise Baudouin'den yardım gelmemesi durumunda Antakya'yı Nureddin'e teslim etme vaadinde bulunduğunu söyler. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 275; Georgy Abu'l-Farac, birçoğunu şehri Nureddin'e teslim etmek istediklerini söyler. Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 386.

⁹⁶¹ İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 305 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 293; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 205.

⁹⁶² İbnü'l Adim, *Zübde* II, s. 299 vd.; Ebû Şâme, *a.g.e.*, nşr. İbrahim Zeybek, C. I, Beyrut 1997, s. 206; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Miratuz'z-Zaman fi Tarihi'l-Ayan*, C. XX, s. 388 vd.; İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 130, 134; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 99 vdd.

⁹⁶³ Runciman, *a.g.e.*, II, s. 175.

anlamıyla son verilmemişse de prinkepslik bölgesinin sınırları Antakya ovası ile İskenderun Lâzikiye arasında dar bir alanla sınırlı kalmıştır⁹⁶⁴. Raymond'un ölümünün ardından Antakya Pinkepsliğinin yönetimini karısı Costance üstlenmiş Patrik Aimery'de ona yardımcı olmuştur⁹⁶⁵. Antakya Prinkepsliği lidersiz kalınca, Prinkepslik toprakları Kudüs Krallığı ile Bizans'ın dâhil olmaya başlamasıyla hâkimiyet mücadelesi yaşadıkları bir saha olmuştur⁹⁶⁶.

6.14. Türkmenlerin Joscelin'i Esir Etmesi

II. Joscelin'in hâkimiyetinde bulunan şehirleri ele geçirme niyetinde olan Nûreddin Mahmud, 544 1149 yılında Halep'in kuzeyinde yer alan Tel Başir, Antep ve Azâz'ı elinde bulunduran Joscelin'in topraklarına yöneldi.⁹⁶⁷ Bu durum üzerine II. Joscelin kuvvetleriyle beraber ona karşı koymak için yürüdü. Nûreddin Mahmud ile Joscelin arasında meydana gelen savaşta Nûreddin'in kuvvetleri bozguna uğramış, Joscelin ise çok sayıda esir ele geçirmiş hatta ele geçirilen esirler arasında Nûreddin'in silahdârı da bulunmaktaydı. Joscelin, esir aldığı silahdârı ve silahları Sultan I. Mesud'a göndererek: "*İşte bunlar, senin damadına aittir, bundan sonra başkası da gelecektir*" demiştir.⁹⁶⁸ Joscelin, bu davranışı ile kendi sonunu hazırladı. Bu durumdan haberdar olan Nureddin Mahmud, onun bu davranışına çok sinirlenmiş ve Türkmenlere birtakım mal ve iktalar vermek suretiyle Joscelin'i ölü ya da diri yakalamalarını emretmiştir. Çünkü Nureddin, kendisi onun üzerine yürüse kaçıp kalelerden birine sığınacağına farkında idi. Bu sebeple Türkmenlere böyle görev vermiştir.⁹⁶⁹

Joscelin, 5 Muharrem 545 (5 Mayıs 1150) yılında 200 kişilik atlı kuvvetle beraber Antakya'ya doğru giderken, Azâz yakınlarında Türkmenler tarafından ele geçirilmiştir. Türkmenler başta onun kim olduğunu bilmedikleri için para karşılığında serbest bırakmayı kabul etmişlerdir. Fakat bir Yahudi onun Joscelin olduğunu söylemiştir.

⁹⁶⁴ Stevenson, *a.g.e.*, s. 165; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 275; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 118; Altan, "İkinci Haçlı Seferi" s. 126.

⁹⁶⁵ İki kızı ve iki oğlunun henüz çocuk yaşta olduklarını zikreder. Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 68; Süryani Mihail ise Kral Baudouin'in Bohemond reşid yaşa ulaştığı vakte kadar Patrik Aimery'i şef tayin ettiğini zikreder. Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 155 n. 2; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 118.

⁹⁶⁶ Runciman, *a.g.e.*, II, s. 276, 278, 296.

⁹⁶⁷ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 137; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 68; Muharrem Kesik, "Sultan I. Mesud-Nureddin Mahmûd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 3, Konya 2018, s. 91; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 126.

⁹⁶⁸ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 137; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 101 vd.;

⁹⁶⁹ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 137; Krş. Muharrem Kesik, "Sultan I. Mesud-Nureddin Mahmûd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", s. 92; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 126.

Türkmenlerin Joscelin'i yakaladıkları haberi Nureddîn'in naibi Ebû Bekir b. ed-Dâye duymuş ve Türkmenlere para ve mal verip Joscelin'i onlardan alarak Haleb'e götürüp gözlerine mil çektirerek zindana atmıştır.⁹⁷⁰

Joscelin'i yakalayıp zindana atılmasına sebep olan Türkmenlerin sayesinde Urfa Haçlı Kontluğu'nun bakiyeleri başsız kalmış onun karısı bir oğlu ve iki kızıyla yalnız kalmıştır.⁹⁷¹

⁹⁷⁰ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, XI, s. 137; İbnü'l Esir, *el-Atabekiyye*, s. 102; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Amedroz, s. 310; İbnü'l-Kalânîsî, *a.g.e.*, Gibb, s. 300; Georgy Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, s. 387; Süryani Mihail, *a.g.e.*, s. 160; Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 69; Karş. Runciman, *a.g.e.*, II, s. 274; Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 118; Muharrem Kesik, "Sultan I. Mesud-Nureddîn Mahmûd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu'nun Yıkılışı", s. 92 vd.; Abdulkadir Turan, *a.g.t.*, s. 127.

⁹⁷¹ Willermus Tyrensis, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, s. 70.

SONUÇ

Türklerin Anadolu'da hızlı bir şekilde yayılması Bizans İmparatorluğunu rahatsız etmekteydi. Bu sebeple İmparator Aleksios Komnenos, Batı'dan askeri yardım talebinde bulundu. Ekonomik sosyal çöküntüler içerisinde olan Avrupa için böylesine bir talep bulunmaz fırsattı. Papa Urbanus, bu fırsatı kaçıramazdı. Asıl nedeni ekonomik sosyal sebepler olan Haçlı hareketi dini motif altında gizlenerek Papa Urbanus tarafından Haçlı Seferi çağrısı yapılarak sefer başlamış oldu. Haçlı Seferi'nin başlamasıyla ilk olarak düzensiz birlikler Anadolu'ya geldi. Bu düzensiz birlikler Anadolu'da Türkmenler tarafından imha edildi. Bu birliklerin arkasından ise kalabalık ağır zırhlı Haçlı orduları Anadolu'ya gelmeye başladı. Kılıç Arslan bu gelen Haçlı ordularını ilk gelen düzensiz birlikler gibi olduğu düşüncesine kapılması çetin mücadeleler sonunda başkent İznik'i kaybetmesine neden oldu. Kılıç Arslan durumun vahametini anlayınca hemen Anadolu ve Suriye'deki Türkmen Beylerine haber göndererek Haçlılara karşı yardıma çağırırdı. Onun davetine karşılık veren Danişmendli Gümüştekin Kayseri Beyi Hasan ve birçok Türkmen birliği oldu. Kılıç Arslan müttefik Türk kuvvetleri ile Dorylaion ve Ereğli yakınlarında Haçlılara karşı çetin mücadeleler verdi. Fakat ağır zırhlı Haçlı orduları karşısında Kılıç Arslan'ın hafif teçhizatlı Türkmen birlikleri zayıf kalıyordu. Sultan taktik değiştirerek ağır zırhlı Haçlı kuvvetlerine karşı yanık toprak stratejisi uygulayarak onları zayıflatmaya çalıştı. Sultan Kılıç Arslan idaresinde bulunan Türkmenlerle birlikte çetin mücadeleler vermesine rağmen Haçlı ordularının Anadolu içlerinden ilerlemelerine engel olamadı. Bu Haçlı hareketi Sultan Kılıç Arslan'ın, başkentini kaybetmesine ve Anadolu'nun içlerine çekilmesine sebep olmuştur. Birinci Haçlı Seferi sonucunda Marmara ve Ege kıyılarında yaşayan Türkmenler de Anadolu içlerine çekilmiştir.

Haçlılar, Anadolu içlerinden ilerleyip ilk olarak Urfa'da, Antakya'da ve Kudüs'te birer Haçlı devleti kurarak hedeflerine ulaşmışlardı. Fakat Haçlıların bölgede durumları güvenli değildi. Haçlıların bölgede daha fazla tutunabilmeleri için insan gücüne ihtiyaçları vardı. Haçlılar savaşlarda pek çok kayba uğranış ve bazıları da ülkelerine dönmüştü. Onların bu kayıpları telafi etmeleri gerekiyordu. Bu nedenle Avrupa'da yeniden Haçlı Seferi başlatıldı. Papa II. Pascalis Avrupa'nın değişik yerlerinde halka Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Bu çağrı halk tarafından olumlu karşılandı. 1101 yılında Avrupa'dan yola çıkan üç büyük ordu Anadolu'ya geldi. Bu durumdan haberdar olan Kılıç Arslan, Birinci Haçlı Seferi sırasında yaşadığı tecrübeler sayesinde

zamanında Türkmen Beyleri ile ittifak kurdu. Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi, Halep Meliki Rıdvan, Harran Emîri Karaca ve Artuklu Beyi Belek ittifaka katıldılar. 1101 yılında Anadolu'ya gelen üç büyük ordu müttefik Türk kuvvetleri tarafından ilk Haçlı ordusu Merzifon'da, ikinci Haçlı ordusu Konya Ereğli arasında, üçüncü Haçlı ordusu Ereğli yakınlarında imha edilmiştir.

Birinci Haçlı Seferi sonucunda Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kuran Haçlılara karşı Türkmenler Güney Anadolu ve Kuzey Suriye yörelerinde yoğun olarak görülmektedir. Suriye'de ilk başta Halep ve çevresine yerleşen Türkmenler, güneye doğru hareket etmişler ve Filistin'in güneyine kadar yayılmışlardır. Bu bölgelerde bulunan Türkmenler, Suriye Selçuklu Sultanı Tutuş'un eylemlerinden olumsuz şekilde etkilenmişler fakat Haçlıların faaliyetlerinden doğan asker ihtiyacı Türkmenlerin Suriye'de hareketlenmesine zemin hazırlamıştır. Uçlarda yaşayan Türkmenler, Haçlılara karşı mücadelelerde önemli unsur olarak ön plana çıkmışlardır.

Haçlılar karşısında Türkmenlerin, Artuklular, Dımaşk Atabegliği ve Zengîlerin idaresinde ya da bağımsız olarak hareket ettikleri görülmektedir. Türkmenler Artukluların Haçlılara karşı giriştiği mücadelelerde her zaman ön safta yer almışlar ve kazanılan zaferlerde pay sahibi olmuşlardır. Nitekim Türkmenler, 1101 yılında Seruc önlerinde ve 1104 yılında Harran (Belih Çayı) savaşında Artukoğlu Sökmen'in etrafında yer almışlardır. Artukoğlu Sökmen'in 1104 yılında Türkmenlerle birlikte Haçlılara ağır bir darbe indirmesi güç ve dengelerin değişmesine neden olmuş ve Haçlıların yenilmez oldukları düşüncesi değişmişti. Necmeddîn İlgâzi'nin Halep'e hâkim olmasıyla birlikte şehir Türkmenler için bir merkez haline gelmiştir. 1119 yılında Tell-Afrin'de Necmeddîn İlgâzi'nin yanında 20 000 Türkmen yer almıştı. Türkmenler, Necmeddîn İlgâzi'den sonra Belek Gâzi'nin yanında Haçlılara karşı faaliyetlerde yer almışlardır. Necmeddîn İlgâzi'den sonra Türkmenlerin bir bölümü Güneydoğu Anadolu yörelerine çekilmiştir. Ancak İmâdüddîn Zengî Halep şehrine Türkmenleri yerleştirmiş ve bölgede Türkmen nüfusunu çoğaltmıştır.

İmâdüddîn Zengî, zayıflattığı Urfâ Haçlı Kontluğu'nu Türkmenlerden aldığı yardımla yıkmayı başarmıştır. Nureddîn Mahmud, emirliğinin ilk devirlerinde Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunan Türkmenlerin desteğini kazanmayı başarmıştır. Nureddîn Mahmud, Türkmenlerin askeri kabiliyetinden son derece yararlanmıştı. Urfâ'nın tekrar Haçlı işgaline maruz kaldığı zaman Türkmenlerin yardımıyla onları bertaraf etmişti. Nureddîn Mahmud'un emirliğinin ilk evrelerinde

Türkmenler, Dımaşk Atabegliği bünyesinde Haçlılara karşı mücadelelerde yer almışlardır. Fakat Nureddîn Mahmud, Haçlılara karşı mücadelelerde ön plana çıkarak hâkimiyet alanını genişletince Dımaşk Atabegliği'nin Haçlılarla ateşkes sağladığı dönemde Türkmenlerin bir bölümü Nureddîn Mahmud'un yanına geçmiştir. Ayrıca Nureddîn Mahmud'un Dımaşk'ı almasında ve korumasında Türkmenler onun yanında yer almışlardır.

Urfa'nın 24 Aralık 1144 yılında Türkmenlerin yardımıyla İmâdüddîn Zengî, tarafından Haçlılardan geri alınması Birinci Haçlı Seferi esnasında kurulan ilk Haçlı devletinin yıkılması Avrupa'da şok etkisi yaratmış ve 1101 yılında gelen Haçlı ordularının Anadolu'da yok edilmesinden yaklaşık yarım asır duraklamaya giren Haçlı Seferi hareketinin yeniden başlamasına neden olmuştur. Türkmenlerin yardımı sayesinde gittikçe güç kazanan Müslüman liderler karşısında Haçlılar güç kaybetmeye başlamışlardı. Haçlılar, ellerinde bulunan Antakya ve Kudüs'ü kaybetmekten korkuyolardı. Urfa'yı tekrar alamayacaklarını düşünen Hristiyan âlemi Kudüs'ü korumak amacıyla Doğu'da bulunan Haçlılara yardım niyetiyle harekete geçmiştir. Doğu'dan ulaşan yardım talepleri üzerine Avrupa'da Papa III. Eugenius bir Haçlı seferi çağrısında bulunmuştur. Bu sefere katılan Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis liderliğinde Haçlı orduları ayrı ayrı Doğu'ya doğru yola çıkmıştır.

Sultan I. Mesud, Kral III. Konrad liderliğindeki Alman Haçlı kuvvetlerini 26 Ekim 1147 tarihinde Dorylaion yakınlarında mağlup etmiş ve Anadolu'dan geçmelerine imkân vermemiştir. Alman Haçlı ordusunun peşinden Anadolu'ya kıyı yolundan ilerleyen gelen Kral VII. Louis idaresindeki Fransız Haçlı ordusu 7 Ocak 1148 tarihinde Denizli civarında Türkmenlerin pususuna düşerek önemli ölçüde kayıplar vermiştir. Böylelikle Anadolu'da Türkmenler tarafından yıpratılarak perişan bir halde Kudüs'e varan Haçlılar, Dımaşk üzerine bir sefer düzenlemiştir. Ancak Üner, Türkmenlerin yardımı sayesinde Dımaşk üzerine düzenlenen bu seferi bertaraf etmeye muvaffak olmuştur.

Haçlıların başlatmış olduğu İkinci Haçlı Seferi, Anadolu ve Suriye'de yaşadığı mağlubiyetler yüzünden fiyasko ile sonuçlanmıştır. İkinci Haçlı Seferi sonucunda Nureddîn Mahmud, itibar kazanmış ve Türkmenlerle birlikte Antakya Prinkepsliğine indirdiği darbe ile Anatakya Haçlılarını başsız bırakmış ve ardından Türkmenlerin Joscelin'i esir etmeleri ile Urfa Haçlı Kontluğu'nun bakiyeleri de lidersiz kalmıştır.

Haçlı Seferleri devrinde Türkmenlerin Anadolu ve Suriye'deki faaliyetlerine baktığımızda onlar için durum geçmişte yaşananlardan farklı olmadığı görülmektedir. Bu Türkmenlerin göçebe yaşamdan edindikleri karakterleri uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Selçuklu Devleti'nin kurulduğu yıllarda olduğu gibi askeri kuvvet olarak ön plana çıkan Türkmenler, sonrasında ikinci plana atılmışlardır. Ancak Haçlı Seferleri sırasında Türkmenler, mücadelelerde askeri kuvvet olarak ön plana çıkmışlardır. Özellikle ilk evrelerde seferlere karşı girişilen mücadeleler zorunlu olarak Türkmenlerin durumlarına göre şekillenmiştir. Önemli bir konu Türkmenlerin her ne olursa olsun karakteristik özelliklerini koruyabilmeleridir. Bu sebeple emri altında buldukları liderlerle de çatışma içerisine girmişlerdir. Bölgede Müslüman hâkimlerin başvurdukları askeri kuvvet olarak ön plana çıkan Türkmenler, çok önceden yerleştikleri Kuzey Suriye'de varlıklarını günümüze kadar koruyabilecek bir nüfus yoğunluğu içerisinde olmuşlardır.

KAYNAKLAR

- ABÛ'L-FARAC, Gregory (Bar Hebraeus), (1987). *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt II, Ernest A. Wallîs Budge (Süryancadan İngilizceye Çev.), Ömer Rıza Doğrul (Türkçeye Çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- ABÛ'L-FARAC, Gregory (Bar Hebraeus), (1999). *Abû'l-Farac Tarihi*, Cilt I, Ernest A. Wallîs Budge (Süryancadan İngilizceye Çev.), Ömer Rıza Doğrul (Türkçeye Çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- Ahmed b. Mahmud, (1977). *Selçukname I*, Erdoğan Merçil (haz.), İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- AKÇAY F., (2020). *Türkiye Selçukluları Devleti'nin Değişken Sınırları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- AKSARAYÎ, (2000). *Müsameretü'l-Ahbar*, Mürsel Öztürk (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- ALBERT OF AACHEN, (2007). *Historia Ierosolimitana History of the Journey to Jarusalem*, Susan B. Edgington (çev.), Oxford: Clarendon Press.
- ALBERTUS AQUENSIS, (1824). *Historia Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Cilt I, M. Guizot (çev.), Paris: Rue Saint Andre Des Arts, No: 68.
- ALBERTUS AQUENSIS, (1824). *Historia Ierosolimitana, Collection Des Memories Relatifs A L'Histoire de France*, Cilt II, M. Guizot (çev.), Paris: Rue Saint Andre Des Arts, No: 68.
- ALİCAN M., (2009). "Fulcherius Carnotensis, Kutsal Toprakları Kurtarmak – Kudüs Seferi," (Çeviren: İlcan Bihter Barlas), Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIV, 2, Aralık 2, 227-229.
- ALİCAN M., (2021). Haçlı Seferleri ve Malazgirt Savaşı Arasındaki İrtibat Üzerine, *Akademik Bakışla Haçlılar*, İstanbul: Dünya Eko Basımevi, 111-134.
- ALPTEKİN C., (1978). *The Reign of Zangi 521-541/1127-1146*, Erzurum: Atatürk University Press.
- ALPTEKİN C., (1985). *Dimaşk Atabegliği (Tog-Teginliler)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları

- ALPTEKİN C., (1992) “Artuklular”, *DGBİT*, (Cilt VIII, 170-193), İstanbul: Çağ Yayınları.
- ALPTEKİN C., (1992). “Belek b. Behram”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 5, 402-403), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- ALPTEKİN C., (1992). “Türkiye Selçukluları”, *DGBİT*, (Cilt VIII, 209-383), İstanbul: Çağ Yayınları.
- ALTAN E., (2000). İkinci Haçlı Seferi (1147-1148), (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ALTAN E., (2001). “Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar”, *Belleten*, 65 (243), 571-582.
- ALTAN E., (2002). Ebru Altan, “Birinci Haçlı Seferi’nin Bir Görgü Tanığı: Fulcherius Carnotensis”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 37, 45-49;
- ALTAN E., (2005). “Birinci Haçlı Seferi (1096-1099) ve Anadolu”, *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12, Semavi Eyice’ye Saygı. Tarihte Doğu-Batı Çatışması*, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 298-305.
- ALTAN E., (2008). “Ortaçağ’da Antakya (969-1098)”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına /In Memory of Prof. Dr. Işın Demirkent*, İstanbul: Dünya Yayınları, 323-334.
- ALTAN E., (2009). “Anadolu’da Haçlılara Karşı Savaş”, *Tarih Dergisi*, 47, 75-104, İstanbul.
- ALTAN E., (2015). “Latin Doğulu Tarih Yazarı Willermus Tyrensis’in (1130-1185) Historiası ve Zeyilleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, S. 2, 85-94.
- ALTAN E., (2018). “Selçuklu Haçlı İlişkileri”, *İslam Medeniyeti ve Tarihi*, (Cilt X, 291-315), İstanbul: Siyer Yayınları.
- ALTAN E., (2018). *Antakya Haçlı Prinkepsliği Kuruluş Devri 1096-1112*, Ankara: TTK Yayınları.
- ALTAN E., “Haçlı Seferleri ve Anadolu (1097-1190): Türkiye Selçukluları Tarihinde Haçlı Seferlerinin Yeri ve Önemi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi Prof Dr. Ramazan Şeşen Özel Sayısı*, Sayı 12, 35-50.

- ANNA KOMNENA, (1196). *Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, Bilge Umar (çev.), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- ANONİM, *Haçlı Tarihi*, (2013). Ergin Ayan (çev.), İstanbul: Selenge Yayınları.
- ANONİM, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*, (2005). Vedii İlmen (çev.), Ankara: Yaba Yayınları.
- AVCI C., (2002). "Kudüs", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 26, 327-329), Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- AYAN E., (2019). "Fatımiler, Selçuklular ve Haçlılar Arasında Kudüs", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi –Journal of Medieval Researches*, 2 (1), 1-12.
- AYAN E., (2020). *Sultan Tuğrul Bey*, Kronik, İstanbul: Kronik Kitap.
- AYAN E., (2021). "Clermont'tan Kudüs'e Haçlı Seferinin Kutsiyet ve Meşruiyet Motifleri", *Akademik Bakışla Haçlılar*, İstanbul: Dünya Eko Basımevi, 135-152.
- AYÖNÜ Y., (2009). "İzmir'de Türk Hâkimiyetinin Başlaması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IX (1), 1-8.
- AYÖNÜ Y., (2014). *Selçuklular ve Bizans*, Ankara: TTK Yayınları.
- AZÎMÎ, (2006). *Azîmî Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143/44)*, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- BALDRİCİ DOLENSİS, (1844-1895). *Historia Hierosolymitana IV*, RHC Occ, Paris: Academie royale des inscriptions et des belles-lettres.
- BERRY, V. G. (1969). *The Second Crusade, A History of the Crusades (The First Hundred Years)*, ed.: Kenneth M. Setton Meyer ve Baldwin, M. W., (Vol.1, 463-512), Madison, Milwaukee, London: University of Wisconsin Press.
- CAHEN C., (1940). *La Syrie du Nord A L'Époque des Croisades et la Principaute Franqued'Antioche*, Paris: Libraire Orientaliste Paul Geuthner 12 Rue.
- CAHEN C., (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Erol Üyepazarcı (çev.)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- CATE J. L., (1969). *The Crusade of 1101, A History of the Crusades, C. I*, (ed. Keneth M. Setton, Marshall W. Baldwin), London London The University of Wisconsin Press.
- ÇELİK S., (2006). *Anonim Süryani Vakayinamesine Göre I. Haçlı Seferi*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- DEMİR M. Ş., (2017). “XI. Asırda Değişen Anadolu’da Türkler: Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4 (11), 240-256.
- DEMİRKENT I., (1992). “Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân”, *Belleten*, (Cilt LVI, S. 216’den ayrı basım), Ankara: TTK Basımevi.
- DEMİRKENT I., (1994). “Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri”, *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı*, (35), 65-78.
- DEMİRKENT I., (1995). “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, *Prof. Dr. Fikret İşıltan’a 80. Doğum Yılı Armağanı*, 17-56. İstanbul.
- DEMİRKENT I., (1996). “Haçlılar”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 14, 525-546), İstanbul.
- DEMİRKENT I., (1996). *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara: TTK Yayınları.
- DEMİRKENT I., (1997). *Haçlı Seferleri*, İstanbul: Dünya Basımevi.
- DEMİRKENT I., (2002). “Kılıç Arslan I.”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 25, 396-399), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- DEMİRKENT I., (2002). “Kürboğa”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 26, 562-563), Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- DEMİRKENT I., (2007). “Antakya Prinkepsi Bohemond’un Esir Alınması, Niksarda Hapsedilmesi ve Serbest Bırakılması”, *Haçlı Seferleri Tarihi Makaleler Bildiriler İncelemeler*, Haz. Ebru Altan, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 113-123.
- Demirkent I., (2013). *Urfa Haçlı Kontluğu (1098-1118)*, Cilt I, Ankara: TTK Yayınları.
- Demirkent, (2003). “Maaretünnu’ mân” *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 27, 274-276), Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

- DURMAZ S., (2011). “Yüksek Ortaçağ’da Papa-İmparator Çatışması: Kılıç ve Âsâ’nın Savaşı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 93-120.
- EBÛ ŞÂME, (1997). *Kitâbü’r-Ravzateyn fî ahbâri’d-devleteyn en-Nûriyye ve’s-Salâhiyye*, C. I, İbrahim Zeybek (neşr.), Beyrut.
- EBU’L-FİDA, (1997). *Târîhu Ebu’l-Fidâ el-Müsemma el-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer*, (Cilt 2), Mahmud Deyyûb (Neşr), Beyrut-Lübnan: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- EKKEHARD VON AURO, (2011). *Hierosolymitana*, Matthew LaBarge King (çev.), History Department, University of Washington, Washington.
- FULCHERİ CARNOTENSİS, (1913). *Historia Hierosolymitana (1095-1127)*, ed. Heinrich Hagenmeyer, Heidelberg: Carl Winters Universitäts Buchandlung.
- FULCHERIUS CARNOTENSİS, (2009). *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, İlcan Bihter Barlas (çev.), İstanbul: Iq Sanat Kültür Yayınları.
- GENÇ Ö.-KORUNUR H., (2016). “Antakya’nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi”, *Studies of the Ottoman Domain*, 6 (10), 59-82.
- GEOFFREY HİNDLEY, (2003). *The Crusades*, New York: Carroll Graf Publishers.
- GİNDLER P., (1901). *Graf Balduin I. Von Edessa*, Halle: C. A. Kaemmerer.
- GÖKSU E., (2009). “Haçlıların Anadolu’daki İlk Faaliyetleri ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)”, *EKEV Akademi Dergisi*, 39, 363-370.
- GÖKSU E., (2010). *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Ankara: TTK Yayınları.
- GUİBERT DE NOGENT, (1825). *Gesta Dei per Francos, Collection Des Memories Relatifs A L’Histoire de France*, M. Guizot (çev.) Paris.
- GUİBERT DE NOGENT, (1997). *Gesta Dei Per Francos (The Deeds of God Through Franks)*, Robert Levine (çev.), Woodbridge: The Boydell Press.
- HAGENMEYER H., (1092). *Chronologie de la Premiere Croisade (1094-1100)*, Paris: Ernest Leroux Editeur 28 Rue Bonaparte VI.
- IOANNES ZONARAS, (2008). *Tarihlerin Özeti*, Bilge Umar (çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- İBN KALÂNİSÎ, (2015). *Şam Tarihine Zeyl I ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, Onur Özatağ (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İBN KESÎR, (1994). *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, XII, Mehmet Keskin (çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İBN'ÜL-VERDÎ, (2017). *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Mustafa Alican (tercüme ve notlar), İstanbul: Kronik Yayınları.
- İBNİ BİBÎ, (1996). *el Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l-umuri'l-'Alâ'iyye, (Selçuk Name) I*, Mürsel Öztürk (Haz.), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Basımevi.
- İBNÜ'L-ADÎM, (1954). *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb*, Cilt 2, (Sâmî ed-Dehhan), Dımaşk: Institut Français de Damas.
- İBNÜ'L-ADÎM, (1982). *Biyografilerle Selçuklular Tarihi: Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler)*, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- İBNÜ'L-ADÎM, (2014). *Zübdetü'l-Haleb Min Târîhi Haleb'de Selçuklular (H. 447-521=1055-1127)*, Ali Sevim (çev.), İstanbul: TTK Yayınları.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, (2014). *El-Muntazam Fî Târîhi'l-Ümem'de Selçuklular (H.430-485=1038-1092)*, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- İBNÜ'L-ESÎR, (1991). *İslâm Tarihi, el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, X, Abdülkerim Özyayın (çev.), İstanbul: Bahar Yayınları.
- İBNÜ'L-KALÂNİSÎ, (1908). *Zeyl Tarih Dimaşk*, H. F. Amedraz (neşir), Beyrut.
- İBNÜ'L-KALÂNİSÎ, (2002). *The Damascus Chronicle of the Crusades*, H. A. R. Gibb (çev.), Mineola New York: Dover Publications, Inc.
- JONATHAN RİLEY-SMİTH, (2003). *The First Crusade And Idea Of Crusading*, London New York. Continuum.
- KAFESOĞLU İ., (1953). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.
- KAFESOĞLU İ., (2014). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

- KALELİ E., (2004). *Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri (1096-1192)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- KALELİ E., (2014). “İmparator I. Alexsios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar”, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 13 (4), 973-992.
- KALELİ E., (2017). *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar (1096-1204)*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- KANAT C. ve BURÇAK D., (2013). *Sorularla Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- KAPAR M. A., (2021). *Sultan Melikşah*, Konya: NEÜ Yayınları.
- KARACA S. G. (2008). “Birinci Haçlı Seferi’nin Türk Haçlı İlişkileriyle İlgili Batılı Kaynakları”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 62-83.
- KAYHAN H., (2012). “Haçlılar Karşısında Danışmendliler”, *History Studies*, 4 (2), 227-234.
- KAYHAN H., (2018). “Kösedağ Savaşına Kadar Türkiye Selçuklu Devletinde Türkmenler”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 4, (1), 99-112.
- KESİK M., (1994). *Cenabi Mustafa Efendi’nin el-Aylemü’z-Zahir Fî Ahvâlil Ve’l-Evâhir Adlı Eserinin Anadolu Selçukluları ile İlgili Kısımının Tenkidli Metin Neşri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KESİK M., (2017). *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluru’nda Ordu ve Savaş*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- KESİK M., (2017). *Danışmendliler (1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri*, İstanbul Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- KESİK M., (2018). “Sultan I. Mesud-Nureddin Mahmûd b. Zengî İttifakı ve Urfa Haçlı Kontluğu’nun Yıkılışı”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 83-99.
- KHONİATES N. (1995). *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Fikret Işıltan (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- KIRPIK G., (2005). *Haçlılar (1095-1120)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- KIRPIK G., (2009). “Haçlı Seferleri Tarihinin Kaynakları”, *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 4/3, ss: 1437-1452
- KIRPIK G., (2009). *Doğunun Ve Batının Gözünden Haçlılar*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- KİNNAMOS I, (2020). Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176), Işın Demirkent (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- KOCA S., (2008). “Diyâr-ı Rûm’un (Roma Ülkesi-Anadolu) “Türkiye” Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SÜTAD)* 23 (1),1-53.
- KÖYMEN M. A., (1993). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- KÖYMEN M. A., (2016). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Alp Arslan ve Zamanı, III*, Ankara: TTK Yayınları.
- KREY A. C., (1921). *The First Crusade: The accounts of eye-witnesses and participants*, Princeton: Princeton University Press.
- KUGLER B., (1866). *Studien zur Geschichte des Zweiten Kreuzzuges*, Stuttgart.
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU B., (2003). *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KÜÇÜKSİPAHİOĞLU B., (2021). *Haçlılar ve İstanbul (1096-1261)*, İstanbul: Pozitif Yayınları,
- KÜTÜK A., (2018). “Unutulan Zafer: Harran Savaşı (1104) ve Türk-İslâm Tarihindeki Yeri, *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Harran-Harran in Islamic History and Civilization*, (Cilt 1, 157-170), Ankara: Berikan Yayınları.
- MAALOUF A., (1997). *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, M. A. Kılıçbay (çev.), İstanbul: Telos Yayınları
- MERÇİL E., (1999). “Haçlı Seferleri Sırasında Büyük Selçuklu Devleti’nin Durumu”, *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997 İstanbul*, Ankara: TTK Yayınları, 83-90.

- MÜVERRİH VARDAN, (1937). *Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)*, H. Andreyan (terc.), İstanbul: Milli Mecmua Basımevi.
- NİKEPHOROS BRYENNİOS, (2008). *Tarihin Özü*, Bilge Umar (çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- NİZAMÜ'L-MÜLK, (2018). *Siyaset-Nâme*, Haz. Mehmet Altay Köymen, Ankara: TTK Yayınları.
- NORWICH J. J., (2013). *Bizans III Gerileme ve Çöküş Dönemi*, Selen Hırçın (çev.), İstanbul: Rie-gel, Kabalcı Yayınevi.
- NÜVEYRÎ, (1424 -2004). *Nihayetu'l-Ereb fi Fünun'il-Edeb*, XXVI-XXVII, Necîp Mustafa Fevvâz-Hikmet Keşî Fevvâz (tahkik), Beyrut: Dârü'l-Kütübü'lİlmiyye.
- ODO DE DEUİL, (1948). *Odo de Deuil De Profectione Ludovici VII in Orientem: The Journey of Louis VII to the East*, V. G. Berry (neşr. ve terc.), Records of Civilization, Sources and Studies, New York: Columbia Üniversitesi Press.
- ORDERİCUS VİTALİS, (1854). *The Ecclesiastical History England and Normandy, III*, Thomas Forester (çev.), London.
- OSTROGORSKY G., 2015). *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- OTTO VON FREİSİNG, (1953). *The Deeds of Frederick Barbarossa by Otto of Freising*, Vh. Mierow (çev.), Record of Civilization, Sources and Studies, New York: Columbia Üniversitesi Press.
- Otto Von Freising, (2002). *The Two Cities: A Chronicle Of Universal History to the Year 1146 A. D. By. Otto Bishop of Freising* (çev.), With an introduction, andnotesby Charles Christopher Mierow, Newyork: Columbia University Press.
- ÖZAYDIN A., (1992). "Danışmendliler", *DGBİT*, (C. VIII, 120-140) İstanbul: Çağ Yayınları.
- ÖZAYDIN A., (2000). "Büyük Selçuklu Emîri Kürboğa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Prof. Dr. Fikret Işıltan'a Hatıra Sayısı 36, 405-421.
- ÖZAYDIN A., (2000). "İbnü'l-İbrî", *TDİA*, (C. XXI, s. 92-94), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

- ÖZAYDIN A., (2016). “I. Haçlı Seferinin Başarıya Ulaşmasında Büyük Selçukluların İçinde Bulunduğu Siyâsi ve İçtimâî Şartların Rolü”, *USAD*, S. 5, 1-18.
- PETER TUDEBODUS, (2019). Bir Tanığın Kaleminden *Birinci Haçlı Seferi*, Süleyman Genç (çev.), İstanbul: Kronik Yayınları.
- RAİMUNDUS AGUİLERS, (2019). *Haçlılar Kudüste Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferi Kudüse Yolculuk*, Süleyman Genç (çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- RAMSAY W. M., (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Mihri Pektaş (çev), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- REY E., (1883). *Les Colonies Franques de Syrieaux XII et XIII Stécles*, Paris.
- ROBERTI MONACHĪ, (1844-1895). *Historia Hierosolymitana III*, RHC Occ, Paris: Academie royale des inscriptions et des belles-lettres.
- RUNCİMAN S., (1992). *Haçlı Seferleri Tarihi II*, Fikret Işıltan (çev.), Ankara: TTK. Yayınları.
- RUNCİMAN S., (1998). *Haçlı Seferleri Tarihi I*, Fikret Işıltan (çev.), Ankara: TTK. Yayınları.
- SARICI B. N., (2022). *Haçlıları Durduran Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, İstanbul: Kronik Kitap.
- SERDAR M., (2015). “1101 Haçlı Seferinin Son Durağı Merzifon”, *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara: Edge Akademi Yayınları, 59-67.
- SEVİM A., (1962). “Artukoğlu İlgazi”, *Belleten*, (Cilt XXVI, S. 104, 649-691), Ankara: TTK Basımevi.
- SEVİM A., (1962). “Artukoğlu Sökmen'in Siyasi Faaliyetleri”, *Belleten*, (Cilt XXVI / 103), Ankara: TTK Basımevi, 501-520.
- SEVİM A., (1988). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya Kadar)*, Ankara: TTK Yayınları.
- SEVİM A., (1989). *Suriye Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- SEVİM A., (1996). “Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu”, *Erdem Dergisi*, 9 (26), 789-792.

- SEVİM A., (1999). “Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III, Sultân Melikşâh Dönemi”, *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, XX (24), 1-77.
- SEVİM A., (2000). “İlgazi Necmeddîn”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 22, 88-90), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- SEVİM A., (2008). “İbnü'l-Kalânî'nin Zeylû Tarih-i Dimaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I (H.436-500=1044/45-1106/07)”, *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, XXIX (33), 1-42.
- SEVİM A., (2009). “Sökmen b. Artuk”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Cilt 37, 392-394), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- SEVİM A., (2019). *Malazgirt Meydan Savaşı*, Ankara: TTK Yayınları.
- SEVİM-MERÇİL, (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- SIBT İBNU'L-CEVZÎ, (2011). *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhî'l-Âyân'da Selçuklular*, Ali Sevim (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- SIBT İBNÜ'L-CEVZÎ, (2013). *Mirâtüz-Zaman fî Tarihi'l-Âyan 449-499*, XIX, Tahkik M. E. Hinn, K. M. el-Hakkat, Beyrut.
- SOLMAZ S., (2014). “Selçuklu Tarihini Derinden Etkileyen Bir Olay Selçuklu Yabgulu Mücadelesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 35, 545-575.
- STEVENSON W. B., (1907). *The Crusaders in the East*, Cambridge.
- SÜMER F., (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Süryani Patrik Mihail, (1944). Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi (1042-1195), Cilt II, Hrant D. Andreasyan (çev.), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi No: 956.05, Basılmamış Tercüme.
- TELLİOĞLU İ., (2020). *Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu'nun Fethi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- THOMAS ASBRIDGE, (2014). *Haçlı Seferleri*, Ekin Duru (çev.), İstanbul: Say Yayınları.

- TURAN A. N., (2010). “Şanlıurfa”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Cilt 38, 336-341), İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları
- TURAN A., (2018). “Nureddin Mahmud Zengi'nin Başarılarında Türkmenlerin Katkısı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi (TİD)*, XXXIII / (1), 205-234.
- TURAN O., (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TURAN O., (2009). *Selçuklular Tarihi Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- UMAR B., (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları*, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- URFALI MATEOS, (2000). *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Hrant D. Andreasyan (çev.), Ankara: TTK Yayınları.
- USTA A., (2002). “Artuklular (Artukids)”, *Türkler Ansiklopedisi*, (C. VI, 810-831), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- USTA A., (2008). *Müslüman-Haçlı Siyasi İttifakları Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- USTA A., (2011). “Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerden Belek'in Ölümüne Kadar 1098-1124)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt 0 / 37, 357-374), İstanbul.
- USTA A., (2015). *Haçlı Seferlerinde Kuşatma*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- USTA A., (2015). “Müslüman-Haçlı Mücadelelerinde Türkmenler/Oğuzlar”, *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 127-132.
- WILHELM BERNHARDI, (1883). *Konrad III*, Leipzig,
- WILLERMUS TYRENSIS, (2016). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, Ergin Ayan (çev.), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- WILLERMUS TYRENSIS, (2018). *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği II Kudüs'ün Zaptından Urfa'nın Fethine Kadar (I-VIII. Kitaplar)*, Ergin Ayan (çev.), İstanbul: Gece Kitaplığı.

- WILLERMUS TYRENSİS, (2020). *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184)*, Ergin Ayan (çev.), İstanbul: Kronik Kitap.
- YENER A., (2019). *Doğu Roma İmparatoru I. Aleksios Komnenos Dönemi (1081-1118)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- YINANÇ M. H., (1944). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Cilt 1, İstanbul: Burhaneddin Matbaası.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Osman KÖSE
Yabancı Dili	İngilizce, Farsça
Orcid Numarası	https://orcid.org/0009-0005-5964-0808
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10572531
Lise	Akdağmadeni Anadolu Lisesi
Lisans	Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Tezli Yüksek Lisans
Mesleki Deneyim	Akdağmadeni Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, (2018-2019)